

**EUROSKEPTICISMUS A PERCEPCE
EVROPSKÉHO INTEGRAČNÍHO
PROCESU V ČESKÉ REPUBLICE
V LETECH 2004-2010**

Zdenka Mansfeldová a Petra Guasti (eds.)

**Euroskepticismus a percepce
evropského integračního procesu
v České republice v letech
2004–2010**

Euroskepticismus a percepce evropského integračního procesu v České republice v letech 2004–2010

Zdenka Mansfeldová, Petra Guasti (eds.)

SOU

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i.
Praha 2012

Recenzenti:

Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Prof. Lenka Bustikova-Siroky, Ph.D.

Publikace vznikla v rámci projektu *RECON – Reconstituting Democracy in Europe*, podporovaného Evropskou komisí v 6. rámcovém programu, prioritě 7, s podporou výzkumného záměru Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., č. AV0Z70280505 „Sociologická analýza dlouhodobých sociálních procesů v české společnosti v kontextu evropských integračních politik, rozvoje znalostní společnosti, lidského, sociálního a kulturního kapitálu“, a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.

© Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha 2012.
ISBN 978-80-7330-217-7

Obsah

Abstrakt	11
Seznam zkratk	13
Poděkování	15
1. Úvod	17
Petra Guasti	
1.1 Analyzované období	17
1.2. Přehled literatury	18
1.3. Klíčoví aktéři	21
1.3.1. Političtí aktéři	21
1.3.2. Politické strany	22
1.3.3. Přehled euroskeptických a protievropských think tanků v České republice	25
1.3.4. Interakce a vztahy mezi aktéry	27
1.4. Představení jednotlivých kapitol	27
Literatura	31
2. Konceptuální zarámování práce	35
Petra Guasti	
2.1. Úvod – Proměna evropského diskurzu v České republice	35
2.1.1. Proces europeizace	37
2.1.2. Modely evropského vládnutí	39
2.2. Představení RECON modelů	43
2.3. Veřejná sféra a oblast občanské společnosti	44
2.4. Evropské vládnutí a formy českého euroskepticismu	47
Literatura	48
3. Diskuse o ratifikaci Lisabonské smlouvy a Parlament ČR	51
Zdenka Mansfeldová	
3.1. Evropská unie jako projekt elit	51
3.2. Čeští poslanci a evropská integrace	52
3.3. Ratifikace Lisabonské smlouvy	56
3.4. Český parlament a předsednictví EU	63
3.5. Shrnutí	65
Literatura	66

4. Diskurz Evropské ústavy v českých médiích v ratifikačním období: Aktéři, témata, argumentační strategie	69
Petra Guasti	
4.1. Úvod	69
4.2. Data	70
4.3. Aktéři	72
4.3.1. Interakce a vztahy mezi aktéry	78
4.4. Ústavní témata	79
4.5. Argumentační strategie	87
4.5.1. Používání metafor	87
4.6. Argumentace	88
4.7. Syntéza	90
4.8. Závěry	93
Literatura	94
5. Smlouva o Ústavě pro Evropu a Lisabonská smlouva v debatách na půdě Parlamentu ČR	97
Tomáš Lacina	
5.1. Úvod	97
5.2. Evropská politika v ČR	98
5.3. Časový rámec a politický kontext parlamentních debat	100
5.4. Metody a předpoklady výzkumu	104
5.5. Výsledky	107
5.6. Modely demokracie v parlamentních debatách	113
5.7. Závěry	114
Literatura	115
6. Participativní žurnalistika v České republice během volební kampaně do Evropského parlamentu na jaře roku 2009	117
Jessie Hronešová, Zdenka Mansfeldová	
6.1 Úvod	117
6.1.1. Metodologické vymezení analýzy	118
6.1.2. Sběr dat	121
6.1.3. Zkoumané články (threads)	123
6.1.4. Hypotézy a výzkumné otázky	125
6.2. Česká veřejná sféra a politická komunikace po roce 1989	126
6.2.1. Sféra tradičních médií	127
6.2.2. Nová média v České republice – e-sféra	129
6.3. Evropská politická kampaň z roku 2009 na českých webech: výsledky výzkumu	130
6.3.1. Česká e-sféra a politická kampaň do EP	131

6.3.2. Analýza vybraných portálů	133
6.4. Obsahové výsledky výzkumu	136
6.4.1. Aktéři	136
6.4.2. Maximy (zásady netikety)	137
6.4.3. Témata diskuse a hodnocení	138
6.4.4. Diskuze v komentářích	141
6.5. Závěr	144
Literatura	146
7. Závěry	149
Zdenka Mansfeldová, Petra Guasti	
Literatura	156
8. Přehled literatury k tématu	157
O autorech	163
About the authors	165
Exposé	167
Resumé	171
Summary	179
Rejstřík	189
Přílohy	193
Příloha 1: Popis českých médií	193
Příloha 2: Mediální pokrytí ústavní debaty – přehled v čase (v %)	194
Příloha 3: Články vybrané pro kvalitativní analýzu	195
Příloha 4: Kódovací kniha	197

Seznam tabulek:

- Tabulka 3.1. Reprezentace národních zájmů na evropské úrovni a rovnost šancí (v %)
- Tabulka 3.2. Prospěch, či nepospěch z členství v EU? (v %)
- Tabulka 3.3. Podpora hlubší integrace
- Tabulka 3.4. Hlavní cíl EU podle politických elit (v %)
- Tabulka 3.5. Hlavní aktéři v EU (v %)
-
- Tabulka 4.1. Deset hlavních aktérů české ústavní ratifikace
- Tabulka 4.2. Postoje klíčových politických aktérů a preferovaná ratifikační metoda
- Tabulka 4.3. Klíčové události a česká ústavní diskuse
- Tabulka 4.4. Typy ústavních témat
- Tabulka 4.5. Vzorce a dynamika europeizace české mediální diskuse
-
- Tabulka 5.1. Ústava pro Evropu – projednávání v PČR
- Tabulka 5.2. Lisabonská smlouva – projednávání v PČR
- Tabulka 5.3. Počet debatovaných témat v parlamentech sledovaných zemí
- Tabulka 5.4. Postoje politických stran k institucionálním reformám EU
-
- Tabulka 6.1. Nejpopulárnější online zpravodajské portály v ČR podle žebříčku Alexa
- Tabulka 6.2. Návštěvnost vybraných stránek ke květnu 2009
- Tabulka 6.3. Počet článků nalezených na portálech ve zkoumaném období (18. 5. – 10. 6. 2009)
- Tabulka 6.4. Počet a rozdělení analyzovaných článků
- Tabulka 6.5. Počet a působnost aktérů zahrnutých do českých online debat
- Tabulka 6.6. Opodstatnění evropské integrace

Seznam schémat:

- Schéma 2.1. Oblasti demokratizace
- Schéma 6.1. Hierarchie jednotek analýzy
- Schéma 6.2. Kódování evaluace evropské integrace

Abstrakt

V předkládané publikaci autorský tým projektu Rekonstituování demokracie v Evropě nabízí pohled na proměny české veřejné sféry a české politiky v kontextu přípravy Smlouvy o Ústavě pro Evropu, ratifikace Lisabonské smlouvy a následných voleb do Evropského parlamentu (2009). Období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy (2004–2009) je velmi podnětné, protože představovalo v České republice klíčový posun hlavního proudu českého politického diskurzu v otázkách Evropské unie. Posun k politickému konsensu o Lisabonské smlouvě a (omezené) akceptaci evropského projektu byl doprovázen „evropeizací“ českého domácího politického konfliktu. Lisabonská smlouva se stala symbolem mocenského boje mezi vládou a opozicí, a to jak politicky, tak ideologicky. Kniha nejprve seznamuje čtenáře s pohledem odborné literatury na euroskepticismus jako formu politické soutěže o další vývoj evropského integračního procesu a aplikuje vybrané teoretické a konceptuální přístupy na situaci v České republice. Následně jsou představeni klíčoví aktéři politického diskurzu evropského integračního procesu, jejich postoje a vzájemná interakce. Posléze je vytvořen konceptuální rámec práce – je představen proces proměny evropského diskurzu v České republice v období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy, proces europeizace, vůči němuž se euroskepticismus často vymezuje, a modely evropského vládnutí. Posledním stavebním kamenem konceptuálního rámce je pak konceptualizace veřejné sféry jako prostoru politické soutěže, vytváření a přetváření českého politického diskurzu a formování postojů k evropskému integračnímu procesu. Další kapitoly se pak zaměřují na různé aspekty českého euroskeptického politického diskurzu a jeho vývoj v průběhu přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy. Na základě systematického zkoumání postojů poslanců a politických elit (kapitola 3), mediálních diskusí v ratifikačním období (kapitola 4), parlamentních diskusí (kapitola 5) a mediálních diskusí v období před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009 (kapitola 6) se autorský tým snaží osvětlit, jakým způsobem a do jaké míry byla otázka hloubky evropského integračního procesu politizována a polarizovala českou politickou reprezentaci. Ukážeme rovněž, že vysoká míra politizace a hloubka polarizace konfliktu do značné míry vylučuje z veřejné diskuse občany a občanskou společnost (s výjimkou politických think tanků) a redukuje diskusi o budoucnosti integračního procesu na boj mezi politickými stranami, bez ohledu na postoje občanů. V závěru jsou shrnuta základní zjištění práce a je konstatováno, že celkový politický charakter diskuse Lisabonské smlouvy v České republice potvrzuje argument sil-

né europeizace české domácí politiky v období před vstupem do Evropské unie, ovládané politickými stranami. Politické strany dlouhodobě nejen určují a formují procesy europeizace v České republice, ale zprostředkují také informace občanům a mají hlavní vliv na formování postojů občanů k evropským tématům. Přestože politické strany komunikují a na evropské úrovni kooperují s ostatními evropskými politickými stranami, a bylo by tedy možné předpokládat, že budou postupně přijímat politickou kulturu svých protějšků, autoři konstatují, že celková kultura ratifikační diskuse byla velmi nízká.

Seznam zkratk

- AMO – Asociace pro mezinárodní otázky
AV ČR – Akademie věd České republiky
CDU – Christlich Demokratische Union Deutschlands (Křesťansko-demokratická strana Německa)
CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku
CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie
ConstEPS – Research Project Citizenship and Constitutionalisation: Transforming a Public Sphere in East-West European Integration (University of Bremen)
CSCD – Civil society contact group
CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
ČR – Česká republika (CZ – Czech Republic)
EP – Evropský parlament
EU – Evropská unie
HN – Hospodářské noviny
IntUne – „Integrated and United? A Quest for Citizenship in an Ever Closer Europe“, integrovaný projekt k tématu občanství financovaný EU v rámci 6. rámcového programu (2005–2009)
KDU-ČSL – Křesťanská demokratická unie – Česká strana lidová
KK – Konzervativní klub
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
LN – Lidové noviny
MF Dnes – Mladá fronta Dnes
MOP – Mladá občanská platforma
MP – Mladá pravice
NČS – Nové členské státy EU
ND – Nezávislí demokraté
NEZ – Nezávislí
ODS – Občanská demokratická strana
OI – Občanský institut
OKK – Občanský konzervativní klub
PČR – Parlament České republiky
PSP ČR – Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky (PS – Poslanecká sněmovna)

- RECON – Reconstituting Democracy in Europe. Projekt podporovaný 6. rámcovým programem Evropské komise, doba řešení: 2007–2011, koordinováno Centrem pro Evropská studia ARENA při Univerzitě v Oslu
- RSS – rodina formátů pro čtení noviněk na webových stránkách a obecněji syndikace obsahu
- RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci
- SČS – Staré členské státy EU
- SNK-ED – Sdružení nezávislých kandidátů – Evropští demokraté
- SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálnědemokratická strana Německa)
- SPIR – Sdružení pro internetovou reklamu
- SPR-RSČ – Sdružení pro republiku – Republikánská strana lidová
- SPSS – Software pro statistickou analýzu
- SSO – Strana svobodných občanů
- STEM – Středisko empirických výzkumů, soukromá agentura pro empirický výzkum v Praze
- SZ – Strana zelených
- TAN-GAL – Osa TAN-GAL vychází z nového typu štěpení (cleavage), které se v západních demokraciích objevuje od 70. let, kde pól TAN vyjadřuje tradicionalismus, autoritu a nacionalismus a pól GAL představuje orientaci na „zelenou“ politiku, alternativní přístupy a libertarianismus
- UMV – Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.
- USA – Spojené státy americké
- US-DEU – Unie svobody – Demokratická unie
- VZ – Věrní zůstaneme

Poděkování

Publikace vznikla v rámci projektu Rekonstituování demokracie v Evropě *RECON – (Reconstituting Democracy in Europe)*, podporovaného Evropskou komisí v 6. rámcovém programu a řešeného v letech 2007–2011. Autorský tým této publikace byl jádrem českého řešitelského týmu.

Práce na pětiletém projektu a na této publikaci znamenala mnoho diskusí v rámci národního i mezinárodního týmu, které byly impulsem pro formování našich úvah a některých závěrů. Mezinárodnímu týmu a koordinátorům projektu vyjadřujeme dík za rozvíjení modelů evropského vládnutí, které tvoří konceptuální rámec publikace a umožňují analýzu proměn evropského diskurzu v České republice. Při rozvoji komparativní metodologie, která sestává z diskurzivní analýzy, analýzy médií a parlamentních diskusí, nám velmi pomohly četné mezinárodní diskuse.

Na tomto místě bychom rádi vyjádřili dík za trvalou podporu a podmínky, které poskytl Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., pro řešení projektu. Velký dík patří oponentům publikace, prof. PhDr. Lence Rovné, CSc. a prof. Lence Bustikova-Siroky, Ph.D, za jejich konstruktivní kritiku a podnětné připomínky k první verzi této práce, které nám významně pomohly při dokončení rukopisu. Za obětavou pomoc s vyhledáváním literatury a technickými pracemi patří dík Bc. Pavle Vamberové.

1. Úvod

Petra Guasti

1.1 Analyzované období

V předkládané publikaci autorský tým nabízí pohled na proměny české veřejné sféry a české politiky v kontextu přípravy Smlouvy o Ústavě¹ pro Evropu, ratifikace Lisabonské smlouvy² a následných voleb do Evropského parlamentu (2009). Převážná část této publikace vznikla v průběhu projektu jako součást komparativních šetření, a byla publikována v anglickém jazyce. Metodologie jednotlivých kapitol se opírá o kvalitativní metodologii – diskurzní analýzu, analýzu médií a parlamentních diskusí. Teoreticky se opíráme o možné modely evropského vládnutí konceptualizované projektem RECON (jejich bližší představení následuje v kapitole 2). Snahou autorů bylo jednotlivé příspěvky propojit, teoreticky zastřešit a představit české čtenářské obci.

Období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy (2004–2009) považujeme za velmi podnětné, protože právě v něm v České republice proběhl klíčový posun hlavního proudu českého politického diskurzu v otázkách týkajících se Evropské unie. Posun k politickému konsensu o Lisabonské smlouvě a (omezené) akceptaci evropského projektu byl doprovázen „evropeizací“ českého domácího

1 Smlouva o Ústavě pro Evropu, obecně nazývaná rovněž Evropská ústava nebo Ústavní smlouva, je komplexním dokumentem, jehož cílem bylo reformovat a propojit existující smlouvy a vytvořit základní dokument Evropské unie včetně Základní listiny práv. Smlouva byla podepsána 29. 10. 2004 představiteli 25 členských zemí EU a v průběhu následujícího roku ratifikována v 18 členských zemích (v Lucembursku a ve Španělsku na základě referenda). V důsledku neúspěšného referenda ve Francii v květnu 2005 a v Nizozemí v červnu 2005 byl ratifikační proces zastaven. Po období reflexe byla připravena Lisabonská smlouva, která obsahuje řadu klíčových bodů z původního dokumentu, byla však formulována jako dodatek k existujícím smlouvám. Lisabonská smlouva byla podepsána 13. 12. 2007 a vsoupila v platnost 1. 12. 2009. Česká republika byla poslední zemí, která Lisabonskou smlouvu ratifikovala.

2 Za Českou republiku ratifikoval Lisabonskou smlouvu svým podpisem prezident Václav Klaus poté, co Ústavní soud ČR 3. 11. 2009 konstatoval, že Lisabonská smlouva a její části žalované skupinou senátorů blízkých prezidentu Klausovi není v rozporu s ústavním pořádkem ČR. Ústavní soud odmítl rovněž všechny další návrhy a nepřímo vyzval prezidenta k neodkladnému podpisu Lisabonské smlouvy. 3. 11. 2009 v 15.00 bez přítomnosti médií tak Václav Klaus učinil, v následující tiskové informaci se však kriticky vymezil k formě, obsahu i kvalitě rozhodnutí Ústavního soudu ČR a Česká republika se v jeho očích vzdala své národní suverenity.

politického konfliktu. Lisabonská smlouva se stala symbolem mocenského boje mezi vládou a opozicí, a to jak politicky, tak ideologicky.

Cílem této části je prezentovat pohled odborné literatury na euroskepticismus, aplikovat teoretické přístupy na situaci českého politického diskurzu, představit klíčové aktéry a jejich postoje a stručně uvést jednotlivé kapitoly.

1.2. Přehled literatury

Politická soutěž (*political contestation*) evropského integračního procesu na národní i evropské úrovni se v posledním desetiletí výrazně proměnila. Otázky jako legitimita evropského vládnutí již nejsou jen součástí teoretických diskusí, ale do značné míry strukturují politické diskuse a konflikty o evropské integraci [de Wilde 2011; Michailidou et al. 2012]. V průběhu přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy se významnou měrou zvýšila intenzita těchto konfliktů a došlo rovněž k politické mobilizaci občanů (nejen v zemích, v nichž proběhla úspěšná i neúspěšná referenda – Španělsko, Irsko, Francie, Nizozemí). Evropský veřejný prostor se tak stal více konfliktním, ale rovněž více otevřeným; vedle tradičních politických aktérů – vlád a stran – do něj ve zvýšené míře vstoupili zájmové skupiny, sociální a občanská hnutí i jednotliví občané.

V kontextu integračního procesu je politická soutěž v odborné literatuře konceptualizována s důrazem na strukturu a celkový společenský dopad [Hooghe, Marks 2009]. Otázka, kterou si kladou autoři soustřeďující se právě na dopad, zní: jakým způsobem formuje politická soutěž integrační proces. Struktura politické soutěže je posuzována především kvantitativně na základě komparativních analýz Eurobarometru [Niedermayer 1995; Eichenberg, Dalton 2007] a postojů politických stran a dimenzí politických konfliktů [Szczerbiak, Taggart 2008; Taggart, Szczerbiak 2004]. Převážně kvantitativní jsou i studie dopadů politických konfliktů na politickou soutěž a formování postojů občanů [Hix, Lord 1997; Hix et al. 2007; Marks et al. 2006]. Česká republika je však do značné míry paradoxem – integrační proces je politickými aktéry významně politizován, a zatímco politické elity jsou označovány jako euroskeptické, občané integrační projekt podporují [Braun 2009; Special Eurobarometr 2009].

Jaký je vztah mezi již zmíněnou polarizací a politickou soutěží v České republice? Ve snaze o stručnou odpověď lze konstatovat, že především dynamický. V období před vstupem ČR do Evropské unie nebylo téma evropské integrace, chápáné ovšem jako vstup ČR do Evropské unie, polarizační – naopak existoval konsensus, a to jak mezi občany, tak mezi politickými aktéry [srovnej též Schulz, Chabreckova 2006; Rovná, Wessels 2005; Rovná 2011].

Ve sledovaném období se však evropský integrační diskurz zcela transformuje – dochází k posunu od rozšiřování k prohlubování integračního procesu, tedy od přijímání nových členských států k posilování a upevňování institucionální architektury EU. V těchto otázkách však v ratifikačním období v rámci EU neexistoval konsensus, což se ostatně až do současnosti nezměnilo. Naopak v posledních letech (2011–2012) dochází k prohlubování a vyostřování rozdílů mezi zastánci a odpůrci hlubší integrace v řadě oblastí (např. fiskální politika). Česká republika se spolu s Velkou Británií nachází, co se týče postojů k integračnímu procesu, na extrémním pólu, obě země nejen že odmítají prohlubování integrace, ale požadují omezení vybraných stávajících kompetencí EU a posílení národních států.

Je tedy v České republice integrační proces zpochybňován, je Česká republika euroskeptickou zemí? Tato publikace nabízí nový úhel pohledu na roli, jakou integrační proces hraje v domácí politice členských zemí. O klasifikaci euroskepticismu, který pro potřeby této práce definujeme jako kritický postoj k evropskému integračnímu procesu, se v odborné literatuře pokusila řada autorů [Szczerbiak, Taggart 2008; Taggart, Szczerbiak 2004; Kopecký, Mudde 2002; Kopecký 2004; Rovný 2004].

Pro studium českého politického diskurzu se jako nejvhodnější jeví analytický model představený Kopeckým a Muddem, který umožňuje rozlišovat mezi konstruktivní kritikou integračního procesu a jeho úplným zavržením (2002). Kopecký a Mudde rozlišují mezi čtyřmi typy postojů k evropské integraci: 1. Eurooptimisté, kteří podporují jak EU, tak budoucí integraci; 2. Euroskeptici, kritizující integrační proces, nikoli však podstatu Evropské unie; 3. Europragmatici, odmítající hlubší integraci i některé existující politiky EU; 4. Euro-odmítači (Eurorejects), odmítající jak veškeré aspekty integrace, tak další integraci, a volající po vystoupení země z Evropské unie.

Søren Riishøj definuje na základě Szczerbiaka a Taggarta [2002] následující typy euroskepticismu: 1. Euroskepticismus založený na identitě – založený na vnímání rozporu mezi národní a evropskou identitou, a důrazu na hrozbu ztráty národní suverenity; 2. Euroskepticismus založený na štěpících liniích (*cleavages*), kde evropská integrace produkuje vítěze a poražené a utváří novou štěpící linii, nebo se překrývá s již existujícími cleavages; 3. Euroskepticismus založený na kritice politik a jejich odmítání – např. euro, přechodná období pro volný pohyb osob atd.; 4. Institucionální euroskepticismus – soustřeďující se na důvěru/nedůvěru domácím a evropským institucím, která ovlivňuje důvěru vůči EU jako takové; 5. Euroskepticismus založený na národních zájmech, který se soustředí na rozpory mezi národními zájmy a společnými cíli EU, cíle EU jsou vnímány jako potenciální hrozba národních zájmů (např. postoj některých kato-

lických členských zemí k možnému členství Turecka v Evropské unii); 6. Euroskepticismus založený na zkušenosti – v případě nových členských zemí především z přístupového procesu; 7. Stranický euroskepticismus – založený na roli charismatických vůdců politických stran, tato forma euroskepticismu se opírá především o tradicionalismus a neoliberální postoje aktérů, jako je např. bývalý český prezident Václav Klaus; 8. Atlantický euroskepticismus, poukazující na hrozbu oslabení vztahu s USA jako možný důsledek prohlubování evropské integrace; a 9. Euroskepticismus založený na odporu k europeizaci jako diktátu, který je v rozporu s národními přístupy [Riishøj 2004].

Na základě této typologie můžeme konstatovat, že v České republice je pravděpodobně nejsilnější stranický euroskepticismus založený na roli charismatického prezidenta Václava Klause v Občanské demokratické straně (což se prokázalo při ratifikaci Lisabonské smlouvy v obou komorách českého parlamentu), v případě Václava Klause jako klíčového aktéra, se pak jedná o kombinaci euroskepticismu založeného na identitě a kritice jak institucionální, tak zájmové, i vybraných politik.

Komplexitu typologie Szczerbiaka a Taggarta, stručně popsanou výše, se v této publikaci pokusíme shodně s Kopecským a Muddem [2002] redukovat tak, že převezmeme Kopecského a Muddeho dvojdimenzionální typologii stranických postojů k Evropské unii a k integračnímu procesu. Tuto typologii rozšíříme o třetí dimenzi, kterou bude postoj k Lisabonské smlouvě (i její předchozí formě, tedy Evropské ústavě). Ačkoli se Česká republika může umísťovat vysoko na škále euroskepticismu podle Taggarta a Szczerbiaka, neměli bychom přehlížet polarizovanou povahu české domácí politiky, která se také odráží na vztahu mezi obhájci a odpůrci Ústavy EU. Naším cílem je proto ukázat, že Ústavní smlouva nejen vytváří dimenzi třetí, ale tato třetí dimenze protíná obě předchozí, čímž se vytváří třidimenzionální analytický prostor, který jako jediný umožňuje skutečně přesný portrét postojů různých aktérů k evropskému integračnímu procesu.

V neposlední řadě je předkládaná publikace rovněž komplementární s analýzou Schulze a Chabreckové, která je založena na expertních rozhovorech. Tato studie zkoumala proces formace českého národního postoje během Konventu o budoucnosti Evropy. Schulz a Chabreckova ukazují, že čeští političtí aktéři (vláda, Ministerstvo zahraničních věcí, Občanská demokratická strana a Národní Fórum) se soustředili hlavně na substantivní témata, jako je počet komisařů, hranice kvalifikované majority a regulace soudních pravomocí ve vztahu k vnější politice [Schulz, Chabreckova 2006; srovnej též Rovná, Wessels 2005; Rovná 2011 atd.]. Další téma, které bylo českou vládou považováno za důležité, byla Charta základních práv. Česká republika spolu s Rakouskem také stála v čele skupiny patnácti menších států s kritickým postojem k návrhu Ústavy pro Euro-

pu. Nicméně na domácí politické scéně se politický konflikt během jednotlivých sekcí Konventu soustředil hlavně na ratifikační metodu – veřejné referendum vs. parlamentní ratifikace [Schulz, Chabrecková 2006]. Na základě hloubkové analýzy domácí konstituční diskuse v České republice bude možné určit, zda a do jaké míry tato témata utvářela mediální diskusi během ratifikačního procesu.

1.3. Klíčoví aktéři

V této části představíme hlavní aktéry mezi protievropskými organizacemi v České republice. Cílem je shrnout jejich narativy a představit jejich hlavní argumenty ve vztahu ke třem modelům RECON.

1.3.1. *Političtí aktéři*

Politická situace v České republice je v posledních dvou letech ve znamení neustálého boje mezi slabou koalicí pravostředové vlády a posilující opozicí a dále ve znamení rostoucích vnitřních rozporů v rámci hlavních politických stran. Dvě hlavní štěpení mezistranického boje a vnitrostranických diskusí tvoří politický kontext, ve kterém se odehrávají diskuse o reformách, jako je penzijní a zdravotní reforma, a kde se střetávají názory na hloubku evropské integrace. Tento politický vývoj provází rostoucí rozčarování občanů z politických stran a výkonu vlády.

Co se týká členství v EU, byla Lisabonská smlouva hlavním předmětem zájmu v boji mezi extrémně silně mediálně přítomným euroskeptickým prezidentem a progresivně proevropskou vládou. Dvě události signalizovaly větší proevropskou orientaci v České republice. Za prvé, český Ústavní soud v prosinci 2008 zveřejnil nálezu, ve kterém říká, že Lisabonská smlouva je v souladu s českou Ústavou a že jako taková není hrozbou pro suverenitu České republiky. Druhou klíčovou událostí byl vytvoření hlasitějšího proevropského křídla v rámci Občanské demokratické strany, které vedl tehdejší předseda strany a předseda vlády Mirek Topolánek. Topolánek v listopadu 2008 stanul v čele strany a porazil svého euroskeptického rivala, který byl silně spojován s prezidentem Klausem. Vítězství tohoto proevropského křídla vedlo prezidenta a zakladatele Občanské demokratické strany k tomu, že se veřejně zřekl své pozice čestného předsedy strany a ohlásil svůj plán podpořit vznik nových „politických subjektů“ (tj. nové politické strany, která by byla podobná irské euroskeptické straně Libertas).

Nález Ústavního soudu (Pl. US 19/08) měl za následek poměrně značné pnutí mezi prezidentem a Ústavním soudem. Prezident argumentoval, že Lisabon-

ská smlouva není v souladu s českou Ústavou, neboť podrývá právo na národní suverenitu. Ve svém nálezu ze dne 26. listopadu 2008 Ústavní soud rozhodl, že Lisabonská smlouva nemění fundamentální povahu evropské integrace. A dále se soud usnesl, že i poté, co Lisabonská smlouva vstoupí v platnost, bude Unie nadále ojedinělou organizací podle mezinárodního práva. Ústavní soud se věnoval i specifickým otázkám, které vznesl Senát a prezident. Hlavním bodem bylo to, jak bude Lisabonská smlouva přijata, tj. zda by ratifikace měla proběhnout prostřednictvím veřejného referenda nebo v Parlamentu. Soud se usnesl, že tato otázka není předmětem právního přezkumu podle Článku 87, odst. 2 české Ústavy. Žádný ze soudců Nejvyššího soudu neuplatnil odlišné stanovisko k nálezu nebo jeho odůvodnění.

1.3.2. Politické strany

Evropská integrace je důležitou štěpící linií mezi českými politickými stranami [srovnej také Rovný 2004]. Občanští demokraté dlouhou dobu bojovali ve věci přijetí jasného stanoviska k Evropě. Pod vedením Mirka Topolánka, a především v období ratifikace Lisabonské smlouvy (2008–2009) a pod vlivem užších kontaktů s evropskými politickými stranami a politickými představiteli, tato strana přijala proevropsčtější veřejný postoj, čímž se přiblížila pozici, kterou zastávájí její voliči. V této souvislosti je potřeba říci, že jde o nejvíce proevropský segment českého voličstva. Nicméně v rámci Občanské demokratické strany existuje důležité křídlo, které je stále ideologicky blízko prezidentu Václavu Klausovi. V důsledku špatného výsledku Občanských demokratů v krajských a senátních volbách v roce 2008 a debatě o Evropské smlouvě se před evropskými volbami spojily dvě euroskeptické politické strany. První byla Strana svobodných občanů spojená s výkonným ředitelem CEPu Petrem Machem a druhou byla Libertas.cz evropského poslance a dřívějšího mediálního podnikatele Vladimíra Železného.

Odchod Václava Klause z ODS v listopadu 2008 byl spojen s jeho voláním po politické straně, která by zastupovala euroskeptické myšlenky. V lednu 2009 Václav Klaus uvedl, že podpoří jakoukoli euroskeptickou stranu. V odpověď na to o několik dní později výkonný ředitel CEPu Petr Mach založil Stranu svobodných občanů (SSO). Původně SSO flirtovala s Libertas Ganleyho, ale kvůli sporu ohledně volby kandidátů byla tato myšlenka zavrhnuta. Nicméně v únoru 2009 se objevila česká verze Libertas – Libertas.cz, kterou založil Vladimír Železný. „Značka“ Libertas mohla mezi své příznivce počítat bývalou evropskou poslankyni Janu Bobošíkovou, Vlastimila Tlustého a Jana Schwippela, dva bývalé poslance ODS, z nichž oba v Poslanecké sněmovně PSP ČR hlasovali pro-

ti Lisabonské smlouvě. Na kandidátní listinu Libertas.cz Vladimír Železný také postavil členy své další strany Nezávislí demokraté (ND).

Obě strany spolu soupeřily na poli tvrdého euroskepticismu a odmítnutí Lisabonské smlouvy. Z tohoto důvodu mohou být obě vnímány tak, že překračují rámec RECON modelu 1 a jejich cílem je rozbourání EU jako regulatorního režimu, který vnímají jako neefektivní a nebezpečný pro české národní zájmy. Obě strany měly důležité mezinárodní vazby na další euroskeptické strany v EU. Nakonec se jim nicméně ve volbách do Evropského parlamentu v červnu 2009 nepodařilo přilákat voliče – Strana svobodných občanů získala pouze 0,06 % hlasů a strana Libertas.cz 0,94 % hlasů. Při celkově nízké volební účasti (28,2 %) to znamenalo, že obě strany dohromady zaujaly méně než 24 tisíc občanů.

Při pohledu na klíčové politické aktéry aktivní v poslední ústavní diskusi je důležité krátce představit jejich postoje a transnacionální vazby.

Křesťanští demokraté (KDU-ČSL): silná orientace na německou CDU; jejich programové dokumenty se zdají být jen o něco víc než překlady dokumentů CDU ve prospěch Lisabonské smlouvy;

Občanští demokraté (ODS): silné vazby na britskou Konzervativní stranu, často přejímají podobné argumentační strategie, v roce 2008 se po vnitrostranickém boji strana posunula směrem k více proevropské pozici a stala se hlavním zastáncem Lisabonské smlouvy;

Komunisté (KSČM): silná, ale vágní orientace na východ (tj. jak východní rozšíření, tak kulturně-politická orientace na Rusko), silně proti EU a Lisabonské smlouvě, stabilní euroskeptická strana, která reprezentuje ty, kdo na evropském přístupovém procesu „tratí“;

Sociální demokraté (ČSSD): strana s nejsilnější evropskou orientací; často se odvolává na evropské socialistické strany obecně bez toho, že by se omezovala pouze na jednu zemi, silný obhájce Lisabonské smlouvy, ale její úspěch v hlasování o nedůvěře vládě během českého předsednictví EU ohrozil přijetí Lisabonské smlouvy, a sociální demokraté byli proto svými evropskými spojenci kritizováni.

Na obecné úrovni se hlavní aktéři v diskusích kolem Lisabonské smlouvy na národní úrovni rekrutovali mezi domácími politiky a tvůrci politik. Dominantní role prezidenta Václava Klause byla bezprecedentní, po něm s velkým odstupem následoval bývalý ministerský předseda Mirek Topolánek a předseda Sociálních demokratů Jiří Paroubek. Ve vztahu k modelům RECON je patrné, že zatímco Václav Klaus zjevně překročil první model, sociální demokraté podporovali model 2 (federální Evropa založená na myšlence sociálního státu), občanští demokraté se v období, které je předmětem analýz, posunuli od modelu jedna směrem ke slabé podpoře modelu dva. Důležitým bitevním polem mezi občanskými a so-

ciálními demokraty se stala zahraniční politika EU. Zatímco občanští demokraté silně podporovali transatlantické vztahy s EU, sociální demokraté měli tendenci podporovat bližší vazby mezi EU a Ruskem.

Diskuse se účastnili i někteří další domácí politici z předchozí vládnoucí koalice nebo bývalé opozice – ministři, poslanci a vysoce postavení členové stran v případě českých a evropských poslanců. Až do pádu vlády v březnu 2009 opo-
noval hlas vládnoucí koalice bývalý ministerský předseda Topolánek, který byl často napadán uvnitř vlastní strany – euroskeptickým křídlem a prezidentem Václavem Klausem.

Měli bychom také poznamenat, že prezident se pohyboval často na hraně populismu. Takový přístup ale může být důvodem, proč veřejnost prezidentovy názory přijímá a rozumí jim, podává je totiž velice srozumitelným způsobem. I tak ale nejsou argumenty, které prezident používá, nutně nesofistikované a simplistické. Právě naopak, má schopnost jít k jádru klíčových témat a přeložit je do obecně srozumitelného jazyka bez toho, že by se ztratila jejich esence.

Dalším důležitým bodem, který je nutné mít na paměti, je mocenská dimenze celého problému, kterou není v analýze možné pominout. Moc a specificky mocenské boje na domácí půdě vysvětlují rozdíly v přijímání různých nároků, které činí různí aktéři – na základě analýzy dalších zdrojů [Klaus 2002; Coughlan, Klaus 2005] je nutné souhlasit, že Václav Klaus hovoří jinak jako prezident než, řekněme, občan nebo člen think tanku. Bývalý ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier poukázal na fakt, že prezident je nejdříve prezidentem a až poté občanem; jeho prohlášení proto na domácí půdě i na mezinárodním poli mají mnohem větší váhu [Dienstbier 2005]. Centrum pro ekonomiku a politiku (CEP) prezentuje Václava Klause jako občana a svého čestného předsedu, nikoli jako prezidenta – opomíjí nebo značně redukuje mocenskou dimenzi, které je v prohlášeních Václava Klause patrná. Jak to formulovat bývalý český ministr zahraničních věcí:

Současnou mezinárodní a domácí přestřelku vyvolává skutečnost, že občan K. dost nechápe, nebo se mu hodí nechápat rozdílnost těchto dvou rolí [tj. občana a prezidenta]. Občan má právo vyslovovat své názory bez ohledu na kohokoli. Hlava státu přijala odpovědnost za všechny občany a její vystupování ovlivňuje vnímání České republiky v Evropě. [Dienstbier 2005]

1.3.3. Přehled euroskeptických a protievropských think tanků v České republice

V České republice je devět hlavních euroskeptických a protievropských think tanků. Jejich viditelnost se nicméně značně liší, od těch známých mainstreamovým médiím na straně jedné (jako je Centrum pro politiku a ekonomii – CEP nebo Občanský institut – OI) k těm, které pracují v internetové obskuritě (jako Věrní zůstaneme – VZ).

Centrum pro politiku a ekonomii (CEP) je výzkumný a vzdělávací institut založený v roce 1998 Václavem Klausem s cílem šíření a podpory idejí svobodné společnosti a tržního hospodářství. CEP je tak úzce svázán s euroskeptickým prezidentem Klausem stejně jako s euroskeptickým křídlem ODS. CEP je nejaktivnější organizací svého druhu v České republice, často se objevuje v médiích, k tématu organizuje workshopy a konference (často ve spolupráci s britskými vědci, politiky a think tanky) a publikuje knihy (překlady i originální česká díla, jako je *Evropa ve slepé uličce* Michala Petříka z roku 2008) a sebrané svazky založené na konferenčních příspěvcích (jako je *EU a Lisabonská smlouva: Ještě méně demokracie v EU* z roku 2008). Jedním z nejprominentnějších hostů a pravidelných spolupracovníků CEPu je Anthony Coughlan, který se také účastnil diskuse o evropském ústavním procesu. CEP spolupracuje s Nadací pro ekonomické vzdělávání (Foundation for Economic Education) a CATO Institutem (americké think tanky) a s dalšími think tanky na Slovensku, v Chorvatsku, Velké Británii a Švédsku. Postoj CEPu můžeme shrnout jako boj za záchranu národních států a národních identit v rámci EU, kde EU je prezentována jako neúčinný regulační režim a každý krok k další integraci je chápán jako ohrožení existence národních států, které jsou považovány za jedinou možnou formu demokratického pořádku.

CEVRO je myšlenkový tank, který se přetvořil na soukromou univerzitu (s plně akreditovaným programem pod názvem Liberálně-konzervativní akademie) a který je přímo spjat s Občanskou demokratickou stranou (ODS) v osobě jejího ředitele a místopředsedy ODS Ivana Langeru (jednoho z hlavních představitelů euroskepticismu v ODS). CEVRO bylo založeno v roce 1999 jako think tank, organizuje workshopy, konference a veřejná setkání a publikuje svůj vlastní časopis *CEVRO Revue*. Na rozdíl od CEPu, který má poměrně vysoké akademické standardy, jsou aktivity i publikace CEVRO pouze popularizační a na rozdíl od CEPu jsou zaměřeny hlavně na neakademické obecnost. Lisabonská smlouva byla jedním z hlavních témat posledních let a byla pravidelným námětem článků v *CEVRO Revue*. CEVRO úzce spolupracuje s některými poslanci ODS, jako je Nina Škottová, Jan Zahradil, Oldřich Vlasák a Milan Cabrnoch.

Za zmínku mezi početnými zahraničními hosty konferencí organizovaných CEVRO stojí Angela Merkel, Mikuláš Dzurinda, Viktor Orbán, Mart Laar, Juhan Parts, Hans-Gert Pöttering, Jan Maria Rokita, Magda Vašáryová, Ivan Mikloš, Roman Bezsmertnyi, William Cabaniss, Christian Bourgin, Janez Podobnik, Jan Erik Surotchak, Bo Lundgren, Santiago Lanzuela Marina, Daniel Mitchel. CEVRO také úzce spolupracuje s Mezinárodním republikánským institutem (International Republican Institute), americkým think tankem spojeným s Republikánskou stranou, Mezinárodním institutem Hanse Rissena pro politiku a ekonomii (Haus Rissen International Institute for Politics and Economy), německým think tankem v Hamburgu, a dalšími konzervativními a vzdělávacími organizacemi a think tanky v Maďarsku, Španělsku, Rakousku a Polsku. CEVRO nezastává tak radikální pozice vůči EU ani myšlenkově, ani ve své rétorice. Hlavní tezí je, že EU může být přijatelná jako regulační režim, ale ne ve své stávající podobě.

Občanský institut (OI) je kulturně vzdělávací konzervativní think tank, který se zaměřuje na podporu a prosazování konzervativních myšlenek a hodnot. OI není napojen na žádnou politickou stranu, organizuje veřejné přednášky, workshopy a diskuse. Jedním z posledních workshopů zorganizovaných ve Vídni byl Budoucnost svobody v Evropě (The Future of Freedom in Europe) v dubnu 2004. Jako CEP se i OI orientuje více akademicky, ale má mnohem menší profil než CEP. Nicméně OI je poměrně často vidět v tisku, zejména v týdenících zaměřených na vzdělanější obecnost. Podle OI je jedinou možnou budoucností EU funkční regulační režim, a tudíž spadá do RECON modelu jedna.

Další organizace zahrnují:

Konzervativní klub (KK), který je umírněným euroskeptickým think tankem bez vazeb na politické strany, pouze s regionálními partnery (slovenský Konzervativní inštitút M. R. Štefánika).

Mladá občanská platforma (MOP) je mládežnickou organizací spojenou s ODS, která funguje na celonárodní úrovni a je aktivní v diskusích o Lisabonské smlouvě na mnoha setkáních, jako je diskusní fórum Lisabonská smlouva – co očekávat, čeho se obávat.

Mladá pravice (MP) je další mládežnická organizace a následovnice Pražského klubu mladých konzervativců (od roku 2004). Popisuje se jako „ochránce národních zájmů“ a je spojena s euroskeptickým křídlem ODS. MP publikuje hlavně tiskové zprávy a v minulosti zorganizovala několik workshopů na téma budoucnosti evropského ústavního procesu, které přitáhly velkou pozornost a kterých se účastnili někteří dobře známí čeští členové Evropského parlamentu (Vladimír Železný, Libor Rouček a Jan Zahradil). MP spolupracuje s republikánskými think tanky v USA a regionálně se zeměmi střední Evropy (Slovensko, Polsko).

Občanský konzervativní klub (OKK) je občanské uskupení, které propaguje konzervativní a liberální myšlenky. Je ideologicky provázané s ODS a důraz klade na euroatlantické vazby. OKK je možné považovat za euroskeptický mix mezi RECON modely 1 a 3.

Věrní zůstaneme (VZ) je malým sdružením, které se snaží propagovat hodnoty, jako je národ, národní zájem a státní suverenita. Přitahuje poměrně malou skupinu lidí, zejména se zájmem o historii, kteří jsou kritičtí k roli Německa v EU. Název odkazuje k protifašistické odbojové skupině působící během prvních let protektorátního období (1939–1942), jež byla aktivní pod stejným názvem. Z hlediska modelů RECON spadá VZ pod model jedna.

1.3.4. Interakce a vztahy mezi aktéry

Vzhledem k polarizaci české domácí politiky je dominantním typem vztahu mezi aktéry soutěživost, provázená ve sledovaném období prohlubujícím se konfliktem. Zatímco vztahy mezi domácími aktéry jsou konfliktní, co se týká vztahů mezi domácími a zahraničními aktéry, projevují se pozitivnější typy interakce – jako souhlas, aliance, koalice a spolupráce. Tyto formy interakce jsou nejčastější mezi domácími politickými stranami a jejich ideologickými spojenci na evropské úrovni. Tento fakt vytváří základ budování transnacionálních koalic. Interakce s mezinárodními a evropskými ideologickými partnery je v českém politickém diskurzu využívána především s cílem dále posilovat vlastní argumenty odkazem na klíčové evropské aktéry.

Na domácí úrovni jsou odkazy na vztah mezi politickou elitou a občany v publikacích, které jsme analyzovali, ponejvíce zdůrazňovány euroskeptickými aktéry. I tak jsou občané vnímáni jako pasivní aktéři (ratifikace Ústavní smlouvy se v podstatě děje jim a jejich jménem). Co se týká horizontálních vztahů mezi členskými státy, je hierarchie vykreslována hlavně v intencích starých a nových stejně tak jako malých a velkých zemí. Role novějších a menších členských států je vnímána jako omezená a z demokratického hlediska je hodnocena negativně.

1.4. Představení jednotlivých kapitol

Struktura předkládané publikace je následující: první úvodní kapitola seznamuje čtenáře s pohledem odborné literatury na euroskepticismus jako formu politické soutěže o další vývoj evropského integračního procesu a aplikuje vybrané teoretické a konceptuální přístupy na situaci v České republice. Následně jsou před-

stavení klíčoví aktéři politického diskurzu evropského integračního procesu, jejich postoje a vzájemná interakce.

V druhé kapitole Petra Guasti vytváří konceptuální rámec publikace. Nejprve nastíní proces proměny evropského diskurzu v České republice v období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy, stručně představí proces europeizace, vůči němuž se euroskepticismus často vymezuje, a modely evropského vládnutí. Pro pochopení ukotvenosti práce v projektu RECON rovněž stručně představuje RECON modely možného fungování evropské komunity (polity). Posledním stavebním kamenem konceptuálního rámce je pak konceptualizace veřejné sféry jako prostoru politické soutěže, vytváření a přetváření českého politického diskurzu a formování postojů k evropskému integračnímu procesu. Na závěr druhé kapitoly pak dochází k propojení konceptu evropského vládnutí a forem českého euroskepticismu.

Ve třetí kapitole se Zdenka Mansfeldová zaměřuje na diskusi o ratifikaci Lisabonské smlouvy a úlohu Parlamentu České republiky. Nejprve se věnuje postojům českých politických elit k evropské integraci a jejímu dalšímu směřování (možnému prohlubování). Následně se pak zaměří na ratifikační diskusi a prohloubení polarizace evropské integrační diskuse v ČR v období českého předsednictví. Na základě analýz postojů poslanců a politických elit autorka konstatuje, že česká politická elita, a zejména poslanci českého parlamentu, jsou vůči evropské integraci skeptičtější než jejich kolegové z dalších členských zemí EU (a to nejen starých členských zemí, ale i těch nových). Na rozdíl od narůstající podpory Lisabonské smlouvy ze strany občanů se postoj poslanců ve zkoumaném období zhoršoval (posilovalo se negativní vymezování vůči prohlubování integračního procesu). Ratifikační proces tak dále prohloubil, uzavírá autorka, rozštěpení české politické scény. Následná politická mobilizace vedla ke vzniku nových politických subjektů, které se ucházely o přízeň občanů ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Jejich neúspěch je potvrzením přetrvávajícího českého paradoxu, kdy je euroskeptická politická elita konfrontována s proevropsky smýšlející veřejností.

Ve čtvrté kapitole Petra Guasti představuje komplexní analýzu diskurzu Evropské ústavy v České republice v ratifikačním období. Na základě diskurzivní analýzy konstatuje, že politické diskuse v českých médiích dominovalo v ratifikačním období téma způsobu ratifikace (procedurální témata), které, jak uvádí Schulz a Chabrecková, hrálo klíčovou roli již v procesu utváření české pozice během Konventu³ [2006]. Procedurální charakter české diskuse rovněž vedl k jistému

3 Úkolem *Konventu o budoucnosti Evropy* bylo vypracování návrhu reformy kompetencí uvnitř Evropské unie a zlepšení základních kritérií demokratického vládnutí, jako je transparentnost a efektivita. Konvent byl svolán na základě Laekenské deklarace

potlačení substantivních témat, která byla důležitější během Konventu. Pozitivní i negativní definice Ústavy hrály nadále důležitou, nikoli však dominantní roli. Ve vztahu k českému euroskepticismu mediální analýza ukazuje, že komplexní charakter českého euroskepticismu je výsledek hluboce polarizovaného stranického a politického konfliktu mezi stoupenci Smlouvy (sociální demokraté, Křesťanští demokraté a od listopadu 2008 někteří občanští demokraté) a odpůrci Ústavy (prezident, Komunisté a některé nově ustavené politické strany). Dalším faktorem, který posílil mediální dominanci euroskeptiků, byla politizace celého procesu, která vedla k vytěsnění nepolitických aktérů. Závěrem autorka konstatuje, že ve formování českého politického diskurzu hrají nadále klíčovou roli politické strany a také fakt, že hloubka polarizace konfliktu negativně ovlivňuje kulturu veřejné diskuse (zejména personalizace celého konfliktu).

V páté kapitole se Tomáš Lacina věnuje analýze diskusí o Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvy na půdě parlamentu České republiky. Autor si klade otázku, jaká byla povaha hlavních konfliktních linií v České republice, a interpretuje je na základě diskurzivní analýzy plenárních debat na půdě Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR. Kapitola se nejprve věnuje uvedení kontextu parlamentních debat, následně představuje komparativní metodologii a teoretická východiska analýzy. Vlastní analýza pak potvrzuje silnou polarizaci českého politického diskurzu v průběhu parlamentních debat. Tematické zaměření českých parlamentních debat bylo substantivní – jak poslanci, tak senátoři se zaměřili na reformy evropských a národních institucí. Dopad Lisabonské smlouvy na konkrétní politiky (*policies*) zůstal mimo zájem parlamentní reprezentace (stejně jako v dalších nových členských zemích, které byly analyzovány v rámci projektu RECON). Autor konstatuje, že hlavními faktory ovlivňujícími postoje stran k institucionální reformě Evropské unie byla ideologie vyjádřená osou levice-pravice a TAN-GAL štěpením, doplněná v konečném důsledku také účastí ve vládě. Z celkových výsledků analýz rovněž vyplývá, shrnuje autor, že se opozice vůči vývoji evropské integrace posouvá směrem ke středu politického spektra a klasické evropské konzervativní a křesťanskodemokratické stra-

v průběhu zasedání Evropské rady v prosinci 2001. Zasedání Konventu se uskutečnilo v období od února 2002 do července 2003, pod vedením prezidenta Valéryho Giscard d'Estaigna a viceprezidentů Guliana Amata a Jean-Luca Dehaena, za účasti jak tehdejších členských zemí, tak kandidátů (deset zemí, které do EU vstoupily v květnu 2004, ale také Rumunska, Bulharska a Turecka). Vedle představitelů národních vlád a parlamentů těchto zemí se Konventu účastnili rovněž zástupci Evropské komise, Evropského parlamentu a představitelé občanské společnosti. Českou republiku na Konventu reprezentovali jako zástupci Parlamentu Jan Zahradil a Josef Zieleniec (jako zástupci Petr Nečas a František Kroupa), vládu zastupoval Jan Kohout (jako zástupkyně Lenka Rovná) [více Pitrová 2004].

ny, které dříve integraci podporovaly, se náhle ocitají v opozici po boku radikálně levicových stran [Maatsch 2010]. Přestože tento trend lze v České republice sledovat, došlo v průběhu ratifikačních debat k významnému posunu (a v důsledku toho rozkolu) uvnitř ODS, v níž byl posílen proevropský proud. Tento posun by odpovídal postojům voličů ODS, které lze na základě analýz veřejného mínění považovat za tzv. vítěze integračního procesu. Pád Topolánkovy vlády však proces přibližování postojů ODS k postojům jejích voličů do značné míry zastavil – účast ve vládě tedy byla v České republice v případě ODS velmi silným faktorem, který poskytoval motivaci k překonávání vnitřní opozice a vedl nakonec k umožnění ratifikace smlouvy (za cenu pády vlády a konce politické kariéry Mirka Topolánka).

V šesté kapitole Jessie Hronešová a Zdenka Mansfeldová analyzují participativní žurnalistiku v průběhu volební kampaně do Evropského parlamentu na jaře 2009. Na základě kvalitativní analýzy vybraných online zpravodajských médií se kapitola zaměřila na otázku, jakým způsobem hlavní aktéři (novináři, političtí aktéři a široká veřejnost) hodnotili Evropskou unii, evropské instituce, programy, cíle a smysl existence EU. V první části kapitola vymezuje dílčí teoretický a metodologický rámec, následně zkoumá transformaci české veřejné sféry a roli elektronických médií a participativní žurnalistiky během volební kampaně do evropských voleb na jaře 2009. Autorky konstatují, že internetová platforma byla rychlým, levným a efektivním nástrojem pro přenos informací, sdílení názorů a zapojování občanů do veřejných diskusí. Ačkoliv nelze internetovou veřejnou sféru považovat za reprezentativní pro celou českou populaci, jedná se o její nezanedbatelnou část. Vzniká zde tedy prostor pro nový druh žurnalistiky participativního typu, která představuje zásadní zlom v žurnalistické praxi, neboť často splývají úlohy čtenářů a novinářů. Přes silné provázání online a tištěných médií autorky konstatují, že online veřejná sféra se značně liší od klasické tradiční veřejné sféry, a to zejména díky jinému druhu interakce. Mediální analýza potvrdila fakt, že evropská témata byla zastíněna domácími politickými šarvátkami, které hrály zásadní roli během volebních kampaní. I přesto však mezi nejdiskutovanější témata patřila Lisabonská smlouva a smysl existence Evropského parlamentu. Online diskusní fóra byla významným nástrojem pro výměnu názorů a působila jako platforma veřejné mobilizace. Hlavním zjištěním je konstatování negativního mediálního obrazu Evropské unie v České republice. Hlavními argumenty kritiků Evropské unie byl demokratický deficit, nedostatečný podíl České republiky a českých občanů na jejím vedení (tedy neschopnost hájit národní zájmy). Jak Evropská komise (která je považována za zosobnění EU), tak Evropský parlament byly zejména občany v online diskusích považovány za neefektivní, drahé a zbytečné. Konfrontace výsledků mediální analýzy

a výzkumů veřejného mínění přináší zjištění, že česká online diskuse evropských témat je dominována kritiky, kteří jsou schopni argumentačně se do diskusí zapojit. Proevropsky orientovaní čtenáři se do online diskusí zapojují méně, své postoje však manifestují volebním chováním – ve volbách do EP euroskeptické politické subjekty zcela propadli.

V závěru autorky Zdenka Mansfeldová a Petra Guasti shrnují základní zjištění práce a konstatují, že celkový politický charakter diskuse Lisabonské smlouvy v České republice potvrzuje argument silné europeizace české domácí politiky v období před vstupem do Evropské unie, ovládané politickými stranami. Politické strany dlouhodobě nejen určují a formují procesy europeizace v České republice, ale zprostředkují také informace občanům a mají zásadní vliv na formování postojů občanů k evropským tématům. Přestože politické strany komunikují a na evropské úrovni kooperují s ostatními evropskými politickými stranami, a bylo by tedy možné předpokládat, že budou postupně přijímat politickou kulturu svých protějšků, autoři konstatují, že celková kultura ratifikační diskuse byla velmi nízká. V situaci, kdy politickému prostoru dominují osobní spory, ideologické diskuse a mocenské ambice, je nutné na závěr zdůraznit pozitivní roli, kterou v celém procesu sehrál český Ústavní soud, jehož rozhodnutí v letech 2008 a 2009 nejen potvrzují ústavní charakter Lisabonské smlouvy a její soulad s Ústavou České republiky, ale také odmítají velkou část diskurzivních praktik oponentů Lisabonské smlouvy. V neposlední řadě je rovněž nutné upozornit na již zmíněnou skutečnost, a to, že občané České republiky vnímají integrační proces výrazně pozitivněji než politické elity.

Literatura

- Braun, M. 2009. „Understanding Klaus: The Story of Czech Eurorealism.“ *EPIN Working Paper No. 26* [online] [cit. 23. 4. 2013]. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=2001349>.
- Coughlan, A., V. Klaus. 2005. *Řekněme své ano nebo ne Evropské ústavě*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Dienstbier, J. 2005. „Občan K. a hlava státu.“ *Právo* 15 (97): 8. Datum vydání: 26. 4. 2005.
- Eichenberg, R. C., R. J. Dalton. 2007. „Post-Maastricht Blues: The Transformation of Citizen Support for European Integration, 1973–2004.“ *Acta Politica* 42 (2/3): 128–152.
- Hix, S., C. J. Lord. 1997. *Political Parties in the European Union*. Basingstoke: Palgrave
- Hix, S., A. Noury, G. Roland. 2007. *Democratic Politics in the European Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hooghe, L., G. Marks. 2009. „A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus.“ *British Journal Political Science* 39 (1): 1–23.
- Klaus, V. 2002. *Občan a obrana jeho státu*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Kopecký, P. 2004. „An Awkward Newcomer? EU Enlargement and Euroscepticism in the Czech Republic.“ Pp. 225–245 in R. Harmsen, M. Spiering (eds.). *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam, New York: Macmillan.
- Kopecky, P., C. Mudde. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe.“ *European Union Politics* 3 (3): 297–326.
- Maatsch, A. 2010. „Between an intergovernmental and a polycentric European Union National parliamentary discourses on democracy in the EU ratification process.“ *RECON Online Working Paper* 2010/18.Oslo: Arena.
- Marks, G., L. Hooghe, M. Nelson, E. E. Edwards. 2006. „Party Competition and European Integration in the East and West: Different Structure, Same Causality.“ *Comparative Political Studies* 39 (2): 155–175.
- Michailidou, A., H. J. Trenz, P. de Wilde. 2012. „(W)e the Peoples of Europe: Representation of the European Union Polity During 2009 European Parliamentary Elections on the Internet.“ Pp. 215–232 in T. Evas, U. Liebert, C. Lord (eds.). *Multilayered Representation in the European Union: Parliaments, Courts and the Public Sphere*. Baden-Baden: Nomos.
- Niedermayer, O. 1995. „Trends and Contrasts.“ Pp. 53–72 in O. Niedermayer, R. Sinnott (eds.). *Public Opinion and Internationalized Governance*. New York: Oxford University Press.
- Pitrová, M. 2004. „Kandidátské země na Konventu o budoucnosti EU.“ Pp. 123–135 in H. Fajmon (ed.). *Cesta České republiky do Evropské unie*. Brno: CDK.
- Riishøj, S. 2004. „Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic.“ *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 35 (3): 503–535.
- Rovná, L. 2011. „Constitutionalizing the European Union: The Lisbon Treaty and the Czech Republic.“ *L'Europe en formation.Revue d'études sur la construction européenne et le fédéralisme* (362): 101–123.
- Rovná, L., W. Wessels (ed.). 2005. *EU Constitutionalisation: From the Convention to the Constitutional treaty 2000–2005, Anatomy, Analysis, Assessment*. Prague: EUROPEUM.
- Rovný, J. 2004. „Conceptualising Party-based Euroscepticism: Magnitude and Motivations.“ *Collegium. Does Euroscepticism have a passport?* (29): 31–47.
- Schulz, T., M. Chabreckova. 2006. „The Czech Republic: Sitting on the Fence.“ Pp. 60–68 in T. König, S. Hug (eds.). *Policy-making Processes and the European Constitution: A Comparative Study of Member States and Accession Countries*. Oxon, New York: Routledge.

- Special Eurobarometer No. 299. 2009. „The European 2009 elections.“ [online] Brussels: European Commission [cit. 22.11.2012]. Dostupné z: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_299_en.pdf.
- Szczerbiak, A., P. Taggart 2002. „Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality.“ *SEI Working Paper No. 69*. Brighton: Sussex European Institute.
- Szczerbiak, A., P. Taggart (eds.). 2008. *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Volume 1: Case Studies and Country Surveys. Oxford: Oxford University Press.
- Taggart, P., A. Szczerbiak. 2004. „Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe.“ *European Journal of Political Research* 43 (1): 1–27.
- de Wilde, P., H. J. Trenz, A. Michailidou. 2011. „Contesting EU Legitimacy: The prominence, content and justification of Euroscepticism during 2009 EP election campaigns.“ Příspěvek přednesený na *ECPR General Conference*. Reykjavík, 24.–27. 8. 2011.

2. Konceptuální zarámování práce

Petra Guasti

2.1. Úvod – Proměna evropského diskurzu v České republice

V rámci nových členských zemí je Česká republika považována za jednu z nejvíce euroskeptických zemí. Názory českých občanů na fungování a směřování Evropské unie se však výrazným způsobem neliší od postojů občanů dalších členských zemí.¹ Nálepka „českého euroskepticismu“ je kombinací několika faktorů: (1.) na jedné straně je výsledkem jistého tápání převážné části české politické reprezentace v evropských otázkách; (2.) nedostatku informací v kombinaci s ideologizací evropské integrace; dále zvyrazněně (3.) dominantním hlasem českého prezidenta Václava Klause, který je nejen na české, ale i na evropské úrovni jedním z klíčových oponentů prohlubující se míry evropské integrace. Na druhé straně je však tato nálepka také do značné míry stereotyp šířící se kuloáry evropských institucí a médií a využívaný dle potřeby mocenského boje o vliv uvnitř těchto institucí.

Cílem této práce je podívat se analytickým způsobem na český veřejný prostor v průběhu ratifikace Lisabonské smlouvy a nabídnout pohled na období, které přineslo proměnu českého politického diskurzu evropského integračního procesu. Tato proměna směrem k politickému konsensu v otázce budoucnosti Evropy (manifestovaná ratifikací Lisabonské smlouvy oběma komorami českého parlamentu) s sebou však rovněž přinesla „evropeizaci“ domácího politického konfliktu. V období českého předsednictví se Lisabonská smlouva stala jakýmsi symbolem politického boje mezi vládou a opozicí, a to jak ve smyslu politickém, tak ideologickém. Zatímco původně k evropské integraci spíše vlašná a pragmatická vláda premiéra Mírka Topolánka manifestovala sílící proevropské postoje a Mirek Topolánek a jeho projevy na půdě obou komor českého parlamentu představovaly rozhodující roli v procesu parlamentní ratifikace Lisabonské smlouvy, obětovala sociální demokracie svou dlouhodobou proklamovanou podporu evropské integrace a Lisabonské smlouvy vlastním krátkodobým politickým cílům.

1 Views on European Union Enlargement Analytical Report, únor 2009, Flesh EB Series No. 257. Online http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_257_en.pdf (naposledy navštíveno 20. 11. 2012).

Stejně jako v diskusi o Evropské ústavě² byla Lisabonská smlouva vládou prezentována coby další a nutný krok v procesu evropské integrace. Velmi často byl rovněž propojován vstup České republiky do Evropské unie a ratifikace Lisabonské smlouvy (především v kontextu diskuse způsobu ratifikace Lisabonské smlouvy bylo argumentováno tím, že referendum o vstupu ČR do EU bylo zároveň vyjádřením souhlasu s budoucí reformou EU). Základní charakteristiky veřejné diskuse v období ratifikace Lisabonské smlouvy můžeme shrnout následujícím způsobem: 1. Převážně obecná diskuse, s omezeným počtem aktérů schopných (či motivovaných) komplexnější či hlubší analýzy jednotlivých témat obsažených v dokumentu Lisabonské smlouvy. Výsledkem byla ideologická diskuse, kde většina tvrzení zůstávala nepodložena hlubšími argumenty. 2. Diskuse představovala polarizovaný konflikt na několika úrovních, včetně politického boje mezi tehdejším premiérem Mirkem Topolánkem a opoziční ČSSD. 3. Personalizace veřejné diskuse – hlavními oponenty byli Václav Klaus (bývalý předseda ODS a tehdejší prezident) a Mirek Topolánek (tehdejší předseda téže strany a premiér). V důsledku vysoké míry polarizace a politizace české diskuse byla česká politická elita dominantním aktérem ratifikačních diskusí, a to na úkor hlasu občanské společnosti a občanů.

V české ratifikační debatě můžeme identifikovat dva hlavní diskurzivní elementy: 1. Lisabonská smlouva byla prezentována jako logické pokračování ev-

2 *Smlouva o ústavě pro Evropu* byla formulována Konventem pro budoucnost Evropy a její návrh zveřejněn 18. března 2003. Smlouva o Ústavě pro Evropu byla formulována jako návrh základního dokumentu Evropské unie s cílem nahradit komplexní strukturu, fungující především na základě smlouvy o založení Evropského společenství a Maastrichtské smlouvy, jedním dokumentem. Ústavní smlouva byla po mnohaměsíčním jednání schválena mezivládní konferencí a podepsána 29. října 2004. V následujícím ratifikačním procesu jednotlivých členských zemích došlo v roce 2005 k hluboké krizi poté, co referenda ve Francii a v Nizozemí Smlouvu odmítla. Následně proběhlo rok a půl dlouhé období reflexe, po němž byla smlouva „přetavena“ v návrh Reformní smlouvy, jež převzala podstatnou část textu Ústavní smlouvy a představuje revizi stávajících základních smluv. Reformní smlouva, též Lisabonská smlouva, byla ratifikována 3. listopadu 2009 a vstoupila v platnost 1. prosince 2009. V České republice je Lisabonská smlouva centrem hluboké politické kontroverze – prezident Václav Klaus Lisabonskou smlouvu odmítl již na počátku ratifikačního procesu. V listopadu 2008 konstatoval Ústavní soud ČR, že Lisabonská smlouva není v rozporu s ústavním pořádkem ČR. 18. února 2009 pak byla Lisabonská smlouva schválena Poslaneckou sněmovnou ČR. Následně podala skupina senátorů nový návrh na přezkoumání slučitelnosti Lisabonské smlouvy s českou ústavou (duben 2009). Prezident Klaus rovněž požadoval výjimku ze základní listiny práv a svobod, která má zaručit neprolomitelnost Benešových dekretů. Tomuto požadavku bylo vyhověno formou dodatku. 3. listopadu 2009 konstatoval Ústavní soud ČR, že žádná z částí dodaných k přezkoumání není v rozporu s ústavním pořádkem, téhož dne pak Václav Klaus svým podpisem Lisabonskou smlouvu ratifikoval – jako představitel poslední členské země EU.

ropského integračního procesu a spojována se vstupem ČR do EU (vstup do EU nás „zavazuje“ přijmout Lisabonskou smlouvu); a 2. Lisabonská smlouva, stejně jako předtím „Evropská ústava“, byla považována za hlavní formativní dokument určující ideologický charakter Evropské unie. Jak oponenti, tak zastánci Lisabonské smlouvy využívali v diskusi první z popsaných diskurzů a rovněž kladli důraz na nutnost institucionální reformy Evropské unie.

Zatímco zastánci Lisabonské smlouvy zdůrazňovali potřebu prohloubení evropské integrace, její odpůrci argumentovali tím, že smlouva mění podmínky, za nichž Česká republika vstoupila do EU, a upozorňovali na slabiny dokumentu jak po obsahové, tak po procedurální stránce. Druhý diskurzivní proud měl silný ideologický podtext a jeho hlavním bodem byl střet mezi chápáním Lisabonské smlouvy jako základu reformy evropského sociálního modelu (hodnoceno negativně oponenty, jako byl prezident Václav Klaus, CEP, CEVRO a další euroskeptické organizace³) nebo nebezpečně se rozšiřujícím ekonomickým liberalismem (pohled zastávaný levicovými odpůrci smlouvy).

Celkový politický charakter veřejné diskuse v ratifikačním období podporuje tvrzení, že v přestupním období došlo k silné evropeizaci české politiky a že politické strany hrály v tomto procesu klíčovou roli. V důsledku komunikace a mezinárodní spolupráce českých politických stran s jejich evropskými protějšky došlo k formování preferencí a postojů voličů v otázkách evropské Ústavní smlouvy a evropské integrace obecně [Baun et al. 2006]. České politické strany (a političtí aktéři – především Václav Klaus) proto hrají rozhodující roli v českých diskusích evropských témat – zprostředkují a formují proces evropeizace českého veřejného prostoru. Dominantní charakteristikou diskuse evropských témat však zůstává její silně personalizovaný a ideologizovaný charakter. V tomto kontextu střetu politických diskurzů je třeba zdůraznit pozitivní roli Ústavního soudu, jehož rozhodnutí z let 2008 a 2009 odmítají mnoho z klíčových elementů euroskeptických diskurzů.

2.1.1. *Proces evropeizace*

Proces evropské integrace pro účely tohoto sborníku definujeme jako „formování celku z částí, rostoucí interakce mezi členskými státy, odstranění překážek pro pohyb zboží a osob a vytvoření entity na nadnárodní úrovni“ [Caporaso 2004]. Rovněž využívanou je také spíše konstruktivistická definice Radelliho, který evropeizaci označuje za „proces zahrnující a) konstrukci, b) rozšiřování (*diffusi-*

3 Jejich stručná charakteristika je v kapitole 1.4.

on) a c) institucionalizaci formálních a neformálních pravidel, postupů, politických paradigmat a stylů toho, „jak se věci dělají“, a sdílených přesvědčení a hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány politickým procesem Evropské unie a následně zakomponovány do logiky domácího (národního a subnárodního) diskurzu, politických struktur a veřejné volby (*public choices*)“ [Radelli dle Cini 2007: 407; srovnej rovněž Radelli 2003]. Proces europeizace je reakcí na výzvy globalizace, který však ve svém důsledku globalizaci pouze prohlubuje. Podobně jako globalizace i evropská integrace je rozsáhlý proces, který se týká všech tří základních společenských oblastí – politicko-právních struktur, ekonomiky a občanské společnosti [Ágh et al. 2004]. Ačkoliv jsou procesy evropské integrace a europeizace úzce propojeny, nejedná se o synonyma. Caporaso [2004] chápe evropeizaci jako pojem, který byl navržen, aby vyřešil „konceptuální nesnáze při debatách o důsledcích integrace na domácí struktury“, což není „podobně jako globalizace, totéž co europeizace“ [Caporaso 2004].

Probíhající europeizace je jak v kvalitativní, tak kvantitativní terminologii zdrojem přenosu moci a legislativních opatření z nadnárodní na národní úroveň. Podle Caporasa [2004] tyto změny probíhají v pěti základních oblastech: 1. změna politiky – Evropa má možnost působit jako zdroj domácích politik, což se ukázalo na příkladu zemí střední Evropy [viz např. Grabbe 2001; Vachudova 2005], 2. strukturální změny – počínaje změnami v bankovních a finančních strukturách díky tlaku na proměnu fungování v národních parlamentech, EU je zdrojem zásadních strukturálních změn ve svých členských státech, 3. normativní změny – změny v pojetí národní identity a konceptu občanství jsou odrazem hodnotových posunů evropských občanů, 4. proměna vztahu mezi státem a společností – v některých členských státech došlo k rozsáhlému posunu v oblasti vztahů mezi státem, institucemi a společenskými aktéry (příkladem je rostoucí participace organizované občanské společnosti na dění v EU), a 5. ústavní změny – ústavní proces na evropské úrovni se významným způsobem promítá do existujících ústavních systémů členských států (příkladem může být změna pojetí občanství v Německu či revize české ústavy podle předložené evropské Ústavní smlouvy). Na základě Radelliho definice můžeme přidat ještě šestou oblast – diskurzivní proměnu [Radelli dle Cini 2007: 407].

Jedním z hlavních důsledků europeizace je tlak na všechny členské státy přizpůsobit se, k čemuž dochází ve všech výše zmíněných oblastech. Komplexní program rozšiřování, založený především na kodaňských kritériích, napomohl kandidátským státům připravit se na členství v EU, a to pomocí adoptování a implementace souboru práva EU zvaného *acquis communautaire*. Je však třeba podotknout, že na úkor demokratických kritérií se *acquis* vždy zejména soustředilo na ekonomickou výkonnost a kvalitu státních institucí v rámci vnitřního

evropského trhu (prioritou byla zejména konkurenceschopnost). Dalším problematickým bodem je, že soulad s *acquis* nebyl měřen na základě implementace a prosazování reforem, ale na základě jejich pouhého přijetí [Dimitrova 2002 in Vachudova, Hooghe 2009].

Selhání států se sice setkala s kritikou a tlak EU se stupňoval, avšak obecně lze tvrdit, že neschopnost států implementovat požadované změny prošla bez potrestání ze strany EU. Až do roku 2006 Evropská komise vyvíjela silný nátlak v podobě negativních posudků na Rumunsko a Bulharsko a požadovala, aby tyto státy okamžitě přijaly nutné reformy, které by vedly ke snížení korupce a posílily právní stát. Situace byla natolik vážná, že EU nejen odsunula termín přístupu obou zemí, ale dokonce poprvé rozšířila rozsah svého působení i po vstupu. Členství Bulharska a Rumunska bylo podmíněno nejen přijetím, ale i úspěšnou implementací zásadních reforem, a to zejména protikorupčních opatření. Obdobné mechanismy neexistovaly při prvním rozšíření na východ v roce 2004, kdy se členským státem stala i Česká republika. Z tohoto důvodu se politickým aktérům otevřel prostor manipulovat s integrací na národní scéně a interpretovat probíhající procesy pro vlastní partajní zisky.

2.1.2. Modely evropského vládnutí

Nejprve je nutné vysvětlit, jak v rámci předkládané publikace pojmáme koncept evropského politického zřízení (*polity*)⁴ a charakterizovat deficit jeho legitimacy. Oba koncepty jsou velmi komplexní a rozmanité. Evropský politický systém chápeme jako víceúrovňovou a stále se rozvíjející politickou obec [Smith 2002; autory konceptu víceúrovňového vládnutí (*multilevel governance*) jsou Lisbeth Hooghe a Garry Marks – srovnej Marks, Hooghe 2003, 2004] či jako potenciální evropskou politickou obec [k této problematice se více vyjadřuje Liebert 2007, 2011]. Uchopení Evropské unie jako neustále se měnící politické zřízení nám podle Smith [2002] umožní „lépe zachytit vzorce kontestace a jejich dopad na legitimitu“. Jinými slovy souhlasíme, že některé termíny běžně používané pro národní politické systémy⁵ lze (do jisté míry) aplikovat i na EU, aniž bychom tvrdili, že EU je klasickým státem [viz Paolini 2007; Beetham, Lord 1998; opačné stanovisko zastává Schmitter 2003]. Tím pádem můžeme očeká-

4 V této práci jsou pojmy politické zřízení / politická obec / polity používány ve svém původním významu, tedy jako politická organizace skupiny.

5 Pro účely této práce definujeme „politický systém“ jako součást komplexního společenského systému zahrnujícího politiku a vládu.

vat, že evropské politické zřízení dosahuje stejných standardů legitimacy jako jakýkoliv jiný stát.⁶

Existuje celá řada teoretických přístupů k otázce demokratického deficitu evropského politického zřízení. Teoretické pochopení demokratického deficitu je založeno na konceptualizaci Evropské unie jako politické entity. Erne [2008] tvrdí, že Evropská unie je citlivější na kritiku demokracie, neboť se nemůže opřít o historickou legitimitu etablovaného státu. Existující napětí mezi demokratickými normami a nedemokratickými praktikami tak vede k větším obavám ohledně demokracie v EU, neboť Evropská unie není dostatečně zakořeněna v mysli evropských občanů.

Přístup zastánců „mezivládního“ konceptu je obecně skeptický vůči existenci demokratického řádu v Evropě, a proto se demokratickým deficitem příliš nezabývá. Andre Moravcsik, jeden z předních zastánců mezivládních teorií, vychází z pojetí, které lze představit ve čtyřech základních krocích/omezeních: 1. koncept politické kapacity EU, která je pod nátlakem těžkých procedurálních požadavků a rozdělení moci mezi jednotlivé instituce omezuje pravomoci mezi vzájemně závislými institucionálními aktéry EU, 2. víceúrovňová struktura rozhodovacího procesu v EU a implementace rozhodnutí je další pojistkou proti koncentraci moci, 3. nedostatek fiskální, administrativní a legislativní kapacity, a 4. na národní úrovni je delegování pod kontrolou demokraticky zvolených institucí [Moravcsik 2002]. Mezivládní přístup tedy konceptualizuje EU jako nepřímo legitimizovanu národními aktéry. EU je v Moravcsikově pojetí mezivládní strukturou, která tím pádem nepotřebuje další legitimitu.

Teoretici regulatorismu jako např. Majone jsou o krok dál v konceptualizaci EU jako politické obce, ale docházejí k podobným konceptualizacím legitimacy EU jako Moravcsik. Majone EU vidí jako administrativní a regulační organizaci, která není schopná vyprodukovat svou vlastní legitimitu. Její legitimita podle něj ústí z delegovaných zdrojů, tedy vlád jednotlivých členských států. Kromě nepřímé legitimacy EU také disponuje procedurální a substantivní legitimitou. Procedurální legitimitu čerpá z toho, že regulace jsou delegovány a jejich implementace je pod kontrolou evropských institucí a vlád členských států. Substantivní legitimita naopak vychází z výkonnosti a efektivity aktivit regulačních agentur

6 Beetham a Lord [1998] tvrdí, že legitimita je záležitostí očekávání veřejnosti, rozhodnutí, která EU dělá jménem veřejnosti, a rozsahu, do jakého má EU konečnou rozhodovací pravomoc. Dále: 1. jak veřejnost, tak vůdčí představitelé EU mají od evropské legitimacy vysoká očekávání, 2. EU dosahuje podobných kolektivních rozhodnutí jako státy, 3. EU má nejen funkci regulační, ale i redistribuční. Lze od ní tudíž očekávat, že splňuje standardy demokratické legitimacy. Hix [1998] zastává názor, že se z právního hlediska konečné rozhodovací pravomoci v celé řadě oblastí přesunuly ze států na EU.

[Majone 2009, více o regulatorním přístupu Majone 1999]. Majone nezmiňuje demokratický deficit jako takový, ale používá termín „deficit důvěryhodnosti“ (*credibility deficit*), který pramení z nedostatku transparentnosti a dostupnosti ve vytváření jednotlivých oblastí politiky EU [Paolini 2007].

Neokonstruktivisté jako Ernst Haas konceptualizují EU spíše jako mezinárodní organizaci, jejíž legitimita je založena na dvou pilířích: 1. otevřená a produktivní účast zájmových skupin na rozhodovacím procesu a 2. efektivní plnění funkcí, jež jsou obecně považovány za kritické, jednotlivými jednotkami této organizace [Haas 1964]. Poměrně nedávno se na charakter participace zaměřil Schmitter, jenž navrhl formulovat systém evropské inkluze na základě agregovaných zájmů skrze uspořádání evropské vlády jako oblastí politik, kde by hlavní aktéři a experti jednali o definicích politik pod dohledem evropských institucí [Schmitter 2001]. Přestože se snaží zvýšit demokratickou a participativní legitimitu Evropské unie, neofunkcionalisté opomíjí efektivitu nepřímé legitimacy.

Teoretici víceúrovňového a polycentrického vládnutí přistupují k legitimitě jako směsici různých standardů. Legitimita je považována za produkt vzájemného působení všech hlavních zdrojů a rozhodujících činitelů, a to horizontálně, vertikálně, procedurálně a ve výstupech. Přítomnost politických sítí pouze podtrhuje účast organizovaných zájmových subjektů a zainteresovaných osob [Heritier 1999]. Schmitter [2003] a Follesdal [2004] však poukazují na to, že vedlejší vstupní demokratické procesy a účast je třeba zlepšit. Podle Banchoffa a Smitha [1999:15] jsou nové způsoby vládnutí pouze dodatkem k tradičním kanálům demokratické odpovědnosti, nikoliv náhražkami, neboť vedle „půjčené“ legitimacy národními vládami poskytují také výstupní legitimitu.

Federalistické teorie konceptualizují EU jako politické zřízení, které směřuje k nadnárodnímu státu, neboť je rostoucí podíl původně národních politických a administrativních kompetencí přesouván do EU a na její instituce. Evropské instituce by tudíž měly disponovat velkou měrou demokratické legitimacy. Podle federalistů je evropský rozhodovací proces ve své současné podobě nedostačující, čímž dochází k demokratickému deficitu [Beetham, Lord 1998]. Z těchto důvodů jsou federalisté největšími kritiky současné legitimacy evropského politického zřízení a navrhují možná řešení jako např. zvýšení autority Evropského parlamentu anebo přímou volbu do Evropské komise.

Těchto pět přístupů je založeno na jednom společném předpokladu týkajícím se efektivity nepřímých zdrojů legitimacy. Národní vlády jsou zodpovědné za své aktivity na evropském poli, neboť pilířem legitimacy EU je Rada ministrů (zastánci mezivládní teorie a regulatorismu ji považují za konečný zdroj legitimacy; teoretici víceúrovňových a polycentrických přístupů a federalisté v ní vidí implikovanou podmínku pro vytvoření jiných kanálů legitimacy [Paolini 2007]).

Tyto přístupy zároveň poskytují samostatné rámce pro inkorporaci občanské společnosti [Kohler-Koch et al. 2008a, 2008b]. Hüller a Kohler-Koch [2008] tyto přístupy popisují jako tři myšlenkově-charakterizující koncepty. První nazývají „participativním vládnutím“ (*participatory governance*), který je založen na obnovení vedoucí role EU a zvýšení efektivity její schopnosti řešit problémy, a to pomocí zahrnutí nestátních aktérů (občanské společnosti). Tento přístup staví do popředí občanskou společnost jako klíčového aktéra a jednoho z předních činitelů v rozhodovacích procesech. Negativním aspektem tohoto přístupu, preferovaného teoretiky vládnutí a normativisty, může být snížení efektivity v důsledku neomezeného zahrnutí aktérů občanské společnosti a otevřenosti všech procesů. Skrývá se zde i inherentní rozpor – zahrnutí nestátních aktérů a otevřenost mohou vést k opačným cílům, a to snížení efektivity.

Druhý, tzv. federalistický přístup klade důraz na probíhající rozvoj evropského politického zřízení, který probíhá současně s budováním evropské společenské entity. Tento přístup podmiňuje vytvoření legitimního evropského politického zřízení zahrnutím nejen národní občanské společnosti, ale zároveň i transnárodní evropské veřejné sféry. Autoři jako např. Fossum a Trenz [2006], inspirováni Habermasovým pojetím politické veřejné sféry, propojují koncepty evropské občanské společnosti a evropské veřejné sféry. Habermas [1996] v občanské společnosti vidí strategického aktéra a základ veřejné sféry. Na rozdíl od prvního přístupu, který s občanskou společností pracuje jako s abstraktním pojmem, tento přístup významným způsobem rozlišuje mezi občanskou společností a lobbistickými skupinami. I přesto jsou oba klíčové termíny tohoto přístupu, tedy evropská občanská společnost a evropská veřejná sféra, velmi kontroverzní [Delanty, Rumford 2005].

Třetí koncept, se kterým přišli samotní Hüller a Kohler-Koch [2008 in Kohler-Koch et al. 2008a], Evropskou unii považuje za politický systém, který vykonává vládnoucí funkce bez existence vlády propojené s občanskou společností. Občanskou společnost konceptualizují jako „široké spektrum dobrovolných svazů, které se řídí logikou akce [*a logic of action*], která se liší od státní, tržní i soukromé sféry“ [Kohler-Koch et al. 2008a, 2008b] a vidí v ní možný lék na existenci demokratického deficitu. Tento přístup také zdůrazňuje tři normativní standardy pro hodnocení demokratické kvality účasti občanské společnosti – reciprocita, transparentnost/publicita, zodpovědnost. Autoři docházejí k závěru, že v současné chvíli „zahrnutí občanské společnosti nemůže dostát očekáváním, že by EU učinilo demokratičtější“. Ačkoliv přiznávají, že některé použité nástroje vedou k zahrnutí aktérů do rozhodovacího procesu a k větší transparentnosti, zdůrazňují, že občanův podíl na evropské politice je stále mizivý [ibid.].

Zatímco Hüller a Kohler-Koch zůstávají skeptičtí a autoři jako Hix [2008] navrhuji alternativní řešení demokratické legitimacy v podobě posílení přímé a ne-

přímé politické účasti na evropské úrovni, jiní jako např. Erne [2008] jsou optimisty a považují vznik transnárodních sítí obchodních odborů za pozitivní jev posilující demokracii v EU. Erne však dodává, že úloha, kterou organizované pracovní svazy mohou hrát v posílení demokracie v EU, záleží pouze na jejich rozhodnutích.

Občanská společnost jako taková (zejména občanská společnost na úrovni EU) ve formě tzv. „Kontaktní skupiny pro občanskou společnost“ (*Civil Society Contact Group – CSCG*) zdůrazňuje následující problémy, které i nadále vytvářejí demokratický řád v EU: 1. existuje nedostatek povědomí o základních zásadách a minimálních standardech pro konzultace, které jsou tudíž využívány nekonzistentně, a tím oslabují celý konzultační rámec, 2. některé instituce EU a národní vlády zpochybňují dopad organizované občanské společnosti na vytváření evropské politiky, 3. horizontální koordinace je problematická, 4. současné debaty postrádají jasnost a transparentnost, co se týče výběru aktérů a zainteresovaných osob, 5. doposud neexistuje kritické zhodnocení úlohy organizované občanské společnosti [Fazi, Smith 2006].

Podle CSCG je východiskem fokus na čtyři kritické body: 1. vytvoření a umožnění struktury, která umožní jasné výsledky, tedy vytvoření efektivní a výkonné struktury, která povede ke kritickému a směřodatnému dialogu, 2. rozpoznání nutnosti pro lepší horizontální koordinaci a rovnoprávný přístup a posílení spolupráce mezi různými aktéry, 3. posílení důvěry a vzájemného porozumění mezi neziskovým sektorem a evropskými institucemi – kvůli nedostatku horizontálních struktur je nutné posílit transparentnost a zodpovědnost relevantních aktérů, 4. rozpoznání nutnosti přijmout inkluzivní přístup – i na úkor efektivity musí být inkluzivita posílena, aby byla zajištěna participace doposud přehlížených skupin [Fazi, Smith 2006].

2.2. Představení RECON modelů

V rámci teoretické části projektu RECON byl rozvinut koncept tří modelů demokracie pro budoucnost Evropské unie. Navržené teoretické modely [Eriksen, Fossum 2007] se různým způsobem vypořádávají s dilematem mezi záchranou demokracie na úrovni národních států a přenášením demokracie na evropskou úroveň (za cenu ztrát kvality národních demokracií), které dominuje evropské debatě o demokratickém deficitu EU. Následující příspěvek stručně představí jednotlivé modely a zaměří se na jejich reflexi v parlamentních debatách v ČR.

První model spojuje demokracii v EU výlučně s národním státem. Legitimita může být odvozena pouze z demokratických institucí členských států. Evrop-

ská unie je tedy v tomto modelu konceptualizována jako funkční nástroj, který byl vytvořen za účelem řešení problémů přesahujících kapacitu členských států. Z toho vyplývá, že v tomto systému mají instituce EU čistě mezivládní formu.

Podle druhého modelu Evropská unie potřebuje přímou legitimitu. To v důsledku vyžaduje určitou míru společného smyslu pro solidaritu a komunitu založenou na ústavních, nikoli etnických principech. Model předpokládá též vůli k vytvoření silných evropských institucí, které se budou podílet na budování evropského sociálního státu.⁷ Jedná se tedy o model federální, který však nutně nevyžaduje absolutní rozpuštění národních identit a ustavení panevropské identity.

Zásadní rozdíl mezi oběma modely viditelně spočívá především v alokaci legitimacy na národní či evropskou úroveň. Oba modely jsou také do velké míry radikálními póly, jelikož předpokládají, že národní, respektive evropské, instituce se budou muset vzdát kompetencí, které již v současnosti požívají [Maatsch 2010].

Třetím modelem navrženým Fossumem a Eriksenem je model kosmopolitní. Tento model se zakládá na předpokladu, že demokracie je možná bez existence státu. Zdroje legitimacy jsou rozloženy mezi evropskou, národní a mezinárodní úroveň. Model počítá se vzájemným vlivem a interakcí EU s mezinárodními a transnacionálními nestátními institucemi.

2.3. Veřejná sféra a oblast občanské společnosti

V této sekci se zaměříme jak na evropskou,⁸ tak domácí veřejnou sféru. Podle Eriksena a Fossuma [2004] je veřejná sféra oblastí provazující občanskou společnost s mocenskými strukturami státu. Veřejná sféra je arénou, ve které občanská společnost a společenská hnutí podněcují debaty na nová témata a o aktuálních problémech. Ve svém důsledku veřejná sféra vyvažuje stát, neboť vytvoření veřejné suverenity každému občanu dává příležitost vyjádřit se k jakémukoliv tématu bez omezení, co se času, účasti a zdrojů týče. Konceptuálně je veřejná sféra oblastí, kde rovnoprávně postavení občané vytvářejí svůj vlastní program, a to pomocí otevřené komunikace, čímž získávají poradní funkci vyžadovanou v teorii diskurzu (*discourse theory*). Tato teorie předpokládá, že norma je považová-

7 Sociální stát je označení státu, jehož prioritou je zajištění ekonomického a sociálního blahobytu jeho občanů.

8 V rámci konstitucionalizačního procesu je tato otázka úzce spojena s problémem legitimacy – diskuse o občanské společnosti je definována diskurzem legitimacy. Občanská společnost může obecně přinést alternativní formy legitimacy, což lze chápat jako náhradu legitimacy zprostředkovanou zastupitelskou vládou národního státu [Ruza 2005]. Kromě toho je účast chápána jako prostředek pro zlepšení legitimacy a výkonnosti [Magnette 2003].

na za legitimní, pouze pokud je přijata všemi zainteresovanými v rámci otevřené a racionální debaty. Veřejná sféra jako koncept je proto založena na dobrovolné účasti, je sekulární a racionální. Vzniká skrze práva ustanovená pomocí racionální debaty, která chrání občana od zásahu státu. Dopady veřejné sféry nelze předpovědět ve smyslu přísně monokauzálního vědeckého pojetí (vysvětlujícím faktorem je kvalita a ne výsledek interakcí).

Evropská veřejná sféra přesahuje národní veřejné sféry a skládá se z následujících tří aktérů: 1. mluvčí, kteří se snaží přesvědčit, 2. aktivních příjemců, kteří hodnotí slova mluvčích, a 3. třetí strany ve funkci pasivních posluchačů [Eriksen, Fossum 2004]. Klíčovým elementem každé veřejné diskuse je autorita, kterou si jednotliví aktéři vybudují během debat. Tímto způsobem veřejná sféra mění základy legitimacy vládních složek, neboť občané disponují právy, která mohou použít proti státu. Aby mohli ospravedlnit svá rozhodnutí a získat podporu, klíčoví aktéři s podílem na moci proto musí vstoupit do veřejné arény.

Komunitaristé (na rozdíl od úzkého pojetí veřejné sféry) na veřejnou sféru hledí jako na komunikační síť (společenský prostor vytvořený komunikačními operátory, kteří reprezentují názory a zájmy) na základě neformálních proudů komunikace. Avšak komunitární i úzký koncept mohou existovat vedle sebe – veřejnou sféru je třeba chápat jako prostor poskytující určitou úroveň solidarity a normy tolerance a jako oblast, kde se vytváří liberální demokratická kultura vedoucí k reflektivní identitě (sebejistá identita, která nechává místo pro rozdíly).

Spojení mezi veřejnou sférou a občanskou společností se vytváří v rámci aktivního občanství, kterým je veřejná sféra definována jako prostor pro aktivní občanskou a politickou participace. Pro naše účely je velmi vhodné použít dva modely Marca M. Howarda [2003], které prezentoval ve své práci o občanské společnosti ve střední a východní Evropě.

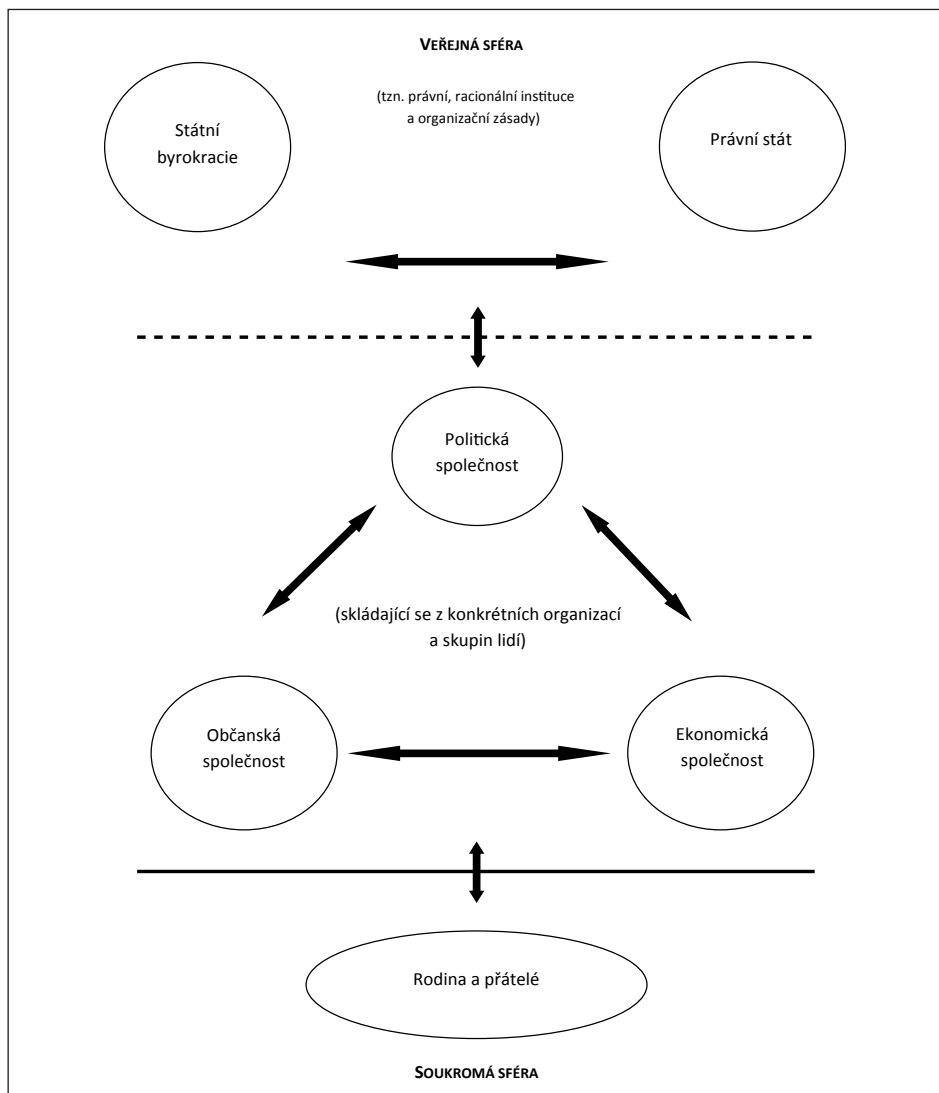
Schéma 2.1 představuje graf, ve kterém Howard prezentoval rozdělení na rodné síť a síť přátel na jedné straně a občanskou společnost spolu s dalšími čtyřmi oblastmi na straně druhé.

V Howardově definici je veřejná sféra založena na legálních institucích a organizačních zásadách, které jsou jádrem každého moderního demokratického systému. Klíčovou součástí schématu je umístění aktivního občanství do centra, které se skládá z konkrétních organizací definujících a vytvářejících konkrétní charakter každého demokratického systému [viz Mansfeldová 2006]. Jak jsme již poukázali dříve, mezi jednotlivými sférami existuje aktivní interakce. Jejich rozdělení je proto třeba chápat jako pouhý konceptuální nástroj.

„Politickou společností“ je zde myšlena politika vytvářená elitami, politickým vedením a soutěž o politickou moc a postavení. „Ekonomická společnost“ se vztahuje na obchodní organizace, jejichž cílem je zisk, a „občanská společnost“

je termínem postihujícím sféru organizací, skupin a asociací, které byly formálně ustaveny, jsou právně chráněny a autonomně organizovány a do nichž dobrovolně vstupují občané [Howard 2003].

Schéma 2.1. Oblasti demokratizace

Zdroj: [Howard 2003].

2.4. Evropské vládnutí a formy českého euroskepticismu⁹

Hledáme-li v českých parlamentních debatách vyjádření argumentačně podporující některý z výše zmíněných teoretických modelů demokracie, nalzáme většinou podporu pro první „mezivládní“ model. Federální model se objevuje ve velmi omezené míře, ale v negativní konotaci, kdy se proti směřování k podobnému modelu vymezovali někteří zákonodárci ODS. Model kosmopolitní pak v debatách chyběl zcela. Zákonodárci se v debatách vůbec nezabývali možnou mezinárodní či transnacionální dimenzí. Nejinak tomu bylo i v ostatních středoevropských zemích.

V diskusích se nejčastěji kromě mezivládního modelu vyskytovala koncepce EU jako polycentrického, víceúrovňového systému bez jasné hierarchie, kde existuje více zdrojů legitimacy bez vertikálního řádu, který by zahrnoval všechny instituce a politiky společenství [Maatsch 2010]. Tento model však není možné označovat za federální, jelikož postrádá federální institucionální strukturu, ani za kosmopolitní, protože jako zdroje legitimacy označuje pouze národní a evropské instituce. Jedná se o jakýsi model sdílené suverenity, který byl ve zkoumaném vzorku zemí obecně prosazován hlavně sociálně demokratickými a liberálními stranami, v ČR zejména ČSSD.

Na základě tří modelů RECON (viz část 2.3) lze konstatovat, že čeští euroskeptičtí aktéři se vymezují 1.) proti prohlubování evropské integrace; 2.) proti dalšímu rozšiřování EU (především členství Turecka a Ukrajiny jsou sporné); v ČR lze proto najít efektivní politický konsensus pouze pro první RECON model – tedy EU jako spojení suverénních národních států. To samozřejmě neznamená, že neexistují hlasy, především mezi intelektuály, pro třetí model kosmopolitního společenství, avšak hlasy aktérů, kteří tento názor zastávají, ve velmi hlasité diskusi a řinčení brnění národních zájmů zanikají.

V následujících kapitolách se zaměříme na jednotlivé aspekty českého euroskeptického politického diskurzu a jeho vývoj v průběhu přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy. Na základě systematického zkoumání postojů poslanců a politických elit (kapitola 3), mediálních diskusí v ratifikačním období (kapitola 4), parlamentních diskusí (kapitola 5) a mediálních diskusí v období před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009 (kapitola 6) se pokusíme osvětlit, jakým způsobem byla otázka hloubky evropského integračního procesu vysoce politizována a do jaké míry polarizovala českou politickou reprezentaci. Ukážeme rovněž, že vysoká míra politizace a hloubka polarizace konfliktu do značné míry

9 Tato část navazuje na příspěvky T. Laciny a P. Guasti v *Sociowebe* 10/2011 [Guasti 2011a, Guasti 2011b; Lacina 2011a, Lacina 2011b].

vyklučuje z veřejné diskuse občany a občanskou společnost (s výjimkou politických think tanků) a redukuje diskusi o budoucnosti integračního procesu na boj mezi politickými stranami, bez ohledu na postoje občanů.

Literatura

- Ágh, A. (ed.). 2004. *Europeanization and Regionalization: Hungary's Accession*. Budapest: Hungarian Centre for Democracy Studies.
- Banchoff, T., P. M. Smith (eds.). 1999. *Legitimacy and the European Union: The Contested Polity*. London: Routledge.
- Beetham, D., Ch. Lord. 1998. *Legitimacy and the European Union*. London, New York: Longman.
- Baun, M., J. Durr, D. Marek, P. Saradin. 2006. „The Europeanization of Czech Politics“ The Political Parties and the EU Referendum.“ *Journal of Common Market Studies* 44 (2): 249–80.
- Caporaso, J. A. 2004. „Third Generation Research and the EU: The Impact of Europeanization.“ Příspěvek přednesený na konferenci *Impact of Europeanization on Politics and Policy in Europe*. Toronto, Canada, 7.–9. 5. 2004.
- Cini, M. 2007. *European Union Politics*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Delanty, G., Ch. Rumford. 2005. *Rethinking Europe. Social Theory and the Implications of Europeanization*. London, New York: Routledge.
- Dimitrova, A. 2002. „Enlargement, Institution-Building and the EU's Administrative Capacity Requirement.“ *West European Politics* 25 (4): 171–190.
- Eriksen, E. O., J. E. Fossum. 2004. „Europe in search of its legitimacy: the strategies of legitimation assessed.“ *International Political Science Review* 25 (4): 435–459.
- Eriksen, E. O., J. E. Fossum. 2007. „Europe in Transformation: How to Reconstitute Democracy?“ *RECON Online Working Paper 2007/1*. Oslo: ARENA.
- Erne, R. 2008. *European Unions: Labors' Quest for Transnational Democracy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fazi, E., J. Smith. 2006. *Civil Dialogue: Making It Work Better*. Brussels: CSCG.
- Fossum, J. E., H.-J.Trenz. 2006. „The EU's Fledgling Society: From Deafening Silence to Critical Voice in European Constitution Making.“ *Journal of Civil Society* 2 (1): 57–77.
- Follesdal, A. 2004. *The Seven Habits of Highly Legitimate New Models of Governance*. NEWGOV Paper. Dostupné z: <http://www.follesdal.net/ms/Follesdal-2005-Leg-nmg-NEWGOV.pdf>.
- Grabbe, H. 2001. „How does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity.“ *Journal of European Public Policy* 8 (6): 1013–1031.
- Guasti, P. 2011a. „Editorial.“ [online] Socioweb 2011/10. [cit. 23. 4. 2013]. http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/194_SOCIOWEB_10_2011.pdf
- Guasti, P. 2011b. „České předsednictví EU – zlomový okamžik v postojích k evropskému

- projektu“. [online] Socioweb 2011/10. [cit. 23. 4. 2013]. http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/194_SOCIOWEB_10_2011.pdf
- Haas, E. B. 1964. *Beyond the Nation State. Functionalism and International Organizations*. Stanford: Stanford University Press.
- Habermas, J. 2003. *The Future of Human Nature*. Oxford: Polity Press.
- Heritier, A. 1999. „Elements of democratic legitimation in Europe: an alternative perspective.“ *Journal of European Public Policy* 6 (2): 269–282.
- Hix, S. 1998. „The Study of the European Union II. The ‘New Governance’ Agenda and its Rival.“ *Journal of European Public Policy* 5: 38–65.
- Hix, S. 2008. *What’s Wrong with the European Union and How to Fix it*. Cambridge: Polity.
- Howard, M. M. 2003. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hüller, T., and Kohler-Koch, B. 2008. „Assessing the Democratic Value of Civil Society Engagement in the European Union.“ Pp. 145–182 in Kohler-Koch, B., D. De Bièvre, W. Maloney. 2008a. *Opening EU Governance to Civil Society – Gains and Challenges*. CONNEX Report Series, Vol 5. Mannheim: MZES.
- Kohler-Koch, B., D. De Bièvre, W. Maloney. 2008a. *Opening EU Governance to Civil Society – Gains and Challenges*. CONNEX Report Series, Vol 5. Mannheim: MZES.
- Kohler-Koch, B., C. Quittkat, V. Buth. 2008b. „Civil Society Organisations under the Impact of the European Commission’s Consultation Regime.“ Příspěvek přednesený na *CONNEX Final Conference, Workshop 5: Putting EU Civil Society Involvement under Scrutiny, Panel: Civil Society Organisations in EU*. Mannheim, 8. 3. 2008.
- Lacina, T. 2011a. „RECON Modely demokracie v českých parlamentních debatách o evropské ústavní smlouvě“. [online] Socioweb 2011/10. [cit. 23. 4. 2013]. http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/194_SOCIOWEB_10_2011.pdf
- Lacina, T. 2011b. „Postoje českých parlamentních politických stran k evropské politice“. [online] Socioweb 2011/10. [cit. 23. 4. 2013]. http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/194_SOCIOWEB_10_2011.pdf
- Liebert, U. 2011. „Exit, Voice or Loyalty: The New Politics of European Civil Society.“ Pp. 95–122 in U. Liebert, H. J. Trezn (eds.). *The New Politics of European Civil Society*. Oxon, New York: Routledge.
- Liebert, U. (ed.). 2007. *Special Issue of the Perspectives on European Politics and Society: Europe in Contention: Debating the Constitutional Treaty* 8 (3).
- Maatsch, A. 2010. „Between an intergovernmental and a polycentric European Union. National parliamentary discourses on democracy in the EU ratification process.“ *RECON Online Working Paper 2010/18*. Oslo: Arena.
- Magnette, P. 2003. „Will the EU be More Legitimate after the Convention.“ Pp. 21–41 in J. Shaw, P. Magnette, L. Hoffman, A. Verges Bausili. *The Convention on the Future of Europe Working Towards and EU Constitution*. London: The Federal Trust.
- Majone, G. 1999. „The regulatory state and its legitimacy problems.“ *West European Politics* 22 (1): 1–24.

- Majone, G. 2009. *Dilemmas of European Integration: The Ambiguities and Pitfalls of Integration by Stealth*. Oxford University Press.
- Mansfeldová, Z. 2006. „Interest Representation in Post-Communist Democracies.“ Příspěvek přednesený na *PhD Summer School 2006 on Governance and Democracy in Central Eastern Europe*. Lüneburg, 22. 8. 2006.
- Marks, G., L. Hooghe. 2003. „Unravelling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance.“ *American Political Science Review* 97 (2): 233–243.
- Marks, G., L. Hooghe. 2004. „Contrasting Visions of Multi-level Governance.“ Pp. 15–30 in I. Bache, M. Flinders (eds.). *Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Moravcsik, Andrew. 2002. „In Defence of the Democratic Deficit: Reassessing Legitimacy in European Union.“ *Journal of Common Market Studies* 40 (4): 603–624.
- Paolini, G. 2007. *The Legitimacy Deficit of the European Union and the Role of National Parliaments*. Fiesole: EUI Dissertation.
- Radaelli, C. M. 2003. „The Europeanization of Public Policies.“ Pp. 27–56 in K. Featherstone, C. Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Ruzza, C. et al. 2005. *Final Report of the Project „Organized Civil Society and European Governance“*. Trento: Università degli studi Trento.
- Schmitter, P. 2001. *How to Democratize the EU... and why bother?* Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Schmitter, P. 2003. „Democracy in Europe and Europe’s democratization.“ *Journal of Democracy* 14 (4): 71–85.
- Smith, M. 2002. „Civil Society: Interest Groups and Social Movements.“ Pp. 290–310 in R. Dyck (ed.). *Studying Politics: An Introduction to Political Science*. Scarborough: Nelson.
- Vachudova, M. A. 2005. *Europe Undivided: Democracy, Leverage and Integration after Communism*. Oxford: Oxford University Press.
- Vachudova, M. A., L. Hooghe. 2009. „Postcommunist politics in a magnetic field: How transition and EU accession structure party competition on European integration.“ *Comparative European Politics* 7 (2): 179–212.

3. Diskuse o ratifikaci Lisabonské smlouvy a Parlament ČR

Zdenka Mansfeldová

Kapitola je věnována diskusi o ratifikaci Lisabonské smlouvy v Parlamentu České republiky a jejím souvislostem. Kapitola se nejdříve věnuje postoji politických elit k evropské integraci a jejímu prohlubování, poněvadž to umožní pochopit, proč se elity chovají tak, jak se chovají. Další část se potom věnuje vlastní ratifikační diskusi, která se protáhla až za období českého předsednictví Evropské unii. V závěru se kapitola zabývá součinností vlády a parlamentu v období českého předsednictví.

3.1. Evropská unie jako projekt elit

Často se můžeme setkat s názorem, že Evropská unie je projektem elit. Obvykle se srovnávají postoje elit a občanů a je upozorňováno na rozpor mezi silnou podporou evropské integrace ze strany elit a spíše skeptickým postojem ze strany občanů/veřejnosti. Jako příklad můžeme uvést knihu Maxe Hallera, který se tímto problémem podrobně zabývá [Haller 2008a, b]. Haller souhlasí s tvrzením, že v mnoha teoriích týkajících se integračního procesu nehrají občané významnou roli. Tento fakt byl empiricky ověřen v řadách výzkumných programů jako Eurobarometer, the European Elites Survey [Siena 2006] a v dalších. Přesto by bylo přílišnou generalizací tvrdit, že elity na rozdíl od občanů silně podporují evropskou integraci. Řada rozsáhlých studií potvrzuje existenci rozdílů mezi jednotlivými skupinami elit, upozorňuje na euroskeptické postoje elit [Hooghe, Marks 2005] a ukazuje také na regionální rozdíly [Sojka, Garcia 2011; Lacina 2011]. Podpora evropské integraci a jejím jednotlivým „milníkům“ se liší mezi eurobyrokraty, ekonomickými elitami a členy národních parlamentů. Pokud jde o regionální a národní elity, příkladem mohou být české politické elity.

Abychom vysvětlili tyto postoje, musíme nejdříve stručně charakterizovat české stranické elity. Některé české politické strany se vyznačují silným euroskeptickým postojem, ale neplatí to obecně. Euroskeptické názory najdeme u pravicových i u levicových politických stran, a euroskeptický volič si tak může vybrat mezi pravicí a levicí. Na pravicí je takovou euroskeptickou stranou Ob-

čanská demokratická strana (ODS), na levici Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM). Vzhledem k tomu, že koalice těchto dvou stran nepřipadá v úvahu, síla euroskeptické politické reprezentace je oslabená. Obě tyto strany byly nejvíce úspěšné v prvních volbách do Evropského parlamentu v roce 2004, kdy získaly 15 z 24 možných křesel [více Linek, Mansfeldová 2006]. Kromě nich se v těchto prvních volbách do Evropského parlamentu dostaly dvě neparlamentní strany – SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté (SNK-ED) a NEZÁVISLÍ (NEZ). To ve svém důsledku snížilo šanci na spolupráci mezi národními a evropskými parlamentními elitami.

3.2. Čeští poslanci a evropská integrace

Češi mají obecně nálepkou euroskeptiků, a to jak občané, tak i elity. Není to jen díky vyhraněnému postoji bývalého prezidenta republiky V. Klause; rezervovaný postoj zaznamenáváme také u části politické elity. To je možné dokumentovat poznatky z empirického výzkumu stejně jako diskusemi kolem ratifikace Lisabonské smlouvy. Česká republika byla poslední zemí, která Lisabonskou smlouvu ratifikovala, a bylo to až několik měsíců po jejím předsednictví EU. I když předsednictví některé tenze dočasně zmírnilo, proces ratifikace neurychlilo.

Jsou české politické elity, a především poslanci, vůči evropské integraci skeptičtější než elity v jiných členských zemích EU? Poznatky získané v mezinárodním projektu IntUne, který zkoumal postoje politických a ekonomických elit k některým aspektům evropské integrace, to potvrzují.

Nové členské státy EU (dále NČS) sdílí názor, že jejich hlas není v EU slyšet tak, jak by si přály, a že hlas některých členů má větší váhu než členů jiných. Jak ukazuje tabulka 3.1., 64 % poslanců z NČS zastává názor, že ti, kteří rozhodují na úrovni EU, neberou dostatečně v úvahu jejich domácí zájmy, zatímco ve starých členských zemích EU (dále SČS) tento názor sdílí pouze 33 % příslušníků politické elity.

České politické a ekonomické elity jsou ve věci rozhodování na úrovni EU ještě skeptičtější. Výsledky výzkumu projektu IntUne ukazují, že skepticismus mezi poslanci je dokonce vyšší než mezi ekonomickými představiteli. Výrok, že zájmy některých členských zemí mají na úrovni EU příliš velkou váhu, byl široce přijímán.

Tabulka 3.1. Reprezentace národních zájmů na evropské úrovni a rovnost šancí (v %)

	ČR	SČS	NČS
Souhlas s dvěma tvrzeními o politice			
Ti, kteří rozhodují na úrovni Evropské unie, neberou dostatečně v úvahu zájmy České republiky.	73	33	64
Zájmy některých členských zemí mají na úrovni EU příliš velkou váhu.	84	74	78

Poznámka: SČS = staré členské státy EU, NČS = nové členské státy EU. Česká republika je zahrnuta v NČS a současně uvedena zvlášť.

Zdroj: IntUne.

Přestože se některé země EU domnívají, že jejich zájmy jsou v rámci evropských institucí zastupovány nespravedlivě a nedostatečně, což omezuje jejich možnost prosazovat své zájmy, absolutní většina členských států uznává množství výhod, které z členství v EU plynou. NČS jsou v hodnocení výhod členství v EU pro svoji zemi o něco rezervovanější, nicméně 90 % z nich potvrzuje, že jejich země má z členství v EU nějaký prospěch (viz tabulku 3.2). Příkladem může být využití evropských fondů pro vybudování a rozvoj infrastruktury, opravu památek apod.

Tabulka 3.2. Prospěch, či neprospěch z členství v EU? (v %)

Pokud vezmete v úvahu všechny okolnosti, řekl (a) byste, že Česká republika ze svého členství v Evropské unii:	ČR		SČs		NČS	
	Pol.	ekon.	Pol.	ekon.	Pol.	ekon.
Má prospěch	89	95	95	99	94	97
Nemá prospěch	11	5	5	1	6	3

Poznámka: POL – politické elity, EKON – ekonomické elity.

Zdroj: Projekt IntUne.

Postoje politických elit jsou v tomto ohledu o něco rezervovanější. Analýza odpovídní na otázku po žádoucích cílech EU ukazuje, že v názorech ekonomických elit, které dávají přednost volnému trhu před politikami sociálního zabezpečení EU, existuje zjevná souvislost. Ekonomické elity, které mají zkušenost s volným trhem, jsou přesvědčeny o výhodách, které členství v EU jejich zemím přineslo. Můžeme proto předpokládat, že ekonomické elity jsou s prioritní ekonomickou dimenzí Unie spokojeny. Je nutno zdůraznit, že na této obecné ekonomické úrovni jsou výhody členství v EU pozitivně hodnoceny dokonce i občany [viz údaje z Eurobarometru 70, 2008].

Ačkoli si většina dotázaných myslí, že by evropský integrační proces měl být nadále prohlubován, podpora ve starých členských státech je významně silnější než v nových členských státech. Celkově lze říci, že česká politická elita je s „hloubkou“ integrace spokojená. Výsledky šetření, které ukazuje tabulka 3.3, jsou dosti překvapující, neboť vzhledem k výše uvedenému by se pro evropskou integraci dalo očekávat větší nadšení, zejména na straně ekonomických elit v socioekonomické oblasti.

Tabulka 3.3. Podpora hlubší integrace

Podpora hlubší integrace („0“ = integrační proces zašel příliš daleko, „10“ = měl by být prohlouben)	ČR		SČs		NČS	
	Pol.	ekon.	Pol.	ekon.	Pol.	ekon.
Průměr	5,53	5,39	7,20	7,07	6,16	6,25

Zdroj: Projekt IntUne.

Další šetření provedené Sociologickým ústavem AV ČR, které bylo provedeno až poté, co byl ratifikační proces zahájen (září 2008), dospělo ke stejným závěrům.¹ Mezi jednotlivými politickými stranami byly ale zjištěny zásadní rozdíly. Zatímco Sociální demokraté (ČSSD) a Křesťanská a demokratická unie (KDU-ČSL) se klonily k dalšímu prohloubení evropské integrace, poslanci Občanské demokratické strany (ODS) zastávali názor, že integrace zašla příliš daleko. Tyto rozdíly se projeví i při projednávání Lisabonské smlouvy, jak ukážeme v další části.

Když si poslanci měli zvolit mezi dvěma možnými cíli Evropské unie (vyšší konkurenceschopnost, nebo větší sociální ochrana), vítězil mezi poslanci v nových členských zemích volný trh. Poslanci ve starých členských zemích na druhou stranu dávali přednost sociální ochraně evropských občanů (viz tabulku 3.4). V případě českých politických elit je důraz na konkurenceschopnější evropskou ekonomiku na světovém trhu ještě silnější.

1 Projekt Grantové agentury České republiky č. 407/07/1395 „Evropeizace politické reprezentace v České republice“, realizoval tým vedený Z. Mansfeldovou v Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky, v.v.i.

Tabulka 3.4. Hlavní cíl EU podle politických elit (v %)

Hlavní cíl EU...	ČR	SČs	NČS
Hlavním cílem Evropské unie by měla být větší konkurenceschopnost evropské ekonomiky na světových trzích.	58	27	54
Hlavním cílem Evropské unie by mělo být zajištění lepší sociální ochrany pro všechny její občany.	33	44	24

Zdroj: Projekt IntUne.

S ohledem na otázku prohlubování evropské integrace a konkrétně přijetí Lisabonské smlouvy je důležitý názor na to, kdo má být rozhodujícím aktérem v EU. Podle českých poslanců by zcela jistě a jasně měl hrát nejdůležitější roli v rámci Evropské unie národní stát (viz tabulku 3.5). Z pohledu RECON modelů tedy dávají přednost prvnímu modelu, který spojuje demokracii v EU výlučně s národním státem. Neplatí to samozřejmě paušálně, jsou zde rozdíly mezi politickými stranami. Obecně lze ale konstatovat, že jejich názory se liší od názorů příslušníků politických elit ze SČs, kteří dávají přednost posílení moci Evropského parlamentu. Čeští poslanci nejméně ze všech podporují myšlenku, že Evropská komise by se měla stát skutečnou vládou EU [Mansfeldová, Stašková 2007].

Tabulka 3.5. Hlavní aktéři v EU (v %)

Hlavními aktéry v EU by měli/y být... (zcela souhlasím / spíše souhlasím)	ČR	SČs	NČS
Členské státy by měly zůstat hlavními aktéry v EU.	70	37	52
Moc Evropského parlamentu by měla být posílena.	18	47	22
Evropská komise by se měla stát skutečnou vládou Evropské unie.	5	16	12

Zdroj: Projekt IntUne.

Důraz kladený na roli národních států v kombinaci s euroskeptickou nebo eurooptimistickou orientací stran má pro český politický systém zásadní význam. Rezervovaná pozice českých politických elit vůči evropské integraci a vůči její politické integraci se také odráží v diskusích kolem ratifikace Lisabonské smlouvy. V následující části se budeme snažit ukázat některé klíčové momenty tohoto procesu a složitá vyjednávání, do kterých se promítaly spory a napětí domácí politiky.

3.3. Ratifikace Lisabonské smlouvy

V prosinci 2007 podepsali vedoucí představitelé členských států EU v Lisabonu novou Unijní smlouvu. Smlouvu jménem České republiky podepsal ministerský předseda Mirek Topolánek (ODS). Jak se ale ukázalo, její ratifikace byla složitým procesem, do kterého se promítly spory a napětí na domácí politické scéně a slabá podpora vlády v parlamentu. Tyto skutečnosti do určité míry proměnily projednávání smlouvy ve výměnný obchod. Český parlament Lisabonskou smlouvu diskutoval více než rok. Od počátku ale nešlo pouze o ratifikaci samotnou, ale o celý ratifikační proces. Zvažovány byly dvě hlavní metody: ratifikace prostřednictvím referenda,² nebo v parlamentu. Aby byla Smlouva přijata českým parlamentem, musely pro ni hlasovat alespoň 3/5 všech poslanců a alespoň 3/5 přítomných senátorů, tj. alespoň 120 poslanců a 49 senátorů (za předpokladu, že je přítomno všech 81 senátorů). Následující sekce krátce popíše vývoj ratifikačního procesu a jeho složitost.

Text Lisabonské smlouvy vláda předložila oběma komorám Parlamentu ČR k ratifikaci 29. ledna 2008 v souladu s článkem 10a) Ústavy České republiky. Podle tohoto článku:

(1) Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.

(2) K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu (Ústava ČR).

Další institucí, která měla na ratifikační proces zásadní dopad, byl Výbor pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny. Jde o jeden z šesti výborů, který musí být ustaven dle Jednacího řádu Poslanecké sněmovny. Ustavení Výboru pro evropské záležitosti je spojeno s přístupem České republiky do EU dne 1. května 2004. Dne 12. května 2004 byl Výbor nově ustaven podle dodatku k Jednacímu řádu Poslanecké sněmovny.³ Poté, co Česká republika vstoupila do EU, se Výbor pro evropskou integraci stal klíčovou institucí Poslanecké sněmovny pro monitorování vládních aktivit na poli evropské legislativy a evropských politik. Jeho pozici mimo jiné potvrdilo to, že Výbor je jedním z povinně ustavených výborů Poslanecké sněmovny. Aktivity Výboru se zaměřují na tři hlavní oblasti: (1) diskuse návrhů zákonů a dokumentů Evropské komise/Evropské unie před-

2 Česká republika nemá obecný právní nástroj týkající se referenda.

3 Institucionálním předchůdcem Výboru pro evropské záležitosti byl Výbor pro evropskou integraci, který byl ustaven v polovině roku 1998 primárně s cílem monitorovat přípravu České republiky na členství v EU (<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/sqw/hp.sqw?k=93&ido=762>, přístup 7. března 2009).

kládaných vládou Poslanecké sněmovně prostřednictvím Výboru pro evropské záležitosti; (2) monitorování vlády před zasedáním Rady EU; a (3) diskuse zásadních nominací osob, které reprezentují Českou republiku v evropských institucích (Výbor pro evropské záležitosti 2009). Vláda musí žádat Výbor pro evropské záležitosti, aby schválil osoby nominované na tyto pozice: Evropský komisař, soudci Soudního dvora Evropské unie a členové orgánů Evropské investiční banky a Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj [Jednací řád Poslanecké sněmovny 2006].

Výbor se zaměřuje na diskusi návrhů zákonů a dalších dokumentů Evropského společenství a Evropské unie. Na základě požadavku Výboru je člen vlády před zahájením zasedání relevantní části Rady EU povinen se zúčastnit zasedání Výboru a členům Výboru představit pozici, která bude přijata Českou republikou. Před zahájením zasedání Rady EU je Výbor pravidelně informován o pozici vlády ministerským předsedou nebo místopředsedou vlády pro evropské záležitosti. Zasedání Výboru jsou otevřená veřejnosti a obvykle se konají dvakrát měsíčně.

Průběh diskusí o ratifikaci lze hrnout následujícím způsobem:

V dubnu 2008 Poslanecká sněmovna Smlouvu podpořila v prvním čtení. Proběhla i volba o návrhu jejího zamítnutí: všichni poslanci KSČM a pět poslanců ODS hlasovalo pro zamítnutí Smlouvy. Poslanecká sněmovna postoupila Lisabonskou smlouvu Ústavně právnímu výboru, Výboru pro evropské záležitosti a Zahraničnímu výboru.

Zároveň byla zahájena diskuse Smlouvy v Senátu. Na svém 13. zasedání dne 24. dubna 2008 se na základě doporučení odpovědného Výboru pro záležitosti Evropské unie Usnesením č. 379 Senát rozhodl předložit návrh Ústavnímu soudu, který měl přezkoumat soulad Lisabonské smlouvy s ústavním pořádkem dle článku 87, odst. 2 Ústavy České republiky, jako legitimní krok v rámci preventivního přezkumu umožněného Ústavou ČR. Senát, nebo přesněji Výbor pro záležitosti EU, rozdělil ratifikační proces do několika částí. Prvním byly ústavní a právní aspekty, zbytek byl politické povahy.

Jak vysvětlil Alexandr Vondra, vicepremiér pro evropské záležitosti České republiky, „Vláda, jak známo, nemá aktivní legitimaci podat návrh na posouzení souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem. Je ze zákona ovšem účastníkem tohoto řízení, a proto byla vyzvána Ústavním soudem k tomu, aby se vyjádřila k podání Senátu“. Ve svém vyjádření se vláda omezila na právní argumentaci k jednotlivým bodům senátního usnesení a nezabývala se smlouvou jako celkem, ani procedurální otázkou týkající se postupu ratifikace této smlouvy v jiných členských státech. Na základě podrobné argumentace konstatovala

vláda v závěru svého vyjádření konformitu Lisabonské smlouvy s ústavním pořádkem.⁴

Senátoři ČSSD prosazovali přijetí Smlouvy bez dalších odkladů, vládní koalice ale v té době měla v Senátu většinu. Ústavní soud od počátku upozorňoval, že na přezkum ústavnosti Smlouvy bude potřebovat alespoň několik měsíců. Někteří poslanci a senátoři vítali toto zpoždění, které by dále odsunulo vyřešení situace. Čekali také na výsledek ratifikačního procesu v dalších členských státech. Doufali, že zamítnutí Smlouvy v jednom členském státě by celou zapeklitou situaci vyřešilo. Zamítnutí smlouvy v Irsku dávalo příslib euroskeptikům, kteří doufali, že záležitost bude vyřešena bez toho, že bude muset být dosaženo konečného rozhodnutí. To se ale nestalo.

Po rozhodnutí summitu EU v červnu 2008 pokračovat v ratifikačním procesu i přes „ne“ v irském referendu bylo zřejmé, že český parlament bude muset v ratifikačním procesu pokračovat. Primárně se čekalo na rozhodnutí Ústavního soudu, které bylo zveřejněno v listopadu 2008. Prezident České republiky Václav Klaus byl pozván na jednání parlamentu. Srovnání zahajovacích projevů vicepremiéra pro evropské záležitosti A. Vondry a prezidenta V. Klause ukazuje na různá očekávání ve vztahu k Ústavnímu soudu.

Ve svém vstupním projevu A. Vondra uvedl: „Tato smlouva byla vládou vždy chápána jako kompromisní řešení, jako východisko z bludného kruhu institucionálních diskusí, které se v Evropské unii vedou již od devadesátých let. Jako východisko z patové situace, která nastala po odmítnutí Smlouvy o Ústavě pro Evropu ve dvou referendech ve Francii a Nizozemí. K jednání o smlouvě přistupovala vláda zodpovědně na základě koaličního mandátu, přičemž se v rámci kompromisu snažila vyjednat maximum možného. Vláda tuto smlouvu platně sjednala a předseda vlády s ministrem zahraničí ji podepsali, vycházejíce z přesvědčení o její ústavní konformitě.“ [Zahajovací řeč A. Vondry dne 25. 11. 2008]. Dále pak konstatoval, že „[v]láda je přesvědčena, že omezení pravomocí uvedených v Lisabonské smlouvě jsou plně v souladu s článkem 10a Ústavy ČR, který umožňuje přesun určitých pravomocí českých orgánů na mezinárodní organizace nebo instituce“ [Ibid.]. Podle stanoviska vlády je Smlouva v souladu s ústavním pořádkem.

Prezident republiky ve svém projevu představil naprosto odlišný pohled na věc. Při zahájení jednání Ústavního soudu dne 25. 11. 2008 poukázal na to, že „rozhodnutí o Lisabonské smlouvě totiž nebude platit pouze pro dnešek či několik málo budoucích let. Zavážeme jím i generace budoucí. Dnešní jednání Ústav-

4 Vystoupení A. Vondry před Ústavním soudem k Lisabonské smlouvě, <http://www.euroskop.cz/47/9618/clanek/vystoupeni-a-vondry-pred-ustavnim-soudem-k-lisabonske-smlouve/>

ního soudu proto považují v historii této instituce za zcela klíčové. Vaše rozhodnutí bude patrně nejdůležitější, jaké učiníte“ [Prohlášení prezidenta republiky 2008].

Václav Klaus shrnul své již dříve vyjádřené výhrady a otázky v následujících bodech:

„Za prvé, zda by Česká republika – po případném vstupu Lisabonské smlouvy v platnost – zůstala svrchovaným, demokratickým a právním státem?

Za druhé, zda by Česká republika byla i nadále plnoprávným členem mezinárodního společenství, způsobilým samostatně a beze zbytku dodržovat závazky, které pro něj vyplývají z mezinárodního práva?

Za třetí, zda by Evropská unie zůstala mezinárodní organizací, nebo zda by se stala federálním státem (případně jakkoli jinak pojmenovaným subjektem majícím charakteristické znaky federálního státu), a zda naše Ústava dovoluje, aby se Česká republika stala dílčí součástí státu tohoto typu?“ [Prohlášení prezidenta republiky 2008]

Podle prezidentova názoru, „[s] ústavním pořádkem České republiky Lisabonská smlouva v souladu není. Je v rozporu nejen s dílčími ustanoveními ústavy, což by eventuálně šlo změnit nějakou ústavní novelou, i když to určitě nelze řešit, jak předpokládá vláda – interpretací přijetí Lisabonské smlouvy jako nepřímé změny ústavy. Je v rozporu i se základními ústavními principy, které jsou – právě podle doktríny materiálního jádra ústavy – nedotknutelné a nezměnitelné.“ [Prohlášení prezidenta republiky 2008] V. Klaus také poukázal na fakt, že rozhodnutí o Lisabonské smlouvě by neovlivnilo pouze dnešek, ale také budoucnost. Proto považuje jednání Ústavního soudu ve věci Lisabonské smlouvy za zásadní okamžik jeho existence.

Ústavní soud se věnoval argumentům Senátu i iniciativě prezidenta ve věci způsobu, kterým má být Lisabonská smlouva přijata (zda v referendu, nebo v parlamentu). Ústavní soud uvedl, že rozhodnutí v této věci leží mimo rámec jeho přezkumu mezinárodní smlouvy dle Článku 87, odst. 2 Ústavy. Žádný ze soudců neuplatnil odlišné stanovisko k nálezu nebo jeho odůvodnění.

Podle Ústavního soudu mohl ratifikační proces Lisabonské smlouvy pokračovat. Soud neshledal žádný rozpor mezi Smlouvou a českou Ústavou.⁵ Zase-

5 Ústavní soud oznámil svůj nálezn, že článek 2, odst. 1 (dříve 2a, odst. 1), 4 odst. 2 (dříve 2c), 352 odst. 1 (dříve 308 odst. 1), 83 (dříve 69b odst. 1) a 216 (dříve 188l) Lisabonské smlouvy obsažené ve Smlouvě o fungování Evropské unie, a články 2 (dříve 1a), 7 a 48 odst. 6 a 7 obsažené ve Smlouvě o Evropské unii a Chartě základních práv Evropské unie nejsou v rozporu s ústavním pořádkem České republiky. Ústavní soud nezkoumal možný konflikt mezi dalšími ustanoveními Lisabonské smlouvy a ústavním pořádkem České republiky.

dání Ústavního soudu bylo veřejné, díky čemuž se o tématu rozpoutala veřejná diskuse. V. Klaus ve svém závěrečném vystoupení po verdiktu Ústavního soudu konstatoval, že Ústavní soud se přesunul z roviny právní do roviny politické a přistoupil k eurokonformnímu výkladu. Podle něj se Ústavní soud v odůvodnění svého nálezu s jeho právními argumenty náležitě nevypořádal. Prezident ve svém závěrečném vystoupení rovněž vyjádřil očekávání, že nějaká skupina poslanců či senátorů tyto jeho argumenty znovu vznese [Prohlášení prezidenta republiky 2008].

Nejsilnější vládní koaliční partner, Občanská demokratická strana, se musela s touto situací vypořádat na nadcházejícím stranickém kongresu, kde došlo ke konfrontaci mezi různými názory na tuto otázku. Dne 7. prosince 2008 přijal kongres ODS usnesení, které ponechávalo na parlamentním a senátním klubu, aby se rozhodly, jak budou o Lisabonské smlouvě hlasovat. Zároveň kongres „silně doporučil“ parlamentní ratifikaci a prosadil česko-americkou smlouvu o umístění ochranného protiraketového štítu na území České republiky. Jinými slovy, byla doporučena výměna podpory mezi koalicí a opozicí, které zastávaly v obou záležitostech opačný postoj.

Ve vztahu k členství v EU se Lisabonská smlouva stala hlavní spornou věcí mezi silně euroskeptickým prezidentem a progresivně proevropskou vládou. K utvoření proevropštější pozice země došlo ve dvou krocích. Prvním bylo rozhodnutí Ústavního soudu (prosinec 2008), podle kterého je Lisabonská smlouva v souladu s ústavou země a jako taková nepředstavuje žádnou hrozbu suverenity České republiky [Mansfeldová, Rakušanová Guasti 2009]. Druhým důležitým krokem bylo vítězství proevropského křídla ODS vedeného ministerským předsedou Mirkem Topolánkem, který úspěšně obhájil svoji pozici proti rivalovi reprezentujícímu křídlo strany, jež stálo blízko prezidentovi. Kromě jiných důvodů vedlo vítězství proevropského křídla prezidenta a otce zakladatele Občanské demokratické strany k tomu, že se veřejně zřekl pozice čestného předsedy strany, a oznámil plán podpořit vznik nových politických subjektů (čti stran, např. české verze irské Libertas).

„Hloubka“ evropské integrace vytváří důležitou dělicí linii mezi proevropskými a euroskeptickými politickými stranami. V roce 2008 Občanská demokratická strana, která dlouhou dobu bojovala s tím, aby si utvořila jasnou pozici ve vztahu k Evropě, veřejně přijala proevropskou pozici (podobně jako její voliči, kteří jsou jedním z nejvíce proevropských segmentů společnosti). V rámci strany ale nadále funguje důležitá frakce, která je stále ideologicky blízko bývalému prezidentovi Václavu Klausovi. V reakci na vývoj roku 2008 a evropské volby v roce 2009 se očekával vznik nových euroskeptických politických stran a skupin.

Dne 9. prosince 2008 parlament odložil projednávání Lisabonské smlouvy na 3. únor 2009. Celkem 159 poslanců, včetně sociálních demokratů, hlasovalo pro tento návrh předsedy poslaneckého klubu ODS Petra Tluchoře.

Dne 7. ledna 2009 zástupci ODS uspěli s prosazením posunutí ratifikace Lisabonské smlouvy v Senátu. Senát doporučil odložit diskuse o vládním návrhu do té doby, než bude oběma komorami Parlamentu České republiky přijat právní předpis obsahující závazný mandát pro vládu. Tím by obě komory vyjádřily svůj souhlas postoupit rozhodovací moc na unijní úroveň a přijmout opatření mimo jurisdikci EU. Někteří senátoři nadále nevyklučovali možnost, že Ústavnímu soudu předloží další požadavky ve věci přezkumu dalších částí smlouvy, které doposud nebyly detailně přezkoumány.

ODS 4. února 2009 uspěla s dalším posunem debaty o Lisabonské smlouvě v Poslanecké sněmovně. Během všech těchto odkladů a průtahů se komunisté snažili prosadit návrh referenda o ratifikaci Lisabonské smlouvy. Někteří politici ODS tvrdili, že Českou republiku čas netlačí, protože Irsko Smlouvu odmítlo v referendu. Připouštěli, že ratifikace dokumentu by mohla být odsunuta na březem a také že by rádi spojili ratifikaci Lisabonské smlouvy s ratifikací česko-americké smlouvy o vybudování amerického ochranného protiraketového štítu na českém území (v Brdech).

Tento obchod, Lisabonská smlouva za radar, je typickým příkladem konfliktu mezi nejsilnější stranou u moci (ODS) a nejsilnější opoziční stranou (ČSSD). Je také demonstrací faktu, že v situaci těsné parlamentní většiny, poslaneckého přetahování a nutnosti vyjednat každý hlas se politika stává spíše obchodem než prosazováním určitého programu a myšlenek.⁶ Podle předsedy senátního Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Jiřího Dienstbiera, který taková smlouvání a výměnné obchody hodnotil kriticky, nemá Česká republika žádný strategický koncept zahraniční a bezpečnostní politiky. Možná, uvedl, se toto vztahuje k faktu, že 20 let po revoluci nemáme jasno v tom, jakou roli chceme na mezinárodním poli hrát [Dienstbier 2009].

Poslanecká sněmovna Lisabonskou smlouvu přijala 18. února 2009, a to „dobrou“ většinou. Celkem 125 poslanců bylo pro, 61 proti, 11 se zdrželo a 3 nebyli přítomni. Všichni poslanci ČSSD hlasovali pro smlouvu, všichni poslanci KSČM hlasovali proti, 33 poslanců ODS hlasovalo pro, 36 proti a 8 se zdrželo.

Další rozhodování pak přešlo do rukou Senátu, kde měli v té době silnou pozici odpůrci smlouvy z řad ODS. Senát se Smlouvou měl zabývat v dubnu 2009 a chtěl spojit její projednávání se změnou jednacího řádu, která měla přinést tzv.

6 To se také ukázalo v lednu 2009 během hlasování v Poslanecké sněmovně o prodloužení zahraničních vojenských misí výměnou za zrušení zdravotnických poplatků.

vázaný mandát. Bylo rovněž doporučeno počkat na přijetí zákona o zásadách jednání a styku Poslanecké sněmovny a Senátu, tzv. stykového zákona. Nakonec byl potřeba ještě podpis prezidenta republiky a očekávalo se, že ten bude svůj podpis zvažovat. Svůj postoj celkem jasně formuloval ve vystoupení před Ústavním soudem.

Dlouhá diskuse o ratifikaci, polarizace českých stran v tomto bodě a blížící se volby do Evropského parlamentu vedly k tomu, že se objevily nové euroskeptické a eurooptimistické politické skupiny. Vytvoření euroskeptických stran přitáhlo značnou mediální pozornost. Bývalý poradce Václava Klause Petr Mach založil Stranu svobodných občanů (SSO), která byla ustavena nespokojenými stoupenci a bývalými členy ODS, nebo i některými bývalými či stávajícími poslanci ODS. V únoru 2009 proběhl ustavující sjezd strany, kde Václav Klaus ve svém vystoupení vznik této strany uvítal s tím, „že strana bude obohacením naší politické scény a že akcent na obhajobu svobody jednotlivce a národní suverenity, které deklarujete, veřejnost osloví“.⁷ K důvodu vzniku této strany uvedl, že „dosavadní tendence vývoje Evropské unie – směřující k potlačení úlohy členských států, ke zbytečné a nadměrné regulaci života jejich občanů, k prohlubování demokratického deficitu a k byrokratizaci a centralizaci rozhodování – se dotýkají budoucnosti, prosperity a svobody nás všech.“⁸

Poslanec Evropského parlamentu Vladimír Železný zaregistroval nové politické uskupení pod názvem Libertas.cz s odkazem na irskou euroskeptickou stranu Declana Ganleyho, ovšem bez jeho souhlasu. Oba tyto nové subjekty užívaly podobnou volnotržní a proobchodní rétoriku v kombinaci s důrazem na ochranu národních zájmů proti zásahům byrokracie EU. Kromě euroskeptických uskupení vznikla na pravici i jasně proevropská uskupení jako Evropská demokratická strana, vedená poslankyní EP Janou Hybáškovou a další subjekty.

Zdlouhavý proces ratifikace Lisabonské smlouvy a využívání všech parlamentních nástrojů k jeho zastavení vedlo k tomu, že veřejnost zareagovala podporou pro Smlouvu. Šetření STEM⁹ v lednu 2009 naznačovalo, že většina občanů se domnívá, že parlament by měl Lisabonskou smlouvu ratifikovat. V lednu 2009 tento názor zastávalo 64 % Čechů. Ze šetření je také zjevné, že podpora Smlouvy ze strany populace posiluje.¹⁰ Ačkoli 64 % lidí bylo pro ratifikaci Smlouvy, 70 %

7 <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=PyXnPka9Alh>, přístup 8. března 2009.

8 *Ibid.*

9 STEM – *Středisko empirických výzkumů*, soukromá agentura pro empirický výzkum v Praze.

10 Od října 2008 podpora pro Lisabonskou smlouvu stoupala zejména mezi stoupenci ČSSD a Strany zelených. V případě zastánců ČSSD šlo o nárůst o 25 procentních bodů a 23 procentních bodů v případě zelených. Nesouhlas s ratifikací dokumentu nyní domi-

stále připouštělo, že nerozumí dopadům změn, které Smlouva přinese.¹¹ Za výrazným nárůstem podpory ratifikace Lisabonské smlouvy tak stojí spíše strach ze ztráty pocitu prestiže, který lidé pocítovali v souvislosti s předsednictvím České republiky EU, než vyšší povědomí o dopadu dokumentu.

Po neúspěchu irského referenda polský prezident Kaczyński smlouvu odmítl podepsat s tím, že ji považuje na mrtvou, a čekal na výsledek druhého irského referenda. Prezident Klaus si zvolil kontroverzní téma Benešových dekretů jako záminku pro výjimky z Charty. Je nutné zdůraznit, že zbytek nových členských zemí nesouhlasil se zbytečnou blokadou zásadních smluv i s nepatřičnými taktickými hrami, které některé členské státy vedly v očekávání dalších ústupků a případných finančních transferů [Malová, Lisoňová 2010: 174]. V případě České republiky byl prezident spíše sólistou [Malová, Lisoňová 2010: 177].

3.4. Český parlament a předsednictví EU

K 1. lednu 2009 Česká republika převzala předsednictví v Radě EU. Předsednictví převzala po Francii a k 1. červenci 2009 ho předala Švédsku. Český premiér M. Topolánek a vicepremiér A. Vondra představili priority a program českého předsednictví v Praze 6. ledna 2009. Klíčové priority reprezentovaly 3E: ekonomika, energie a externí vztahy (Evropa ve světě). Obecným mottem byl slogan „Evropa bez bariér“. Jak při jiné příležitosti uvedl A. Vondra [Priorities 2009], české předsednictví má silný symbolický význam, protože umožňuje zemi se podívat nazpátek a rekapitulovat 5. výročí východního rozšíření EU a 20. výročí pádu železné opony, který umožnil znovusjednocení Evropy. České předsednictví tak mělo důležitý úkol, protože se EU potýkala s naprosto novými výzvami. Dále uvedl, že „Češi silně věří, že ať už jde o dlouhodobé nebo krátkodobé výzvy, je podmínkou úspěchu Evropy v 21. století flexibilita, schopnost reagovat rychle a racionálně. (...) České předsednictví EU proto přichází s vizí Evropy bez bariér – Evropy, která naplno využívá svůj ekonomický, lidský i kulturní potenciál.“ [Priorities 2008]

Podívejme se nejdříve na přípravu českého předsednictví a na úlohu parlamentu v jeho přípravě. Na národní úrovni byla spolupráce mezi vládou a parlamentem navýsost důležitá. Parlament byl důležitou součástí příprav vlády, ale proces byl komplikován politickými konflikty mezi vládní koalicí a parlament-

noval pouze mezi stoupenci KSČM, ale i tam můžeme pozorovat nárůst podpory Smlouvy od října 2008.

¹¹ Podíl těch, kteří mají informace o Lisabonské smlouvě nebo o ní mají alespoň nějaké ponětí, roste velice pomalu.

ní opozicí, tj. mezi ODS a ČSSD. Snaha uzavřít dohodu o „klidu zbraní“ v době českého předsednictví EU v prvním pololetí 2009 neuspěla. Byl připraven pěti-bodový návrh předsedů stran vládní koalice a šéfa sociální demokracie (ČSSD), kde bylo mimo jiné řečeno: „V Poslanecké sněmovně budou ze strany ČSSD členům vlády vytvořeny podmínky pro plnění úkolů, které vyplynou z předsednictví. Vládní strany se naopak zavazují respektovat zvýšenou míru odpovědnosti ČSSD za chod Poslanecké sněmovny.“ Dohoda se týkala i ratifikace Lisabonské smlouvy, stanovení termínu pro přijetí eura a možnost sociální demokracie podílet se v maximální míře na českém předsednictví [Adamičková, Kónigová 2008]. Český parlament nevedl nějakou zvláštní mediální kampaň s cílem zviditelnit úlohu parlamentu v období českého předsednictví, jako tomu bylo v případě prvního „nováčka“ v této roli – Slovinska [Jazbec, Zajc 2008: 188].

Obě komory Parlamentu nicméně vytvořily oficiální webové stránky Senátu a Poslanecké sněmovny *Parliament.cz*, které se věnovaly parlamentní dimenzi českého předsednictví EU.¹² Parlament také připravil detailní plán vlastních aktivit pro období českého předsednictví. Již bylo zmíněno, že zasedání Výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny jsou otevřená veřejnosti a konají se dvakrát měsíčně. V září 2006 byl založen Podvýbor pro české předsednictví v Radě Evropské unie,¹³ jehož hlavním úkolem bylo dohlížet na obsahovou a organizační přípravu českého předsednictví vládou. Podvýbor organizoval pravidelná jednání s ministry a státními úředníky. Účastnil se také příprav aktivit Poslanecké sněmovny a koordinoval aktivity se Senátem. Pravidelně také musel poskytovat informace o evropském předsednictví veřejnosti a organizoval semináře a další akce na témata spojená s českým předsednictvím. Parlamentní aktivity odpovídaly prioritám předsednictví a jeho úkolům. Parlamentní část českého předsednictví byla završena jednáním Konference parlamentních výborů pro evropské záležitosti parlamentů Evropské unie, které se uskutečnilo v květnu 2009.

I přes intenzivní spolupráci mezi různými institucemi státní administrativy zůstávala česká vláda hlavní či nejviditelnější institucí předsednictví. V České republice koordinovala přípravu předsednictví sekce Úřadu vlády pod vedením místopředsedy vlády pro evropské záležitosti Alexandra Vondry. Tým Alexandra Vondry se přípravami na české předsednictví intenzivně zabýval již od roku 2007. Tým jednal o vytyčení priorit jak pro šestiměsíční české předsednictví, tak pro osmnáctiměsíční trio předsednictví. ČR se intenzivně věnovala i přípravě organizačního zajištění chodu EU v první polovině roku 2009, na kterém se ČR

12 Webová stránka je dostupná na <http://www.parliament.cz>.

13 Ustaveny byly ještě další dva podvýbory: Podvýbor pro financování Evropské unie a Podvýbor pro regionální a přeshraniční spolupráci.

významně podílela a jehož část se konala na našem území. ČR například uspořádala neformální zasedání Rad ministrů, a to nejenom v Praze, ale také v dalších českých regionech.

V průběhu příprav předsednictví vláda i parlament předpokládaly, že se české předsednictví bude plně věnovat pečlivě vybraným prioritám, které byly předem a detailně konzultovány s francouzskými a švédskými partnery. Vývoj na mezinárodní scéně ale změnil pečlivě naplánovaný program. Finanční krize a ratifikace Lisabonské smlouvy se dostaly do popředí a parlamentní dimenze vůči těmto tématům nezůstala lhostejná. Objevily se i další neočekávané události. Jak zmínil Alexandr Vondra na zasedání organizovaném Evropským politickým centrem: „Když vlády vstoupí do úřadu, obvykle se jim poskytuje 100 dní hájení. České předsednictví nedostalo ani 100 hodin, aby se pohodlně usadilo za volantem Rady EU – Gas + Gaza nás katapultovaly přímo do centra událostí. První předsednictví Radě je jako řídit nové a silné auto. V prvních dvou ostrých a kluzkých zatáčkách se nám podařilo udržet se na silnici. Naším úkolem je nyní udržet si rychlost během celého závodu. A ujistit naše partnery, že spánek za volantem nepatří mezi české řidičské návyky.“ [Projev místopředsedy vlády 2009]

Jinou zvláštností českého prezidentství bylo konání voleb do Evropského parlamentu na konci šestiměsíčního úřadování, což samozřejmě kladlo další nároky na předsedající stát. Bylo možné očekávat, že úspěchy i problémy českého prezidentství se promítnou do témat, která budou hrát roli ve volební kampani.

3.5. Shrnutí

Na obecné úrovni jsou Češi obvykle považováni za euroskeptiky, a to se netýká pouze občanů, ale i elit. To je možné demonstrovat výsledky početných empirických studií i diskusemi o ratifikaci Lisabonské smlouvy. Česká politická elita je vůči prohlubování evropské integrace skeptická, zejména co se týká politické integrace. To se ostatně ukázalo být hlavním argumentem odpůrců smlouvy – ztráta národní suverenity. Česká politická elita má tendenci dávat přednost regulačnímu modelu EU, tj. EU jako funkčnímu regulačnímu režimu, který přetváří demokracii na národní úrovni.

Česká politická elita a zejména čeští poslanci jsou vůči evropské integraci skeptičtější než jejich kolegové z dalších členských zemí EU, a to nejen starých, ale i těch nových. Tyto rozdíly se projeví i při projednávání Lisabonské smlouvy. Její ratifikace se ukázala být složitým procesem, do kterého se promítaly spory a napětí na domácí politické scéně a slabá podpora vlády v parlamentu. Medializace těchto sporů pravděpodobně přitáhla více pozornosti občanů k Li-

sabonské smlouvě než vládní kampaň. Svědčí o tom narůstající podpora ratifikaci Lisabonské smlouvy ze strany veřejnosti, jak o tom vypovídají výzkumy veřejného mínění.

Ratifikační proces se nepodařilo uzavřít před počátkem českého předsednictví EU, což postavilo vládní koalici do nepříjemné situace a kladlo na ni zvýšené nároky. Tyto rozdíly se také projeví během vyjednávání Lisabonské smlouvy. Neúspěch ratifikace Lisabonské smlouvy před začátkem předsednictví Radě EU měl zásadní dopad na pozici vlády, na kterou byla kladena vysoká očekávání v souvislosti s jejím výkonem. Více proevropská koaliční vláda, která také plnila úkoly spojené s předsednictvím EU, se dostala do konfliktu s částí členů vlastních politických stran.

Diskuse kolem ratifikace Lisabonské smlouvy přispěly ke štěpení politické scény a vzniku nových euroskeptických a proevropských politických subjektů, které se ucházely o mandát v Evropském parlamentu.

Literatura

- Adamičková, N., M. Königová. 2008. „Dohoda koalice s ČSSD na stole, počítá s Paroubkem za Vlčka.“ *Právo* [online] 18: 1 [cit. 16. 1. 2009]. Datum vydání: 28. 11. 2008. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/155427-dohoda-koalice-s-cssd-na-stole-pocita-s-paroubkem-za-vlcka.html>.
- Dienstbier, J. 2009. „Otázky Václava Moravce.“ Televizní pořad na ČT 1, 1. 2. 2009.
- Eurobarometer. 2008. „Public Opinion in the European Union. First Results.“ Říjen–listopad 2008. Brussels: European Commission [cit. 8.3.2009]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf.
- Haller, M. 2008a. *European Integration as an Elite Process. The Failure of a Dream?* New York, Oxon: Routledge.
- Haller, M. 2008b. „Divisions on Europe between elites and citizens.“ Příspěvek prezentovaný na konferenci *European Union and World Politics*. Cambridge, 28.–29. března 2008.
- Hooghe, L., G. Marks. 2005. „Calculation, community, and cues: public opinion on European integration.“ *European Union Politics* 6 (4): 421–445.
- Jazbec, M., D. Zajc. 2008. „Slovenia and the EU Presidency 2008.“ Pp. 183–193 in A. Ágh, J. Kis-Varga (eds.). *The Prospect of the EU Team Presidencies: Integrative balancing in the new member states*. Budapešť: The „Together for Europe“ Research centre.
- Jednací řád Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. 2006. [online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [cit. 8. 3. 2009]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1995/90.html>.

- Lacina, T. 2011. „Feeling European: Elites versus Masses?“ Pp. 115–128 in P. Guasti, J. Hronešová, Z. Mansfeldová (eds.). *The Nexus Between Democracy, Collective Identity Formation and EU Enlargement*. Prague: Institute of Sociology of Sciences of the Czech Republic.
- Linek, L., Z. Mansfeldová. 2006. „The Impact of the EU on the Czech Party System.“ Pp. 20–39 in P. Lewis, Z. Mansfeldová (eds.). *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Malová, D., Z. Lisoňová. 2010. „Conclusion: Political Culture and Style in the New Member States.“ Pp. 167–179 in D. Malová et al. *From Listening to Action? New Member States in the European Union*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Mansfeldová, Z., P. Rakušanová Guasti. 2009. *Czech Republic – Country study for Bertelsmann Transformation Index 2010*. Rukopis.
- Mansfeldová, Z., B. Stašková. 2007. „Study of the political and economic elite in the Czech Republic.“ Report from the Czech part of the project *Integrated and United: A Quest for Citizenship in an „ever closer Europe“* (IntUne). Prague: Institute of Sociology AS CR.
- Priorities of the Czech EU Presidency. 2008. [online] Poznámky vicepremiéra pro evropské záležitosti České republiky Alexandra Vondry (2008). DGAP, Česko-německé diskusní fórum o českém předsednictví EU. Berlín, 2. 12. 2008 [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/projevy/priorities-of-the-czech-eu-presidency-46803/>.
- Projev místopředsedy vlády A. Vondry na setkání organizovaném European Policy Center(EPC). 2009. [online] 18. 2. 2009 [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/projevy/projev-mistopredsedy-na-setkani-v-bruselu-organizovanem-european-policy-center-epc-18-2-2009-53860/>.
- Prohlášení prezidenta republiky po skončení jednání Ústavního soudu. 2008. [online] Webová stránka Václava Klause, 26. 11. 2008 [cit. 6. 3. 2009]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=kTifBRkHU924>.
- Siena. 2006. „European Elites Survey. Centre for the Study of Political Change at the University of Siena.“ [online] Siena: University of Siena [cit. 6. 3. 2009]. Dostupné z: http://www.gips.unisi.it/circap/ees_overview.
- Sojka, A., R. V. García. 2011. „Dimension of European Identification among Elites: An Exploratory Study within the Enlarged EU.“ Pp. 95–114 in P. Guasti, J. Hronešová, Z. Mansfeldová (eds.). *The Nexus Between Democracy, Collective Identity Formation and EU Enlargement*. Prague: Institute of Sociology of Sciences of the Czech Republic.
- Zahajovací řeč. 2008. [online] Vicepremiér pro evropské záležitosti České republiky Alexandr Vondra, před českým Ústavním soudem dne 25. 11. 2008 [cit. 7. 3. 2009]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/projevy/opening-speech-by-mr--alexandr-vondra-before-the-czech-constitutional-court-on-25-11-2008-45977/>.

4. Diskurz Evropské ústavy v českých médiích v ratifikačním období: Aktéři, témata, argumentační strategie¹

Petra Guasti

4.1. Úvod

Při pohledu na mediální pokrytí Evropské unie v České republice v posledních letech se zdá, jako kdyby hlas prezidenta Václava Klause přehlušil všechny ostatní. Český prezident se stal hlásnou troubou euroskeptiků napříč Evropskou unií. Kromě aktivní účasti v politických i veřejných debatách napsal český prezident doporučující předmluvu pro pamflet Řekněme své ano nebo ne Evropské ústavě (Say Yes or No to the European Constitution) [Coughlan, Klaus 2005].²

Hlavní argumenty pamfletu, z nichž některé jsou vysoce kontroverzní a hojně rozporované, se dají shrnout do deseti bodů: (1) po ratifikaci Evropské ústavy se EU stane státem a ponese všechny rysy státu; (2) členské státy EU se stanou pouhými regiony nebo provinciemi tohoto nadnárodního subjektu (tj. EU); (3) ústava státu Evropská unie bude nadřazena ústavám jednotlivých členských států; (4) termín „ústavní smlouva“ je nepřesný a pouze dočasný – po ratifikaci se dokument stane skutečnou ústavou; (5) stávající paradigma „sdílené suverenity“, jinými slovy suverenity sdílené rovnocenně všemi státy, bude podkopáno

1 Předchozí verze tohoto textu byla přednesena na workshopu *Constitutional Ratification Crisis: Exploring the European Public Sphere*, který se konal na Evropském univerzitním institutu (*European University Institute*) ve Fiesole ve dnech 19. a 20. května 2006. Ráda bych poděkovala komentátorce Dr. Zdence Mansfeldové za její cenné připomínky jak v reakci na moji prezentaci na sekci ve Fiesole, tak posléze během editace příspěvku do formy vědecké statě, a také za její neutuchající podporu mé práce. Mnohé díky patří též prof. Ulrike Liebert a dr. Alexanderu Gattigovi za jejich konstruktivní připomínky k pracovní verzi této stati a mému kolegovi Sonke Maatsch za jeho pomoc s programem ATLAS.ti a za přípravu tabulek. V neposlední řadě bych ráda poděkovala účastníkům diskuse na workshopu ve Fiesole za to, že se mnou sdíleli svoje názory na vývoj evropské veřejné sféry.

2 Zde je důležité uvést, že podle názoru dr. Anthonyho Coughlana by název měl spíše znít „Anthony Coughlan: Analýza Ústavy EU; s předmluvou prezidenta Václava Klause“ (Anthony Coughlan: An Analysis of the EU Constitution; with a preface by Prezident Václav Klaus); Institut pro ekonomiku a politiku, Praha, Česká republika. V roce 2005 byl pamflet nicméně publikován pod výše uvedeným názvem. Proto jako svého druhu kompromis uvádíme jména obou autorů a používáme původní název a jeho anglický překlad.

a nahrazeno novým druhem „panevropské suverenity“, která bude podryvat legislativní nezávislost jednotlivých členských států; (6) občané členských států se stanou občany EU, včetně práv a povinností; (7) členské státy budou moci vykonávat pouze ty pravomoci, které jim EU udělí, a ne obráceně, jak bylo původně pro projekt EU plánováno, neboli jinými slovy hierarchie primárních a sekundárních právních aktů bude obrácena; (8) se „společnou zahraniční a bezpečnostní politikou“ to bude EU, a ne jednotlivé členské státy, kdo bude moci uzavírat mezinárodní smlouvy; (9) zvrácením dohody z Nice se sníží hlasovací váha malých členských států; (10) „doložka flexibility“ neboli „překlenovací doložka“ umožní, aby si EU rozšířila svoje vlastní kompetence [Coughlan, Klaus 2005].

S těmito názory se Václav Klaus posunul mimo hlavní názorový proud jak na politické scéně v České republice, tak v Evropské unii. Jeho vize Evropy nejlépe ilustruje následující citát:

Potřebujeme „Novou Evropu“, Evropu bez evropeismu. Potřebujeme Evropu ekonomické svobody, Evropu malých a své panství nerozšiřujících vlád, Evropu bez státního paternalismu, Evropu bez pseudomoralizující politické korektnosti, Evropu bez intelektuálního snobismu a elitářství, Evropu bez nadnárodních a celokontinentálních ambicí. Pokud by někdo na druhé straně Atlantiku takovou Evropu chtěl nazvat „Novou Evropou“, bylo by to jedině dobře. Musím nicméně zdůraznit, že jsme takové „Nové Evropě“ stále ještě strašně vzdáleni a že se dnes navíc pohybujeme zcela opačným směrem. [Klaus 2004]

Ve světle živé výměny názorů mezi českým prezidentem a dvěma předními členy Evropského parlamentu v dubnu 2005³ je klíčovou otázkou, kterou se snaží zodpovědět naše diskurzivní analýza ústavní diskuse v České republice, zda a do jaké míry je možné na českou ústavní diskusi pohlížet jako na „show jednoho muže“, prezidenta Václava Klause.

4.2. Data

Český vzorek zahrnuje dva deníky, jejichž výběr byl založen na objemu jejich nákladu. (Detailní informace o jednotlivých novinách jsou poskytnuty v příloze 1.) Provládní levostředové *Právo* do celkového vzorku poskytlo největší počet článků (přes 55 %). Druhý největší deník *MF Dnes*, orientovaný politicky pravostrředově, poskytl přes 22 % celkového počtu článků. Politická orientace médií se odrážela v prioritizaci určitých aktérů a objemu pokrytí, které jim dala: zatímco

3 Viz článek „Klaus hits back at European Parliament Critics“ dostupný online na <http://www.europeancampaign.com/381.html>, poslední návštěva 12. 5. 2006.

tedy *Právo* například dávalo prostor ministerskému předsedovi, ministrům a členům představitelům Sociální demokracie jak v roli autorů, tak pasivních aktérů zmíněných v článcích, podstatně méně prostoru dostal klíčový aktér ústavní debaty v zemi, prezident Václav Klaus.

Mediální obraz, který nabízí *MF Dnes*, je značně odlišný. V případě těchto novin je politická orientace autorů vyrovnanější nebo alespoň méně zřejmá, členové opozice nicméně dostali o něco více prostoru. Co se týká Václava Klause, oba hlavní kvalitní deníky ho uznávají jako klíčového aktéra diskuse. Ovšem *Právo* dalo více prostoru prezidentovým názorům na Ústavu EU a věnovalo také více prostoru kritice jeho názorů, *MF Dnes* naopak publikovala několik článků, z nichž některé se týkaly prezidenta samého, další pak byly rozhovory s prezidentem nebo takové, které prezident provedl.

Bulvární *Blesk* přinesl poměrně omezené pokrytí ústavní diskuse, které se zaměřilo pouze na domácí střet mezi prezidentem Václavem Klausem a ministerským předsedou Jiřím Paroubkem, jak se rozehrál v intencích podpory Evropské ústavy a opozice vůči ní. Jazyk a styl článků ukazuje silnou tendenci k vulgarizaci tématu.

Do vzorku byly také zahrnuty tři týdeníky – dva s širší a jeden s užší cílovou skupinou. Týdeník *Respekt*, jehož náklad je poměrně malý, má disproporčně velký dopad na intelektuální a politické kruhy a do celkového pokrytí tématu přispěl 11 % článků. Na rozdíl od deníků, kde mezi autory dominovali političtí aktéři, byly články publikované v *Respektu* častěji psány novináři. Dva týdeníky s širší cílovou skupinou *Reflex* a *Týden* do celkového vzorku přispěly pouze 3,75 %, respektive 5,36 % článků.

Co se týká síly pokrytí,⁴ měly deníky tendenci reflektovat celkový trend mediálního pokrytí popsaného v příloze 1. Na rozdíl od deníků má pokrytí v týdenících z hlediska počtu článků tendenci zůstávat v čase stabilní.

Při diachronním pohledu vzorek ukazuje, že pokrytí ústavní diskuse v českých médiích reflektuje zásadní evropské události, které byly pro ústavní diskusi relevantní (viz přílohu 1). Prvního středně velkého vrcholu bylo dosaženo v lednu, kdy se média zaměřila na vyhlídky ratifikace a obecné zhodnocení dosavadního ratifikačního procesu. Po určitém poklesu pozornosti v únoru vidíme stabilní růst s vrcholem těsně před a po francouzském a nizozemským referendu (duben–červen 2005). Během tohoto období se objevilo více než 65 % článků publikovaných na toto téma. V červenci se trend vrátil k úrovni intenzity dosažené před referendy a pokrytí stabilně klesalo po zbytek analyzovaného období.

4 Síla pokrytí je definována počtem článků publikovaných v daném čase v daném médiu.

4.3. Aktéři

Při analýze aktérů ústavní diskuse budeme postupovat od popisu jejich původu a typu k přehledu jednotlivých aktérů. Co se týká původu, šlo většinou o Čechy. Do diskusí nicméně vstupovali i někteří zahraniční aktéři – zejména z Francie, Německa a Anglie. Zahraniční aktéři se ale zúčastňovali zejména pasivně, jinými slovy byli instrumentalizováni s cílem zdůvodnit nebo dokázat určité argumenty, které čeští aktéři předkládali v domácích diskusích. Velice často šlo o přímé citace aktérů s podobnými názory, které obhájci i odpůrci Ústavy používali pro posílení vlastních argumentů. Zejména Sociální demokraté odkazovali na svoje evropské partnery s cílem ukázat, že jejich postoj k Ústavě je jinde v Evropě širou sdílený a má silnou podporu.

Transnacionální vazby hlavních českých politických stran můžeme shrnout takto:

Křesťanští demokraté (KDU-ČSL): silná orientace na německou CDU; jejich programové dokumenty se zdají být jen o málo víc než překlady dokumentů CDU ve prospěch Lisabonské smlouvy;

Občanští demokraté (ODS): silné vazby na britskou Konzervativní stranu, často přejímají podobné argumentační strategie, v roce 2008 po vnitrostranickém boji se strana posunula směrem k více proevropské pozici a stala se hlavním zastáncem Lisabonské smlouvy;⁵

Komunisté (KSČM): silná, ale vágní orientace na východ (což znamená jak východní rozšíření, tak kulturně-politická orientace na Rusko), silně proti EU a Lisabonské smlouvě, stabilní euroskeptická strana, která reprezentuje ty, kdo na evropském přístupovém procesu „trať“;

Sociální demokraté (ČSSD): strana s nejsilnější evropskou orientací; často se odvolává na evropské socialistické strany obecně bez toho, že by se omezovala pouze na jednu zemi.

Z hlediska typu byli dominantními aktéry české ústavní debaty zjevně političtí aktéři – vláda/exekutiva a politické strany. Tento jev budeme zkoumat dále, když se blíže podíváme na deset hlavních aktérů debaty (viz tabulku 4.1). Ačkoli většina aktérů podporovala Ústavu EU, byli to její odpůrci, kteří z hlediska viditelnosti hráli prim.

5 Musíme nicméně poznamenat, že pozice ODS se po pádu jejich vládní koalice, a tudíž konci jejich předsednictví EU, o něco posunula. Dne 30. května 2009 Mirek Topolánek dokonce uvedl, že Lisabonská smlouva je mrtvý dokument a EU bude muset zintenzivnit diskusi o budoucí podobě svého právního uspořádání. (Lidovky.com, 30. 5. 2009, dostupné na: http://www.lidovky.cz/topolanek-lisabonska-smlouva-je-mrtva-dho-/ln_domov.asp?c=A090530_172141_ln_domov_ter)

Co se týká politických stran, naše analýzy české debaty ukazují přítomnost francouzských, německých a britských partnerů, včetně vysoce postavených představitelů, evropských aktérů a hlav dalších států. Explicitní popis politické afinity aktérů z hlediska levice a pravice se ale neobjevoval často.

Vedle politických aktérů se diskusí poměrně aktivně účastnili novináři, experti, akademici a intelektuálové.⁶ Účast aktérů občanské společnosti v ústavní diskusí byla poměrně omezená. Think tanky v tomto ale tvořily důležitou výjimku.⁷ Naše mediální analýza identifikovala následující domácí skupiny tohoto typu: Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV), Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) a Centrum pro ekonomiku a politiku (CEP). Jejich členové do médií přispívali buď jako aktivní účastníci (psali články), nebo pasivně (médiu je citovala). V diskusí byl také viditelný jeden zahraniční think tank, The Heritage Foundation, což je americký konzervativní think tank.

Viditelnost think tanků v ústavní debatě poukazuje na fakt, že úspěšně plnily jednu ze svých hlavních rolí: hrát aktivní roli ve veřejné diskusí o politikách a tématech veřejného zájmu obecně [Schneider 2003]. Dále je také důležité poukázat na fakt, že většina českých think tanků – CEP, AMO i americká Heritage Foundation – byla vůči Ústavní smlouvě i ústavnímu procesu poměrně kritická. Proto je možné české think tanky vnímat tak, že artikulovaly parciální, spíše než obecný veřejný zájem. Na obecné úrovni přispívá tato parciálnost k celkově poměrně introvertnímu charakteru české politické scény a, jak poukazuje Schneider, reflektuje klientelistickou povahu politického procesu [Schneider 2003].

Když naši pozornost obrátíme k aktérům občanské společnosti, je poměrně pozoruhodné, že bývalý prezident Václav Havel se v diskusích o Evropské ústavě více neangažoval, a to v žádném momentu během celého analyzovaného období, buď v roli aktivního účastníka diskuse, nebo jako pasivní aktér. Havlova kniha [Havel 2006] do určité míry vysvětluje tuto podivnou neviditelnost: za prvé, když diskuse na jaře a části léta 2005 vrcholily, strávil Václav Havel několik měsíců ve

6 Trezn et al. [2006: 6] v této souvislosti vyvinuli a rozvinuli koncept „EU komentátokracie“ (EU-punditocracy), podle něhož zastávají evropští korespondenti ústřední roli „avantgardy evropského žurnalismu“. Naproti tomu naše zjištění podporují druhořadou roli evropských korespondentů v procesu vytváření mínění. Čeští korespondenti v EU totiž spíše než by vyjadřovali svoje vlastní názory, nabízejí hlavně technické informace.

7 Distinkce vytvořená v komparativním rámci ConstEPS mezi think tanky a organizovanou občanskou společností je velice důležitá. Jak argumentuje Schneider: „Think tanky jsou instituce, které zprostředkovávají expertní sdělení zájmových skupin, politiků a médií“ [Schneider 2003:12]. „Zabývají se výzkumem a/nebo politickou analýzou, fungují na hranicích mezi sférou výzkumu, vzdělávání, politiky, obchodu a nevládního (občanského) sektoru a jsou finančně a institucionálně nezávislé na státu a specifických zájmových skupinách.“ [Schneider 2003: 31]

Washingtonu D. C. jako host Knihovny Kongresu USA v promyšlené snaze se distancovat od událostí v Evropě a České republice, aby se mohl věnovat psaní.

Za druhé, ačkoliv Havel uznával důležitost Ústavy pro Evropu jako historické události, nebylo pro něj důležité, zda bude stávající dokument přijat. Co pro něj bylo významnější, byl objem dokumentu a jeho jazyk: „Myslím si, že by měla mít desetkrát menší rozsah, měla by být psána lidským, nebyrokratickým jazykem, měla by být srozumitelná tak, aby se ji mohly učit děti ve škole.“ [Havel 2006: 216]

A za třetí, kvůli stávající vlně antiamerikanismu – polarizace Evropy proti Spojeným státům americkým – bylo pro Havla obtížné se aktivněji zapojit. Byl velice kritický ke snaze EU „dohonit a předhonit USA“ i ke stávající povaze EU:

...dnešní Evropská unie mi připadá hrozně technokratická a materialistická. Snad je v ní – respektive v její západní polovině – více ohledu k občanské kultuře, lidským právům, ekonomické spravedlnosti, neobnovitelným zdrojům či obecně životnímu prostředí než u nás, ale přesto si myslím, že je v tomto směru hodně dlužna všemu, co by bylo na místě od ní očekávat. [Havel 2006: 217]

Zatímco Havel politik byl k EU v její stávající podobě i k procesu konstitucionalizace kritický, Havel filosof a politický myslitel měl jasnou představu Evropy, její identity a role ve světě:

Její identitu přece nemůže tvořit dohánění globálních ekonomických úspěchů či dokonce jen pokulhávání za nimi. Myslím, že má na víc. Může být přece příkladem nejen mírového a spravedlivého politického uspořádání v rámci jednoho kontinentu, ale i příkladem důmyslného a šetrného zacházení s vlastními tradicemi, vlastní kulturou, vlastní krajinou, vlastními zdroji. Zdá se mi prostě, jako by se v návalu triviálních starostí – například, jaká budou kde cla či tarify – ztrácela její duchovní dimenze, jako by v ní chyběla vskutku zásadní rozprava o směřování dnešního světa, nebezpečích tohoto směřování a roli, kterou na tomto planetárním pozadí může toto originální soustátí hrát. [Havel 2006: 217]

Mezi akademiky, kteří se diskusí v tištěných médiích účastnili, dominovali sociální vědci. Zatímco politologové napsali několik podstatných novinových článků k tématu, sociologové se zaměřili na analýzu vývoje veřejného mínění ve vztahu k Ústavní smlouvě. Historici, filosofové atd. se debat účastnili zejména prostřednictvím komentářů. Důležitou roli intelektuálů ve veřejné diskusi v postkomunistických zemích je možné sledovat zpět k důležité roli, kterou hráli v protestních hnutích proti různým komunistickým režimům před společenskou změnou i během přechodového období [viz například Kopecký, Mudde 2002].

V květnu 2006 vydala skupina 66 klíčových intelektuálů a akademiků protest proti euroskepticismu prezidenta Klause, v němž argumentovali proti prezidentovu obecně kritickému pohledu na evropský integrační proces:

Nesouhlasíme s návrhy pana prezidenta vrátit současnou EU o 20 let zpět do podoby pouhé celní unie. Jsme přesvědčeni, že je v bytostném zájmu naší země, aby se EU nadále upevňovala a aby se vztahy mezi členskými státy institucionálně prohlubovaly. Věříme, že je správné usilovat o to, aby co nejdříve reálně vzniklo povědomí o „evropském občanství“, aby byl přijat základní evropský ústavní dokument a aby se posílil význam demokraticky zvoleného Evropského parlamentu. [Danda, Vavroň 2006]

Argument předložený inteligencí ve prospěch Ústavy EU se dá shrnout do těchto bodů: (1.) na základě dosavadního vývoje v EU jsou zcela liché obavy o ztrátě naší národní či kulturní identity; (2.) obavy z ekonomických problémů krátce po vstupu do EU se nenaplnily – naopak došlo ke zrychlení hospodářského růstu v naší zemi; a (3.) neexistuje žádný důkaz očekávaného dusivého tlaku bruselské byrokracie [Danda, Vavroň 2006].

Mezi důležitými zahraničními aktéry byl irský ekonom Anthony Coughlan, jehož kritická analýza Ústavy byla zveřejněna s prezidentovou pochvalnou předmlouvou [Coughlan, Klaus 2005].⁸ Z hlediska obecně viditelnosti zahraničních aktérů vykazuje česká diskuse silnou tendenci k transnacionalizaci – z celkového počtu aktérů ve vzorku (48 aktérů bez zahrnutí autorů) tvořili pouze 42 % Češi, zatímco mezi desíti hlavními aktéry jsou Češi pouze čtyři (viz tabulku 4.1).

Tabulka 4.1. Deset hlavních aktérů české ústavní ratifikace

Jméno aktéra	Pozice	Národnost	Výskyt*		Počet článků**	
			Celkem	celkem	Počet	článků
Klaus, Václav	Proti	CZ	34	28	10	26
Paroubek, Jiří	Pro	CZ	17	14	5	13
Chirac, Jacques	Pro	FR	7	6	4	11
Zahradil, Jan	Proti	CZ	5	4	2	5
Blair, Tony	Pro	UK	4	3	2	5
Brdečková, Tereza	Pro	CZ	4	3	1	3
Barroso, José	Pro	EU	3	2	3	8
Giscard d'Estaing, Valery	Pro	FR	3	2	3	8
Raffarin, Jean-Pierre	Pro	FR	3	2	2	5
Coughlan, Anthony	Proti	IR	2	2	2	5
Celkem	3:7 pro	4:6 cizí	122	100	38	100

Poznámka: * Kolikrát byl daný typ aktéra kódován. ** Počet článků, který zahrnoval daný typ aktéra.

Zdroj: diskurzivní analýza ConstEPS Česká republika.

⁸ Neoliberál Klaus v tomto případě vytvořil poměrně nepříhodnou koalici s dlouhodobým kritikem evropské integrace a levicovým intelektuálem.

Obecně byli ale hlavní aktéři v diskusi domácího původu – šlo zejména o politiky. Prezident Václav Klaus se celkově jako individuální aktér objevuje nejčastěji (28 %), následován ministerským předsedou Jiřím Paroubkem (14 %). Protože se Paroubek své funkce ujal až v dubnu 2005, hrál ve skutečnosti poměrně prominentní roli během druhé poloviny studovaného období. Oba aktéři nejen že vyjadřovali protichůdné názory na Evropskou ústavu a měli diametrálně odlišné vize budoucnosti Evropy, měli i naprosto odlišné světové názory jako takové (neoliberalismus versus sociální spravedlnost a model sociálního státu).

Debat se účastnili i další domácí politici z vládní koalice i z opozice – ministři, poslanci, vysoce postavení členové stran v případě bývalých stejně jako dalších zastupitelů, např. evropských poslanců atd. Hlas vládní koalice opanovali Sociální demokraté, přičemž menší strany vládní koalice se jen zřídkakdy veřejně vyjadřovaly.

Je velice zajímavé si povšimnout, že odpůrci Ústavy obecně i v rámci politických elit byli schopni rozlišovat mezi podporou členství České republiky v EU a opozicí vůči stávající Ústavní smlouvě ve věcech meritorních i procedurálních.⁹

Prezident Václav Klaus nicméně zůstává dominantním hráčem, a to jak v aktivní formě psaní článků a poskytování rozhovorů k Ústavní smlouvě a jeho vizi budoucnosti Evropy, tak pasivně v (pozitivních a negativních) reakcích dalších aktérů na jeho tvrzení a argumenty. V kvalitativním vzorku jen obtížně nalezneme článek, který Václava Klause v nějaké formě nezmiňuje. Měli bychom také poznamenat, že na rozdíl od některých vysoce postavených politiků je Václav Klaus znám tím, že si své články píše sám a že ve vztahu k tématům, o nichž diskutuje, je sečtělý a má poslední informace v politické i akademické oblasti.

Ve sledovaném období se také odehrála mezinárodní výměna mezi poslanci Evropského parlamentu místopředsedou EP Alejem Vidal-Quadras Rocou a předsedou Ústavního výboru Jo Leinenem, kteří se střetli s prezidentem Klausem jako jedinou hlavu evropského státu, která byla proti Ústavní smlouvě. Tato intervence z jejich strany přispěla k celkové transnacionalizaci české debaty.

Protože ministerský předseda Paroubek vstoupil do debaty až na jaře 2005 poté, co se ujal své funkce, je důležité poznamenat, že Klaus, který jako prezident požíval vysoké míry viditelnosti a zvýšené schopnosti utvářet veřejné mínění, neměl během většiny ratifikačního období prakticky žádného oponenta, který by dosahoval jeho úrovně. Šéfredaktor deníku *Právo* Alexander Mitrofanov publikoval přesně tento argument, kdy uvedl, že Václav Klaus neměl v domácích

9 Odpůrci Ústavy obecně podporují členství země v EU, a je proto chybné je jednoduše nálepkovat jako euroskeptiky.

debatách rovného protivníka. A tak přestože se stavěl kriticky k prezidentovým názorům, byl nucen uznat jeho dominantní roli:

*Doma ale žádné protivníky stejného formátu nemá a k zahraničním se budou lidé v Česku vždy stavět s podezřením, zda už nám zas nechtějí linkovat život. Bu-
de-li prezident dál procházet diskusemi jako solitér, který o hlavu převyšuje opo-
nenty, dokáže znechutit velkému množství lidí evropské projekty a otočit jejich
pozornost výhradně k domácímu dění. Na ryze české aréně se pak pouhým srov-
náváním brzy přesvědčí, že nejvýraznějším politikem je zde Václav Klaus. [Mit-
rofanov 2005]*

Měli bychom také poznamenat, že Klausův jazyk často hraničí s populismem. Protože je ale bezproblémově srozumitelný, mohou být jeho názory velice vlivné a veřejnost je může lehcevízt za své.¹⁰ Jeho názory ale nejsou nutně samy o sobě jednoduché. Ba právě naopak, má schopnost jít k jádru klíčových témat a přeložit je do obecně srozumitelného jazyka bez toho, že by se ztratila jejich esence.

Dalším aspektem, kterého bychom si měli všimnout, je potřeba zahrnutí mocenské dimenze do naší diskurzivní analýzy médií. Moc vysvětluje rozdíly v přijetí různých tvrzení činěných různými aktéry – na základě analýzy dalších zdrojů [Klaus 2002; Coughlan, Klaus 2005] souhlasíme, že Václav Klaus hovoří jinak jako prezident než, řekněme, jako občan nebo člen think tanku. Bývalý ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier poukázal na fakt, že prezident je nejdříve prezidentem a až poté občanem; jeho prohlášení proto na domácí půdě i na mezinárodním poli mají mnohem větší váhu [Dienstbier 2005]. Je zajímavé a výmluvné, že Centrum pro ekonomiku a politiku (CEP) prezentovalo Václava Klause jako občana a čestného předsedu spíše než jako českého prezidenta, čímž se snažilo podhodnotit mocenskou dimenzi, která je v jeho prohlášeních přítomná. Jak to formuloval bývalý český ministr zahraničních věcí:

*Současnou mezinárodní a domácí přestřelku vyvolává skutečnost, že občan K.
dost nechápe, nebo se mu hodí nechápat rozdílnost těchto dvou rolí [tj. občana
a prezidenta]. Občan má právo vyslovovat své názory bez ohledu na kohokoli.
Hlava státu přijala odpovědnost za všechny občany a její vystupování ovlivňuje
vnímání České republiky v Evropě. [Dienstbier 2005]*

10 Tento argument je podporován výzkumy veřejného mínění, co se týká důvěry občanů k institucím a politikům. Během studovaného období (říjen 2004 – říjen 2005) požíval největší míru důvěry české veřejnosti prezident Václav Klaus (kolem 70%), následován vládou se zásadně nižší úrovní důvěry (40%) [Čadová 2006]. Rozdíl mezi mírou důvěry v prezidenta a vládu, včetně premiéra jako druhé nejviditelnější osoby v ústavní diskusi, podporuje to, že jsme prezidentovi Klausovi v českých ústavních diskusích připsali hlavní roli.

4.3.1. Interakce a vztahy mezi aktéry

Vzhledem k polarizaci české domácí politiky je dominantním typem vztahu mezi aktéry soutěživost, která je charakterizována konfliktem (tabulka 4.2). Na

Tabulka 4.2. Postoje klíčových politických aktérů a preferovaná ratifikační metoda

Politický aktér <i>Funkce</i>	Politická afilace	Vláda/ Opozice	Ratifikační metoda	Celkový postoj k Ústavě	Alternativní cesta z krize
Václav Klaus <i>Prezident</i>	*)	-	Referendum	Proti	Odmítnutí Ústavy
ČSSD	Levice	Vláda	Parlamentní ratifikace (do 2/2005) Referendum (od 3/2005)	Pro	Období na rozmyšlenou Pokračovat v informační kampani ¹¹
Stanislav Gross <i>Předseda ČSSD, ministrský předseda do 3/2005</i>	Levice	Vláda	Parlamentní ratifikace	Pro	Období na rozmyšlenou
Jiří Paroubek <i>Ministrský předseda od 4/2005</i>	Levice	Vláda	Referendum	Pro	Období na rozmyšlenou Pokračovat v ratifikaci referendem ¹
KDU-ČSL	Střed	Vláda	Referendum	Pro	Období na rozmyšlenou Ukončit vládní informační kampaň
Unie svobody	Pravice	Vláda	Referendum	Pro	Období na rozmyšlenou
ODS	Pravice	Opozice	Referendum	Proti	Ústava je mrtvá– Znovu sepsat/ Odmítnutí
Jan Kasl <i>Předseda Evropských demokratů</i>	Pravice	-	Referendum	Pro	Pokračovat v ratifikaci

Zdroj: diskurzivní analýza ConstEPS Česká republika.

Poznámka: *) Český prezident byl bývalý předseda ODS, ale jako prezident musel být apolitický.

¹¹ Podle výzkumů veřejného mínění provedených STEM, českou soukromou nezávislou organizací, která se soustřeďuje na sociologický výzkum a provádí některá z největších šetření v zemi, bylo 65 % pro pokračování debaty o Ústavě nebo pro ratifikace (Paroubek, Právo, 2. 9. 2005).

druhou stranu mezi domácími a zahraničními aktéry se projevují i pozitivnější typy vztahů jako souhlas, aliance, koalice a spolupráce – to lze mimochodem také říci o vztazích mezi domácími stranami a jejich ideologickými spojenci na evropské úrovni, což by se dalo popsat jako budování koalic. Tato situace vyúsťuje ve snahu domácích aktérů dále posilovat vlastní argumenty odkazy na klíčové evropské aktéry.

Na domácí úrovni jsou odkazy na vztah mezi politickou elitou a občany v textech, které jsme analyzovali, ponejvíce zdůrazňovány euroskeptickými aktéry. I tak jsou občané vnímáni jako pasivní aktéři (ratifikace Smlouvy je něco, co se děje jim a jejich jménem). Co se týká horizontálních vztahů mezi členskými státy, je hierarchie vykreslována hlavně v intencích starých a nových stejně tak jako malých a velkých zemí. Role novějších a menších členských států je vnímána jako omezená a z demokratického hlediska je hodnocena negativně.

4.4. Ústavní témata

V českém domácím kontextu dominovalo ve studovaném období šest hlavních témat, z nichž dvě se týkala domácích, jedno evropského a tři transdimenzionálních aspektů: (1.) ratifikační debata; (2.) domácí konflikt; (3.) rozšíření; (4.) internacionalizace politické arény, (5.) francouzské a nizozemské referendum, jejichž možný neúspěch při ratifikaci smlouvy a různé možnosti řešení výsledné ústavní krize a konečně, (6.) globalizace. Přistoupíme nyní ke krátké analýze vývoje každého z těchto témat v průběhu studovaného období. (Krátký chronologický popis české diskuse naleznete v tabulce 4.3.)

Jedním z hlavních témat ratifikační debaty v České republice byl ratifikační proces. Mezi hlavními politickými aktéry nedocházelo v této věci k žádnému zřejmému štěpení. V září 2004 většina politických aktérů dávala přednost ratifikaci prostřednictvím referenda a diskuse se soustřeďovala na nutnost přijmout zákon o referendu a novelizovat českou Ústavu.¹² Byla to Občanská demokratická strana, která v lednu 2005 navrhla referendum o Evropské ústavě. Během následných měsíců bylo možné odhalit polarizovaný konflikt podél levo-právěho štěpení s tím, jak byly diskutovány jeho nevýhody (možný neúspěch) a výhody (demokratická diskuse). Vláda v březnu odsouhlasila a předložila návrh zákona o obecném referendu, který bylo možné použít i pro referendum o ratifikaci Ústavy.

12 V případě České republiky by Parlament musel schválit speciální zákon, který by umožnil referendum, protože Ústava České republiky takové ustanovení neobsahovala.

V návaznosti na vývoj ve Francii se ale v dubnu 2005 diskuse vrátila na začátek, když většina politických elit začala dávat přednost parlamentní ratifikaci. Neúspěch francouzského a nizozemského referenda vedl k diskusi, zda je moudré pokračovat v plánované a nákladné vládní kampani.¹³ V létě a na podzim roku 2005 se vláda konečně rozhodla odložit kampaň i celou ratifikaci.

Domácí konflikt mezi zastánci a odpůrci Evropské ústavy se utvářel v závislosti na levo-pravém štěpení a zahrnoval klíčové aktéry domácí politické scény – prezidenta, vládu, parlament a český Ústavní soud.¹⁴ Hlavní dělení či štěpící linie se táhla mezi sociálními demokraty (zastánci ústavy) a prezidentem (odpůrce ústavy). A jen pro zopakování, hlavním hráčem v této věci, hráčem, který do značné míry strukturoval a určoval směr veřejné diskuse, nebyl nikdo jiný než prezident Václav Klaus. V lednu 2005 se prezident Klaus obrátil na Ústavní soud ve věci pochybnosti o souladu evropské a české ústavy. Již na počátku února Ústavní soud odpověděl, že podle české ústavy může Ústavní soud předložit náleze ve věci kompatibility evropské ústavy s českou a takový náleze předloží pouze po zahájení ratifikačního procesu Evropské ústavní smlouvy českým parlamentem.¹⁵

Prezident byl nejaktivnějším aktérem i z hlediska dialogu s českou veřejností, účastnil se diskusí se studenty na hlavních českých univerzitách a veřejných debat všude v zemi. Když byl zveřejněn český překlad ústavy, prezident všem občanům doporučil, aby si ji přečetli.

13 Na propagaci Evropské ústavy plánovala vláda utratit 218 milionů Kč (zhruba 8 milionů EUR). Prezident na druhou stranu inicioval překlad pamfletu irského euroskeptika Anthony Coughlana z názvem Řekněme své ano nebo ne Evropské ústavě [Coughlan, Klaus 2005]. Klaus napsal pochvalnou předmluvu a při této příležitosti zorganizoval několik konferencí, které přitáhly značnou pozornost. Publikace byla také podpořena billboardy a kniha se stala bestsellerem.

14 Ústavní soud České republiky byl ustaven spolu s Českou republikou dne 1. 1. 1993. Soud netvoří součást soustavy obecných soudů. Jeho jurisdikci je možné shrnout následovně: 1. ústavní přezkum přijatých zákonů; 2. konkrétní ústavní přezkum; 3. procedury týkající se souladu mezinárodních smluv podle článku 10 a 49 Ústavy ČR s ústavními zákony; 4. ústavní stížnosti (ústavní přezkum rozhodnutí a úředních aktů); 5. Případy týkající se odvolání prezidenta nebo jeho neschopnosti vykonávat úřad; 6. Spory týkající se volby nebo volitelnosti poslanců; 7. Otázky jurisdikce mezi státními orgány a orgány krajských samospráv a 8. procedury týkající se nutnosti implementovat rozhodnutí mezinárodních tribunálů. Soud nemá pravomoc dávat poradní názory. Soud sestává z 15 soudců a je jmenován prezidentem se souhlasem Senátu.

15 Otevřený dopis předsedy Ústavního soudu soudce Pavla Rychetského prezidentu Václavu Klausovi, jak byl zveřejněn na webových stránkách českého Ústavního soudu.

4. Diskurz Evropské ústavy v českých médiích v ratifikačním období

Tabulka 4.3. Klíčové události a česká ústavní diskuse

Období	Událost EU	Národní přijetí události EU a národní debata
Říjen 2004-	Podpis Ústavní smlouvy v Římě	Diskuse o ratifikaci Diskuse o dalším rozšíření (Turecko) Prezident Klaus otevřeně kritizuje EU a ústavu doma i v zahraničí Polarizovaný konflikt ve vztahu k ústavě mezi prezidentem a předsedou Parlamentu České republiky a některými dalšími politiky, hlavně z ČSSD ODS navrhuje referendum Prezident předkládá své otázky ohledně ústavnosti Ústavy EU českému Ústavnímu soudu ¹⁶
Únor 2005-	Španělské referendum	Nález Ústavního soudu: Evropská ústava není v rozporu s Ústavou ČR Diskuse o nebezpečích a výhodách ratifikace prostřednictvím referenda Vláda schvaluje „Návrh zákona o referendu“ (který by mimo jiné umožnil referendum o ratifikaci ústavy) Vládní i koaliční krize; diskuse o předčasných volbách První zprávy o změně veřejného mínění ve Francii ve vztahu k „ne“ Evropské ústavě Prezident doporučuje, aby si občané ústavu přečetli EP kritizuje Václava Klause za jeho protiústavní postoj; Klaus útok vrací, což vede k polarizovanému konfliktu, kterého se účastní domácí aktéři na národní i mezinárodní úrovni.
Květen 2005-	Francouzské referendum	Hodnocení prvního roku po přistoupení Vládní krize vyřešena, rekonstrukce vlády, nový premiér Paroubek z ústavy činí klíčový bod svého programu Premiér hrozí zastavením vládního financování oficiálních cest prezidenta, pokud ten bude nadále kritizovat ústavu Sociální demokraté zintenzivňují spolupráci s dalšími evropskými vládními sociálně demokratickými stranami (německá SPD, francouzská Socialistická strana a britská Strana práce) První diskuse potenciálního neúspěchu francouzského referenda Diskuse o tom, zda vládní kampaň k ústavě zastavit, nebo v ní pokračovat
Červen 2005-	Nizozemské referendum	Premiér Paroubek navrhuje prodloužení ratifikačního období

16 V únoru 2005 vyjádřil prezident obavy, že Evropská ústava je v rozporu s českou ústavou, protože omezuje českou suverenitu. Dopis je dostupný online <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=PfEVn8EeTyJe>, poslední návštěva 12. 5. 2006.

Červen 2005-	Lucemburské předsednictví, období na rozmyšlenou	Visegrádské země, včetně České republiky, podporují ukrajinské členství v EU Jsou diskutovány různé cesty z krize
Červenec 2005-	Lucemburské referendum	Prezident Klaus si zve lídry politických stran k diskusi o budoucnosti EU Reflexe krize EU Diskuse o dalším rozšíření EU
Září 2005-	Britské předsednictví	Jsou diskutovány různé cesty z krize Diskuse o Summitu EU a jeho programu, nebezpečí globalizace
	Parlamentární ratifikace v Lucembursku	Vliv na české voliče

Zdroj: diskurzivní analýza ConstEPS Česká republika.

Na jaře 2004 se vládní a koaliční krize dále vyhrotila. Napříč očekáváním mnoha a zejména k velké nechuti občanských demokratů nevolal prezident po očekávaných volbách, ale slíbil rekonstruovat stávající vládu. Na konci dubna 2005 po svém vstupu do premiéřského úřadu nový ministerský předseda Jiří Paroubek z ratifikace Evropské ústavy učinil hlavní bod své vládní agendy. Od začátku svého mandátu a pod rostoucím mezinárodním tlakem se nový premiér pokusil dostat prezidenta „pod kontrolu“, když mu pohrozil tím, že přestane poskytovat oficiální finanční zdroje na zahraniční cesty, pokud bude prezident nadále tak hlasitě vystupovat proti ústavě. Tento konflikt dále rozdmýchal české domácí diskuse.

Po neúspěchu francouzského a nizozemského referenda konflikt mezi zastánci a odpůrci ústavy nadále ovlivňoval debaty o různých možnostech řešení nastalé ústavní krize. V červenci 2005 pozval prezident lídry hlavních politických stran k diskusi o budoucnosti EU.

Jak jsme ukázali výše, prezident byl hlavní postavou a motorem ústavní diskuse na politické úrovni. Vedle toho je ale také důležité si uvědomit, že se také účastnil přímých diskusí, jež organizovalo *Centrum pro ekonomiku a politiku* (CEP). K diskusi ústavy CEP zorganizoval několik workshopů, konferencí a přednášek, včetně panelových diskusí, kterých se účastnili mladí vědci a studenti. Na rozdíl od jakéhokoli jiného vysoce postaveného domácího politika byl Václav Klaus velice aktivní i v diskusích o Evropské ústavě a svých názorech na budoucnost Evropy s univerzitními studenty, kteří se účastnili množství veřejných debat. Během celého studovaného období může být proto prezident považován na motor české veřejné debaty o ústavě. Přitahoval pozornost jak do-

mácích, tak transnacionálních politických arén a do debaty vtahoval občanskou společnost a širokou i specificky orientovanou veřejnost.

Otázka dalšího rozšíření zaujímala v českých diskusích prominentní místo, i když podstatně menší než další tři témata. Během celého analyzovaného období se pozice jednotlivých hlavních politických aktérů ve vztahu k rozšíření EU (zejména v souvislosti s Tureckem) odlišovaly – na obecné úrovni lze říci, že další rozšíření bylo slabě podporováno zastánci ústavy a slabě odmítáno jejími odpůrci. Téma tureckého přístupu ale vyrostlo do polarizovaného konfliktu, včetně střetu v rámci vládní koalice. Křesťanští demokraté nevnímali členství Turecka v EU příliš pozitivně a místo toho spíše zastávali postoj zvláštních vztahů s Tureckem. V tomto případě nebylo rozhodujícím faktorem štěpení na ose levice-pravice, ani nešlo o štěpení mezi odpůrci a zastánci ústavy. Šlo spíše o štěpení podél náboženské/sekulární osy, které se objevilo mezi hlavními politickými aktéry a které strukturovalo diskusi. Tato nábožensko/sekulární polarizace byla vidět také ve veřejných diskusích a na aktivnější účasti českých občanů, včetně několika demonstrací (jak pro, tak proti tureckému vstupu do EU).

I když politické elity obecně podporovaly další rozšíření EU, nešlo o obecnou podporu. Například ve vztahu ke vstupu Bulharska a Rumunska panovalo jen malé nadšení, zatímco státy bývalé Jugoslávie byly přijímány a, jak už jsme zmínili dříve, spolu s dalšími Visegrádskými zeměmi podporovala Česká republika členství Ukrajiny v EU.

V neposlední řadě bylo téma rozšíření diskutováno také z historického hlediska. Jinými slovy bylo diskutováno ve vztahu k předcházejícím rozšířením, zejména přístupu České republiky do EU. V těchto diskusích zaznívalo pozitivní i negativní hodnocení členství ČR v EU. V tomto kontextu někteří euroskeptici nacházeli souvislost mezi přístupem a současnými událostmi a kritizovali některé nepříznivé aspekty přístupu jako omezení svobody pohybu.

Nyní se obrátíme k zásadním transnacionálním tématům, jako je spolupráce mezi visegrádskými zeměmi a role, kterou v této skupině zastávala Česká republika, což se promítalo do domácích diskusí. Další důležitá mezinárodní témata se týkala francouzského a nizozemského referenda a reakce na ústavní krizi zapříčiněnou neúspěchem ratifikace v zahraničí a globalizace. Internacionalizace české politické debaty byla rozdmýchávána polarizací domácího konfliktu a znovu zde jako hlavního aktéra vidíme prezidenta Václava Klause, který otevřeně kritizoval ústavu a EU obecně, a to jak na domácí půdě, tak v zahraničí. V dubnu 2005 postoj prezidenta Václava Klause k ústavní smlouvě kritizoval Evropský parlament. Klaus na tuto palbu odpověděl a celá výměna se proměnila v polarizovaný konflikt, kterého se účastnili domácí aktéři na národní i mezinárodní úrovni na podporu prezidenta i kriticky vůči němu.

Transnacionální povahu domácí diskuse dále posílil nový premiér Jiří Paroubek, který se okamžitě zapojil do ratifikační diskuse na evropské i národní úrovni. Pod jeho vedením Sociální demokraté zintenzivnili spolupráci s dalšími evropskými sociálně demokratickými stranami, které byly u moci (německá SPD, francouzská Socialistická strana a britská Strana práce). Tento proces přesahování evropských hranic se také odehrával v opačném gardu, když se nadnárodní aktéři aktivně účastnili domácích diskusí.

Od března 2005 dále byla středem debat dvě klíčová zahraniční referenda, francouzské a nizozemské, včetně diskusí o (hypotetickém) neúspěchu ratifikace Smlouvy o Ústavě pro Evropu ve Francii a možném neúspěchu v Nizozemí. Po neúspěchu ratifikace se v letních měsících objevily různé názory na to, jak překonat nastalou ústavní krizi. Téma se stalo ústředním bodem ústavních diskusí v České republice a mělo i transnacionální dimenzi, neboť ministerský předseda Paroubek oficiálně navrhl prodloužení ratifikačního období na zasedání hlav evropských států.

Ve studovaném období byla také diskutována nebezpečí globalizace. Tyto diskuse zintenzivnily v době summitu EU pod britským předsednictvím EU v září a říjnu 2005. Hlavním tématem byla schopnost EU soutěžit na globální úrovni, její mezinárodní role a bezpečnost.

V českých médiích byla ústava vnímána a prezentována zejména jako pokračování a další kroky směrem k evropské integraci (tabulka 4.4.). Často se objevovalo spojení mezi vstupem České republiky do EU a ratifikací ústavy v zemi. Politici, kteří nesouhlasili s ústavou, byli schopni rozlišovat mezi podporou členství země v EU (které měli tendenci podporovat, i když v různé míře) a otázkou Ústavy EU (kterou odmítali). V médiích byla ústava prezentována jak z hlediska procedurálních, tak substantivních témat. Důraz byl nicméně kladen zejména na ústavní proces, a to jak v České republice, tak v zemích, kde se konala referenda (zejména ve Francii a Nizozemí).

Tabulka 4.4. Typy ústavních témat

Typ tématu	Výskyt*		Počet článků**	
	Počet	% z celku	Počet	% článků
Ústava jako taková	82	22	22	58
Substantivní témata	118	31	16	42
Ústavní proces	178	47	32	84
Celkem	378	100	26	100

Zdroj: Kvalitativní mediální analýza ConstEPS Česká republika.

Poznámka: * Kolikrát byl daný typ aktéra zakódován. ** Počet článků, který zahrnoval aktéra daného typu.

Následující citát dobře odráží proud veřejné debaty, který interpretoval ústavu jako rozkol s tím, co bylo přijato při vstupu země do EU:

Tzv. Evropská ústava zcela mění podmínky, za kterých jsme do EU vstupovali. Dosavadní sice těžkopádný, ale evolučně vyspělý princip všeobecného souhlasu nahradí staré známé právo silnějšího – většinové hlasování. Ať už budou procenta obyvatel či počty států nastavené jakkoli, nastane efekt školní třídy – vzniknou party, konflikty, budou sebevědomí siláci i otloukánci. Nastoupí rozdělení na MY versus ONI. České republiče se nejen zmenší vliv a podíl na společném rozhodování, ale ve většinovém systému bude stále více relativizován. Už dnes neodevzdáváme se svými pravomocemi a suverenitou do Bruselu nic menšího, než část své svobody. My ji tím vlastně ve slevě vyprodáváme. Za dotace z evropských fondů, za funkce, za směrnice a příkazy. Nic z toho není zadarmo. Platí se svobodou a na dřevo. [Bratský 2005]

Před tím, než Francie a Nizozemí odhlasovaly „ne“ Evropské ústavě, dominovaly v debatách procedurální otázky, přičemž hlavní bylo, jak bude Ústavní smlouva ratifikována – v referendu nebo parlamentní ratifikací. I když byla demokratická rétorika často používána na podporu či kritiku obou pozic, je možné mezi různými aktéry vidět jasnou motivaci získat volební hlasy.

Někdy v období, kdy diskuse z hlediska mediálního pokrytí dosáhla maxima (duben–červen 2004), se diskuse mezi zastánci a odpůrci ústavy posunula směrem k substantivním tématům, včetně povahy budoucího veřejného řádu. Hlavní proti sobě stojící koncepce byly „ještě užší sjednocení“ a „organizace evropských států“. Po neúspěchu referenda ve Francii a Nizozemí si procedurální otázky v diskusích udržovaly důležité místo, nicméně pozornost se přesunula k hledání možných cest z ústavní krize. Na národní úrovni se procedurální povaha debaty také diskutovala z hlediska typu (jak a kým: konzultativní nebo právně závazné referendum nebo parlamentní ratifikace) a načasování ratifikace.

Substantivní témata, kterým se v české diskusi dostávalo hodně pozornosti, zahrnovala evropské hodnoty, cíle, kompetence, institucionální rámec a právní subjektivitu.¹⁷ Unijní politiky byly diskutovány zejména v souvislosti s evropskou legislativou, která ještě nebyla plně implementována do českého zákonodárství.¹⁸ Směrnici o službách se v domácích diskusích dostávalo hojně pozornosti a byla

17 „Právní subjektivita“, kterou by ústava přiznala EU, by rozložila rozdíl mezi prvním, druhým a třetím pilířem, jak je definovala Maastrichtská smlouva, čímž by ustavila EU jako nezávislé mezinárodní těleso, takže při pohledu zvenčí by vypadala jako stát. Toto téma bylo diskutováno v rámci Pracovní skupiny III k právní subjektivitě Konventu (CONV 73/02).

18 Česká republika je Evropskou komisí nadále kritizována za pomalé přijímání evropských směrnic a legislativy. Koncem roku 2004 nebylo stále ještě 9,6% z celkového legislativního balíku převzato do českého práva.

diskutována z hlediska občanů EU. Například poslanec ODS Petr Bratský poukázal na fakt, že čeští občané, spolu s občany dalších nových členských států, mohou požívat pouze dvou ze čtyř základních svobod Evropské unie, ale jejich svoboda pohybu a svoboda pohybu služeb je omezena.

Co se týká ústavního procesu, „ne“ ve francouzském a nizozemském referendu zásadně proměnilo českou mediální debatu. Před referendy se v médiích často objevovala témata Ústavní konvence, Laekenské deklarace, mezivládní konference a obecné ústavní debaty. Tematizovaly se také různé způsoby ratifikace v jednotlivých zemích, zejména ve vztahu k domácí otázce, zda dát přednost referendu nebo parlamentní ratifikaci.

Po francouzském a nizozemském odmítnutí Smlouvy o Evropské ústavě se pozornost přesunula ke krizi EU, kterou spustil ratifikační neúspěch, a téma různých možností, jak z krize ven. Objevovaly se následující myšlenky: (1.) *ignorovat krizi*: pokračovat v ratifikačním procesu a vyřešit problémy během summitu EU v roce 2006; (2.) *nouzový summit*: svolat nouzový summit, který by se věnoval krizi a zahrnul by sociální přílohu Ústavy pro Francii (jinými slovy, částečné znovusepsání ústavy); (3.) *výměna aktérů*: Jacques Chirac se zdiskreditoval a neměl by mít nadále možnost hrát jménem Francie v dalších diskusích klíčovou roli, měl by jmenovat někoho jiného, kdo by ho při vyjednávání Ústavní smlouvy nahradil (Jacques Delorse byl zmiňován jako možný nástupce Chiraca); a (4.) *přepsat ústavu*: nová Konvence o budoucnosti Evropy by byla svolána za několik let a jejím úkolem by bylo ústavu zkrátit. Tentokrát by měli důležitou roli při sepisování návrhu Smlouvy hrát členové občanské společnosti, což by přineslo vylepšení metody přijímání ústavy a tím by se zvýšila demokratická legitimita ústavy (jinými slovy, ústavu zahodit).

Je zajímavé, ne ovšem překvapující, že úspěšné španělské referendum nezískalo tolik mediální pozornosti jako neúspěšná referenda ve Francii a Nizozemí. Pokrytí lucemburského referenda bylo tak malé, že se objevilo jen o něco málo než pouhý fakt, že se referendum odehrálo. Jeden z článků v kvalitativním vzorku odkazuje k této nerovnováze v pokrytí a tvrdí, že Evropská komise dostatečně nevyužila potenciál španělského „ano“. Podle tohoto článku ukázalo španělské referendum na tři problémy s ústavní ratifikací: (1) *domácí politické střety versus ústavní ratifikace*: středem zájmu ratifikace se stávají boje mezi domácími stranami spíše než ústava samotná, (2) *vymývání mozků*: často jsou předkládány jednostranné argumenty a (3) *vyobrazení přijetí Ústavní smlouvy jako jediné možnosti*: při negativním vymezení se pak může zdát, že pokud nebude ústava přijata, EU by nebyla nadále schopná fungovat jako flexibilní a prosperující komunita [Friedrich 2005; pro srovnání viz také Greco 2006].

4.5. Argumentační strategie

Polarizovaná povaha domácí diskuse se odrážela v argumentačních strategiích, které se používaly – hodnotící i argumentační strategie hrály dominantní roli. Jak odpůrci, tak zastánci Ústavy EU dávali přednost negativním argumentům. Jinými slovy, odpůrci používali národní zájmy a hrozbu naprostého zrušení národního státu v Evropské unii v důsledku Ústavní smlouvy pro podporu svého odmítání Ústavní smlouvy a zastánci naopak poukazovali na negativní dopad globalizace s cílem podpořit potřebu další integrace Evropské unie.

Klíčoví političtí aktéři velice často vstupovali do aktivních výměn, trvajících relativně dlouhé časové úseky, odkazovali přímo na svoje argumenty a vyjadřovali se konkrétně k argumentům svých oponentů.¹⁹ V této souvislosti se velice často objevuje autocitace jednotlivými autory, zejména v konfliktu mezi premiérem Paroubkem a prezidentem Klausem, ale také mezi vysoce postavenými členy ODS a ČSSD.

Následující citát předsedy ČSSD Stanislava Grosse vykresluje polarizovanost debat i jejich ideologickou povahu:

Otázka dalšího pokračování evropské integrace se tak nyní, více než v minulosti, stává otázkou politického zápasu o základní strategické směřování Evropy. V něm [střetu] sociální demokraté podporují dalekosáhlou postupnou ekonomickou, politickou, sociální a kulturní integraci, kdežto konzervativně-neoliberální síly pouze ekonomickou integraci. [Gross 2005]

V případě ústavy autoři velice často používají pozitivní a negativní definitivní tvrzení, která kategoricky určují, co ústava je a co není. Prohlášení podporující ústavu byla také využívána, ale negativní hodnocení byla zdaleka nejpoužívanější argumentační strategií.

4.5.1. Používání metafor

Metafory se často používají pro „reprodukcii“ sociální reality, přičemž odrážejí převládající podmínky sociální reality a zároveň mají zásadní potenciál vytvářet jinou sociální realitu. Díky tomu hrají důležitou roli v prosazování společenské změny [Drulák 2004, 2005, 2006]. Vzhledem k polarizované povaze české ústavní diskuse může analýza metafor nabídnout další vysvětlení používaných

19 Nejzajímavější výměny byly zachyceny v kvalitativní analýze, což vedlo ke zvýšení celkového počtu analyzovaných článků, ale celková reprezentativnost vzorku byla zachována.

argumentačních strategií. V kvalitativním vzorku byly pro popis ústavy, situace po neúspěchu ratifikace a interakce mezi klíčovými domácími politickými aktéry používány čtyři hlavní metafory. V krátkosti se dají všechny shrnout takto: těžké časy vyžadují tvrdá opatření.

V zajímavém příkladu použití metaforického jazyka autor používá rozšířenou metaforu „rozbouřeného otevřeného moře“ k odkazu na oba proti sobě stojící postoje (pro a proti) k ústavě, kde EU je vykreslena jako obléhaný ostrov, jemuž hrozí zaplavení zvnějšku:

Kolem ostrova zuří bouře. Jedni navrhují postavit vlnolamy, sesednout se na návsí, chytit se za ruce a společně přečkat nepohodu. Druzí radí vyškolit námořníky, vystavět pevné lodě a vrhnout se do vln. Bouře se jmenuje globalizace a ostrov Evropská unie. [Sobota 2005]

Dva přístupy ke globalizaci vykreslené v této metafoře odkazují mimo jiné ke dvěma hlavním soupeřícím ideologiím. Zatímco obraz „čekání na dvorku“ odkazuje k pokusu zastánců evropského sociálního modelu zachovat unikátní evropský sociální stát za jakoukoli cenu, alternativa „vrhnout se do vln“, jinými slovy liberální koncept, zdůrazňuje aktivní pokus jedné části evropské politické elity zvýšit roli EU jako globálního hráče, který globalizaci utváří.

Další metafora odkazující ke krizi EU po odmítnutí smlouvy v některých referendech srovnává krizi EU s klíčovými událostmi světové relevance, jako byl pád komunismu nebo teroristické útoky 11. září 2001. S poukazem na hluboce formativní povahu těchto událostí předkládá, že tato krize analogicky změní obecný ráz a strukturu sociální reality, ve které existujeme. Kritici ústavního procesu na druhou stranu argumentují, že vytváření ústavy bylo zbrklé, a že výsledek tudíž neodpovídal standardům, které by člověk od takového dokumentu čekal: „Jablko utržené příliš brzy je malé a kyselé.“ [Bratský 2005]

Předchozí citace se objevily v kvalitním tisku i v týdeníku Respekt. Poslední citát popisuje pokus premiéra Paroubka kontrolovat mezinárodní aktivity prezidenta Klause, které neodpovídaly oficiální vládní linii a byly považované za poškozování pozice České republiky v Evropě: „Klaus by měl skákat, jak vláda píská.“ [Pospíšilová, Ovčáček 2005]

4.6. Argumentace

V české debatě obě strany používaly široký vějíř různých typů argumentů. Zatímco zastánci ratifikace zdůrazňovali evropské zájmy a soustřeďovali se na globální konkurenceschopnost a roli EU ve světě, odpůrci zdůrazňovali specifickou povahu evropského sociálního modelu a potřebu vyhnout se liberalizaci (zejména

na ve vztahu k Směrnici o službách).²⁰ Obecně se dá říci, že mezi zastánci ústavy převládaly sociální a bezpečnostní argumenty. Odpůrci ústavy zase používali rozmanitější argumentační strategie, kdy jejich primárním zájmem byla ekonomická a bezpečnostní témata ve vztahu k zájmům členských států, přičemž ale neignorovali témata národní suverenity. Převaha argumentů pro a proti reflektuje polarizaci české diskuse, kdy povahu konfliktu určovalo ideologické štěpení mezi levicí a pravicí. Jinými slovy šlo o vizi „ještě užší“ sociálně federalizované Evropy a neoliberální vizi tržně poháněné (mezinárodní) organizace nezávislých států.

Měli bychom si také povšimnout, že někteří aktéři se nesnažili svoje tvrzení vůbec nějakým způsobem argumentačně podpořit nebo si pro podporu svých tvrzení vybírali přímé citace vlivných evropských představitelů.

Koncept historie hrál v české debatě sice malou, ale o to zajímavější roli. K historii bylo obvykle odkazováno na obecné úrovni nebo v negativním smyslu. Zastánci ústavy používali evropskou historii k vykreslení ústavy jako konečné čáry udělané za negativními událostmi, jakými byl komunismus nebo druhá světová válka. A tak zatímco zastánci definují evropskou identitu v intencích „ještě užší unie“ a jako pokus o to utvořit „komunitu nás“ (*we-community*), ústavní odpůrci vykreslují EU jako společný trh a/nebo mezivládní organizaci, „organizaci evropských států“. V kvalitativním vzorku bylo přítomno i několik odkazů k problémové evropské minulosti, jakými byly války, komunismus nebo autoritářství. Evropská integrace je vnímána jako způsob, jak tuto problematickou minulost překonat.

Nejviditelnější odkazy k minulosti (nebo alespoň takové, které se dívají do minulosti) se objevují v kontextu diskuse o rozšíření. Mezi politickými aktéry a novináři existovala tendence hodnotit rozšíření ve světle českého přístupu. Odpůrci ústavy používali nepříznivé podmínky, za nichž země vstoupila do EU s častými odkazy k tématům omezené svobody pohybu, zatímco zastánci ústavy obecně zdůrazňovali pozitivní aspekty a dopad českého přístupu.

Politické ideologie nebyly pro obhajobu pozic vůči Ústavě EU moc často explicitně používány, i když obecné zmínky lidských práv, ekologie a multikulturalismu se objevily u zastánců ústavy a povinnosti vůči národní veřejnosti zase u odpůrců ústavy.

Z hlediska demokracie používaly oba tábory podobné argumenty na podporu diametrálně odlišných postojů: Zatímco zastánci poukazovali na transparent-

²⁰ To se do určité míry shoduje se zjištěními Baldwina, který říká, že „[N]ové členské státy budou pravděpodobně vnímat zavádění [sic] západoevropských sociálních politik jako způsob, jak je okrást o jejich konkurenční výhodu.“ [Baldwin 2006: 13] Tento argument by ale platil pouze pro odpůrce ústavy.

nost, vykazovatelnost a pokus překonat demokratický deficit posílením vazeb mezi občany a elitami jako pozitivní aspekty ústavy, její odpůrci používali stejné argumenty na podporu svých pozic proti ústavě.

4.7. Syntéza

Celkově vykazuje česká domácí diskuse silné tendence směrem k evropeizaci domácího politického konfliktu: Evropská ústavní smlouva se stala symbolem štěpení mezi vládou a opozicí jak v politickém, tak ideologickém měřítku. Zatímco vláda vykazovala silné proevropské a proustavní tendence a nový sociálně demokratický premiér Jiří Paroubek z ratifikace učinil hlavní bod své agendy, opozice na levici (komunisté) i na pravici (konzervativní Občanská demokratická strana) byla ve vztahu k Ústavní smlouvě velice kritická, a to jak ve věci substantivních, tak procedurálních otázek.

Ústavní smlouva byla chápána a prezentována jako další krok směrem k evropské integraci. Často se objevovala vazba mezi přístupem České republiky do EU a ústavní ratifikací Čechy. Je důležité poznamenat, že politici opozičních stran činili rozdíl mezi podporou členství země v EU (které měli tendenci podporovat, i když do různé míry) a podporou ústavy (kterou odmítali).

Ústavní smlouva byla v médiích prezentována jak ve vztahu k substantivním, tak procedurálním otázkám. Před jejím odmítnutím ve Francii a Nizozemí dominovaly diskusím otázky procedurální, přičemž hlavní otázkou byla metoda ratifikace (referendum versus parlamentní ratifikace). Přestože demokratické důvody byly často používány na podporu i k odmítání obou variant, mezi aktéry je možné odhalit jednoznačné tendence ke snaze získat volební hlasy.

Diskusi lze obecně shrnout jako (1.) poměrně obecnou, kdy velice málo aktérů bylo schopných (nebo mělo vůbec zájem) diskutovat komplexněji a hlouběji substantivní ústavní otázky, což zanechávalo množství tvrzení bez jakéhokoli zdůvodnění; (2.) polarizovaný konflikt na několika úrovních, včetně úrovně vládní koalice a opozice, a (3.) personalizace, s premiérem Paroubkem a prezidentem Klausem jako hlavními osobními soupeři. Vysoká míra polarizace a politizace české ústavní debaty vysvětluje dominantní roli politických elit v této diskusi na úkor dalších aktérů, jako jsou členové občanské společnosti nebo občanstvo.

Ve vrcholném období se diskuse na obou stranách posunula k substantivním tématům, včetně diskuse o povaze budoucího občanského uspořádání. Ta se točila kolem hlavních soupeřících vizí Evropy jako „posilující jednoty“ versus „organizace evropských států“. Po neúspěchu referenda ve Francii a Nizozemí si pro-

cedurální otázky i nadále udržely svoje pozice, i když je zjevný posun směrem k hledání alternativních cest z ústavní krize. Na národní úrovni je důraz na procedurální otázky zjevný v diskusích o vhodném typu a načasování ústavní ratifikace.

Co se týká argumentačních strategií a zdůvodnění, dávaly obě strany ústavního střetu přednost negativním argumentačním strategiím, kdy odpůrci Ústavní smlouvy argumentovali v intencích národních zájmů a hrozby naprostého rozpuštění národního státu v Evropské unii na základě Ústavní smlouvy v daném znění a její zastánci na straně druhé poukazovali na potřebu další integrace Unie ze sociálních a ekonomických důvodů, kdy hlavním negativním zdůvodněním byla globalizace. (Shrnutí vzorců a dynamik europeizace naleznete v tabulce 4.5.)

Tabulka 4.5. Vzorce a dynamika europeizace české mediální diskuse

SMĚR/ KVALITA	POKRYTÍ Kontext Proces/Události	viditelnost a zastoupení elit a institucí	viditelnost a zastoupení občanů a občanské společností	ARGUMENTY
NÁRODNÍ převážně témata národního kontextu	CZ Period I. Česká diskuse se soustředila na ratifikační metodu	CZ Period I. Dominantní aktér je prezident, zastávající názory o protiústavnosti		CZ odpůrci ústavy Období I. + II. Používání většího množství argumentačních strategií – dominují zájmy členských států, ale také ekonomická a bezpečnostní témata → důraz na národní suverenitu
TRANSNACIONÁLNÍ (horizontální dimenze) Zahraniční události, např. francouzské/ nizozemské/ španělské referendum	CZ Period II. Česká diskuse se soustřeďuje na (možné) dopady ratifikačního neúspěchu i na substantivní témata	CZ Period II. Prezident je kritizován doma i v zahraničí, transnacionální dimenze konfliktu rozdmyčává domácí diskuse	CZ Period I. Občané jako pasivní aktér – ratifikace se v zásadě děje jim a jejich jménem CZ Period I a II. Z hlediska aktérů občanské společnosti dominují domácí think tanky, ale věnují se transnacionálním tématům	

<p>EVROPSKÝ (vertikální dimenze)</p> <p>Podpis ústavy, summitu</p>			<p>CZ Period II.</p> <p>„Občané Evropy“ jako pasivní aktéři, kteří dali najevo svůj názor (francouzské a nizozemské „ne“ v referendu)</p>	<p>CZ zastánci Ústavy Období I. + II.</p> <p>Evropské zájmy, evropský sociální model, ekonomické, sociální a bezpečnostní argumenty dominují</p>
---	--	--	--	---

Zdroj: kvalitativní mediální analýza ConstEPS Česká republika.

Poznámka: Období I. (říjen 2004 – březen 2005), Období II. (duben 2005 – říjen 2005).

V české debatě o ratifikaci Ústavní smlouvy lze na obecné úrovni identifikovat dva hlavní diskurzivní proudy: (1) Ústava je vykreslována jako logické pokračování integrace EU a je spojována s přístupem země do EU a (2) Ústava je vnímána jako hlavní formativní dokument, který určí ideologickou povahu Evropské unie. První diskurz je používán oběma stranami diskuse. Zatímco zastánci ústavy zdůrazňují potřebu další integrace Evropy a demokratické hodnoty ústavy, které by vedly k ustavení „ještě užší Unie“, její odpůrci tvrdí, že Ústavní smlouva mění podmínky, za kterých Česká republika vstoupila do EU, a zdůrazňují nedostatky dokumentů z hlediska substantivních i procedurálních otázek. Druhý diskurzivní proud je ideologicky silně nabitý, kdy hlavním momentem neshody je střet mezi názorem, že ústava ustavuje evropský sociální model (což je hodnoceno pozitivně zastánci ústavy jako ČSSD a negativně odpůrci ústavy jako prezident Václav Klaus nebo ODS), a názorem, že nebezpečně posiluje liberalismus v Evropě (což je názorem ústavní kritiky na levici).

Můžeme tedy shrnout, že české ústavní diskuse vykazovaly mírně pluralistické vzorce a dvojdimenzionální strukturu štěpení, kdy štěpící linie mezi evropskými zastánci a odpůrci se tvořila ideologicky (podél levo-právěho štěpení) a z hlediska štěpení národní suverenity versus evropské zájmy. Na domácí úrovni byla potřeba diskuse o ústavě a vizi Evropy použita jako argument v ratifikační diskusi.²¹ Odpůrci ústavy používali rozdíl mezi elitami a občany na evropské úrovni ke zpochybnění ústavy.

Dále na základě našich zjištění můžeme podpořit typologii stranických pozic v Evropě, kterou přinesli Kopecský a Mudde [2002]. Naše analýzy prokázaly, že česká politická elita rozlišuje mezi podporou pro členství země v EU²² a podporou-kritikou Evropské ústavy / Lisabonské smlouvy. Můžeme tudíž po-

21 Zastánci referenda, kteří se nakonec rekrutovali mezi zastánci i odpůrci referenda?

22 Kopecský a Mudde hovoří o podpoře evropské integrace [Kopecský, Mudde 2002].

tvrdit původní předpoklad, že vedle podpory pro evropskou integraci (jak retropektivní ve vztahu k vlastní zemi aktérů, tak prospektivní ve vztahu k dalšímu evropskému rozšíření) a podpory pro EU obecně (která je poměrně rozptýlená) má podpora odporu vůči Ústavní smlouvě stejně důležitou dimenzi a tvoří užitečné rozšíření typologie Kopeckého a Muddeho. Tato rozlišující linie mezi stoupenci a odpůrci ústavy nevyplývá pouze z ústavy jako takové, ale je spíše odrazem obecnějšího vzorce transnacionálních politických konfliktů mezi soupeřícími modely evropského občanského řádu.

4.8. Závěry

Naše mediální diskurzivní analýza ukazuje, že střet o ratifikační metodu, který hrál důležitou roli v procesu utváření české pozice během Konventu [Schulz, Chabreckova 2006], určoval podobu české diskuse i nadále během ratifikačního období. Naše analýza nicméně odhaluje posun od substantivních témat, která hrála důležitější roli během Konventu směrem k procedurálním otázkám. Pozitivní i negativní definice ústavy hrály nadále důležitou roli.

Co se týká českého „euroskepticismu“, naše mediální analýza ukazuje, že celkový obraz je skutečně komplexnější. Zatímco Česká republika na obecné úrovni stojí vysoko na „škále euroskepticismu“, bližší analýza ukazuje, že jde o výsledek hluboce polarizovaného stranického a politického konfliktu mezi stoupenci smlouvy (sociální demokraté, křesťanští demokraté a od listopadu 2008 někteří občanští demokraté) a odpůrci ústavy (prezident, komunisté a některé nově ustavené politické strany). Dalším faktorem, který posílil „tábor euroskeptiků“, byla politizace celého procesu, s relativně malým počtem nepolitických hráčů, kteří se domácích diskusí účastnili.

Celková politická povaha diskuse o ústavě dále podporuje argument, že silná europeizace české politiky se odehrála v období před přístupem do EU a že politické strany měly v tomto procesu důležitou roli. Díky komunikaci a mezinárodní spolupráci s dalšími evropskými politickými stranami utvářely české politické elity preference voličů ve vztahu k ústavě a evropským tématům obecně [Baun et al. 2006]. Politické strany proto nadále hrají důležitou roli v českých diskusích o evropských tématech a zprostředkovávají a utvářejí procesy europeizace v České republice. Jak nicméně ukazuje tato analýza, kultura debaty (zejména personalizace celého konfliktu) zjevně přetrvává.

Na rozdíl od Trenze et al. [2006], kteří charakterizují ústavní debatu v Evropě s výjimkou Francie a Švédska jako odtažitou a odtrženou od domácích stranických sporů, nacházíme vysokou míru politizace a domácích sporů.

Argumentujeme proto, že politický a ideologický konflikt hrál klíčovou roli a poháněl českou ústavní debatu (což se odráží ve vysoké pozornosti, které se tématu dostalo v českých médiích, ve srovnání, řekněme, s pozorností, které se tématu dostalo v Polsku, Estonsku nebo Lotyšsku). Český případ proto slouží jako příklad toho, jak je důležité zahrnout dimenzi mediální diskurzivní analýzy i pojem konfliktu, což odráží potřebu začlenit prvky radikální demokracie do dominantního rámce deliberativní demokracie používaného ve studiích evropské veřejné sféry.

To nás vrací k původní otázce této stati: je možné, a do jaké míry, považovat českou ústavní diskusi za „show jednoho muže“? Na základě naší mediální diskurzivní analýzy české ústavní diskuse můžeme shrnout, že *tomu tak není*. Ačkoliv prezident Václav Klaus byl bezpochyby klíčovým aktérem, který do velké míry utvářel českou ústavní debatu a značně přispíval do této diskuse i k její transnacionalizaci, nebyl zjevně jediným a určitě ne nezpochybňovaným hráčem.

Literatura

- Coughlan, A., V. Klaus. 2005. *Řekněme své ano nebo ne Evropské ústavě*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Baldwin, R. E. 2006. „Trail to Failure: History of the Constitutional Treaty’s Rejection and Implications for the Future.“ *CEPS Policy Brief No. 104*. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Baun, M., J. Durr, D. Marek, P. Saradin. 2006. „The Europeanization of Czech Politics. The Political Parties and the EU Referendum.“ *Journal of Common Market Studies* 44 (2): 249–80.
- Bratský, P. 2005. „Evropská ústava – výprodej svobody.“ *Právo* 2005: 10. Datum vydání 23. 5. 2005.
- Čadová, N. 2006. „Důvěra k ústavním institucím a spokojenost s politickou situací.“ *Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění* 21. 4. 2006. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Danda, O., J. Vavroň. 2006. „Akademici zkritizovali Klause.“ *Právo* 2006: 1. Datum vydání 25. 5. 2006.
- Dienstbier, J. 2005. „Občan K. a hlava státu.“ *Právo* 2005: 8. Datum vydání 26. 4. 2005.
- Drulák, P. 2004. „Metaphors Europe lives by: language and institutional change of the European Union.“ *EUI Working Papers No 15*. Florence: European University Institute.
- Drulák, P. 2005. „Metaphors and Creativity in International Politics.“ *Discourse Politics Identity Working Paper Series – Working Paper No. 3*. Lancaster: Institute for Advanced Studies in Management and Social Sciences Lancaster University.

- Drulák, P. 2006. „Motion, Container and Equilibrium: Metaphors in the Discourse about European Integration.“ *European Journal of International Relations* 12 (4): 499–531.
- Friedrich, M. 2005. „Španělsko řeklo euroústavě Ano.“ *Respekt* 16 (9): 11. Datum vydání 28. 2. 2005.
- Greco, E. 2006. „And Yet It Moves: The European Constitutional Debate One Year Later.“ *U.S. – Europe Analytical Series, duben 2006*. Washington: The Brookings Institution.
- Gross, S. 2005. „Nechceme pouze ekonomickou integraci Evropy.“ *Právo* 2005: 21. Datum vydání: 10.
- Havel, V. 2006. *Prosím stručně: Rozhovor s Karlem Hvíždalou, poznámky, dokumenty*. Praha: Gallery.
- Klaus, V. 2002. *Občan a obrana jeho státu*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Klaus, V. 2004. „Evropa své problémy neřeší.“ *MF Dnes* 2004: 1. Datum vydání: 11. 12. 2004.
- Kopecký, P., C. Mudde. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe.“ *European Union Politics* 3 (3): 297–326.
- Mitrofanov, A. 2005. „Klaus nemá protihráče.“ *Právo* 2005: 15. Datum vydání: 22. 4. 2005.
- Pospíšilová, E., J. Ovčáček. 2005. „Paroubek vzkázal Klausovi: Zmlkni, nebo jsi dolétal!“ *Blesk* 2005: 2. Datum vydání: 27. 5. 2005.
- Schneider, J. 2003. *Think-tanky ve Visegradských zemích: Analýza politiky a obhajoba zájmů*. Brno: MPU MU.
- Schulz, T., M. Chabreckova. 2006. „The Czech Republic: Sitting on the Fence.“ Pp. 60–68 in T. König, S. Hug (eds.). *Policy-making Processes and the European Constitution: A Comparative Study of Member States and Accession Countries*. Oxon, New York: Routledge.
- Sobota, J. 2005. „Tony Blair jako eurovůdce.“ *Respekt* 2005 (26): 10. Datum vydání: 26. 6. 2005.
- Trenz, H.-J., M. Conrad, G. Rosen. 2006. „The Interpretative Moment of European Journalism: The Impact of Media Voice in the Ratification Process.“ Přednáška přednesená na konferenci *Constitutional Ratification Crisis: Exploring the European Public Sphere*. Fiesole, 19. a 20. května 2006.

5. Smlouva o Ústavě pro Evropu a Lisabonská smlouva v debatách na půdě Parlamentu ČR

Tomáš Lacina

5.1. Úvod

V posledních deseti letech prošla Evropská unie velmi závažnými a mnohdy kontroverzními institucionálními změnami, které jsou orámovány na jedné straně Laekenským summitem Evropské rady v roce 2001 a na straně druhé konečným vstoupením Lisabonské smlouvy v platnost 1. prosince 2009.

V tomto období probíhala v jednotlivých členských státech kontinuální a do různé míry intenzivní debata o rozsahu reformy, konkrétních bodech návrhů dokumentů zavádějících institucionální změny, ale také o samotné povaze a budoucnosti demokratického uspořádání na úrovni Evropské unie. Tato diskuse se odehrávala obecně na úrovni politické v národních i evropských institucích a současně na úrovni celospolečenské, zejména v médiích a na úrovni občanské společnosti. V jednotlivých členských státech se přitom projevovaly odlišnosti v intenzitě, hloubce i tematickém obsahu diskuse.

Tato kapitola se zaměřuje na konkrétní část debaty na politické úrovni, a sice na debatu, která probíhala na půdě Parlamentu České republiky. Národní parlamenty hrály v procesu institucionálních reform EU důležitou a zvláštní úlohu ze tří hlavních důvodů: 1) rozhodovaly o způsobu ratifikace v jednotlivých členských státech, 2) významně přispěly do národních debat o Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě, 3) převzaly odpovědnost za ratifikaci Lisabonské smlouvy²³ [Fossum, Crum 2009]. Ta byla sice nakonec ratifikována a vstoupila v platnost, ale za konečným výsledkem reformního procesu nestojí jednota a shoda, nýbrž konflikt [Maatsch 2010]. Tak tomu bylo samozřejmě i v České republice. Cílem této kapitoly je proto odpovědět na otázku: Jaká byla povaha hlavních konfliktních linií v ČR a jak je lze interpretovat? Ústředním nástrojem k zodpovězení této otázky je analýza plenárních debat, které se k tématu Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvy uskutečnily v obou komorách českého parlamentu.

23 Kromě Irska, kde byla smlouva ratifikována prostřednictvím referenda.

Kapitola vychází z rozsáhlejšího výzkumu v rámci mezinárodního projektu RECON,²⁴ jehož základním cílem je objasnit, zda je demokracie životaschopná a možná za podmínek pluralismu, diverzity a komplexního víceúrovňového vládnutí, které charakterizují dnešní Evropskou unii. V souvislosti s tím jsou vymezeny tři analytické modely „rekonstituované“ demokracie, které jsou empiricky testovány z hledisek širokého spektra společenskovedních oblastí. Základním teoretickým východiskem je pozice národního státu jako dosavadního pilíře moderní demokracie, jehož pozice se v současné integrující Evropě mění. Klíčové je, zda si národní stát svou pozici může nadále udržet a pokud ano, na jaké úrovni. Dalším tématem je pak posouzení vhodnosti a životnosti jiných alternativních způsobů uspořádání. Projekt si tedy na tomto základě klade především tři otázky: 1) Může být demokracie v Evropě rekonstituována na národní úrovni spolu s překoncipováním EU jako funkční regulatorní organizace? 2) Může být demokracie v Evropě rekonstituována prostřednictvím EU jako federálního státu, založeného na kolektivní identitě? 3) Může být demokracie v Evropě rekonstituována vytvořením postnárodní Unie na kosmopolitní bázi?

V rámci této kapitoly bude sledována i případná přítomnost argumentačních linií směřující k některému z výše uvedených přístupů.

Jako první se bude kapitola věnovat uvedení do celkového politického kontextu parlamentních debat k tématu institucionálních reforem EU v ČR, spočívajícím ve stručné charakteristice postojů hlavních českých politických stran k evropské politice a v načrtnutí aktuálního politického kontextu a časového rámce analyzovaných debat. Následuje popis metodologie a základních teoretických východisek výzkumu. Hlavní část kapitoly se pak zaměřuje na samotné výsledky provedené empirické analýzy parlamentních debat založené na metodě diskurzní analýzy. Výklad je doplněn ilustrativními citacemi jednotlivých aktérů debat. Závěrem je diskutována interpretace výsledků analýzy s uvedením do komparativní perspektivy ostatních zemí analyzovaných v širším výzkumu. Výsledky jsou dále posuzovány z hlediska teoretických východisek projektu RECON.

5.2. Evropská politika v ČR

Evropská integrace byla od pádu komunismu v roce 1989 prioritou každé nastupující české vlády a plné členství v Evropské unii bylo nezpochybnitelným cílem. Přístupový proces byl mírně zpomalen v roce 1993 v souvislosti s rozpa-

24 Projekt podporovaný 6. rámcovým programem Evropské komise, doba řešení: 2007–2011, koordinováno Centrem pro Evropská studia ARENA při Univerzitě v Oslu.

dem Československé federace a nutností nového vyjednání přístupových smluv s oběma nástupnickými státy. V České republice v té době panoval široký konsensus mezi téměř všemi politickými aktéry ohledně nevyhnutelnosti a potřebnosti členství země v EU. Ze všech relevantních politických stran se proti členství stavěla pouze KSČM a SPR-RSČ.

Důležitým mezníkem v české evropské politice byl rok 1997, rozpad Občanské demokratické strany a s tím související rezignace Václava Klause na post předsedy vlády. Nově vzniklá Unie svobody, založená oponenty Václava Klause, se profilovala jako liberální a silně proevropská strana, zatímco Klausova ODS se postupně posouvala do pozice konzervativní „euro-realistické“ strany, byť stále podporující vstup ČR do Evropské unie [Král, Bartovic, Řiháčková 2009].

Před referendem o vstupu do Unie v roce 2003 podporovaly všechny relevantní politické strany kromě KSČM hlasování pro vstup ČR do EU. Po kladném výsledku referenda (77 % hlasů „ano“ při účasti 55 % oprávněných voličů) a konečném vstupu země do EU 1. května 2004 se však silný konsensus se ztrátou společného cíle vytrácí a jednotliví političtí aktéři začínají prosazovat své vlastní názory na charakter evropské integrace [Král, Bartovic, Řiháčková 2009].

Relativně stabilní stranický systém v ČR je založen stejně jako v západních demokraciích primárně na štěpení podle socioekonomických linií s absencí relevantních extremistických stran na parlamentní úrovni, zejména na pravé straně politického spektra. Právě tyto strany jsou v západní Evropě tradičně nacionalistické, xenofobní a antievropské nebo alespoň euroskeptické. Jelikož tyto strany nejsou v ČR relevantní a na parlamentní úrovni nejsou přítomny, můžeme pozorovat určité prvky jejich rétoriky převzaté Občanskou demokratickou stranou [Král, Bartovic, Řiháčková 2009].

Je však nutné zdůraznit, že ODS nikdy nezpochybovala členství ČR v Evropské unii a jeho nezbytnost. Evropská otázka se v rámci této strany stala velmi složitou a štěpnou linií, jak ve vztahu ke svým voličům, kteří jsou tradičně proevropští, tak uvnitř strany samotné. Od roku 1997 se ODS vyznačovala striktně „eurorealistickým“ přístupem, který spočíval v pohledu na EU jako na primárně ekonomický projekt bez nutnosti další politické integrace, bez přenášení dalších pravomocí do Bruselu, s potřebou zachovat absolutní veto členských států v oblastech, jako jsou daně, sociální oblast a zahraniční politika. Celkově tedy strana podporovala jednoznačně mezivládní oproti komunitárnímu přístupu. Určitým mezníkem bylo převzetí vlády po volbách v roce 2006 a „europeizace“ části elit ODS a s tím spojené zmírnění eurorealistického diskurzu. Ještě patrněji se v té době vyjevilo stále latentně přítomné rozštěpení strany v evropských otázkách, zvýrazněné rozpory mezi postoji vládní stranické elity a zástupců strany v parlamentu.

Česká strana sociálně demokratická představovala na druhé straně vždy v evropských otázkách protipól ODS. Od počátku se strana profilovala jako silně proevropská, podporovala kroky směrem k silnější politické integraci, komunitární přístup a přesun více pravomocí do Bruselu i v otázkách jako sociální politika, spravedlnost, zahraniční politika a obrana. Tato rozdílnost mezi přístupy dvou hlavních českých politických stran pochopitelně přispívá k silné polarizaci debaty o evropských otázkách v ČR, která je jinak v prostředí střední a východní Evropy spíše ojedinělá [Král, Bartovic, Řiháčková 2009].

Vyloženě euroskeptický proud je v ČR dlouhodobě reprezentován jedinečně Komunistickou stranou Čech a Moravy, i když i v tomto případě můžeme nalézt velmi ambivalentní postoje. Na jedné straně některé programové dokumenty strany vykreslují budoucnost kontinentu bez EU, s nutností vybudovat jinou strukturu, než která se vytvořila po druhé světové válce v západní Evropě. Na druhé straně mnoho vyjádření stranických představitelů je proevropských. O evropském integračním procesu se nejčastěji hovoří jako o nevyhnutelném vývoji. Hlavním zájmem KSČM tedy jsou především negativní sociální dopady integrace a téma státní suverenity.

Zbývající menší strany, přítomné v Parlamentu ČR během debat o institucionálních změnách EU (KDU-ČSL, US-DEU, Strana zelených) lze označit jako strany bez výhrad proevropské, podporující institucionální reformu a kroky k silnější politické integraci.

5.3. Časový rámec a politický kontext parlamentních debat

Proces institucionální reformy EU byl nastartován v prosinci 2001 na Laekenském summitu Evropské rady. Stanoveným cílem bylo připravit Unii na východní rozšíření a vyjasnit rozdělení kompetencí mezi národními a evropskými institucemi s důrazem na větší demokratičnost a politickou odpovědnost orgánů EU. Přípravou reformy byl pověřen tzv. Evropský konvent, složený ze zástupců členských a kandidátských zemí.

V České republice byla intenzita debaty o institucionálních změnách EU poměrně nízká, a to jak na oficiální politické úrovni, tak na úrovni tzv. národního fóra, které mělo za úkol poskytnout platformu pro zástupce občanské společnosti. V ČR, stejně jako v ostatních přistupujících zemích, totiž zřetelně dominovala paralelně probíhající diskuse o samotném členství v EU [Král 1999]. Již zmiňovaná polarizace českého politického spektra ve vztahu k EU se zřetelně projevovala i v Konventu, kde byly zastoupeny právě tři dominantní proudy české politické reprezentace: proevropský středově-levicový, reprezentovaný vlád-

5. Smlouva o Ústavě pro Evropu a Lisabonská smlouva v debatách na půdě Parlamentu ČR

ním zmocněncem Janem Kohoutem, pravicově-konzervativní eurorealistický proud zastupovaný Janem Zahradilem (ODS) za Poslaneckou sněmovnu a středo-pravicový proevropský reprezentovaný zástupcem Senátu Josefem Zieleniecem [Král 1999].

Politická debata o obsahu ústavní smlouvy však prakticky v ČR vůbec nezačala. Smlouva o Ústavě pro Evropu totiž nebyla nakonec nikdy českým parlamentem ratifikována, a jako taková nebyla tedy ani přímo projednávána na plénu parlamentních komor. Parlament ČR diskutoval pouze o vládní pozici a mandátu vlády vzhledem k jednáním o návrhu ústavní smlouvy na mezivládní konferenci v Bruselu, a to v říjnu a prosinci 2003 (podrobněji tabulka 5.1). Obecně lze říci, že tehdejší vládní koalice ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU smlouvu podporovala, zatímco v té době opoziční ODS měla řadu výhrad.

Tabulka 5.1. Ústava pro Evropu – projednávání v PČR

	číslo schůze	název bodu	datum	čtení	komora	výsledek
1	21	Informace vlády České republiky o jejím postoji k návrhu Ústavy pro Evropu	7. 10. 2003		PS	Vládě byl dán mandát jednat a neoslavit pozici ČR.
2	23	Rozprava o mandátu vlády a pozici vlády na Mezivládní konferenci v Bruselu	11. 12. 2003		PS	Vládě byl dán mandát jednat a neoslavit pozici ČR.

Zdroj: PSP ČR.

V souvislosti s debatou o ústavní smlouvě je třeba zmínit téma metody ratifikace. Český ústavní systém nepředpokládá automatické vypsání referenda k ratifikaci mezinárodních smluv. Rámcový zákon, který by obecně upravoval vypsání celostátního referenda, ČR navíc dosud chybí. Referendum o vstupu České republiky do EU bylo proto realizováno na základě zvláštního ústavního zákona. Takovýto postup se jevil jako nutný i v případě shody na ratifikaci ústavní smlouvy cestou referenda. Konsensus v této oblasti byl až nečekaně snadný a politické strany včetně ODS, která vždy důsledně zastávala spíše principy zastupitelské demokracie, se v zásadě shodly na tom, že by dokument měl být předložen občanům ke schválení v referendu. Po neúspěchu francouzského a nizozemského referenda v květnu a červnu 2005 byl však ratifikační proces odložen.

V dubnu 2007 vydala pak tehdejší vládní koalice ODS, KDU-ČSL a SZ společné stanovisko ohledně Smlouvy o Ústavě pro Evropu, mimo jiné deklarující, že v názvu by nemělo figurovat slovo „ústava“ a jednání o podobě dokumentu by měla být ukončena do roku 2009.

V rámci EU následovalo po zastavení ratifikačního procesu ústavní smlouvy období „reflexe“, které mělo generovat diskusi a najít cestu z krize. Původní text Smlouvy o Ústavě pro Evropu byl přepracován obecně ve smyslu odklonu od „ústavního přístupu“. Byly implementovány některé změny a dodatečná ustanovení, požadovaná členskými státy. Nový dokument byl schválen Evropskou radou 21. června 2007 a pod názvem Lisabonská smlouva podepsán 13. prosince v Lisabonu. Bylo také rozhodnuto o parlamentní ratifikaci smlouvy, pokud to nebude v rozporu s ústavním pořádkem jednotlivých členských států.

V Parlamentu ČR bylo téma Lisabonské smlouvy poprvé otevřeno prvním čtením návrhu na plénu Poslanecké sněmovny v březnu 2008. V dubnu následně projednával návrh Senát, který rozhodl o postoupení smlouvy Ústavnímu soudu, jenž měl rozhodnout o její konformitě s českým ústavním pořádkem. Senátoři žádali přezkum částí smlouvy souvisejících především s přenášením určitých pravomocí národní vlády na orgány EU, možnost změny rozhodovacích mechanismů v Radě EU z principu jednomyslnosti na princip kvalifikované většiny a způsob ratifikace Listiny základních práv. Do výroku soudu byl ratifikační proces v obou komorách pozastaven. Rozhodnutí ve věci přišlo 26. listopadu 2008, kdy Ústavní soud ve svém nálezu označil všech šest zkoumaných částí smlouvy za nekonfliktní s Ústavou ČR [Mansfeldová 2009].

Ratifikační proces pak pokračoval v prosinci opakovaným projednáváním návrhu ve výborech obou komor parlamentu. Plenární debata v Poslanecké sněmovně byla odložena na 3. února 2009, vzhledem k potřebě premiéra Topolánka stabilizovat situaci uvnitř ODS po prohraných krajských volbách a prosincovém volebním kongresu strany, kde byl sice Topolánek potvrzen jako předseda strany, přesto si byl patrně nejistý volebním chováním svých poslanců bezprostředně po kongresu [Král, Bartovic, Řiháčková 2009].

Třetího února 2009 tedy následovalo druhé čtení v Poslanecké sněmovně. Ke konečné ratifikaci pak poslanci dospěli 18. února, když dokument schválili většinou 125 hlasů ze 197 přítomných poslanců. Byla tak splněna podmínka 3/5 většiny, kterou pro ratifikaci mezinárodních smluv stanoví Ústava ČR. Této většiny bylo třeba dosáhnout i v Senátu, přičemž v tomto případě je horní komora nepřehlasovatelná sněmovnou. Ratifikační proces podle ústavy probíhá v režimu dvou čtení a po schválení oběma komorami parlamentu je vyžadován podpis prezidenta republiky (podrobněji tabulka 5.2.). Celková situace v Senátu byla však poněkud složitější vzhledem k vysoké míře disentu vůči ratifikaci Smlouvy mezi

5. Smlouva o Ústavě pro Evropu a Lisabonská smlouva v debatách na půdě Parlamentu ČR

senátory ODS. Ti sice již neměli v horní komoře po senátních volbách v listopadu 2008 většinu, přesto byli stále nejsilnější stranou. Nakonec se však podařilo prolisabonskou koalici i za přispění několika senátorů ODS zformovat a celý proces parlamentní ratifikace byl Senátem završen na plenárním zasedání, které se konalo 6. května 2009.

Prezident republiky svůj podpis pod dokument připojil 3. listopadu 2009, poté co Ústavní soud v reakci na další stížnost skupiny senátorů opakovaně potvrdil, že Lisabonská smlouva není v rozporu s Ústavou ČR. Svůj podpis však prezident podmínil výjimkou z Listiny základních práv EU.²⁵

Tabulka 5.2. Lisabonská smlouva – projednávání v PČR

	číslo schůze	název bodu	datum	čtení	komora	Výsledek
1	28	Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství	19. 3. – 1. 4. 2008	I	PS	postoupeno do druhého čtení, přikázáno výborům
2	13	Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství	24. 4. 2008		Senát	Senát rozhodl o postoupení Ústavnímu soudu k přezkumu určitých článků smlouvy

25 Tzv. *Declaration of the Czech Republic on the Charter of Fundamental Rights*, kterou se podařilo začlenit přímo do těla Lisabonské smlouvy do Deklarace 18. Jedná se zde o výjimku z principu subsidiarity.

3	46	Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství	9. 12. 2008 – 18. 2. 2009	II	PS	smlouva ratifikována
4	6	Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství	6. 5. 2009		Senát	smlouva ratifikována

Zdroj: PSP ČR.

5.4. Metody a předpoklady výzkumu

Přestože je někdy výlučná silná pozice politických stran a národních parlamentů v dnešní Evropě zpochybňována [např. Mair et al. 2004], lze souhlasit s faktem, že parlamentní debaty jednoznačně zůstávají nejdůležitější arénou pro politickou diskusi a představují důležitý zdroj politických informací pro voliče [Eriksen, Fossum 2002]. Tato funkce je ještě umocněna velice širokou dostupností dnešních médií a mapováním parlamentního dění v televizi a na internetu. Plenární parlamentní debaty se tak přesunuly z exkluzivity jednání za zavřenými dveřmi k otevřenosti před veřejností. Zákonodárci jsou si samozřejmě velkého dosahu svých projevů i za hranice domácího auditoria velmi dobře vědomi.

Empirický výzkum, který byl koordinován Centrem pro evropská studia Jana Monneta na Univerzitě v Brémách v rámci projektu RECON, byl založen na komparativní, kvantitativní a kvalitativní diskurzní analýze [Lieberth et al. 2007]. Jedná se o metodu umožňující zpracovat široké spektrum argumentačních strategií užívaných poslanci různého politického zaměření ve spojení s institucionální reformou Evropské unie. Analýza se přitom nezaměřuje na samotné výsledky debat, ale čistě na argumenty pro a proti jednotlivým aspektům reformy. Je proto vhodným nástrojem k rekonstruování procesu tvorby kompromisu a identifikaci konfliktních linií specifických pro jednotlivé národní parlamenty [Maatsch 2010].

Pro analýzu byly vybrány plenární parlamentní debaty věnující se Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě v celkem šesti zemích EU se zastoupením starých i nových členských států. Výzkum tak zahrnoval Francii, Německo, Velkou Británii, Polsko, Maďarsko a Českou republiku. Takovýto výběr případů umožňuje testovat, zda se v nových a starých členských státech liší struktura stranických pozic k evropským otázkám či nikoliv. Zdrojem byly ve všech případech stenografické záznamy debat na internetových stránkách příslušných parlamentů. Jelikož se parlamentní systémy jednotlivých zemí liší z hlediska počtu komor, byly zahrnuty debaty proběhlé na půdě obou komor legislativních sborů vybraných zemí.

Jak již bylo řečeno, vzorek pro analýzu byl složen výhradně z debat na parlamentním plénu. Ačkoliv forma širokého diskusního fóra představuje v evropském prostředí tradiční veřejnou arénu pro debatování legislativních návrhů, nelze se vyhnout námitce, že dění na plénu parlamentů bývá často pod vlivem exekutivy a stranické disciplíny. Navíc se důležité diskuse mohou odehrávat také v parlamentních výborech a dalších orgánech parlamentu.

Stranická disciplína je sice důležitým faktorem pro výsledek hlasování, neposkytuje však informaci o argumentech užívaných odpůrci a zastánci návrhu. Není tedy možné na jejím základě určit, proč byl daný návrh přijat či odmítnut. Je nepochybné, že jednání parlamentních výborů představují vedle plenárních debat důležitá diskusní fóra, která by v ideálním případě měla být zahrnuta do výzkumu. Problémem ovšem je, že ve studovaných zemích nejsou jednání výborů zaznamenávána a jejich obsah ani není veřejně přístupný. Plenární debaty mají také z důvodu své otevřenosti nespornou výhodu generátorů veřejné debaty v možnosti ovlivňovat veřejné mínění [Maatsch 2010].

Kvalitativní a kvantitativní analýza byla prováděna pomocí softwaru Atlas.ti. Debaty byly kódovány podle standardizovaných kritérií rodilými mluvčími z jednotlivých zemí, přičemž jazykem analýzy byla angličtina. Přístup ke kódování se zakládal na čtyřech základních pilířích: A. aktér a jeho institucionální příslušnost (např. politická strana), B. předdefinovaný seznam národních a evropských institucí a politik definovaných Ústavní a Lisabonskou smlouvou (např. 2,5roční předsednictví Evropské radě), C. argumentační strategie (pro, proti, deskriptivní), D. zdůvodnění argumentace (otevřené kódování). Kódovací kniha se skládala z hlavních obecných kódů jako například „Evropská rada – nové institucionální uspořádání (Lisabonská smlouva)“ a dále ze specifitějších subkódů. U zvoleného příkladu nového institucionálního uspořádání Evropské rady by tedy subkódy byly např. 1. „rozšíření systému kvalifikované většiny na nové politiky EU“ nebo 2. „systém dvojí většiny“.²⁶

26 Viz Přílohu 4.: Kódovací kniha.

Jednotkou analýzy byl výrok, u kterého bylo možné identifikovat aktéra, téma odpovídající seznamu B.kódů a typ argumentační strategie (pozitivní či negativní). Přítomnost zdůvodnění argumentace nebyla nutnou podmínkou zahrnutí výroku do analýzy.

Pro lepší představu, jak bylo při kódování postupováno, uvedme konkrétní příklad. Vezměme např. výrok: „Podle mého názoru je v zájmu naší země, aby všechna rozhodnutí v Radě ministrů byla přijímána na základě jednomyslnosti“. Nejprve je třeba označit příslušnost aktéra (např. poslanec ODS). Pak se zaměříme na předmět jeho výroku – jedná se o Radu ministrů, vybereme tedy kód „Rada ministrů“. Mluvčí se vyjádřil ve prospěch současného principu jednomyslnosti, neschvaluje rozhodování podle většinového principu. Zvolíme tedy podkód „současné institucionální uspořádání“. V dalším kroku přiřadíme argumentační strategii (kategorie C), v tomto případě „přesvědčující ve prospěch“. Nakonec označíme zdůvodnění, které mluvčí uvedl – „národní zájem“.

Klíčovou otázkou této analýzy je určit, jaká témata se během plenárních parlamentních debat objevila v České republice, jaká byla obsahová specifika těchto debat a zda se v případě ČR potvrdily či vyvrátily hlavní hypotézy širšího výzkumu, totiž že:

1. *Ve starých i nových členských zemích EU se postojе politických stran k institucionálním změnám Unie strukturují podle pravo-levé a TAN-GAL osy.*

2. *Podpora institucionálních reforem EU je vyšší u politických stran, které jsou ve vládě [Maatsch 2010].*

Osa TAN-GAL vychází z nového typu štěpení (*cleavage*), které se v západních demokraciích objevuje od 70. let, kde pól TAN vyjadřuje tradicionalismus, autoritu a nacionalismus a pól GAL představuje orientaci na „zelenou“ politiku, alternativní přístupy a libertarianismus. Jak potvrzují empirické studie, tato dimenze je důležitá i v současném středoevropském politickém prostoru [Kitschelt et al. 1999].

Hypotéza týkající se vlivu účasti aktérů na vládě je založena na předpokladu, že političtí aktéři jednají v souladu s logikou vhodného chování, prostřednictvím kterého se snaží splnit požadavky dané jejich konkrétní rolí [Olsen, March 2004]. Nejvyšší politické reprezentace členských států operují ve velmi specifickém prostředí, kde jsou jejich možné euroskeptické názory tlumeny politikou socializací probíhající na úrovni institucí EU. To platí samozřejmě zejména pro vládní strany, na které převážně rétorický tlak představitelů vlád ostatních členských zemí a evropských institucí dopadá. Tyto strany pak s větší pravděpodobností mobilizují vnitrostranickou podporu pro evropskou integraci [Maatsch 2010].

5.5. Výsledky

V České republice se konalo celkem šest plenárních parlamentních debat k tématu Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě. Po zahrnutí všech těchto debat do analýzy bylo celkově okódováno 218 výroků. Pro srovnání, v Polsku to bylo 738 výroků, nejvíce pak ve Velké Británii – 1228 výroků. Naopak vůbec nejméně výroků bylo zaznamenáno v Maďarsku – 189 [Maatsch 2010].

Poměrně malý počet kódovaných výroků souvisí i s relativně nízkou diverzitou témat debat v České republice (srovnání s ostatními analyzovanými zeměmi nabízí tabulka 5.3). Obecně lze říci, že ze sledovaného vzorku zemí bylo množství debatovaných témat výrazně vyšší ve starých členských zemích než v nových.

Tabulka 5.3. Počet debatovaných témat v parlamentech sledovaných zemí

Členský stát	Počet debatovaných témat dle kódovací knihy výzkumu
ČR	6
Polsko	9
Maďarsko	8
Francie	11
Velká Británie	14
Německo	15

Zdroj: Maatsch [2010].

České parlamentní debatě dominovali představitelé čtyř stran – ODS, ČSSD, KDU-ČSL a KSČM. Podle jejich debatních příspěvků na půdě Parlamentu ČR je lze v zásadě rozdělit na silně proevropský tábor složený z ČSSD a KDU-ČSL a euroskeptický tábor reprezentovaný ODS a KSČM. Již samo toto rozložení naznačuje, že debaty měly silně polarizovaný charakter. Tematický rozsah debat nebyl příliš široký, důraz byl kladen převážně na samotné institucionální reformy a jejich podstatu. Trochu stranou zájmů českých zákonodárců tak zůstávala diskuse o jednotlivých politikách EU, do nichž Lisabonská smlouva vnáší změny. Celkově nejdůležitějšími tématy byly změny v principech hlasování v Radě ministrů, změny v kompetencích národních parlamentů a Listina základních práv.

Reforma Rady ministrů a zejména princip dvojí většiny, který předpokládá počítání kvalifikované většiny na základě většiny členských států a současně

většiny obyvatel EU,²⁷ vzbudily v českém parlamentu velmi vzrušenou debatu. Zákonnodárci ODS a komunistů zdůrazňovali hrozbu oslabení pozice malých a středních členských států. Kromě poskytování prostoru k jednoznačné dominanci velkých západoevropských zemí bylo předmětem kritiky také údajné snížení politické odpovědnosti Rady, pokud by reformy byly schváleny. Komunisté, ale zejména občanskí demokraté, vyjadřovali celkově svou podporu starému institucionálnímu uspořádání, zakotvenému ve smlouvě z Nice. ODS poukazovala na větší legitimitu tohoto uspořádání, neboť jej schválili občané prostřednictvím přístupového referenda. Dalším důvodem byla podle zástupců ODS také větší spravedlivost systému vůči malým a středním státům. S tím souvisí i uplatňování národního zájmu České republiky, jelikož starý systém zaručoval zemi více hlasů v Radě ministrů. Princip dvojí většiny byl podporován pouze ČSSD, jejíž zákonodárci vítali přínos opatření pro efektivitu rozhodovacího procesu v EU a upevnění evropské integrace.

Předmětem silné kritiky ze strany ODS i KSČM byl také institut předsednictví EU, který byl často označován za diskriminační:

Podle euroústavy číslo 2, tedy Lisabonské smlouvy, mezinárodní úmluvy, kterou dnes probíráme, se do čela Evropské rady postaví nový funkcionář s názvem předseda Evropské rady, nikoliv tedy prezident, ale předseda Evropské rady, a ten bude volen na období dva a půl roku s možností jednoho znovuzvolení. Lze s velkou váhou pravděpodobnosti očekávat, že do této funkce budou zpravidla voleni politici z velkého západoevropského členského státu. Střední a malé státy EU tak pravděpodobně budou definitivně odstřiženy od možnosti ovlivňovat tvorbu evropské legislativy a politiky. Eva Dundáčková (ODS), 46. schůze PSP ČR, únor 2009

Sociální demokraté naproti tomu Lisabonskou smlouvou nově zaváděnou funkci předsedy Evropské rady podporovali s poukazem na posílení pozice Evropské unie v mezinárodní politice a zvýšení efektivity Unie jako celku. Podle sociálních demokratů navíc nebudou zájmy malých a středních států ohroženy, protože systém rotace předsednictví nebude zrušen.

Trnem v oku legislativců ODS byl dále koncept tzv. „malé Komise“. Stejně jako v ostatních případech uváděli argument vyšší legitimacy starého institucionálního uspořádání, jelikož bylo schváleno občany v referendu o přístupu k EU. Podle občanských demokratů byla již Evropská komise dostatečně efektivní a není třeba snižovat její demokratickou odpovědnost tím, že by všechny

27 Návrh předpokládající, že od roku 2014 se bude kvalifikovaná většina počítat na základě dvojí většiny členských států a obyvatel, která je odrazem dvojí legitimacy EU. Dvojí většiny bude dosaženo, pokud souhlas s návrhem vysloví 55 % členských států, které představují nejméně 65 % obyvatel Unie.

státy neměly svého komisaře v průběhu každého legislativního období. Sociální demokraté opět ve svých příspěvcích schvalovali i tuto institucionální reformu, jejíž pozitiva spatřovali v posílení demokratického rozhodovacího procesu a zvýšení efektivity.

Podle názoru zástupců ODS se Lisabonské smlouvě nedaří zvyšovat demokratickou legitimitu Evropského parlamentu, který podle nich zůstává slabou a nedostatečně transparentní institucí. Komunisté a sociální demokraté se v tomto případě shodovali na kladném hodnocení směru reformy. Komunističtí zástupci zdůrazňovali potřebu dále navazovat na snahy o posílení kompetencí Evropského parlamentu.

Velmi důležitou a exponovanou otázkou bylo v průběhu českých parlamentních debat téma národních parlamentů a jejich kompetencí. V této oblasti došlo i ke štěpení názorů uvnitř ODS, když jedna část zákonodárců strany vítala posílení kompetencí národních parlamentů, zatímco druhá skupina byla znepokojena nedostatečným potvrzením svrchovanosti národních parlamentů uvnitř EU, jak to dokládá například následující citát z projevu poslance Aleše Rádla:

...význam tohoto parlamentu a vás, 200 zvolených poslanců, bude v čase menší a menší a stále menší. Už dnes to vidíme na tom, kolik zákonů tady pouze přijímáme, protože byly již předtím přijaty někde jinde a my máme pouze povinnost je implementovat do našeho právního řádu. Obávám se, že po schválení Lisabonské smlouvy se objem zákonů, které budou přijímány jinde a někým jiným, bude neustále zvyšovat. Možná se někomu z vás může líbit, že jeho politická odpovědnost se bude tím pádem zmenšovat, ale já takový nejsem. Domnívám se, že byl-li jsem zvolen občany této republiky, mám primární odpovědnost vůči nim a jsem připraven se z této odpovědnosti vůči nim zodpovídat. Aleš Rádl (ODS) 46. schůze PSP ČR, únor 2009

Mnoho poslanců ODS dále upozorňovalo na skutečnost, že určitá ustanovení Lisabonské smlouvy v budoucnu umožňují přenášení ještě dalších pravomocí na evropskou úroveň, bez podmínky schválení takového transferu pravomocí národními parlamenty. Padaly tedy návrhy na přijetí zákona, který by vládu zavazoval podrobit případné přenášení dalších pravomocí souhlasu parlamentu. Poslanci používali v tomto kontextu termín „vázaný mandát“. Zákon o vázaném mandátu se nakonec podařilo prosadit.²⁸

28 Jde o předpis, který prováděcími novelami parlamentních jednacích řádů zabraňuje vládě, aby souhlasila s převodem pravomocí na evropskou úroveň, pokud k tomu nebude mít souhlas obou komor parlamentu. Poslanecké novely jednacích řádů vymezují okruh „zásadních rozhodnutí“, s nimiž by za Česko nemohla souhlasit vláda či prezident bez předchozího souhlasu parlamentu. Týká se to rozšíření případů rozhodování kvalifikovanou většinou v rámci EU namísto jednomyslnosti, kdy by už členské státy nemě-

Rovněž komunisté byli nespokojeni s novými kompetencemi národních parlamentů. Podle jejich pohledu měla Lisabonská smlouva zaručovat parlamentům mnohem širší kompetence. Pouze sociální demokraté se domnívali, že reforma v tomto ohledu významně přispěje k boji s demokratickým deficitem v EU.

Na rozdíl od debat v ostatních analyzovaných zemích se čeští poslanci a senátoři téměř vůbec nevěnovali společné zahraniční a bezpečnostní politice. Podobná situace byla sledována kromě ČR pouze v Maďarsku. V ostatních zemích vzorku bylo přitom toto téma velice důležité [Maatsch 2010]. Určitou výjimkou byl v tomto kontextu diskusní příspěvek poslankyně Michaely Šojdrové, která aspekt bezpečnostní politiky vyzdvihovala:

Lisabonská smlouva má ale ještě jeden významný akcent, a to je akcent bezpečnosti vnitřní a vnější – bezpečnost uvnitř Evropy a bezpečnost pro Evropu. Tento akcent nebývá dostatečně zmiňován, ale pro mne je to jeden z hlavních důvodů, proč jsem připravena pro Lisabonskou smlouvu hlasovat. Samozřejmě, že to souvisí s bezpečností energetickou, se snahou o prosperitu v ekonomice, se snahou o konkurenceschopnost s vyspělými zeměmi a s vyspělými světovými velmocemi v oblasti výzkumu. Proto pro posílení jistoty v to, že Evropa bude a zůstane místem svobody a bezpečí, to je pro mne důvod, proč pro Lisabonskou smlouvu budu hlasovat. Michaela Šojdrová (KDU-ČSL), 46. schůze PSP ČR, únor 2009

Oproti tomu velmi diskutované téma, které silně rozdělovalo české poslance a senátory, bylo téma Listiny základních práv. Občanští demokraté se stavěli proti dokumentu velice ostře. Argumentace se zakládala na napadání legitimacy Listiny, která je podle názoru členů strany v parlamentu konfliktní s národními dokumenty o lidských právech, byla vytvořena evropskými politiky, oslabuje členské státy, její interpretace je nejasná a je reflexí levicové ideologie. Zákonnodárci ODS s přispěním některých komunistických poslanců v souvislosti s dokumentem otevřeli také velice specifické téma, které se silně promítlo i do celospolečenské diskuse v České republice. Jednalo se o problematiku možnosti zpochybnění tzv. Benešových dekretů, pokud by se Listina stala součástí právního řádu ČR. Někteří poslanci se na základě právních expertíz obávali, že by mohlo dojít k požadavkům zejména německých občanů, které by vedly k narušení poválečných majetkoprávních vztahů. Ačkoliv mnoho právních názorů tyto obavy vyvracelo, nepodařilo se stranám nalézt konsensus a za přispění prezidenta republiky byla nakonec pro ČR vyjednána výjimka z Listiny základních práv.

Téma státní suverenity bylo vznášeno opakovaně a velmi intenzivně, avšak prakticky bez výjimky pouze z řad ODS. Poslanci a senátoři občanských demo-

ly právo veta, a také případů rozšíření evropských pravomocí nad rámec dosavadního primárního práva EU. Toto opatření bylo původně prosazováno občanskými demokraty, nakonec se do procesu novelizace jednacích řádů zapojily všechny parlamentní strany.

kratů velice jasně deklarovali svůj pohled na podobu Evropské unie, v níž pouze členské státy mohou být suverénními jednotkami, jelikož neexistuje nic jako společný evropský národ. ODS tak byla skeptická téměř ke všem reformním krokům Lisabonské smlouvy, jelikož se obávala jejího směřování k „federálnímu experimentu“. Celkovou pozici většiny zákonodárců strany vyjádřil ve svém projevu velmi výstižně tehdejší ministr pro evropské záležitosti Alexandr Vondra. Ač se to z následujícího příspěvku nezdá, jedná se o projev, který měl přesvědčit senátory o nutnosti přijmout Lisabonskou smlouvu:

Pokus o vytvoření evropského státu, který se neopíral o vůli zdola, by pro dosud úspěšný evropský projekt mohl vyústit v pravý opak těchto záměrů, možná i pohromu. Jsme přesvědčeni, že nelze bezmyšlenkovitě přenášet principy fungování národního státu na evropský politický systém. Evropě chybí společný jazyk i společné veřejné mínění, vztah lidí k Evropské unii zatím nezná například vlastenectví. V tak různorodém společenství, jakým Evropská unie je, nebude rozhodování prostou většinou nikdy zcela možné, aniž by se někdo cítil vyloučen. V Evropské unii je proto velmi těžké dosáhnout skutečné demokracie. Při neexistenci evropského politického národa tak musí členské státy zůstat pány smluv. Alexandr Vondra (ODS), 13. schůze Senátu PČR, duben 2008

Již v případě Smlouvy o ústavě pro Evropu, jejíž ratifikační proces selhal, panoval mezi českými politickými stranami konsensus o předložení dokumentu ke schválení občanům v referendu. I v případě Lisabonské smlouvy existovala v parlamentu vůle k ratifikaci prostřednictvím referenda. Velmi intenzivně to požadovali zejména poslanci KSČM, kteří upozorňovali na nutnost nechat tak výrazné reformy, které Lisabonská smlouva zavádí, schválit co nejdemokratičtější cestou, tedy referendem:

...je nutné, abychom my sami sobě přiznali, že jsme nikdo z nás neodpovídali svým voličům v roce 2006 na to, jak se zachováme ke smlouvě, která ještě neexistovala, a proto je potřeba projednat návrh zákona o referendu k této Lisabonské smlouvě, vrátit občanům právo na rozhodování. A chtěl bych tedy připomenout, že pro stabilitu Evropy je mnohem víc, když i později budou schváleny smluvní základy příští Evropské unie tak, aby mohla fungovat a nebyla destabilizována právě tím, že lidé odmítnou to, co jim bylo nařízeno, oktrojováno, a to, co rozhodl za ně někdo jiný. Prosím tedy, aby tak jako my jsme neměli ve volebním programu, abyste i vy uznali, že jste na tuto otázku neodpověděli a pochopili, že Lisabonskou smlouvu občané České republiky mají rozhodovat v referendu. Vojtěch Filip (KSČM), 46. schůze PSP ČR, únor 2009

Občanští i sociální demokraté také vyzdvihovali důležitost institucionálních změn, které zasluhují vyslechnout hlas občanů v referendu. Sociální demokraté nicméně namítali, že je již nezbytné zůstat u parlamentní formy ratifikace, jeli-

kož se k tomu již premiér Topolánek zavázal a změna způsobu ratifikace v tomto stadiu by mohla být negativně vnímána ostatními členskými státy (podrobněji k postojům jednotlivých politických stran tabulka 5.4).

Tabulka 5.4. Postoje politických stran k institucionálním reformám EU

		ČSSD	KSČM	ODS
Instituce	Rada – dvojitá většina	Efektivita, posilování integrace		Slabší politická odpovědnost, proti národním zájmům
	Předsednictví	Silnější mezinárodní pozice EU		Neproporční, proti národním zájmům a malým státům
	Menší EK	Efektivita, větší demokratičnost rozhodování		Méně demokratické, proti národním zájmům
	Evropský parlament	Demokratičtější, efektivnější		Nedostatečně transparentní, neefektivní
	Národní parlamenty	Méně demokratického deficitu	Nedostatek pravomocí	Subsidiarita (+) Nedostatek pravomocí (-)
	Evropský soudní dvůr			
Politiky	Společná zahr. a bezp. politika			
	Sociální politika			
	Rozšíření			
	Fiskální politika			
	Společný trh			
Ostatní	Křesťanské dědictví v preambuli			
	Suverenita			Proti federálnímu modelu, svrchovanost členských států
	Občanská legislativní iniciativa			
	Listina základních práv	Posilování integrace		Není legitimní, levicová ideologie

Zdroj: Maatsch [2010].

Poznámka: světle šedá barva označuje pozitivní postoj zástupců strany k tématu, středně šedá označuje negativní postoj, tmavě šedá pak znamená postoj neutrální či rozdělený.

5.6. Modely demokracie v parlamentních debatách

Jak již bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, v rámci teoretického zázemí projektu RECON byl rozvinut koncept tří modelů demokracie pro budoucnost Evropské unie. Navržené teoretické modely [Eriksen, Fossum 2007] se různým způsobem vypořádávají s dilematem mezi záchranou demokracie na úrovni národních států a přenášením demokracie na evropskou úroveň (za cenu ztrát kvality národních demokracií), které dominuje evropské debatě o demokratickém deficitu EU. Následující část stručně představí jednotlivé modely a zaměří se na jejich reflexi v parlamentních debatách v ČR.

První model spojuje demokracii v EU výlučně s národním státem. Legitimita tedy může být odvozena pouze z demokratických institucí členských států. Evropská unie je tedy v tomto modelu konceptualizována jako funkční nástroj, který byl vytvořen za účelem řešení problémů přesahujících kapacitu členských států. Z toho vyplývá, že v tomto systému mají instituce EU čistě mezivládní formu.

Podle druhého modelu Evropská unie potřebuje přímou legitimitu. To v důsledku vyžaduje určitou míru společného smyslu pro solidaritu a komunitu založenou na ústavních, nikoli etnických principech. Model předpokládá též vůli k vytvoření silných evropských institucí, které se budou podílet na budování evropského *welfare-state*. Jedná se tedy o model federální, který však nutně nevyžaduje absolutní rozpuštění národních identit a ustavení panevropské identity.

Zásadní rozdíl mezi oběma modely viditelně spočívá především v alokaci legitimacy na národní či evropskou úroveň. Oba modely jsou také do velké míry radikálními póly, jelikož předpokládají, že národní, respektive evropské instituce se budou muset vzdát kompetencí, které již v současnosti požívají [Maatsch 2010].

Třetím modelem navrženým Fossumem a Eriksenem je model kosmopolitní. Tento model se zakládá na předpokladu, že demokracie je možná bez existence státu. Zdroje legitimacy jsou roztroušeny mezi evropskou, národní a mezinárodní úroveň. Model počítá se vzájemným vlivem a interakcí EU s mezinárodními a transnacionálními nestátními institucemi.

Hledáme-li v českých parlamentních debatách vyjádření argumentačně podporující některý z výše zmíněných teoretických modelů demokracie, nalézáme většinou podporu pro první „mezivládní“ model. Federální model se objevuje ve velmi omezené míře, ale v negativní konotaci, kdy se proti směřování k podobnému modelu vymezovali někteří zákonodárci ODS. Model kosmopolitní pak v debatách chyběl zcela. Zákonodárci se v debatách vůbec nezabývali možnou mezinárodní či transnacionální dimenzí. Nejinak tomu bylo i v ostatních analyzovaných zemích. V diskusích se nejčastěji kromě mezivládního modelu

vyskytovala koncepcce EU jako polycentrického, víceúrovňového systému bez jasné hierarchie, kde existuje více zdrojů legitimacy bez vertikálního řádu, který by zahrnoval všechny instituce a politiky společenství [Maatsch 2010]. Tento model však není možné označovat za federální, jelikož postrádá federální institucionální strukturu, ani za kosmopolitní, protože jako zdroje legitimacy označuje pouze národní a evropské instituce. Jedná se o jakýsi model sdílené suverenity, který byl ve zkoumaném vzorku zemí obecně prosazován hlavně sociálně demokratickými a liberálními stranami, v ČR zejména ČSSD.

5.7. Závěry

Empirická analýza plenárních parlamentních debat k Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě v České republice potvrdila silnou polarizaci českého politického spektra ve vztahu k otázkám Evropské unie a jejího budoucího směřování. Tematicky se čeští poslanci a senátoři soustředili především na diskusi o reformách národních a evropských institucí, zatímco měnící se jednotlivé politiky společenství zůstávaly stranou jejich zájmu. To bylo ostatně typické i pro ostatní v rámci projektu analyzované nové členské státy.

Potvrdilo se rovněž, že hlavními dvěma faktory ovlivňujícími postoje stran k institucionální reformě Evropské unie byla ideologie vyjádřená osou levice-pravice a TAN-GAL štěpením a v konečném důsledku i participace ve vládě. V celém vzorku zkoumaných zemí patřily k hlavním proponentům institucionálních změn EU sociálně demokratické a liberální strany, zatímco konzervativní a radikálně levicové strany představovaly nejčastěji opozici vůči těmto změnám. Podobný obrázek bylo možné pozorovat i v České republice, kde hlavními aktéry opozice vetující převážnou většinu institucionálních reforem byly ODS a KSČM. Do opačného tábora bychom pak řadili ČSSD, KDU-ČSL, Stranu zelených a Unii svobody. Zástupci posledních třech stran však nebyli v parlamentních diskusích, patrně i vzhledem k počtu svých mandátů, příliš aktivní. Určitou výjimku z načrtnutého vzorce představuje v kontextu české politické scény KDU-ČSL jako strana konzervativní, přesto však podporující vývoj daný Lisabonskou smlouvou. To lze vysvětlit specifickou, tradičně silně proevropskou orientací strany. Z celkových výsledků analýz také vyplývá, že se opozice vůči vývoji evropské integrace posouvá směrem ke středu politického spektra a klasické evropské konzervativní a křesťanskodemokratické strany, které dříve integraci podporovaly, se náhle ocitají v opozici po boku radikálně levicových stran [Maatsch 2010]. V České republice tuto situaci můžeme pozorovat rovněž. Nejde zde ale o nějaký posun v posledních letech, jedná se spíše o setrvalý stav daný

vývojem evropské politiky jednotlivých stran. Naopak v rámci ODS se s nástupem Mirka Topolánka do určité míry posílil proevropštější proud.

Obecně je možné hlavní argumentační linii sociálních demokratů a proevropského tábora charakterizovat jako podporu omezení určitých atributů suverenity národního státu za účelem poskytnutí lepších a silnějších nástrojů institucím EU, které mají sloužit k lepší reprezentaci členských států, větší efektivitě vnitřního rozhodování a větší politické efektivitě EU na mezinárodním poli. Na druhé straně, zejména praviceová část proudu kritizujícího reformy se odvolávala hlavně na nemožnost a nebezpečnost opouštění striktně mezivládního principu rozhodování. Podpora evropské integrace v tomto smyslu sahá pouze tak daleko, kam až je možné potvrdit dominantní roli členských států jako jediných zdrojů legitimacy.

Toto pojetí, hojně podporované poslanci a senátory ODS, ostře kontrastovalo s členstvím strany ve vládě a závazkem jejího předsedy a premiéra úspěšně ratifikovat navrhované reformy v podobě Lisabonské smlouvy. Již delší dobu latentně přítomné štěpení strany v evropských otázkách zřetelně eskalovalo a projevilo se rozpory mezi stranou v parlamentu a v důsledku vládnutí evropeizovanou stranickou elitou. Participace ve vládě tedy byla v České republice v případě ODS velmi silným faktorem, který poskytoval motivaci k překonávání vnitřní opozice a vedl nakonec k umožnění ratifikace smlouvy.

Analýza parlamentních debat velice jasně ukázala, že zákonodárci vnímají Evropskou unii jako čistě bipolární politické prostředí, ohraničené mezivládním principem a konceptem federalismu, který je sice uznáván jako teoretická možnost, nicméně byl zamítnut jako vhodný model pro budoucí politické uspořádání Evropské unie.

Silná polarizace politické debaty ohledně budoucnosti evropské integrace v České republice a některých dalších zemích naznačuje, že případná další reformní opatření v rámci EU patrně nebude možné schvalovat v takto komplexní formě, jakou byla Lisabonská smlouva. Ještě větší důraz bude muset být také kladen na kvalitní a intenzivní komunikaci politických aktérů na národní i evropské úrovni a na otevřenost při vyjednávání a tvorbě společných politik.

Literatura

- Fossum, J. E., B. Crum. 2009. „The EU’s Multilevel Parliamentary Field. Analytical Framework.“ Pp. 101–130 in E. O. Eriksen, J. E. Fossum (eds.). *RECON. Theory in Practice*. RECON Report No 8, ARENA Report 2/09. Oslo: ARENA.
- Eriksen, E. O., J. E. Fossum. 2002. „Democracy through Strong Publics in the European Union?“ *Journal of Common Market Studies* 40 (3): 401–424.

- Eriksen, E. O., J. E. Fossum. 2007. „Europe in Transformation: How to Reconstitute Democracy?“ *RECON Online Working Paper* 2007/1. Oslo: ARENA.
- Kitschelt, H. P., Z. Mansfeldová, R. Markowski, G. Toka. 1999. *Post-Communist Party Systems, Competition, Representation and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Král, D. 1999. „Debata o návrhu ústavní smlouvy v České republice.“ *euractiv.cz* [online] 30. 11. 1999 [cit. 10. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/debata-o-nvrhu-stavn-smlouvy-v-esk-republice>.
- Král, D., V. Bartovic, V. Řiháčková. 2009. *The 2009 Czech EU Presidency: Contested Leadership at the Time of Crisis*. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies.
- Liebert, U. (ed.). 2007. *Perspectives on European Politics and Society. Europe in Contention: Debating the Constitutional Treaty* 8 (3).
- Maatsch, A. 2010. „Between an intergovernmental and a polycentric European Union National parliamentary discourses on democracy in the EU ratification process.“ *RECON Online Working Paper* 2010/18. Oslo: Arena.
- Mair, P., W. C. Mueller, F. Plesser (eds.). 2004. *Political Parties and Electoral Change. Party Responses to Electoral Markets*. London: Sage.
- Mansfeldová, Z. 2009. „The Czech Parliament and the Ratification Debate.“ Pp. 273–291 in A. Ágh, J. Kis-Varga (eds.). *The Global Crisis and the EU Responses: The perspectives of the SBH team presidency*. Budapest: Together for Europe Research Centre.
- Olsen, J. P., J. G. March. 2004. „The Logic of Appropriateness.“ *ARENA Working Papers* 04/09. Oslo: ARENA.

6. Participativní žurnalistika v České republice během volební kampaně do Evropského parlamentu na jaře roku 2009¹

Jessie Hronešová, Zdenka Mansfeldová

6.1 Úvod

Na pozadí historických proměn ekonomicko-politických poměrů posledních dvou století Manuel Castells již v roce 2001 upozornil, že informační technologie povedou k revoluční transformaci kulturních vzorců a forem komunikace, které se zásadní měrou podepíší na způsobech tvoření veřejného mínění a kvalitě demokracie. Expanzí digitálních technologií se z dvoustranných forem komunikace mezi různými aktéry postupně vyvinula komplexní síť komunikačních systémů, které přesahují schopnosti lidského mozku. Podle Castellse [2000, 2001] s sebou fenomén elektronické komunikace přinesl změny na poli veřejné sféry, a to zejména žurnalistiky jako jedné z jejích nejvýznamnějších platform. Digitální média vedla ke vzniku nového druhu novinářské práce – online participativní žurnalistice, která ze čtenáře vytváří přímého aktéra, který se aktivně zapojuje do novinářské práce a ovlivňuje ji. Kromě této přeměny role novinářů a aktérů online sféra také zprostředkovává nový druh komunikace mezi politickými aktéry (ať už politickými stranami či jednotlivci), médii a občany [Coleman, Gøtze 2002].

Participace občanů a politických aktérů na veřejných diskusích online je zajímavým prostorem pro zkoumání specifického druhu veřejného politického mínění, a to pomocí kvalitativních či kvantitativních obsahových analýz článků a online debat v diskusních fórech. Takto zkoumané veřejné mínění však naráží na řadu problémů – za prvé se jedná pouze o střední až vyšší sociální skupinu, která je internetově gramotná, a vzhledem k omezené regulaci obsahu komentářů se internetové portály staly zdrojem často radikálních názorů, které pouze výjimečně reprezentují názor většinový. I přesto je však zajímavé zkoumat, jak vypadá situace na online portálech v prostředí pouze omezené regulace a převažující anonymity čtenářů a jaké názory čtenáři v online médiích prezentují.

1 Tato kapitola vychází ze studie založené na diskurzivní analýze vypracované v Oslu v září 2009 Jessii Hronešovou a na její studii pod názvem *Briefing paper on Euroscepticism: the Czech Republic*, Prague 2009.

Tato kapitola se zaměřuje na jedno klíčové téma a úzké časové období: v období evropských parlamentních voleb na jaře 2009 byl v rámci projektu RECON (*Reconstituting Democracy in Europe*) zorganizován komparativní výzkumný projekt *Euroscepticism in the 2009 European Parliament Election Campaign* (Euroskepticismus ve volbách do Evropského parlamentu 2009) zahrnující výzkumné instituce v sedmi evropských zemích.² Projekt se zaměřil na tři cílové skupiny – novináře, politické a státní aktéry a širokou veřejnost. Pomocí detailní kvalitativní analýzy vybraných online zpravodajských médií bylo zkoumáno, jakým způsobem tito aktéři hodnotili Evropskou unii, evropské instituce, programy, cíle a smysl existence EU. Tato studie byla také inspirována snahou empiricky analyzovat, jakým způsobem lze aplikovat modely RECON na percepce občanů a zda je tato konceptualizace vztahu mezi legitimitou a demokracií, jakož i mezi národním státem a nadnárodní Evropskou unií vhodná pro sledování názorů občanů.

Předkládaná kapitola je výsledkem dílčího projektu RECON zaměřeného na eurovolby. První část je koncipována jako úvod k tématu, kde je také nastíněn výzkumný postup a metodika. Naopak druhá část upozorňuje na transformaci veřejné sféry v ČR, roli elektronických médií a participativní žurnalistiky během volební kampaně do evropských voleb na jaře 2009. Hlavním cílem této práce je pak představit výsledky obsahové analýzy článků nejčtenějších českých online portálů, které jsou obsaženy ve třetí části.

6.1.1. Metodologické vymezení analýzy

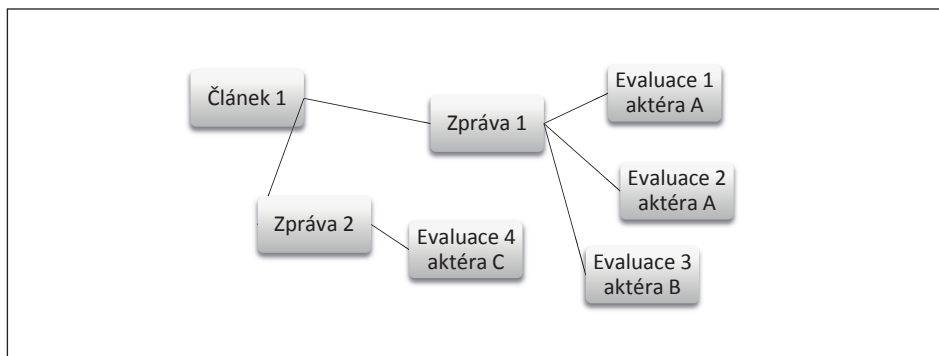
Hlavní metodou naší práce byla kvalitativní obsahová analýza vybraných internetových zpravodajských portálů a jejich článků z období 18. května až 10. června 2009. Zvolené období pokrývalo dostatečně dlouhé období jak před volbami, tak po nich.³ Kvalitativní analýza byla zvolena z toho důvodu, abychom mohli pochopit celou škálu názorů a argumentů, které se objevovaly v online médiích během celého procesu voleb do EP, a zejména abychom byli schopni vysvětlit jejich zdůvodnění. Tato analýza se sestávala z kvalitativního kódování. Jednalo se o komplexní kódovací systém kvalitativní obsahové analýzy, proto je třeba jej

2 Více informací naleznete na stránkách WP 5 – Civil Society and the Public Sphere. *Study on Euroscepticism*, RECON: http://www.reconproject.eu/projectweb/portalproject/CountryReports_Euroscepticism.html.

3 Doposud poslední volby do Evropského parlamentu se odehrály v termínu 4.–7. června 2009.

alespoň ve zkratce přiblížit. Kódovací postup byl vytvořen Pieterem de Wilde, Hans-Jörgem Trenzem a Asiminou Michailidou [2009] pro účely tohoto projektu. Na začátku procesu kódování jsme provedli test mezikódovací spolehlivosti (*intercoder reliability test*). Nejdříve jsme pomocí RSS a randomizací vygenerovali padesát článků, které v našem případě tvořily jednotky analýzy (nazývaných *threads*) a které jsme získali z pěti webportálů ve studovaném období. Tyto články sloužily jako vzorek online debat na evropská témata. Mezi padesáti články (*threads*) jsme identifikovali tzv. zprávy (*messages*). Zprávou je myšlen jeden či několik hodnotících soudů (*evaluations*) vyjádřených jedním aktérem k jedné nebo více oblastí evropské integrace. V rámci jednoho článku mohlo být několik zpráv s několika hodnotícími soudy. *Message* tedy byla zpráva poskytnutá jedním aktérem, která však mohla obsahovat více *evaluations*. Jednotky analýzy jsme tedy identifikovali podle schématu 6.1.

Schéma 6.1. Hierarchie jednotek analýzy

Poznámka: V tomto článku se vyskytovaly čtyři evaluace třech různých aktérů.

Během následného kódování jsme se zaměřili pouze na hodnotící soudy (*evaluations*) aktérů (*actors*), jimiž v našem případě byli domácí i zahraniční novináři, veřejnost a politici i jiní aktéři na poli evropské integrace. Museli jsme určit obecné obsahové téma evaluace (např. domácí politika, národní ekonomika, evropská ekonomika, demokracie atd.). Dále jsme určili charakter aktérů (profesi), jejich teritoriální působnost (domácí, zahraniční, evropská), zda své hodnotící soudy vyjádřili přímo či nepřímo a zda byly hodnotící soudy obsaženy v hlavním textu nebo mezi komentáři.

Hlavními oblastmi, na které jsme se zaměřili, však byly tři zásadní aspekty evropské integrace – 1) idea integrace (*principle*), 2) současné fungování EU in-

stitucí/polity (*polity*) a 3) budoucnost/projekt evropské integrace (*project*). Idea integrace byla definována jako nejširší pojem, který obsahoval obecný názor na existenci evropské integrace. Kategorie polity se týkala praktického fungování evropských institucí a celkového institucionálního systému EU. Stejně tak do této kategorie patřily názory na rozsah pravomocí jednotlivých orgánů EU, na rozhodovací mechanismy EU, kompetence EU v různých sektorech a zároveň na principy získávání členství. Poslední kategorie – projekt – se vztahovala na budoucnost evropské integrace ve smyslu rozšiřování, institucionálních změn apod. Hodnotící soudy na témata ideje, fungování institucí a budoucnosti evropské integrace jsme kódovali podle kritérií stupně (*level*), rozsahu (*scope*) a inkluзивity (*inclusiveness*). Pokud se evaluace týkala toho, kdo v EU rozhoduje a jaký je poměr pravomocí mezi národními a nadnárodními orgány, kódovala se hodnota „stupeň“. Názor, že EP by měl mít více pravomocí, jsme zakódovali jako „polity-stupeň-kladně“. Evaluace, zabývající se tím, o čem EU rozhoduje a jaké oblasti jsou pod vlivem těchto rozhodnutí, spadaly do kategorie „rozsah“ (*scope*). Např. názor, že zemědělská politika by měla být v rukou národních států, byl kódován jako „polity-rozsah-záporně“. Konečně názory na to, koho EU ovlivňuje nebo kdo ovlivňuje EU, patřily do roviny „inkluзивity“. Názor proti vstupu Turecka do EU jsme zakódovali jako „projekt-inkluзивita-záporně“. Následující schéma 6.2 přibližuje, jaké jsme měli při kódování možnosti.

Schéma 6.2. Kódování evaluace evropské integrace

Idea	Polity	Projekt
<ul style="list-style-type: none"> •Kladně (1) •Záporně (2) •Neobsahuje evaluaci ideje (3) 	<ul style="list-style-type: none"> •Stupeň – kladně (1) •Stupeň – záporně (2) •Rozsah – kladně (3) •Rozsah – záporně (4) •Inkluzivita – kladně (5) •Inkluzivita – záporně (6) •Neobsahuje evaluaci polity (7) 	<ul style="list-style-type: none"> •Stupeň – kladně (1) •Stupeň– záporně (2) •Rozsah – kladně (3) •Rozsah – záporně (4) •Inkluzivita – kladně (5) •Inkluzivita – záporně (6) •Neobsahuje evaluaci projektu (7)

Poznámka: Čísla v závorkách představují numerické hodnoty, které jsme vložili do SPSS.

To znamená, že jsme kódovali pouze evaluace evropské integrace jako takové a ne např. smysl a význam jednotlivých politik, nebo jakým stylem byla vedena evropská kampaň jednotlivými politickými stranami. Tvzení, že „politické stra-

ny se příliš zaměřují na domácí témata a vynechávají evropskou politiku“ tudíž nebylo kódováno, neboť se zabývalo kritikou domácích politických stran. Pokud jsme však našli tvrzení jako např. „občanům se nelíbí, že v těchto evropských volbách koneckonců o moc nejde“, jednalo se o evaluaci významu Evropského parlamentu a jeho pravomocí. V tomto případě jsou nepřímo citovaným aktérem občané, kteří se staví negativně k rozsahu pravomocí Evropského parlamentu. V SPSS jsme proto kódovali tuto evaluaci jako „aktér-občan, evaluace-nepřímá, polity-rozsah-záporně“.

Cílem bylo správně kódovat význam jednotlivých hodnotících soudů, nikoliv jejich samotný obsah. Jinými slovy nás zajímalo, kdo (aktér) a jakým způsobem (pozitivně či negativně) hodnotí jaký aspekt evropské integrace (idea, fungování a budoucnost). Kromě samotného obsahu komentářů jsme také hodnotili styl (*manner*), jakým byl hodnotící soud vyjádřen, jeho délku a rozsah (*quantity*) a jaké měl hodnotící soud opodstatnění (*justification of worth*). V položce opodstatnění jsme vybírali např. z ekonomické prosperity, demokracie, kultury či bezpečnosti. Všem těmto hodnotám jsme pak podle kódovacího manuálu přiřazovali numerické hodnoty pomocí SPSS podle stupně pozitivních či negativních reakcí, z čehož jsme následně vygenerovali frekvenční tabulky.

6.1.2. Sběr dat

Jak již bylo zmíněno, data této analýzy tvoří komentované články a blogy online médií v měsících květen až červen 2009. Webové stránky, které byly použity pro tyto účely, musely splňovat tato základní kritéria:

- (1) nejnavštěvovanější nebo jedny z nejnavštěvovanějších stránek na poli zpravodajství;
- (2) existence nástrojů participativní žurnalistiky – komentáře, sdílení, diskusní fóra;
- (3) aktivovaná funkce RSS.

Popularita stránek byla určena na základě žebříčku Alexa (www.alexa.com), která sbírá informace o pohybu uživatelů na internetu po celém světě, a zároveň českého ekvivalentu Alexy – portálu www.siteinfo.cz/top-weby. Vzhledem k tomu, že tato analýza vznikla jako součást evropské komparativní studie, žebříček Alexa byl preferován z důvodu srovnatelnosti. Lze tvrdit, že jsme tímto způsobem dosáhli reprezentativního vzorku, neboť jsme vybírali z nejpobulárnějších webů, které zároveň poskytovaly nejvíce článků a komentářů k článkům. V žeb-

říčku Alexa (tabulka 6.1.) je pouze devět českých webových stránek, které se věnují zpravodajstvím a politice, pokud vynecháme stránky televizních stanic (TV Nova, ČT24, a ČT). Pouze tři vybrané zpravodajské webové stránky – *novinky.cz*, *aktualne.cz*, *lidovky.cz* – poskytují denní politické zprávy z celé ČR a světa, platformu pro účast čtenářů v podobě diskusních fór a mají aktivovanou funkci RSS, která byla důležitá pro účely tohoto výzkumu. RSS funkce nám umožnila denně sledovat a shromažďovat články s evropskou tematikou. Naopak např. *Denik.cz* figuroval v žebříčku na vyšší pozici než *lidovky.cz*, ale fungoval pouze na regionální bázi a sporadicky se věnoval světovým zprávám. *Volny.cz* a *tiscali.cz* se také objevily v první stovce, ale zpravodajství pro ně bylo pouze sekundární aktivitou, a proto neměly aktivovanou funkci RSS.

Tabulka 6.1. Nejpopulárnější online zpravodajské portály v ČR podle žebříčku Alexa

Pozice	Jméno stránky	URL	Alexa pozice v ČR
1.	Seznam ⁴	http://www.seznam.cz/	1
2.	Novinky	http://www.novinky.cz/	6
3.	Centrum (Aktuálně)	http://aktualne.centrum.cz/	7
4.	iDnes	http://www.idnes.cz/	9
5.	Volný	http://web.volny.cz/	53
6.	Deník	http://www.denik.cz/	57
7.	Česká televize	http://www.ceskatelevize.cz/	64
8.	iHned	http://ihned.cz/	86
9.	Tiscali	http://www.tiscali.cz/	87
10.	Lidovky	http://www.lidovky.cz/	92

Poznámka: Údaje k 24. srpnu 2009. Tučně jsou vyznačeny stránky, které jsou součástí analyzovaného vzorku.

Vybrané blogy – *blogy.idnes.cz* a *blog.ihned.cz* – jsou součástí našeho analyzovaného vzorku, neboť jejich hlavní stránky – *iDnes.cz* a *iHned.cz* – byly na vysoké pozici v Alexa žebříčku. Mimo to patří blogeři *iHned.cz* a *iDnes.cz* mezi nejznámější a nejcitovanější v jiných médiích. Vybrané stránky nejen splňovaly kritéria našeho projektu, ale také zároveň vhodně pokrývaly české politické spektrum. *Aktualne.cz*, *blogy.idnes.cz* a *blog.ihned.cz* mají jasně pravicový charakter, *lidovky.cz* se pohybují ve středu, i když směřují doleva a *novinky.cz* se nachází na středolevém konci politického spektra. Návštěvnost vybraných serverů je v tabulce 6.2.

4 Novinky.cz jsou zpravodajskou sekcí vyhledávače *Seznam.cz*.

Tabulka 6.2. Návštěvnost vybraných stránek ke květnu 2009

Hlavní stránka	Celkový počet návštěv reálných uživatelů
Aktualne.cz	2451956
Novinky.cz	3075923
Lidovky.cz	619742
Idnes.cz	3178773
lhned.cz	550926

Zdroj: NetMonitor – SPIR – Mediaresearch & Gemius, květen 2009.

Poznámka: K červnu 2009 byla celková populace ČR 10 489 183 (ČSÚ).

6.1.3. Zkoumané články (threads)

Ve zvoleném období bylo nalezeno 454 relevantních článků na evropská témata, z nichž bylo náhodně vybráno 50 (viz tabulku 6.3). Relevantní články musely obsahovat alespoň nějakou zmínku o Evropské unii nebo volbách do EP. Pro každý vybraný server jsme kódovali pomocí SPSS pouze 10 článků, a to proporčně rozdělených ve zkoumaném čase.

Tabulka 6.3. Počet článků nalezených na portálech ve zkoumaném období (18. 5. – 10. 6. 2009)

Česká elektronická média	Celkový počet článků	Počet kódovaných článků (z celkem)		
		Období A	Období B	Období C
<i>Novinky.cz</i>	55	3 (11)	4 (19)	3 (25)
<i>Aktualne.cz</i>	83	3 (15)	4 (45)	3 (23)
<i>Lidovky.cz</i>	71	3 (28)	4 (19)	3 (24)
<i>Blogy.iDnes.cz</i>	235	3 (51)	4 (109)	3 (75)
<i>Blog.iHNed.cz</i>	10	1 (1)	6 (6)	3 (3)
Celkem	454	13 (106)	22 (192)	15 (150)

Období A: 18. 5. – 28. 5. 2009

Období B: 29. 5. – 6. 6. 2009

Období C: 7. 6. – 10. 6. 2009

Počet článků a následně komentářů, které byly vygenerovány a zakódovány pomocí SPSS v této studii, je obsažen v tabulce 6.4. Počet komentářů v posledních dvou sloupcích se týká prvního článku/druhého/třetího/atd. Počet vybra-

ných článků jsme přizpůsobili zkoumanému času rozdělenému do tří období, a to tak, aby byl počet článků přibližně stejný pro každé období (tzn. z 11 článků v období A byl kódován každý třetí až čtvrtý).

Tabulka 6.4. Počet a rozdělení analyzovaných článků

Novinky.cz

Období	Celkový počet nalezených článků	Počet vybraných článků	Celkový počet nalezených komentářů	Počet vybraných komentářů
18. 5. – 28. 5. 2009	11	3	27/0/0	20/0/0
29. 5. – 6. 6. 2009	19	4	33/0/79/0	20/0/20/0
6. – 10. 6. 2009	25	3	0/0/68	0/0/20
Celkově	56	10	207	60

Aktualne.cz

Období	Celkový počet nalezených článků	Počet vybraných článků	Celkový počet nalezených komentářů	Počet vybraných komentářů
18. 5. – 28. 5. 2009	15	3	151/864/225	20/20/20
29. 5. – 6. 6. 2009	45	4	60/97/111/347	20/20/20/20
6. – 10. 6. 2009	23	3	72/74/50	20/20/20
Celkově	83	10	2051	200

Lidovky.cz

Období	Celkový počet nalezených článků	Počet vybraných článků	Celkový počet nalezených komentářů	Počet vybraných komentářů
18. 5. – 28. 5. 2009	28	3	73/297/174	20/20/20
29. 5. – 6. 6. 2009	19	4	64/722/39/429	20/20/20/20
7. 6. – 10. 6. 2009	24	3	15/102/285	15/20/20
Celkově	73	10	2200	195

Blog.iDnes.cz

Období	Celkový počet nalezených článků	Počet vybraných článků	Celkový počet nalezených komentářů	Počet vybraných komentářů
18. 5. – 28. 5. 2009	51	3	6/25/23	6/20/20
29. 5. – 6. 6. 2009	109	4	8/9/53/15	8/9/20/15
7. 6. – 10. 6. 2009	75	3	112/60/21	20/20/20
Celkově	235	10	332	158

Blogy.iHNed.cz

Období	Celkový počet nalezených článků	Počet vybraných článků	Celkový počet nalezených komentářů	Počet vybraných komentářů
18. 5. – 28. 5. 2009	1	1	9	9
29. 5. – 6. 6. 2009	6	6	21/11/18/42/1/10	20/11/18/20/1/10
7. 6. – 10. 6. 2009	3	3	18/7/5	18/7/5
Celkově	10	10	142	119

Poznámka: Numerické hodnoty ve čtvrtém a pátém sloupci vyjadřují počet komentářů k jednotlivým článkům. Tzn. pokud je počet vybraných článků tři, vyskytnou se ve čtvrtém a pátém sloupci tři numerické hodnoty oddělené lomítkem, z nichž se každá vztahuje na počet komentářů (a kódovaných komentářů) k jednomu článku.

6.1.4. Hypotézy a výzkumné otázky

Jak již bylo nastíněno, tématem této kapitoly je role online médií ve veřejné sféře a zkoumání debat zaměřujících se na evropskou tematiku. Předkládaná analýza českých online médií vychází z hypotéz formulovaných Asiminou Michailidou a Hansem-Jörgem Trenzem [2009, 2010].

H1. Expandující online veřejná sféra s EU tematikou se zásadním způsobem liší od existující tradiční veřejné sféry, co se rozsahu, participace a legitimacy týče.

H2. Elektronická média hrají důležitou roli během volebních kampaní do Evropského parlamentu jako např. v roce 2009.

Kromě těchto hypotéz jsme také vytvořili další výzkumnou hypotézu:

H3. Elektronické verze českých deníků poskytují novinářům větší volnost ve výběru témat a použití hodnotících soudů.

6.2. Česká veřejná sféra a politická komunikace po roce 1989

Abychom mohli odpovědět na předkládané otázky a potvrdit či vyvrátit výzkumné hypotézy, je třeba se nejdříve zaměřit na proměny veřejné sféry v České republice po roce 1989. Veřejná sféra – oblast „politicky uvědomělé veřejnosti“ [Habermas 1991] – je v současné době největší měrou ovlivňována masovými médii. Tisk, rozhlas, televize a v posledních deseti letech zejména internet formují veřejné mínění a určují dominantní politický diskurz. Svoboda slova a tisku jsou v České republice ústavně garantovány v Listině základních práv a svobod z roku 1993. V České republice bezesporu existuje celá řada nezávislých médií, která jsou rok od roku pod stále menším vlivem politických stran.⁵ Všechny uznávané světové indexy demokracie či míry úspěchu transformace (např. *Freedom House*, *Bertelsmann Transformation Index*, *Sustainable Governance Indicators*) hodnotí demokracii v České republice jako plně rozvinutou, stejně jako svobodu médií, i když často poukazují na průměrnou až nízkou kvalitu zpravodajství a poskytování obecných informativních zpráv bez analytické složky.⁶ Dalším problémem je inklinace některých deníků k politickým stranám, což se projevuje i během odhalování korupčních skandálů. Několik korupčních afér bylo odhaleno investigativními žurnalisty, kteří informovali o napojení politiků a státních úředníků, o případech vlastního obohacení na úkor státu a o zapojení politiků do kriminální činnosti. Doposud však v ČR došlo pouze k jednomu pokusu o omezení svobody médií – přijetí tzn. náhubkového zákona z 1. dubna 2010.⁷ Tento zákon zásadním způsobem omezil ústavou garantovanou svobodu slova

5 Česká média jsou regulována tiskovým zákonem 46/2000 Sb. a zákonem o provozování rozhlasového a televizního vysílání 231/2001 Sb.

6 Na škále, kde 1 představuje nejvyšší hodnotu a 7 nejnižší, *Freedom House* v roce 2010 ohodnotil Českou republiku 2,5 body. Podle *Freedom House* jsou „česká média nezávislá a různorodá, ale existuje podezření z neprůhledného vměšování politických a finančních zájmů. Novelizace trestního zákoníku, které zakazují zveřejňování informací získaných na základě policejních odposlechů, snížily rating nezávislosti českých médií z 2,25 na 2,5“ (*Freedom House* 2010). *Sustainable Governance Indicators*, publikované Bertelsmann Stiftung, kvalita mediálního zpravodajství dosáhla hodnoty 7 a svoboda médií 9 na škále, kde 1 představuje nejnižší kvalitu a 10 nejvyšší (BTI 2010).

7 Tak zvaný „náhubkový zákon“ (zákon 52/2009 Sb. novelizující zákon 141/1961 Sb.) zavedl zákaz jakéhokoliv zveřejňování materiálu získaného na základě policejního odposlechu v novinách, internetu, televizi a rádiu. Podle zákona dokonce v některých případech není dovoleno zveřejnit informaci, že došlo ke konkrétnímu odposlechu – zejména významných politiků lobujících za firmy. Poslanci přijali tuto novelu jasnou většinou hlasů a bez větší debaty. V případě porušení tohoto zákona hrozí vysoká pokuta (až do výše 5 milionů Kč) a odnětí svobody až na dobu pěti let. Trest hrozí i novinářům, kteří zveřejnili informace ve veřejném zájmu, nebo pokud informovali o politickém lobbingu v zájmu soukromých firem.

a byl negativně hodnocen zahraničními pozorovateli.⁸ I přes tyto nedostatky je česká veřejná a mediální sféra považována za plně demokraticky rozvinutou.

6.2.1. Sféra tradičních médií

Čtyři hlavní faktory ovlivnily kvalitu médií v České republice po listopadové změně politického systému v roce 1989. Prvním faktorem byl náhlý přechod od regulovaného hospodářství do volného a kompetitivního prostředí tržních mechanismů řízených poptávkou a nabídkou. Poptávka čtenářů zásadní měrou ovlivnila, až nakonec definovala, druh poskytovaných zpráv. V závislosti na poptávce se česká média začala vyznačovat tendencí kopírovat styl zpravodajské práce západních médií, což podle Klvani [2004] přispělo k prohloubení *tabloidizace* domácích zpráv. Rozšířila se poptávka po lehkých zprávách kombinujících zábavu a informace, tedy po tzv. *infotainmentu*⁹ [cf. Klvaňa 2004]. Tento fenomén lze popsat v českém prostředí následovně:

Mnoho relevantních médií vyměnilo obsáhlou a analytickou zpravodajskou práci za přístup kladoucí důraz na lehké zprávy a zábavu pod vlivem současných televizních trendů a pod silným vlivem komunistické nostalgie. Tím přispěla k přetrvávajícímu vkusu z doby komunismu a oslabil tak rozvoj občanské společnosti [Klvaňa 2004: 40].

Druhým faktorem byl nedostatek zkušených novinářů nezatížených komunistickou minulostí. Po roce 1989 bylo třeba vyškolit novou generaci novinářů používajících metod objektivní žurnalistiky. Tento proces byl však dlouhodobý a noví novináři pouze postupně získávali nutné zkušenosti a různorodou praxi [viz Metyková, Waschková-Císařová 2009]. Třetím faktorem byla diverzifikace čtenářů. Ačkoliv většina čtenářů vyhledává zprávy běžného typu bez přílišné analýzy problému, existuje i značná poptávka po zájmovém typu informací. Metyková [2008] ve své studii o evropských médiích zahrнула rozhovory s novináři, kteří poukazují na širokou škálu a různorodost zájmů čtenářů, které lze jen těžko uspokojit v médiích běžného typu. Novinář řadového denního tisku není schopen splnit očekávání každého čtenáře, a proto se raději zaměří na poskytování obecných zpráv, které alespoň do určité míry uspokojí všechny. Z toho důvodu nej-

8 Kontroverzním případem, který skončil pokutou v roce 2009, byla aféra kolem novinářky Sabiny Slonkové, která odmítla odhalit zdroj svých informací o setkání kancléře prezidenta Jiřího Weigla a lobbisty Miroslava Šloufa v roce 2008 ohledně volby prezidenta.

9 Spojením anglických slov informace „information“ a zábavu „entertainment“.

rozšířenější český tisk, rádio a televize poskytují velmi obecné zprávy, které jen zřídka obsahují analytickou složku.

Posledním faktorem, který ovlivnil kvalitu českých médií po roce 1989, je změna vlastnické struktury se zavedením privatizace státních podniků, tzn. i médií. Co se českého tisku týče, většina novin a časopisů byla po roce 1989 privatizována a v poslední době přešla do vlastnictví zahraničních (zejména německých) firem. Pouze *Právo* a *Hospodářské noviny* jsou v současné době v českém vlastnictví. Regionální tisk je prakticky výlučně v rukou české společnosti *Vltava Labe Press*, která je však majetkem německé firmy *Verlagsgruppe Passau*. Naopak soukromé rádiové a televizní stanice jsou jak v českých, tak zahraničních rukou. Přes značnou kritiku vstupu zahraničních investorů na český mediální trh a obavy o jejich vliv na druh a kvalitu poskytovaných zpráv, neexistují empirické důkazy potvrzující vliv zahraničních vlastníků na zpravodajskou činnost.¹⁰ Metyková a Waschková-Císařová [2009] ve své komparativní studii zmínily pouze jeden případ, kdy se německý vydavatel ostravského deníku podle jeho šéfredaktora snažil ovlivnit obsah. Je však třeba zdůraznit, že důvody ekonomického druhu jsou mnohem důležitější než přímý nátlak. Kompetitivní prostředí trhu práce od novinářů vyžaduje flexibilitu ve výběru zpráv a silně ovlivňuje jejich svobodu, což se odráží na rozšíření, avšak těžko zachytitelné autocenzuře.

V sektoru televizního zpravodajství – stále nejrozšířenějším zdroji zpráv většiny české populace [Metyková 2008] – došlo k zásadní změně digitalizací v roce 2008, které předcházela rozsáhlá debata o jejich výhodách a úskalích. Jedním z očekávaných dopadů digitalizace byla liberalizace domácího mediálního trhu. Největší tuzemský komerční televizní kanál *TV Nova* byl také největším odpůrcem zavedení digitální televize kvůli obavám ze ztráty své dominantní pozice v prostředí rozšířené nabídky kanálů. *TV Nova* se úspěšně dařilo prodlužovat jednání o zavedení digitalizace během posledních deseti let. Oficiálně bylo digitální vysílání zavedeno v říjnu 2005, avšak modernizace a vybudování infrastruktury pro další zlepšení digitální sítě byly zahájeny až v roce 2008. Proces digitalizace radikálně zvýšil počet televizních stanic a rozšířil tak konkurenci.¹¹ Problémem televizního vysílání je také Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, jejímž úkolem je dohlížet na správu a šíření rádiového a televizního vysílání [Metyková, Waschková-Císařová 2009]. Několik členů této rady bylo nominováno politic-

¹⁰ Šmíd [2004] zastává názor, že vstup německých firem na český mediální trh je následkem uzavřené kartelové dohody. Český Úřad pro ochranu konkurence však nezjistil žádné porušení práva.

¹¹ K dubnu 2010 v České republice existovalo šest soukromých televizních poskytovatelů na celém území ČR a přibližně 50 regionálních vysílacích stanic.

kými stranami, což často vedlo k jejich neprofesionálnímu jednání a politickým tlakům na české televizní stanice.

6.2.2. Nová média v České republice – e-sféra

V České republice, stejně jako v ostatních evropských zemích, v posledních deseti letech stabilně roste počet uživatelů elektronických médií (viz data Eurostat 2010). Podle údajů Pew Research Center (www.pewcenter.org) z roku 2010 je 40 % informací na světě zprostředkováno pomocí internetu a pouze 35 % skrze tradiční média. Elektronická média jsou nejen levnější variantou, jak získávat zprávy, ale zároveň poskytují čtenářům zprávy, které přináší aktualizace během minut či sekund, nikoliv dní. Navíc poskytují čtenářům jednoduchou a levnou možnost interakce s novináři, politickými činiteli či spoluobčany. Přímá účast občanů je skutečně revolučním fenoménem nejen na poli žurnalistiky, ale zároveň i v rámci úvah o demokracii a možnosti přímé demokracie. Existuje pouze omezené, ale stále rostoucí množství literatury, které se těmto poměrně novým fenoménům technologizace médií a participativní žurnalistiky do hloubky věnuje [viz Pavlík 2000; Šmíd 2005; Paulussen, Ugille 2008; Metyková, Waschková-Císařová 2009]. Podle Pavlíka [2000] internet vedl k zásadní transformaci žurnalistiky v dialog mezi tiskem a veřejností, kde splývají kategorie konzumenta (čtenáře) a poskytovatele (novináře). Skrze komentáře, blogy, diskusní fóra a různé druhy sdílení tak dochází k jisté deprofesionalizaci médií, neboť se občan může přímo zapojit do vytváření mediálního obsahu [viz Udovičič 2010]. Bruns [2005] pro tento fenomén zavedl termín *produsage*, který zachycuje proces splývání role příjemce a poskytovatele. Někteří autoři jako např. Gillmor [2004] dokonce tvrdí, že se z čtenářů tímto způsobem nakonec stanou novináři, čímž dochází k postupnému rozměňování a deprofesionalizaci novinářské práce.

Dalším důsledkem rozšíření elektronických médií je podle Geens et al. [2007] takzvaná „personalizace informací“ – každý čtenář má možnost samostatně volit zdroje a typy zpráv, které ho zajímají, a ty sledovat například použitím RSS a Google Alerts. Tento trend může vést k mediální izolaci od některého druhu zpráv, protože čtenář není pod přímým vlivem informací, které se přechodně rozhodl vypustit [viz Metyková 2008]. Proměna mediální scény je spojena také s možností čtenářů využívat diskusní fóra, vyjadřovat se v komentářích k jednotlivým zprávám, publikovat vlastní blogy na stránkách hlavních online médií a touto formou se zapojit či přímo ovlivňovat politické debaty v zemi.

V České republice existuje potenciál pro zapojení většiny občanů do těchto aktivit. Statistická data uvádějí průměrný roční nárůst internetových uživatelů

8,5 %. Podle *Eurostatu 2010*, který monitoruje v posledních dvanácti letech aktivity na internetu v Evropě, bylo v dubnu 2009 více než 55 % českých občanů ve věku 16–74 let internetově gramotných.¹² Firma *Gemius* došla s využitím odlišné metodologie dokonce k číslu více než 60 % [Procházka 2010]. Nejvýznamnějším fenoménem byl rapidně vysoký nárůst uživatelů sociálních sítí – zatímco v říjnu 2008 využívalo Facebook přibližně sto tisíc českých uživatelů v červnu 2009 to bylo již více než milion [Zandl et al. 2009]. Online zdroje politické komunikace proto prošly nejen výraznou expanzí, ale také hlubokou proměnou od pasivního sdílení informací k možnosti aktivní volby a reakci čtenářů. Můžeme tedy konstatovat, že česká veřejná sféra se postupně přesouvá do virtuálního světa poskytovatelů internetu a k sociálním sítím.

6.3. Evropská politická kampaň z roku 2009 na českých webech: výsledky výzkumu

Média se politické kampani před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009 sice věnovala, avšak mediální pokrytí voleb bylo zcela ve znamení domácích politických roztržek, kde ryze evropská témata hrála pouze podřadnou roli. Kovář [2010] ve své kvalitativní obsahové analýze televizního pokrytí evropských voleb v České republice a na Slovensku došel k závěru, že média přistupují k evropským volbám jako k volbám druhého řádu. Jeho výsledky ukázaly, že české i slovenské televizní stanice evropským volbám vyhradily pouze 10 % zpravodajského vysílacího času, přičemž evropská témata byla z velké míry „domestikována“. V České republice byly v popředí celé kampaně konflikty mezi dvěma hlavními politickými stranami – Občanskou demokratickou stranou (ODS) a Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD). Televize, rádio, tisk i online portály dávaly stranickým šarvátkám přednost i vzhledem k březnovému pádu vlády a nadcházejícím parlamentním volbám v říjnu 2009.¹³ Novinové a internetové stránky byly plné vzájemných obviňování a útoků lídrů obou stran – Miloše Topolánka a Jiřího Paroubka. Zejména televizní vysílání pak věnovalo značný vysílací čas skandálům a aférám týkajících se obou lídrů jako např. házení vajec na hlavní představitele ČSSD.¹⁴ Kauza „házení vajec“ dominovala všem medi-

12 „Informační technologie v domácnostech a mezi jednotlivci: Internet a komunikace“, 2010, Český statistický úřad, http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/internet_a_komunikace.

13 Ty byly později přesunuty na květen 2010.

14 Z házení vajec se později stalo masové hnutí mladých lidí, kteří se dohadovali pomocí sítě *Facebook*. První případ házení vajec se odehrál v Kolíně, kde student hodil syrové vejce na představitele strany ČSSD a později založil skupinu na Facebooku.

álním zprávám o kampani do Evropského parlamentu. Tím byla odpoutána pozornost veřejnosti od evropské problematiky na jednu stranu a zahájena diskuze o kvalitě demokracie v České republice na straně druhé. Pouze malé politické strany – z nichž ani jedna nakonec nepřekonala volební kvórum pěti procent – prezentovaly programy s evropskou agendou. Politické kampaně významných politických stran se tak vyhýbaly evropské tematice a strhávaly pozornost na dění na politické scéně, čímž dokonce i zmírnily euroskeptické postoje prezidenta Václava Klause.

6.3.1. Česká e-sféra a politická kampaň do EP

Vzhledem k narůstajícímu počtu uživatelů internetu není nutné zdůrazňovat, jak důležitou roli elektronická média zastávala během volební kampaně do Evropského parlamentu. *NetMonitor.cz* pro období květen 2009, kdy se odehrávala kampaň do Evropského parlamentu, uvedl, že 77 % uživatelů internetu bylo ve věkové skupině od 20 do 59 let. 43,79 % uživatelů internetu v tomto období bylo ve věku od 12 do 30 let. 54 % všech uživatelů mělo alespoň středoškolské vzdělání, 68 % všech uživatelů žilo v městech.¹⁵ Zároveň je také třeba vzít v úvahu, že podle stejného zdroje je internetové pokrytí v České republice *de facto* sto procentní (97,7 %). To znamená, že teoreticky každý internetově gramotný občan ČR (kolem 55 % celkové populace) má možnost podílet se na participativní žurnalistice formou příspěvků do diskusních fór a debat.

I přesto je však třeba připomenout, jak různorodá byla role e-médií během kampaně. V první řadě působila média jako okamžitý poskytovatel zpráv: e-média přinášela neustále aktualizované informace, na které mohli čtenáři rychle reagovat. Rychlé předávání informací však má i negativní stránku, a to že rychlost byla často na úkor kvality ověřených zpráv. Na druhou stranu je na internetu zprávy možné měnit, opravovat podle ověřených zdrojů či aktualizovat mnohem snadněji než tištěné články. Například „vajíčková aféra“ byla obestřena řadou spekulací a neověřených fakt týkajících se motivace a aktérů „útoků“, které byly později snadno modifikovány. Veřejnost si je tohoto úskalí vědoma, a proto nepřekvapí, že online média se netěší stejnému stupni důvěry čtenářů jako tištěná periodika. Tisk a televize jsou i nadále formativními médii, která mají největší vliv na tvoření veřejného mínění. To potvrzují i výsledky průzkumu veřejného

15 Informace převzaté ze studie NetMonitor – SPIR – Mediaresearch & Gemius, květen 2009.

mínění organizovaného CVVM v březnu 2009,¹⁶ tzn. těsně před začátkem období analyzovaného v této studii, který také odhalil, že veřejnost považuje elektronické zpravodajství za méně obsáhlé a neanalytické. Poměrně vysoký počet čtenářů elektronických médií (32 % celkové populace podle údajů *NetMonitor.cz* 2009) dovoluje však bezesporu tvrdit, že jejich vliv na veřejné mínění je značný.

Druhá role e-médií spočívá v možnostech, které jejich platforma čtenářům nabízí a které jsou nesrovnatelně pestřejší v porovnání s tištěnými médii. Na nových stránkách v elektronické podobě lze např. snadné seskupit články s podobnou tematikou do jedné sekce a postupně je doplňovat anebo aktualizovat bez ohledu na datum jejich vzniku. Zároveň lze na články přímo reagovat a komunikovat s autory textů anebo s dalšími čtenáři. Některé servery (např. *Ihned.cz*) organizují veřejné diskuse se známými osobnostmi a experty, kde se veřejnost může konkrétně ptát na to, co ji zajímá. Ve většině případů hyperlinky v rámci článků odkazují na další relevantní informace, čímž článek obohatí o další zdroje informací. Rychlost interakce mezi čtenářem a novinářem je opět důležitým faktorem, a to i v roli okamžitého detektoru nálady veřejnosti. Zejména to platí pro příspěvky bloggerů, kteří se výlučně soustředí na elektronickou platformu, skrze kterou komentují současné události a, z definice svého poslání, vyjadřují subjektivní názory (výjimečně jsou některé blogy publikované i v tištěných verzích, např. příspěvky Jana Macháčka¹⁷).

Novinkou a zároveň významným aktérem na internetu během kampaně do EP byla sociální síť *Facebook*. Facebook byl využíván jako prostředek mobilizace podobně smýšlejících lidí ke kolektivní akci jako např. již několikrát zmíněné vajíčkové aféry. Házení vajec se rychle rozšířilo po celé zemi po vytvoření facebookové skupiny „Vajíčka na Paroubka“, která měla v době voleb do EP přes 44 tisíc členů. Facebook také plnil roli ankety mezi mladou populací: těsně před volbami mladí lidé na Facebooku mohli volit a tím odhalit, které straně dají hlas. Během volební kampaně kandidáti ODS vytvářeli svoje facebookové profily a skupiny, které byly podle některých zdrojů klíčové pro získání mladé části

16 „Jak veřejnost vnímá pravdivost a úplnost zpráv českých médií?“ 5. května 2009, *Tisková zpráva v09-03*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Institut sociologie AV ČR, Praha, http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100902s_om90505.pdf. Pokládáná otázka byla: „Pokud jde o hlavní televizní zpravodajství, domníváte se, že informace, které poskytuje, jsou pravdivé a úplné, pravdivé ale neúplné, nebo nepravdivé? Zkoumané servery zahrnovaly idnes.cz; novinky.cz; aktualne.cz; super.cz; ihned.cz; lidovky.cz.

17 Jan Macháček je známým českým novinářem, sloupkařem, bloggerem a bývalým disidentem, který se dlouhodobě zabývá domácí politickou scénou na stránkách Hospodářských novin (do roku 2008) a nyní Respektu. Je zároveň členem rady Transparency International a vyučuje na New York University Prague.

populace.¹⁸ Ostatní politické strany brzy následovaly tento příklad a do začátku voleb měla většina hlavních kandidátů své facebookové profily. V současné době je dokonce povinností všech vedoucích představitelů politických stran vytvořit si osobní facebookovou stránku.

6.3.2. Analýza vybraných portálů

Kvalita vybraných elektronických médií se lišila co do novinářské profesionality a stylu psaní. Naopak témata a reakce čtenářů byly srovnatelné. Ryze informativní a často i velmi stručné zprávy poskytují *lidovky.cz* a zejména *novinky.cz*. O něco rozsáhlejší a v některých případech i analytické příspěvky lze najít na *aktualne.cz*. *Aktualne.cz* byl ve sledovaném období také nejvíce komentovaný portál ze strany čtenářů. Nej kvalitnější příspěvky formou blogů jsme našli na *iHned.cz*, a to nejen proto, že bloggeři používali adekvátní jazyk a styl, ale zároveň dokázali i v poměrně krátkých příspěvcích jasně vysvětlit své názory. Na druhou stranu články bloggerů *ihned.cz* inspirovaly nejméně čtenářů k reakcím (nejvyšší počet – 18 se objevil u příspěvku Jan Macháčka). Blogy *iDnes.cz* byly sice populárnější mezi čtenáři, ale jejich kvalita byla obecně nižší oproti blogům *ihned.cz* (samozřejmě v závislosti na konkrétním autoru blogu).

Novinky.cz jsou zpravodajskou sekcí internetového giganta na českém trhu, vyhledávače a portálu *seznam.cz* (ve vlastnictví Borgis, a.s.), který má větší návštěvnost než Google, což je v Evropě raritou. *Novinky.cz* jsou také úzce napojeny na redakční radu deníku Právo, následovníka původního *Rudého Práva* založeného roku 1920 jako deník s levicovým zaměřením. Jméno deníku bylo změněno po roce 1989 ve snaze odpoutat se od komunistické minulosti. Ačkoliv *Právo* a jeho šéfredaktor Zdeněk Porybný nyní nejsou v žádné přímé souvislosti s KSČM, deník se stále pohybuje na levici politické škály a přitahuje čtenáře s levicovým zaměřením. *Novinky.cz* se zabývají domácími i světovými zprávami a kladou důraz na chytlavé (ačkoliv poměrně dlouhé) titulky a vizuálně atraktivní články (pomocí fotografií a videí) na úkor délky a kvality příspěvků. Velice často se jedná o články převzaté z České tiskové kanceláře, které na místo analýzy využívají citátů a parafrázování jiných zdrojů. Od roku 2008 *novinky.cz* změnily možnost užívání funkce komentářů pod články a povolily tuto funkci pouze registrovaným uživatelům, kteří byli ochotni uvést plné kontaktní údaje [Zandl et al. 2009]. Všechny příspěvky jsou taktéž odstraněny po dvou měsících, tudíž ne-

18 *Voliči na Facebooku už volí – dojdou až k urnám?*, 2. června 2009, blog.ihned.cz, http://ihned.cz/c6-10177700-37314480-700000_d-volici-na-facebooku-uz-voli-dojdou-az-k-urnam.

byly k dispozici v době analyzování článků v září 2009.¹⁹ Z toho důvodu jsme kódovali blogové příspěvky, které se objevily pod vygenerovanými články.

Aktualne.cz je zpravodajskou sekci třetího největšího českého portálu *Centrum.cz*, založeného v roce 2005, vlastněného společností *NetCentrum, a.s.* (založeno roku 1999). *Warburg Pincus*, americká soukromá mediální společnost, koupila většinový podíl v *NetCentrum* v roce 2007. Od svého vzniku pro tento portál pracovala řada známých investigativních novinářů (jako např. Sabina Slonková), z nichž mnozí předtím pracovali pro *Hospodářské noviny*. *Aktualne.cz* bylo od svého vzniku velice úspěšným projektem, který měl v roce 2009 průměrnou denní návštěvnost kolem 130 000 uživatelů (*NetMonitor.cz* 2009). Ačkoliv tento server není přímo napojen na žádný denní tisk, poskytuje poměrně rozsáhlé zprávy, které jsou doplněny informacemi o pozadí problému, dalšími zdroji a velmi často i audiovizuálním materiálem. *Aktualne.cz* bylo také průkopníkem v moderování příspěvků čtenářů, když se v roce 2008 ediční rada rozhodla odstraňovat nepřijatelné komentáře [Zandl et al. 2009]. Novináři *aktualne.cz* používají poměrně jednoduchý a stručný žurnalistický jazyk a zejména narativní styl. I přesto však mnoho článků obsahovalo analytické rozbory problému. Co se zdrojů týče, *aktualne.cz* se neomezuje pouze na informace z ČTK, ale využívá i primárních a zahraničních zdrojů.

Lidovky.cz jsou elektronickou verzí jedné z nejstarších českých novin založených roku 1893. *Lidové noviny* jako symbol prvorepublikového Československa a jeho demokratické tradice patří mezi nejrespektovanější denní tisk na českém trhu, který je považován za kvalitní a profesionální příklad žurnalistiky. LN byly zakázány v době komunistického režimu v Československu a obnoveny byly až těsně před změnou politického systému v roce 1989 skupinou disidentů. Z toho důvodu si *Lidové noviny* zakládají na své antikomunistické minulosti a tradici. Online verze *Lidových novin* se snaží zachovat podobnou strukturu a formát jako tištěná verze, stejně jako typ čtenáře. Kromě běžných zpráv o aktuálním politickém dění doma i ve světě *lidovky.cz* proto kladou důraz na kulturní témata. V současnosti jsou *Lidové noviny, a.s.*, vlastnictvím mediálního gigantu Mafra, a.s., která je od roku 1994 ve většinovém vlastnictví německé vydavatelské firmy *Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft GmbH*.

IDnes.cz je elektronickou verzí deníku *Mladá fronta Dnes (MF Dnes)*. *Mladá fronta, deník komunistické mládeže* založený roku 1945, byl po roce 1989 privatizován a obnoven pod novým jménem MF Dnes. Zkratka MF byla zachována z důvodů zachování existujících čtenářů a nový titul Dnes byl dodán, aby byla

19 Vzhledem k popularitě *novinky.cz* a obvyklému počtu komentářů pod aktuálními články můžeme předpokládat, že by tento počet byl taktéž poměrně vysoký.

alespoň částečně smazána komunistická minulost. V současné době patří jak tištěná verze MF Dnes, tak její online verze iDnes mezi nejčtenější český tisk [Zandl et al. 2009]. Zaměření *iDnes.cz* je zejména na mainstreamové zpravodajské zprávy, které budou zajímat co nejširší spektrum čtenářů. Blogy iDnes patří mezi nejčtenější v České republice, a to i z toho důvodu, že mezi blogery iDnes patří mnoho známých tváří politiky (Lukáš Macek a Jana Bobošíková mezi jinými) a kultury, kteří se řadí mezi tzv. VIP blogery. V roce 2008 *iDnes.cz* jako první e-noviny představily své služby i na mobilních telefonech a tabletech, což také částečně přispělo k velkému počtu čtenářů [Zandl et al. 2009]. Co se týče kvality příspěvků, klade portál velký důraz nejen na výběr blogerů, ale i na dodržování zásad blogování. Ediční rada rozhoduje na základě výběrového řízení, které blogy budou publikovány online, a vyřazuje ty, které obsahují vulgární výrazy, anebo příliš emotivní jazyk [Černý 2008].²⁰ Stejně jako Lidové noviny je MF Dnes nyní v rukou společnosti MAFRA, a.s.

Hospodářské noviny (HN) se zaměřují na čtenáře s vyšším vzděláním, se zájmem nejen o domácí, evropskou a světovou politiku, ale zejména o ekonomická témata a světový trh. HN se snaží profilovat do tuzemské obdoby britských *Financial Times* [Klvaňa 2004]. *IHned.cz* je elektronickou verzí HN, která nabízí blogy známých osobností z akademické obce, z řad politické elity, ale i široké veřejnosti. Obsah blogů odpovídá zaměření HN, a proto se pouze zřídka setkáme s blogy na kulturní anebo společenská témata. Zásady blogování jsou taktéž zveřejněny na stránkách. Jan Macháček, Ondřej Schneider, Iva Brožová, Martin Pecina a Michal Horáček patří k blogerským prominentům portálu. Vzhledem k tomu, že počet blogů je nepoměrně nižší než v případě *iDnes.cz*, byly ve zvoleném období vybrány všechny nalezené blogy. Od roku 2008 jsou HN součástí vydavatelského koncernu *Economia, a.s.*, vlastněného miliardářem Zdeňkem Bakalou. Tím se *Economia* stala největší vydavatelskou firmou v českém vlastnictví.

Ani jeden ze zkoumaných serverů nezavedl zvláštní omezení pro uživatele, týkající se používání funkcí diskusních fór a debat. Ve většině případů stačí e-mailová adresa a uživatelské jméno pro přidání příspěvků. Naopak existuje jistý stupeň cenzury komentářů, a to skrze administrátory, kteří odstraňují nevhodné nebo urážlivé příspěvky. Drtivá většina kódovaných článků se nacházela v sekcích domácích a světových zpráv, anebo politiky (mezi blogy). Ve všech případech mohli čtenáři články okomentovat, sdílet na Facebooku anebo jiné sociální síti (*Twitter, MySpace.com, linkuj.cz, Google*). *Lidovky.cz* navíc umožňoval možnost „poslat nápad redakci“. *Novinky.cz* mělo těchto nástrojů nejméně. Ve všech

20 Ediční zásady byly převzaty od slovenských kolegů ze *SME.sk*.

pěti zkoumaných portálech musel čtenář vstoupit do virtuální diskusní skupiny či fóra. Pouze *aktualne.cz* zobrazuje nadpis každého komentáře hned pod článkem, zbytek portálů uvádí pouze počet komentářů.

Titulky článků se nejvíce věnovaly českým politickým stranám a kandidátům do evropských voleb. Několik článků se zabývalo i jinými evropskými politickými stranami, které měly obvykle radikální zaměření (jako irské a švédské). Evropská témata částečně převažovala zejména záhy po vyhlášení výsledků voleb. Komentáře pouze vzácně přímo navazovaly na témata obsažená v hlavních článcích a z velké míry byly irelevantní. Pro potřeby kódování naším zájmem bylo vyhledat tak zvané evaluativní komentáře, avšak většina takových příspěvků se jen zřídka věnovala evropské tematice, z velké míry obsahovala kritiku pouze národních politických elit.

6.4. Obsahové výsledky výzkumu

Cílem této sekce je přiblížit aktéry, styl jejich vyjadřování a obsah jejich příspěvků v kódovaných článcích. Jak již bylo zdůrazněno, Evropská unie paradoxně nebyla hlavním tématem voleb do Evropského parlamentu v roce 2009 na českých portálech. Během kódování jsme narazili pouze na malé množství detailně vysvětlených argumentů, které by nám umožnily komplexní kódování. Ve většině případů se jednalo o stručné hodnotící soudy bez vysvětlení motivace či dalších názorů.

6.4.1. Aktéři

Většina aktérů, kteří se zapojili do debat na evropská témata, byli občané (61,8 %), následováni politickými činiteli (19,7 %). Novináři z pozice autorů článků se hodnotícím soudům vyhýbali, a proto byli součástí našeho kódování pouze skrze citované zdroje (tabulka 6.5). Kromě blogů, kde se subjektivita nejen odpouští, ale i očekává, můžeme proto konstatovat, že drtivá většina novinářů pracovala v souladu s profesní etikou žurnalistiky kladoucí důraz na objektivitu a spolehlivost. V komentářích pod články a v citacích politických aktérů s politickou agendou převažovaly hodnotící soudy a vyjádření osobních názorů. Není proto překvapující, že občané a političtí aktéři prakticky výlučně tvořili skupinu vhodnou pro kódování, neboť nám poskytli kódovací materiál – názory a hodnotící soudy. Zároveň je třeba dodat, že se z 86 % jednalo o aktéry na domácí půdě. To je opět pochopitelné vzhledem k druhu hlavních aktérů – zejména občanů a domácích

politiků. V případě občanů elektronická platforma umožňuje jak technicky, tak finančně dostupný způsob participace na politické či jiné diskusi. Každý internetově gramotný Čech (cca 60 % české populace) má možnost snadno a za vysoké anonymity zveřejnit své názory. Aspekt anonymity dodává motivaci k zveřejnění názorů i u těch jedinců, kteří by se za jiných okolností debat neúčastnili a mlčeli. Z tohoto úhlu pohledu proto elektronická média mají jasný potenciál rozšířit demokratickou participaci občanů ve veřejné sféře. Na druhou stranu je anonymita motivací pro zveřejňování radikálních názorů, které by jinak nebyly přijaty okolím.

Tabulka 6.5. Počet a působnost aktérů zahrnutých do českých online debat

Aktér	Celkový počet	%	Působnost aktéra		
			Národní	Cizí	EU
Novinář/Blogeri	6	7,9	5	-	-
Občan(é)	47	61,8	45	-	2
Politici aktéři	15	19,7	10	1	4
Nepartajní státní aktéři	5	6,6	2	-	4
Nestátní aktéři	3	3,9	3	-	-
Celkově	76	100,0	65	1	10

6.4.2. Maximy (zásady netikety)

Kromě samotného obsahu online debat je důležité stručně přiblížit, jakým stylem byly články a komentáře napsány, a zda dodržovaly takzvanou *netiketu*, tzn. internetovou etiketu. V našem případě byla netiketa dodržena v téměř 100 % případech a její menší porušování bylo zjištěno pouze při parafrázování či citování jiných zdrojů. I v takových případech se však jazyk držel v normě internetové etikety [viz Trenz, Michailidou 2009]. Co se maximy způsobu týče (*Maxim of Manner*), došlo pouze ve dvou případech k porušení netikety, a to z důvodu užívání velmi neformálního jazyka citovaných zdrojů. *Flaming*, tedy styl jazyka vymykající se normám slušného chování a často nesouvisející s hlavním tématem, se výjimečně objevoval v komentářích, avšak vulgární jazyk byl pravděpodobně odstraněn administrátory jednotlivých portálů. Jak již bylo zdůrazněno, faktor anonymity často vede k vyjadřování i velmi non-konformních názorů, neboť za ně autoři nenesou žádnou odpovědnost. Ačkoliv se *flaming* objevoval poměrně často, pouze výjimečně se příspěvky vztahovaly na evropskou tematiku. Např.

v jednom z komentářů byli evropští poslanci nazváni parazity a vyžírky, což je v netiketě považováno za dobrý či neškodný *flaming* (*good flaming*).²¹ Ani jeden z kódovaných článků nevyužíval tzv. špatného flamingu. Maxima relevance (*Maxim of Relation*) nebyla nikdy porušena v hlavním textu, ale mezi komentáři jsme objevili 19,1 % irrelevantních příspěvků na evropská témata, která nesouvisela s hlavním článkem. Jediným poměrně častým problémem byly nedostatečně vysvětlené argumenty a názory, a to zejména v případech, kdy byli citováni aktéři. Občané v komentářích často uváděli názory, aniž by je dále vysvětlili. Tím byla porušována maxima kvantity (*Maxim of Quantity*), která nakonec dosáhla pouze 45,2 % v hlavních textech a 57,4 % v komentářích.

6.4.3. Témata diskuse a hodnocení

Hlavním opodstatněním či motivací (*justification of worth*) k vyjádření konkrétního hodnotícího soudu u článků na evropská témata byla demokracie (48,3 %) a až poté ekonomická prosperita (9,7 %). Stejně tak v komentářích demokracie dominovala jako zastřešující téma evropské integrace s 48,9 %, následována ekonomickou prosperitou (10,6 %), nutností a bezpečností (8,5 %). Důvodem bylo, že čeští kritici Evropské unie považovali EU za nedemokratickou organizaci, která využívá nedemokratických nástrojů a procesů. Dobrým příkladem je kritika nepoměrnosti hlasů malých a velkých států EU, což je podle nich v rozporu s demokratickými pravidly rovnoprávnosti. Demokratický deficit EU byl často nepřímě zmiňován a stal se hlavní příčinou kritiky EU. Mnoho občanů dokonce často srovnávalo současnou EU s bývalým komunistickým režimem a Sovětským svazem, opět s poukazem na nedostatek demokratického rozhodování na národní úrovni a svobody.²²

Naopak obhájci Evropské unie argumentovali, že pouze nadnárodní organizace je schopna zajistit demokratickou budoucnost malému státu, jakým Česká republika je, a hlavně jej ochránit. Celkově faktor bezpečnosti figuroval mnohem častěji v komentářích než v hlavních statích článků. Někteří občané zmiňovali

21 ČT stahuje z vysílání klip Národní strany s „konečným řešením“, 20. května 2009, novinky.cz, <http://www.novinky.cz/domaci/169246-ct-stahuje-z-vysilani-klip-narodni-strany-s-konecnym-resenim.html>.

22 V této souvislosti bylo oblíbenou praktikou vyjmenovávat současné politiky, kteří byli za minulého režimu členy komunistické strany.

nebezpečí z Ruska,²³ anebo dokonce hrozbu opakování mnichovské zrady.²⁴ Stejně tak se v komentářích často nacházely zmínky o evropských dotacích a ekonomické podpoře, kterou EU Česku poskytla. Hodnocení evropské integrace jako příliš drahé a mrhající penězi byla kódovaná negativně pod faktorem nutnosti (tzn. EU pro ČR není nutná z ekonomického hlediska) a pozitivní komentáře o ochraně, kterou nám EU poskytuje, byly zařazeny do kategorie bezpečnost. Kultura, ve smyslu politické kultury, byla nejméně frekventovaným opodstatněným evropské integrace, k němuž se ani novináři ani občané prakticky nevyjadřovali (viz tabulku 6.6).

Tabulka 6.6. Opodstatnění evropské integrace

Témata	V hlavním textu	V komentářích
	% výskytu	% výskytu
Demokracie	48,3	48,9
Kultura	3,2	4,3
Nutnost	3,2	8,5
Ekonomická prosperita	9,7	10,6
Bezpečnost	3,2	8,5
Žadné	32,4	19,2
Celkově	100	100

Idea evropské integrace, tedy souhlas s principem integrace, byla pozitivně ohodnocena v hlavním textu pouze jednou. V komentářích byly nalezeny tři pozitivní komentáře a čtyři negativní hodnocení „evropské myšlenky“. V jednom případě byla EU srovnávána s RVHP,²⁵ v jiném se opět zmiňovala pozitivní role, kterou evropská integrace hrála v procesu pádu komunistického bloku.²⁶ Několik občanů s patriotickými až nacionalistickými sklony zastávalo názor, že jakákoliv evropská nadvláda nad českými institucemi je špatná a nedemokratická.

23 *Eurovolby: první ohlasy z Evropy (pondělní rozcvicka)*, 8. června, blog.ihned.cz, http://m.ihned.cz/c6-10177700-37376710-700000_d-eurovolby-prvni-ohlasy-z-evropy-pondelni-rozcvicka.

24 *Kontroverzní protiimigrantská Wildersova strana asi vstoupí do EP*, 4. června 2009, lidovky.cz, http://www.lidovky.cz/ln_eu.asp?c=A090604_213111_ln_eu_mtr.

25 *Proč musíme čekat se sčítáním do neděle?*, 5. června 2009, blog.ihned.cz, http://blog.ihned.cz/c3-37354290-YMachP_d-proc-musime-cekat-se-scitanim-do-nedele.

26 *Eurovolby: první ohlasy z Evropy (pondělní rozcvicka)*, 8. června, blog.ihned.cz, http://m.ihned.cz/c6-10177700-37376710-700000_d-eurovolby-prvni-ohlasy-z-evropy-pondelni-rozcvicka.

Ačkoliv idea evropské integrace jako takové nebyla zatracována, současný institucionální rámec, postup rozšiřování a vliv jednotlivých členských států v evropských institucích byly často kritizovány. Pro účely naší kapitoly jsme tuto kritiku hodnotili v rámci politického zřízení EU (*polity*). 42,3 % celkových hodnocení politického zřízení EU v hlavních státech článků bylo negativních, a to zejména z důvodu nedostatečné zastoupenosti České republiky a jejích občanů na evropské scéně (celkově 24,4 % ze všech negativních hodnocení v článcích). Pokud sečteme všechny aspekty kritiky evropské *polity* analyzované v tomto výzkumu (funkčnost, rozsah pravomocí, inkluзивitu občanů a členských států), dojdeme k závěru, že politické zřízení EU bylo negativně ohodnoceno v 69,3 % ze všech kódovaných hodnotících soudů. Kromě již zmiňovaného demokratického deficitu, který byl vyčítán jednotlivým institucím, byla také velmi často zmiňována Lisabonská smlouva a neefektivita Evropského parlamentu.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že veřejnou percepci Lisabonské smlouvy negativně ovlivňovaly výroky prezidenta republiky Václava Klause [viz Rakušanová 2007] a také omezené množství kvalitních informací poskytovaných českým čtenářům. Vysvětlení práce a úlohy Evropského parlamentu je málo frekventovaným tématem na stránkách českého tisku a pouze čtenář se zájmem o tuto problematiku je informován, v čem spočívá hlavní role Evropského parlamentu. Tento nedostatek informovanosti veřejnosti o evropských institucích se projevil i během naší analýzy, kdy se objevovaly negativní komentáře na adresu EP, které však byly spíše míněny na adresu národního parlamentu. Častá kritika se vztahovala na platy europoslanců a na omezenou efektivitu jejich práce.²⁷ Jeden z občanů nazval Evropskou unii „Euro Reichem“, čímž evidentně srovnával EU s Hitlerovým nacistickým Německem.²⁸ Nejfrekventovanější kritikou EU však bylo, že ČR v EU nic neznamená kvůli své velikosti a že v ničem nemá rozhodovací pravomoci, tudíž se musí výlučně podřizovat diktátu velkých států. Zejména v oblasti blogů však existovaly články, které nejenže podporovaly existenci a instituce EU, ale snažily se přesvědčit české občany, aby se k volbám do Evropského parlamentu dostavili.²⁹ Tato analýza tak pouze potvrdila domněnku, že nezájem médií o každodenní práci EU a jejích institucí negativně působí na veřejnou percepci Evropské unie a na víru ve smysl její existence.

27 *Lidé podceňují význam europarlamentu, myslí si Klaus*, 8. června 2009, aktualne.cz, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=639425>.

28 *Začaly eurovolby. Visí nad nimi stín apatie voličů*, 4. června 2009, aktualne.cz, <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=639093>.

29 *To vote, or not to vote?*, 4. června 2009, blog.idnes.cz, <http://pavelpokorny.blog.idnes.cz/c/87070/To-vote-or-not-to-vote.html>.

Negativní, či spíše skeptické, hodnotící soudy převažovaly i na poli analýzy projektu Evropské unie, tedy v oblasti představ o budoucnosti EU. Co se týká úrovně evropské integrace, několik bloggerů (např. Petr Mach) a citované zdroje (zejména prezident Klaus) se vyjadřovalo záporně k jakémukoliv budoucímu prohlubování evropské integrace, která podle nich zašla příliš daleko. EU byla srovnávána se „superstátem“, který se snaží nahradit tradiční národní stát.³⁰ Tento názor byl poměrně častým argumentem pro vystoupení z Evropské unie. EU byla nahlížena jako alternativní, nikoliv kompatibilní entita k národnímu státu. Jeden z občanů nazval EU „Orwellovým superstátem“.³¹ Na opačném konci spektra se nacházel názor, který tvrdil, že pouze zvýšené pravomoci Evropské unie ochrání české občany před vlastními politiky.³² Inkluzivita byla také negativně hodnocena, a to nejen v souvislosti se ztrátou národní identity státu, ale i s „příliš velkým“ geografickým rozsahem EU, která podle jednoho komentáře fungovala nejlépe pouze v několika státech.³³ Co se budoucnosti EU a jejich institucí týče, byla v tomto ohledu často diskutovanou otázkou zejména problematika rozšíření pravomocí evropských institucí, což bylo v roce 2009 aktuální vzhledem k debatám o přijetí Lisabonské smlouvy. Některé z komentářů se zabývaly nutností rozšířit evropské pravomoci na otázky azylu a menšinové politiky, a to zejména v souvislosti s romskou otázkou v Čechách.

6.4.4. Diskuze v komentářích

Většina kódovaných článků a příspěvků v sekci komentářů byla mířena na českou politickou scénu a evropská tematika byla použita pouze pro umocnění kritiky domácích aktérů. Zároveň se často objevovala kritika Lisabonské smlouvy, která byla vděčným tématem českých politických elit a zejména prezidenta republiky, který se postavil do čela boje proti jejímu přijetí. Jasnou evropskou agendu měly pouze debaty o existenci nebo založení nových politických stran

30 Příští český eurokomisař aneb jak zabránit ostudě, 19. května 2009, blog.ihned.cz, http://blog.ihned.cz/c3-37173270-YPalaE_d-pristi-cesky-eurokomisar-aneb-jak-zabranit-ostude#comm.

31 *Libertas vyhořel, šance Lisabonu v Irsku i EU rostou*, 9. června 2009, aktualne.cz, <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=639486>.

32 Příští český eurokomisař aneb jak zabránit ostudě, 19. května 2009, blog.ihned.cz, http://blog.ihned.cz/c3-37173270-YPalaE_d-pristi-cesky-eurokomisar-aneb-jak-zabranit-ostude#comm.

33 *Eurovolby: první ohlasy z Evropy (pondělní rozcvicka)*, 8. června, blog.ihned.cz, http://m.ihned.cz/c6-10177700-37376710-700000_d-eurovolby-prvni-ohlasy-z-evropy-pondelni-rozcvicka.

s euroskeptickou (Libertas) nebo proevropskou (Evropští demokraté) politikou. Pouze tři kódované články se zabývaly jinými než českými politickými aktéry, a to Declanem Ganleym³⁴ v Irsku, Geertem Wildersem v Nizozemí³⁵ a Britskou národní stranou.³⁶

Obecně lze tvrdit, že většina hodnotících soudů na adresu EU byla negativních. Radikálnější kritici se odvolávali na předchozí existenci nedemokratických režimů, které podle nich EU pouze obnovila. Pouze malé množství článků se snažilo smysl EU a jejích institucí hájit. Obecnou kritiku Evropské unie, která se často ve člancích vyskytovala, můžeme shrnout slovy jednoho z komentátorů-občanů:

„Obcane voli do europarlamentu primo (...). Fajn. Co fajn neni, (...) je, ze EU je preregulovana, prilis subvencuje zemedelstvi, normy jsou mizerne formulovane, EU nema pravni subjektivitu, parlament se stehuje a je to drahe, komunikace s volici a obcany je nedostacující, do EU vyslani politici jsou malo charizmaticti atd.“ (*sic*)³⁷

I přes značně negativní hodnotící soudy Evropské unie, na které tato analýza narazila, nelze tvrdit, že celkové veřejné mínění o EU v České republice je pouze negativní. Podle údajů Eurobarometru z roku 2009 jsou dvě třetiny obyvatel ČR optimističtí ohledně budoucnosti EU. V ČR je podle těchto údajů EU vnímána zejména jako ekonomická velmoc, která poskytuje ekonomickou stabilitu a prosperitu. Na druhou stranu je polovina Čechů skeptických, co se týče zohledňování zájmů ČR na evropském poli, a 56 % se domnívá, že české zájmy nejsou brány v úvahu. To potvrzují i výsledky této analýzy. Na otázku, co je základem evropské identity, se většina Čechů ve výzkumu Eurobarometru vyjádřila ve smyslu, že je to demokracie – tedy stejně jako v našem výzkumu.

Pod mnoha články analyzovanými v této studii se vyskytovala dlouhá řada absurdních komentářů, z nichž mnohé se netýkaly evropských témat, tzn. tématů relevantních k článku.³⁸ Takové komentáře nebyly kódovány a nejsou součástí

34 Dělnická strana se těší na peníze od daňových poplatníků, 8. června 2009, lidovky.cz, http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?c=A090608_174154_ln_domov_bat.

35 *Kontroverzní protiimigrantská Wilderсова strana asi vstoupí do EP*, 4. června 2009, lidovky.cz, http://www.lidovky.cz/ln_eu.asp?c=A090604_213111_ln_eu_mtr.

36 *Britští nacionalisté čelí vajíčkovému protestu*, 10. června 2009, novinky.cz, <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/170999-britsti-nacionaliste-celi-vajickovemu-protestu.html>.

37 *Eurovolby: první ohlasy z Evropy (pondělní rozcvicka)*, 8. června, blog.ihned.cz, http://m.ihned.cz/c6-10177700-37376710-700000_d-eurovolby-prvni-ohlasy-z-evropy-pondelni-rozcicka

38 Jeden ze slovenských občanů na serveru aktualne.cz se vyjádřil ke článku o volební účasti během prvního dne voleb následovně: „Zapadni ‘vyjednavaci’, tvorcovia Stvrteho tisícrocneho Reichu, s hitlerovkym cesarovskym syndromom, prisli pred casom

této analýzy. V úvahu byly brány pouze komentáře s hodnotícími soudy týkajícími se evropské tematiky. Hlavním problémem komentářů byla jejich útržkovitost, neúplnost a nedostatečné vysvětlení autorových názorů. Kromě toho se také ukázalo, že drtivá většina kritiky EU pramenila z nedostatečné znalosti fungování EU a principů, na jejichž bázi byla EU postavena (např. to, že v některých orgánech existuje národní parita, v jiných zastoupení států podle počtu obyvatel). Stejně tak se zdálo, že negativní percepce EU pramení z negativních názorů na fungování české politické scény a nevraživosti vůči českým politikům, na něž se vztahovala většina nekódovaných hodnotících soudů.

Dalším zajímavým aspektem této analýzy bylo, že na základě kvality komentářů z řad veřejnosti lze ohodnotit i zájmy čtenářů jednotlivých portálů. Několik čtenářů *aktualne.cz* vyjádřilo homofobní a xenofobní názory na adresu minorit a některých poslanců. Již zmíněné srovnání EU s Hitlerovým Německem se objevilo právě na tomto portálu.³⁹ Na stránkách online Lidových novin se rozsáhlé debaty stáčely zejména ke ztrátě národní české identity a omezování svobod českého státu.⁴⁰ Opět bylo hlavním tématem domácí politické dění. Poměrně dobrým příkladem nezájmu o dění v ostatních zemích je příklad článku o Declanu Ganleym,⁴¹ na který reagovalo pouze 15 občanů.⁴² V ostatních případech se komentáře vyšplhaly až k 800. Na serveru *novinky.cz* komentáře nebyly publikovány, a proto mohly být kódovány pouze nejnovější články. I v případě blogů jsme se setkali s velkým počtem irelevantních komentářů, a to zejména v případě *blogy.idnes*, které měly mnohem větší počet komentářů než *iHned.cz*. I přes malé množství komentářů k blogům na stránkách *iHned.cz* lze konstatovat, že komentáře na tomto blogu byly, co se etikety a rozsahu týče, nejkvalitnější a obsahovaly i jasné vysvětlení jednotlivých názorů.

do Prahy Klaus, ale aj cesky narod zlomit..., urcite aj vyhrzkami, ako sa dostalo na verejnost..., aby dotiahli diablove dielo kolonizacie vychodnej Europy do konca..." (sic) Viz *ODS si v kampani pomáha státními penězi, zaútočila ČSSD*, 20. května 2009, *aktualne.cz*, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=637802>.

39 *Začaly eurovolby. Visí nad nimi stín apatie voličů*, 4. června 2009, *aktualne.cz*, <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=639093>.

40 Např. *Překvapivý zvrat v průzkumech: s nárůstem nyní vede ODS*, 25. května 2009, *lidovky.cz*, http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?c=A090525_145453_ln_domov_mpr.

41 Declan Ganley je irským podnikatelem, politickým aktivistou a zakladatelem euroskeptické celoevropské strany *Libertas*, která vedla kampaně proti přijetí Lisabonské smlouvy. Česká sekce strany byla založena v únoru 2009.

42 *Odpůrce 'Lisabonu' Ganley přiznal porážku v eurovolbách*, 8. června 2009, *lidovky.cz*, http://www.lidovky.cz/ln_eu.asp?c=A090608_213953_ln_eu_mtr.

6.5. Závěr

Tato analýza přiblížila roli internetové veřejné sféry na poli politické komunikace v České republice, a to na případové studii volební kampaně do Evropského parlamentu v roce 2009 pomocí obsahové analýzy vybraných internetových článků a komentářů. Analýzou online verzí nejčtenějších českých deníků jsme dospěli k několika dílčím výsledkům. Můžeme konstatovat, že internetová platforma byla rychlým, levným a efektivním nástrojem pro přenos informací, sdílení názorů a zapojování občanů do veřejných diskusí. Ačkoliv nelze internetovou veřejnou sféru považovat za reprezentativní pro celou českou populaci, jedná se o její nezanedbatelnou část vzhledem k tomu, že 33 % českých občanů čte zprávy online. S přihlédnutím ke každoročnímu nárůstu uživatelů internetu v České republice můžeme očekávat, že tato role ještě poroste.⁴³ Celkový počet komentářů pod jednotlivými kódovanými články (4932) zároveň napovídá tomu, že participace na online diskusích se v České republice stává populární. Významnou roli také hraje skutečnost, že oproti tradičním tištěným médiím internet nabízí snadné a levné platformy pro sdílení názorů při zachování anonymity účastníků. Takto vzniká prostor pro nový druh žurnalistiky participativního typu, která představuje zásadní zlom v žurnalistické praxi, neboť často splývají úlohy čtenářů a novinářů.

Analyzovaný e-tisk byl z 80 % navázán na tradiční tisk, avšak elektronické a tištěné verze se podstatně lišily. Ačkoliv tematicky podobné, lišily se tyto verze především v jazyku a stylu a ve formě prezentace zpráv. Elektronické zpravodajství je nejen mnohonásobně rychlejší a aktuálnější, ale zároveň i poskytuje interaktivní platformy a hyperlinky na další informace. Na druhou stranu jsou však elektronické zprávy stručnější a informativnější než klasické tištěné zprávy. To se projevilo i během našeho výzkumu, kdy autoři komentářů pod články často reagovali nesouvisle a na jiná témata než témata obsažená v hlavních článcích. Lze proto potvrdit hypotézu 1, že online veřejná sféra se značně liší od klasické tradiční veřejné sféry, a to zejména díky jinému druhu interakce, který e-sféra nabízí.

Během evropských voleb na jaře 2009 sehrála online média významnou roli. Politické debaty se přesunuly do domácností českých občanů, kteří se jich mohli zúčastnit a získat více informací o daných tématech. I přesto však výsledky této analýzy naznačují, že evropská témata byla zastíněna domácími politickými šarvátkami, které hrály zásadní roli během volebních kampaní. To bylo způsobeno březnovým pádem vlády, konfliktem mezi hlavními politickými stranami a afé-

43 Elektronická gramotnost se v České republice v závislosti na metodice pohybuje kolem 55–60 % k roku 2009.

rami s vajíčkovými útoky na představitele ČSSD, které byly organizovány skrze internet. Pouze výjimečně se čtenáři zajímali o výlučně evropská témata, a to buď politické programy jednotlivých stran, anebo o dění v jiných evropských zemích. Nejdiskutovanějšími evropskými tématy byla Lisabonská smlouva a smysl existence Evropského parlamentu, na které měli čeští občané veskrze negativní názor. Zásadním argumentem kritiků EU byl nedostatek demokratických principů jejího fungování, ačkoliv se mnoho čtenářů shodlo na nutnosti členství z důvodů bezpečnosti a ekonomické prosperity. Elektronická fóra byla významným nástrojem pro vyměňování názorů a působila jako platforma veřejné mobilizace, ať již pomocí Facebooku či jako rychlý zdroj informací. Lze proto potvrdit i hypotézu č. 2, že internet hrál významnou roli během kampaně do EP.

Co se týče zapojení aktérů do elektronických veřejných debat, jednalo se především o občany komentující pod články novinářů. Práce novinářů i bloggerů je podstatně snadnější při využití elektronických zdrojů, neboť náklady na publikování článků jsou menší a rozsah témat proto mnohem širší. Články lze navíc aktualizovat podle potřeby, doplnit informace či zdroje, anebo je úplně smazat. V případě blogů je vyhledávána subjektivita názoru, jinak v rozporu se zpravodajskou žurnalistikou. Volnost, kterou novináři na internetu mají, však koreluje s důvěrou, které se těší mezi širokou veřejností. Veřejnost i nadále dává přednost tradičnímu tisku, který považuje za profesionálnější a spolehlivější. Na internetu je *de facto* každý přispěvatel novinářem, čímž se stírá rozdíl mezi profesionálitou a laickým přístupem. Prostor pro nezávislé jednání je na internetu mnohem širší a regulací je mnohem méně, avšak nelze tvrdit, že by novináři zpravodajských serverů měli větší sklon k používání hodnotících soudů než v tradičním tisku. Výsledky této analýzy nepřinesly žádné důkazy, že by novináři nejčtenějších zpravodajských serverů měli sklon k vyjadřování subjektivních názorů. Hypotéza č. 3 je proto potvrzena pouze částečně.

Během voleb do Evropského parlamentu v České republice v červnu 2009 internet poskytoval rychlé informace, platformu pro sdílení názorů, umožňoval přímou participaci občanů na politických a jiných debatách a v případě Facebooku dokonce mobilizoval určitou část populace. Tato kapitola došla k závěrům, že veřejná percepce Evropské unie na všech úrovních je v zásadě negativní, a to z důvodu demokratického deficitu a nedostatečném podílu České republiky a českých občanů na jejím vedení. Evropská unie a zároveň i Evropský parlament byly zejména občany považovány za neefektivní, drahé a zbytečné. To bylo zjevně způsobeno i negativní percepcí fungování české politické scény a nevráživostí vůči českým politikům, na něž se vztahovala většina nekódovaných hodnotících soudů. Zároveň je třeba zdůraznit, že negativní percepce EU se v mnoha případech ukázala jako důsledek nedostatečné informovanosti o fungování

EU. Jeden komentář to shrnul následovně: „Nikdo pořádně neví, co se v tom Evropském parlamentě děje“ (*iHned.cz*, Thread 309). Vzdálený občanovi, Evropský parlament se na e-diskusích analyzovaných v této studii netěšil dobré pověsti. Elektronická média by proto měla zvolit vyrovnaný způsob informování o všech politických aspektech politických procesů, jako jsou EP volby a jiné evropské instituce.

Zároveň je třeba dodat, že mezi občany České republiky používající elektronická média pro vyjádření svých názorů lze pozorovat aplikovatelnost prvního modelu RECON pro budoucnost Evropské unie [Eriksen, Fossum 2007]. Občané se ve velké míře jasně negativně vyjadřovali k demokratickému deficitu Evropské unie a nedostatku legitimacy vládnutí na půdě EU. Zároveň poukazovali na nedostatečný respekt vůči národním zájmům a prioritám České republiky. Instituce EU byly převážně považovány za funkční nástroj evropské politiky a evropských zájmů, nikoliv za hlavní mechanismus pro určování českého politického směřování, které by podle drtivé většiny mělo zůstat mezi pravomocemi národního státu. Demokracie byla proto spojována s národním státem a EU koncipována jako konglomerát jednotlivých členských států, nikoliv jako samostatná jednotka, které by příslušelo postavení federalního státu, jak by předpokládal druhý model, pro který mezi analyzovanými články nebyla žádná podpora. Objevily se ojedinělé hlasy podpory třetího modelu kosmopolitního společenství, kde národní stát ztrácí svou tradiční funkci, avšak takové názory nebyly inspirovány vírou v správnost fungování EU, ale nedůvěrou vůči politickému fungování České republiky.

Literatura

- Bruns, A. 2005. *Gatewatching: Collaborative Online News Production*. New York: Peter Lang Publishing.
- Castells, M. 2000. *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I*. 2nd Edition. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Castells, M. 2001. *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, S., J. Gøtze. 2002. „Bowling together: Online public engagement in policy deliberation.“ *Information Polity* 7 (4): 247–252.
- Černý, M. 2008. *Zpravodajci na českém webu: přehled zpravodajských serverů*. Dostupné z: <<http://www.lupa.cz/clanky/zpravodajci-na-ceskem-webu-prehled/>>.
- de Wilde, P., H.-J. Trenz, A. Michailidou. 2009. „Euro-scepticism in the 2009 European Parliament Election campaign. Codebook for the analysis of evaluations of the EU polity's worth in online debates.“ *WP5 Civil Society and the Public Sphere*. RECON

- Project. Oslo: Arena. Dostupné z: <http://www.reconproject.eu/main.php/Codebook.pdf?fileitem=4472861>.
- Gillmor, D. 2004. „We the media: The rise of citizen journalists.“ *National Civic Review* 93 (3): 58–63.
- Geens, D. et al. 2007. „Another Breach in the Wall: Organisational Dynamics of Today’s News Ecology.“ Příspěvek přednesený na konferenci *Future of Newspapers*. Cardiff, 13. 9. 2007.
- Habermas, J. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: MIT Press.
- Klvaňa, T. P. 2004. „New Europe’s Civil Society, Democracy, and the Media Thirteen Years After: The Story of the Czech Republic.“ *The International Journal of Press/Politics* 2004 9 (3): 40–55.
- Kovář, J. 2010. „Second-Rate Coverage of Second-Order Elections: Czech and Slovak Elections to the EP in the Media.“ *Středoevropské politické studie* 4 (XII): 225–254.
- Michailidou, A., H.-J. Trenz. 2009. *Mediating European Integration: Online political communication in European Parliamentary election campaign*. Oslo: RECON, ARENA.
- Michailidou, A., H.-J. Trenz. 2010. *Mediating European Integration: Online political communication in European Parliamentary election campaign*. Oslo.
- Metyková, M. 2008. „Drifting Apart? European Journalists and Their Audiences.“ *Westminster Papers in Communication and Culture* 5 (2): 42–59.
- Metyková, M., L. Waschková-Císařová. 2009. „Changing journalistic practices in Eastern Europe: The cases of the Czech Republic, Hungary and Slovakia.“ *Journalism* 10: 719–736.
- Paulussen, S., P. Ugille. 2008. „User generated content in the newsroom. Professional and organisational constraints on participatory journalism.“ *Westminster Papers on Culture and Communication* 5 (2): 24–41.
- Pavlik, J. 2000. „The impact of technology on journalism.“ *Journalism Studies* 1 (2): 229–237.
- Procházka, D. 2010. „Internetová gramotnost v ČR roste.“ *Dsl.cz* [online] 29. 1. 2010 [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.dsl.cz/clanek/1618-internetova-gramotnost-v-cr-roste>.
- Rakušanová, P. 2007. „The Constitutional Debate: A One Man Show? Václav Klaus and the Constitutional Discourse in the Czech Media.“ *Perspectives on European Politics and Society* 8 (3): 342–373.
- Science News? Overview of Science Reporting, 2007*, Dostupné z: <http://ec.europa.eu/research/conferences/2007/bcn2007/overview_of_science_reporting_eu_en.pdf>.
- Šmíd, M. 2004. „Czech Republic.“ Pp. 141–164 in B. Petković (ed.). *Media Ownership and its Impact on Media Independence and Pluralism*. Ljubljana: Peace Institute.
- Šmíd, M. 2005. „Česká média 1995–2005 – léta technického pokroku a zrání.“ Pp. 23–31 in J. Beránek, S. Hekerlová (eds.). *10 let v českých médiích*. Praha: Portál.
- Udovičić, R. 2010. *The Internet – Freedom Without Boundaries?* Sarajevo: Media Plan Institute.

Zandl, P. et al. 2009. *Ročenka českého internetu. Czech internet forum 2009*. [online] Praha: *Lupa.cz*. Dostupné z: <<http://i.iinfo.cz/urs-att/CIF-2009-rocenka-125810461052990.pdf>>.

Internetové zdroje:

Bertelsmann Transformation Index (2009)

<www.bertelsmann-transformation-index.de>

Czech marketing & media useful sources (2009)

<<http://www.fekar.cz/media-en.htm>>

Euroskop. (2009) „Lídři kandidátek pro volby.“

<<http://www.euroskop.cz/8685/sekce/lidri-kandidatek-pro-volby-do-ep>>

Freedom House (2009)

<www.freedomhouse.org>

NetMonitor – SPIR – Mediaresearch & Gemius, (2009, 2010)

<www.netmonitor.cz>

Special Eurobarometer No. 299. (2009) „The European 2009 elections.“

<ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_299_en.pdf>

Sustainable Governance Indicators (2009)

<www.sgi-network.org>

The Czech media landscape – electronic media (2008) <<http://www.wieninternational.at/en/node/11582>>

The Czech Republic Press, Media, TV, Radio, Newspapers (2007) <<http://www.pressreference.com/Co-Fa/The-Czech-Republic.html>>

7. Závěry

Zdenka Mansfeldová, Petra Guasti

Předložená publikace se snažila s využitím různých metodologických postupů a úhlů pohledu analyzovat český euroskeptický politický diskurz. Časové období, které bylo předmětem analýzy, zahrnuje klíčové události, na nichž se profiloval vztah k evropské integraci a Evropské unii. Jednotlivé typy analýzy spojují výpověď o tom, kterému ze tří modelů evropského vládnutí (viz kapitolu 2) je dáována explicitně či implicitně přednost.

První model spojuje demokracii v EU výlučně s národním státem. Legitimita tedy může být odvozena pouze z demokratických institucí členských států. Evropská unie je v tomto modelu konceptualizována jako funkční nástroj, který byl vytvořen za účelem řešení problémů přesahujících kapacitu členských států. Z toho vyplývá, že v tomto systému mají instituce EU čistě mezivládní formu.

Druhý model je model federální, který však nutně nevyžaduje absolutní rozpuštění národních identit a ustavení panevropské identity. Podle něj Evropská unie potřebuje přímou legitimitu. To v důsledku vyžaduje určitou míru společného smyslu pro solidaritu a komunitu založenou na ústavních, nikoli etnických principech. Model rovněž předpokládá vůli k vytvoření silných evropských institucí, které se budou podílet na budování evropského *welfare-state*. Zásadní rozdíl mezi oběma modely viditelně spočívá především v alokaci legitimacy na národní či evropskou úroveň.

Třetí model je možné nazvat kosmopolitním. Tento model se zakládá na předpokladu, že demokracie je možná bez existence státu. Zdroje legitimacy jsou roztroušeny mezi evropskou, národní a mezinárodní úroveň. Model počítá se vzájemným vlivem a interakcí EU s mezinárodními a transnacionálními nestátními institucemi. V kontextu české republiky je nutné zmínit, že zastáncem třetího modelu byl první prezident České republiky Václav Havel, ten se však do české diskuse v ratifikačním období výrazně nezapojoval. Lisabonskou smlouvu považoval za kompromis a již návrh ústavy podle něj nešel dostatečně daleko především v oblastech posilování demokratických aspektů evropského vládnutí [Rakušanová 2007; srovnej Havel 2006].

Na obecné úrovni jsou Češi obvykle považováni za euroskeptiky, a to se netýká pouze občanů, ale i elit. Je to možné demonstrovat výsledky početných empirických studií i diskusemi o ratifikaci Lisabonské smlouvy.

Český politický diskurz na obecné úrovni vykazuje silné tendence k „europeizaci“ domácích politických střetů. Je to možné demonstrovat na příkladu Lisabonské smlouvy, která se v minulosti stala symbolem mocenských bojů mezi vládou a opozicí jak na politické, tak ideologické úrovni. Zatímco bývalá vláda Mirka Topolánka vykazovala rostoucí proevropské postoje a sehrála zásadní roli při přijetí Lisabonské smlouvy v obou komorách českého Parlamentu, sociální demokraté obětovali svůj postoj vůči EU a podporu Lisabonské smlouvy na oltář krátkodobého politického vítězství na domácí půdě. Podobně jako diskuse o ústavní smlouvě byla i Lisabonská smlouva rámována a prezentována jako další a nutný krok na cestě k integraci EU. Do popředí se často dostával vztah mezi vstupem České republiky do EU a ratifikační smlouvou.

Diskuse je možné shrnout jako (1.) poměrně obecné s několika málo aktéry schopnými předkládat (nebo vůbec se zájmem o) komplexnější a hlubší analýzu zásadních ústavních témat, což ponechalo množství jejich tvrzení bez argumentačního odůvodnění; (2.) polarizovaný konflikt na několika úrovních, včetně úrovně bývalé vládní koalice a opozice, a (3.) personalizace do osob ministerského předsedy Topolánka a prezidenta Klause jako osobních protivníků. Vysoká míra polarizace a politizace české debaty vysvětluje určující roli politických elit v debatě na úkor dalších aktérů, jako jsou členové občanské společnosti a samotní občané.

U klíčových aktérů diskusí je možné nalézt dva hlavní diskurzivní prvky: (1) Lisabonská smlouva je vykreslována jako logické pokračování integrace EU a je spojena s přístupem České republiky do EU a (2) Smlouva, stejně jako Ústava, je vnímána jako hlavní formativní dokument určující ideologickou povahu Evropské unie. První diskurz týkající se podstaty evropské integrace byl používán oběma proti sobě stojícími stranami v diskusi. V obou případech je také možné vidět urgentní potřebu institucionálních reforem Evropské unie.

Zatímco zastánci Lisabonské smlouvy zdůrazňují potřebu dalšího prohloubení evropské integrace, její oponenti tvrdí, že Smlouva změní podmínky, za nichž Česká republika vstoupila do EU, a zdůrazňují nedostatky dokumentu z hlediska meritorních i procedurálních otázek. Druhá diskurzivní větev je ideologicky silně nabitá a hlavní sporná věc je střet mezi vnímáním Smlouvy jako něčeho, co ustavuje reformovaný evropský sociální model (což je hodnoceno negativně odpůrci ústavy, jako je prezident Václav Klaus, CEP, CEVRO a další euroskeptické think tanky), nebo jako nebezpečně posilující liberalismus v Evropě (což je názor ústavních odpůrců na levici).

Dále na základě našich zjištění můžeme podpořit typologii stranických pozic v Evropě, kterou přinesli Kopecký a Mudde [2002]. Naše analýzy prokázaly, že česká politická elita rozlišuje mezi podporou členství země

v EU¹ a podporou-kritikou Evropské ústavy / Lisabonské smlouvy. Můžeme tudíž potvrdit původní předpoklad, že vedle podpory evropské integrace (jak retrospektivní ve vztahu k vlastní zemi aktérů, tak prospektivní ve vztahu k dalšímu evropskému rozšíření) a podpory EU obecně (která je poměrně rozptýlená), má podpora odporu vůči Smlouvě stejně důležitou dimenzi a tvoří užitečné rozšíření typologie Kopeckého a Muddeho. Tato rozlišující linie mezi stoupenci a odpůrci je spíše výrazem obecnějšího vzorce transnacionálních politických konfliktů mezi soupeřícími modely evropského občanského řádu.

Ve sledovaném období dochází v důsledku značné polarizace politické souměře k silnému ideologickému vyhranění a rozštěpení. Prostor mezi dvěma póly – tedy odmítáním evropské integrace a její podporou – zůstává uvolněný, dosahování kompromisu se stává výrazně obtížnějším. Ve sledovaném období se o posun od euroskeptického pólu – tedy k neutrálnějšímu pohledu na evropský integrační proces, který by byl více v souladu s postoji voličů, pokusil tehdejší premiér a předseda ODS Mirek Topolánek. Přestože se premiéru Topolánkovi podařilo prosadit schválení Lisabonské smlouvy v obou komorách parlamentu, uvnitř strany byla jeho pozice oslabena. Hloubku rozštěpení uvnitř ODS lze dokumentovat faktem, že část euroskeptického křídla strany byla ochotna podpořit opozici (ČSSD) v jejím úspěšném pokusu o vyslovení nedůvěry vládě v průběhu českého předsednictví v Radě EU. Politizace otázek evropské integrace souvisí s faktem, že političtí aktéři a politické diskurzy dominují veřejné sféře. Na rozdíl od jiných evropských zemí (např. Francie), nemělo téma evropské integrace ve sledovaném období mobilizační potenciál.

Zároveň dominance veřejné diskuse politickými aktéry přispívá k tomu, že občanská společnost nedostává v médiích prostor. Pokud ano, tak spíše prostřednictvím členů, kteří jsou médiu prezentováni jako experti na určitou problematiku. Nedošlo však k širší veřejné diskusi tématu prohlubování evropského integračního procesu. Ratifikace Lisabonské smlouvy, které měla jistý potenciál být katalyzátorem této diskuse a mohla přispět k mobilizaci občanů a zvýšení občanské a politické participace, zůstala v České republice nevyužitou šancí.

V kontextu zapojení občanské společnosti do veřejné diskuse evropského integračního procesu je ve sledovaném období možné sledovat rovněž problém financování. V období po vstupu ČR do EU významně ubylo finančních prostředků pro proevropská uskupení, která byla do značné míry závislá na financování ze strany Evropské unie a státu. Euroskeptické skupiny se s tímto problémem nepotýkaly (nebo ne do takové míry), protože jejich zdroje a struktura financování se výrazně liší, a jsou na evropských a státních prostředcích nezávislé.

1 Kopecký a Mudde hovoří o podpoře pro evropskou integraci [Kopecký, Mudde 2002].

Co se týká českého euroskepticismu, naše analýza ukázala, že jde skutečně o velice komplexní jev. Zatímco Česká republika na obecné úrovni stojí vysoko na škále euroskepticismu, bližší analýza ukazuje, že jde o výsledek hluboce polarizovaného stranického a politického konfliktu mezi stoupenci Smlouvy (sociální demokraté, křesťanští demokraté a od listopadu 2008 někteří občanskí demokraté) a odpůrci (prezident, komunisté a některé nově ustavené politické strany). Vysoká polarizace a posun občanských demokratů do proevropského a prolisabonského tábora zanechalo pravicový euroskeptický prostor prázdný. Nové politické strany, jako je Strana svobodných občanů a Libertas.cz, se pokusily tento prostor zaplnit. Dalším faktorem, který dále ohrožoval ratifikaci Smlouvy a posiloval tábor euroskeptiků, byla politizace celého procesu s relativně malým počtem nepolitických hráčů, kteří se domácích diskusí účastnili.

Celková politická povaha diskuse o Ústavě dále podporuje argument, že silná europeizace české politiky proběhla v období před přístupem do EU a že politické stany hrály v tomto procesu důležitou roli. Díky komunikaci a mezinárodní spolupráci s dalšími evropskými politickými stranami utvářely české politické elity preference voličů ve vztahu k Ústavě a evropským tématům obecně [Baun et al. 2006]. Politické strany proto nadále mají vedoucí roli v českých diskusích o evropských tématech a zprostředkovávají a utvářejí procesy europeizace v České republice. Jak nicméně ukazuje tato analýza, kultura debaty (zejména personalizace celého konfliktu) zjevně přetrvává. V této situaci by měla být zdůrazněna role Ústavního soudu jako ochránce demokratických hodnot.

Česká politická elita a zejména čeští poslanci jsou vůči evropské integraci skeptičtější než jejich kolegové z dalších členských zemí EU, a to nejen starých členských zemí, ale i těch nových. Tyto rozdíly se projeví i při projednávání Lisabonské smlouvy. Její ratifikace se ukázala být složitým procesem, do kterého se promítaly spory a napětí na domácí politické scéně a slabá podpora vlády v parlamentu. Medializace těchto sporů pravděpodobně přitáhla více pozornosti občanů k Lisabonské smlouvě než vládní kampaň.

Podíváme-li se na parlamentní debaty v té době, nalézáme většinově podporu pro první „mezivládní“ model. Federální model se objevuje ve velmi omezené míře, ale v negativní konotaci, kdy se proti směřování k podobnému modelu vymezovali někteří zákonodárci ODS. Model kosmopolitní pak v debatách chyběl zcela. Zákonodárci se v debatách vůbec nezabývali možnou mezinárodní či transnacionální dimenzí. V diskusích se nejčastěji kromě mezivládního modelu vyskytovala koncepce EU jako polycentrického, víceúrovňového systému bez jasné hierarchie, kde existuje více zdrojů legitimacy bez vertikálního řádu, který by zahrnoval všechny instituce a politiky společenství. Tento model však není možné označovat za federální, jelikož postrádá federální institucionální strukturu.

ru, ani za kosmopolitní, protože jako zdroje legitimacy označuje pouze národní a evropské instituce; jedná se o jakýsi model sdílené suverenity.

Analýza plenárních parlamentních diskusí ke Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě v České republice potvrdila silnou polarizaci českého politického spektra ve vztahu k otázkám Evropské unie a jejího budoucího směřování. Tematicky se čeští poslanci a senátoři soustředili především na diskusi o reformách národních a evropských institucí, zatímco jednotlivé měnící se politiky společností zůstávaly stranou jejich zájmu. Analýza parlamentních debat velice jasně ukázala, že zákonodárci vnímají Evropskou unii jako čistě bipolární politické prostředí, ohraničené mezivládním principem a konceptem federalismu, který je sice uznáván jako teoretická možnost, nicméně byl zamítnut jako vhodný model pro budoucí politické uspořádání Evropské unie.

Výsledky analýzy rovněž potvrdily, že hlavními dvěma faktory ovlivňujícími postoje stran k institucionální reformě Evropské unie byla ideologie vyjádřená osou levice-pravice a TAN-GAL² štěpením a v konečném důsledku i participace ve vládě. V celém vzorku zkoumaných zemí patřily k hlavním proponentům institucionálních změn EU sociálně demokratické a liberální strany, zatímco konzervativní a radikálně levicové strany představovaly nejčastěji opozici vůči těmto změnám. Podobný obrázek bylo možné pozorovat i v České republice, kde hlavními aktéry opozice vetující převážnou většinu institucionálních reforem byly ODS a KSČM. Do opačného tábora bychom pak řadili ČSSD, KDU-ČSL, Stranu zelených a Unii svobody. Zástupci posledních třech stran však nebyli v parlamentních diskusích, patrně i vzhledem k počtu svých mandátů, příliš aktivní. Určitou výjimku z načrtnutého vzorce představuje v kontextu české politické scény KDU-ČSL jako strana konzervativní, přesto však podporující vývoj daný Lisabonskou smlouvou. To lze vysvětlit specifickou, tradičně silně proevropskou orientací strany. V České republice se tak potvrdil trend, který můžeme pozorovat i v jiných evropských zemích, a sice že opozice vůči vývoji evropské integrace se posouvá směrem ke středu politického spektra a klasické evropské konzervativní a křesťanskodemokratické strany, které dříve integraci podporovaly, se náhle ocitají v opozici po boku radikálně levicových stran [Maatsch 2010]. V České republice nejde o nějaký posun v posledních letech; jedná se spíše o setrvalý stav daný vývojem evropské politiky jednotlivých stran. Naopak v rámci ODS se s nástupem Mirka Topolánka do určité míry posílil proevropštější proud.

2 TAN-GAL je typ *cleavage*, který se v západních demokraciích objevuje od 70. let; pól TAN vyjadřuje tradicionalismus, autoritu a nacionalismus a pól GAL představuje orientaci na „zelenou“ politiku, alternativní přístupy a libertarianismus [viz např. Hooghe et al. 2002: 966].

Obecně je možné hlavní argumentační linii sociálních demokratů a proevropského tábora charakterizovat jako podporu pro omezení určitých atributů suverenity národního státu za účelem poskytnutí lepších a silnějších nástrojů institucím EU, které mají sloužit k lepší reprezentaci členských států, větší efektivitě vnitřního rozhodování a větší politické efektivitě EU na mezinárodním poli. Na druhé straně, zejména pravicová část proudu kritizujícího reformy se odvolávala hlavně na nemožnost a nebezpečnost opouštění striktně mezivládního principu rozhodování. Podpora evropské integraci v tomto smyslu sahá pouze tak daleko, kam až je možné potvrdit dominantní roli členských států jako jediných zdrojů legitimacy. Toto pojetí, hojně podporované poslanci a senátory ODS, ostře kontrastovalo s členstvím strany ve vládě a závazkem jejího předsedy a premiéra úspěšně ratifikovat navrhované reformy v podobě Lisabonské smlouvy.

Ve vztahu ke třem modelům evropského vládnutí lze konstatovat, že čeští euroskeptičtí aktéři se vymezují 1.) proti prohlubování evropské integrace, zejména politické; 2.) proti dalšímu rozšiřování EU. V ČR lze proto najít efektivní politický konsensus pouze pro první model – tedy EU jako spojení suverénních národních států. To samozřejmě neznamená, že neexistují hlasy, především mezi intelektuály, pro model EU jako kosmopolitního společenství, avšak hlasy aktérů, kteří tento názor zastávají, ve velmi hlasité diskusi a argumentaci národními zájmy zanikají.

Podobu českého euroskepticismu dokumentuje i provedená mediální analýza. Její výsledky ukazují, že se jedná o mnohem komplexnější problém. Promítají se zde ve velké míře domácí politické spory a zaznamenáváme vysokou míru personifikace těchto sporů. Přesto však nelze, jak ukazují výsledky mediální diskurzivní analýzy, považovat českou ústavní diskusi za „show jednoho muže“. Ačkoliv prezident Václav Klaus byl bezpochyby klíčovým aktérem, který do velké míry utvářel českou ústavní debatu a značně přispíval do této diskuse i k její transnacionalizaci, nebyl zjevně jediným hráčem.

Poslední analýza, kterou autoři publikace provedli, se zaměřila na nová média a jejich reflexi dané problematiky. Analýza přiblížila roli internetové veřejné sféry na poli politické komunikace v České republice, a to na případové studii volební kampaně do Evropského parlamentu v roce 2009 pomocí obsahové analýzy vybraných internetových článků a komentářů. Analýza online verzí nejčtenějších českých deníků umožňuje několik dílčích závěrů. Je možné konstatovat, že internetová platforma byla rychlým, levným a efektivním nástrojem pro přenos informací, sdílení názorů a zapojování občanů do veřejných diskusí. Ačkoliv nelze internetovou veřejnou sféru považovat za reprezentativní pro celou českou populaci, jedná se o její nezanedbatelnou část vzhledem k rostoucímu podílu českých občanů, kteří čtou zprávy online. S přihlédnutím ke každoročnímu

nárůstu uživatelů internetu v České republice můžeme očekávat rostoucí vliv těchto médií. Počet komentářů pod jednotlivými kódovanými články zároveň napovídá, že participace na online diskusích se v České republice stává populární a zaslouží si badatelskou pozornost. Významnou roli také hraje skutečnost, že oproti tradičním tištěným médiím internet nabízí snadné a levné platformy pro sdílení názorů při zachování anonymity účastníků. Takto vzniká prostor pro nový druh žurnalistiky participativního typu, která představuje zásadní zlom v žurnalistické praxi, neboť často splývají úlohy čtenářů a novinářů.

Během evropských voleb na jaře 2009 sehrála online média významnou roli. Politické debaty se přesunuly do domácností českých občanů, kteří se jich mohli zúčastnit a získat více informací o daných tématech. Výsledky této analýzy rovněž potvrdily, že evropská témata byla zastíněna domácími politickými šarvátkami, které hrály zásadní roli během volebních kampaní. Čtenáři se pouze výjimečně zajímali o výlučně evropská témata, a to buď o politické programy jednotlivých stran, anebo o dění v jiných evropských zemích. Nejdiskutovanějšími evropskými tématy byla Lisabonská smlouva a smysl existence Evropského parlamentu, na které měli čeští občané veskrze negativní názor. Zásadním argumentem kritiků EU byl nedostatek demokratických principů jejího fungování, ačkoliv se mnoho čtenářů shodlo na nutnosti členství z důvodů bezpečnosti a ekonomické prosperity. Elektronická fóra byla významným nástrojem pro vyměňování názorů a působila jako platforma veřejné mobilizace, ať již pomocí Facebooku či jako rychlý zdroj informací. Lze proto potvrdit i druhou hypotézu, že internet hrál významnou roli během kampaně do EP.

Během voleb do Evropského parlamentu v České republice v červnu 2009 internet poskytoval rychlé informace, platformu pro sdílení názorů, umožňoval přímou participaci občanů na politických a jiných debatách a v případě Facebooku dokonce mobilizoval určitou část populace ke kolektivním akcím. Evropská unie a zároveň i Evropský parlament byly zejména občany považovány za neefektivní, drahé a zbytečné. To bylo zjevně způsobeno negativním hodnocením fungování české politické scény a nevraživostí vůči českým politikům, na něž se vztahovala většina hodnotících soudů. Je ale také třeba uvést, že negativní percepce EU se v mnoha případech ukázala jako důsledek nedostatečné informovanosti o fungování EU, čili jako důsledek informačního deficitu.

Tyto závěry zcela jistě nevystihují komplexitu problému, nicméně naznačují další směry bádání v proměnlivé a složité situaci vývoje evropské integrace. Potvrzují také vhodnost použití různých, v řadě případů komplementárních metod.

Literatura

- Baun, M., J. Durr, D. Marek, P. Šaradín. 2006. „The Europeanization of Czech Politics. The Political Parties and the EU Referendum.“ *Journal of Common Market Studies* 44 (2): 249–80.
- Havel, V. 2006. *Prosím stručně: Rozhovor s Karlem Hviždálou, poznámky, dokumenty*. Praha: Gallery.
- Hooghe, L., G. Marks, C. J. Wilson. 2002. „Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?“ *Comparative Political Studies* 35 (8): 965–989.
- Kopecký, P., C. Mudde. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe.“ *European Union Politics* 3 (3): 297–326.
- Maatsch, A. 2010. „Between an intergovernmental and a polycentric European Union National parliamentary discourses on democracy in the EU ratification process.“ *RECON Online Working Paper* 2010/18. Oslo: Arena.
- Rakušanová, P. 2007. „The Constitutional Debate: A One Man Show? Václav Klaus and the Constitutional Discourse in the Czech Media.“ *Perspectives on European Politics and Society* 8 (3): 342–373.

8. Přehled literatury k tématu

Česká literatura:

Monografie, sborníky:

- Bednář, Miloslav. *Evropanská tyranie: česká státní idea, Evropská unie a demokratická civilizace*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003. 229 s. ISBN 80-86547-24-8.
- Coughlan, Anthony et al. *Krach evropské ústavy: sborník textů*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. 102 s. Ekonomika, právo, politika, sv. 42/2005. ISBN 80-86547-45-0.
- Gatnar, Lumír (ed.) a David A. Lane (ed.). *Popular Opposition and Support for Different Types of the EU Integration: [3rd international conference, Prague, 17–18 February 2006]*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2007. 180 s. Librix.eu. ISBN 978-80-7399-194-4.
- Fiala, Petr a kol. *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, 373 stran, ISBN: 978-80-210-4920-8.
- Havlík, Vlastimil. *České politické strany a evropská integrace: evropeizace, evropanství, euroskepticismus?* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010. 200 s. Monografie; sv. 30. ISBN 978-80-210-5080-8.
- Havlík, Vlastimil et al. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006. 119 s. Studie; sv. č. 41. ISBN 80-210-4016-5.
- Herzog, Roman a Lüder Gerken. *Evropa zbavuje nás a naše zástupce vlivu*. Praha: Občanský institut, 2007. 11 s. Bulletin OI; č. 190. ISBN 978-80-86972-18-3.
- Julínek, Milan. *Český euroskepticismus* [rukopis]. 2005. 241.
- Klaus, Václav et al. *Budoucnost Evropské unie: sborník textů*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007. 97 s. Ekonomika, právo, politika, č. 60/2007. ISBN 978-80-86547-75-6.
- Klaus, Václav. *Evropa pohledem politika, pohledem ekonoma*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2001. 222 s. ISBN 80-902795-7-0.
- Klaus, Václav. *Evropa Václava Klause*. 2., dopl. a rev. vyd., v Knižním klubu vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2004. 208 s. ISBN 80-242-1239-0.
- Klaus, Václav. *Evropská integrace bez iluzí*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2011. 151 s. ISBN 978-80-242-3326-0.
- Klaus, Václav et al. *What is Europeism, or, What should not be the future for Europe*. Prague: Center for Economics and Politics, [2006]. 69 s. ISBN 80-86547-60-4.
- Mach, Petr. *Jak vystoupit z EU*. 1. vyd. [Praha]: Laissez Faire, 2010. 103 s. ISBN 978-80-254-6624-7.
- Mazák, Radek. 2003. *Budoucnost evropské integrace po přijetí společné ústavy EU*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

- Mrklas, Ladislav (ed.). *Proč nejsem eurofederalistou*. Praha: Jalna, 2003. 66 s. ISBN 80-239-0643-7.
- Papier, Hans-Jürgen. *Nové vystřízlivění Evropy: Lisabonská smlouva*. Praha: Občanský institut, 2008. 15 s. Bulletin OI; č. 200. ISBN 978-80-86972-30-5.
- Petřík, Michal. *Evropa ve slepé uličce: Lisabonská smlouva a politická unifikace*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. 118 s. ISBN 978-80-86547-07-7.
- Petřík, Michal. *Evropa ve slepé uličce: Lisabonská smlouva a politická unifikace*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. 118 s. ISBN 978-80-86547-71-8.
- Pítrová, Lenka et al. *Když se řekne Lisabonská smlouva: perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce*. 1. vyd. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády České republiky, 2008. 156 s. Dostupné z: <<http://www.euroskop.cz>>. ISBN 978-80-87041-48-2.
- Poláček, Pavel. *Evropská unie – cesta do otroctví*. 1. vyd. Praha: Matice Čech, Moravy a Slezska, 2003. 171 s. ISBN 80-903384-0-2.
- Riegel, Karel a kol. *EU, Češi a skepse*. 1. vyd. Praha: ISV, 2004. 178 s. Psychologie. ISBN 80-86642-34-8.
- Rovná, Lenka. „Jak jsem viděla Konvent.“ [How I saw the Convention] Pp. 28–43 in Jaroslav Šonka a kol. *Srozumitelně o Evropské unii*. Praha: Plot, 2004. ISBN 80-86523-32-2.
- Syllová, Jindřiška a kol. *Lisabonská smlouva: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. xli, 1299 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-339-4.
- Šafránek, Ladislav. *Festung Evropa: (konflikty přistoupení České republiky k Evropské unii)*. Říčany: Orego, 2002. 91 s. ISBN 80-86117-96-0.

Články v periodikách:

- Fürst, Rudolf. „Strategické partnerství EU – ČLR: Příležitost, skutečnost a eufemismus.“ *Mezinárodní vztahy* 2007, 42 (1): 7–24.
- Havlík, Vlastimil, Aneta Valterová. „Evropeizace českých politických stran: aplikace Ladrechova konceptu.“ *Slovenská politologická revue* 2007, 7 (4): 77–103.
- Havlík, Vlastimil. „Euroskepticismus a krajně pravicové strany v České republice.“ *Rexter* 01/2007: 32–52.
- Kaniok, Petr. „Euroskepticismus a Evropský parlament.“ *Politologický časopis* 2005, 12 (4): 416–429. ISSN 1211-3247.
- Kaniok, Petr. „Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?“ *Politologický časopis* 2005, 12 (2): 152–163. ISSN 1211-3247.
- Kaniok, Petr. „Statická, či dynamická unie: euroskepticismus a vnitřní legitimita evropské integrace.“ *Mezinárodní vztahy* 2011, 46 (4): 78–93. Dostupné z: <<http://kramerius.mzk.cz/search/handle/uuid:603b2e39-761b-402f-85cf-cb06ebae8625>>. ISSN 0323-1844.

- Kaniok, Petr. „Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU.“ *Politologický časopis – Czech Journal of Political Science* 2007, 14 (4): 345–360.
- Kopeček, Lubomír. „Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“ *Politologický časopis – Czech Journal of Political Science* 2004, 11 (3): 240–262.
- Macek, Lukáš. „Omyly a výmluvy eurorealistů: Skeptici proti Bruselu nehájí občany, ale patnáct národních byrokracií a jejich stohy předpisů.“ *Hospodářské noviny* 2001, 45 (146): 10. ISSN 0862-9587.
- Mazák, Radek. „Budoucnost evropské integrace po přijetí společné ústavy EU.“ *Scientific papers of the University of Pardubice. Series D Faculty of Economics and Administration* 8 (2003). Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/10195/32254>>.
- Šulc, František. „Euroskepticismus nabývá na intenzitě.“ *Hospodářské noviny* 1995, 39 (205): 23. ISSN 0862-9587.

Kvalifikační práce:

- Čmiel, Pavel. Lisabonská smlouva a demokratický deficit [online]. 2009 [cit. 2012-09-13]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Vít Hloušek. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/121095/fss_m/>.
- Kaniok, Petr. Europeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů [online]. 2006 [cit. 2012-09-13]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Markéta Pitrová. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/12188/fss_d/>.
- Skibová, Michaela. Veřejný euroskepticismus v České republice [online]. 2012 [cit. 2012-09-13]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Vlastimil Havlík. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/207170/fss_m/>.

Jiné:

- ČESKO. Prezident, Klaus, Václav a Slaný, Martin, ed. *Prezident republiky k Lisabonské smlouvě*. 1. vyd. Praha: Euromedia, 2009. 63 s. ISBN 978-80-86938-86-8.
- Jsmo informováni o pohledech a názorech na Evropskou unii?: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie v Praze, dne 25. května 1999*. Praha: Policy Center for the Promotion of Democracy, 1999. 96 s.
- Klaus v Bruselu*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2001. 87 s. ISBN 80-86547-05-1.
- Ne, ne, ne!: jediná pozitivní volba*. [Praha]: J.W. Hill, 2003. 118 s. ISBN 80-86427-17-X.
- Řekneme své ano nebo ne Evropské ústavě: analýza Smlouvy o Ústavě pro Evropu, která Evropskou unii přeměňuje v evropský stát*. Vyd. 1. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. 58 s. ISBN 80-86547-42-6.

Zahraniční literatura:

Monografie:

- Gesa-Stefanie Brincker, Mathias Jopp, Lenka Anna Rovná. *Leitbilder for the Future of the European Union, Dissenting Promoters of Unity*. Baden-Baden: NOMOS, 2011, 420 s. ISBN 978-3-8329-4845-0.
- Harmsen, Robert, Menno Spiering (ed.). *Euroscepticism: party politics, national identity and European integration*. Amsterdam: Rodopi, 2004. 290 s. European studies; 20. ISBN 90-420-1946-8.
- Jesień, Leszek. *The 1996 IGC: European citizenship reconsidered*. Wien: IDM, 1997. 151. Studien des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa.
- Leconte, Cecile. *Understanding euroscepticism*. New York: Palgrave Macmillan, 2010. xi, 307 s. EU series. ISBN 978-0-230-22806-1.
- Maršić, Tomislav. *Der Prager Regierungsturz und die Zukunft der EU: gelingt die Ratifikation des Lisabonner Vertrags in Tschechien?* Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2009. 17 s. SWP-Studie; 13.
- Rothkranz, Johannes. *ANO Evropě znamená NE Maastrichtu!*. Durach: Anton A. Schmid, 1998. 26 s. ISBN 3-932352-23-8.
- Rovná, Lenka, Wolfgang Wessels. *EU Constitutionalisation: From the Convention to the Constitutional treaty 2000–2005, Anatomy, Analysis, Assessment*, Prague: EUROPEUM, 2005.
- Rovná, Lenka, Zuzana Kasáková. *The Czech Republic, an uncomprehending and difficult partner?. In: Finn Laursen (ed.). The making of the EU's Lisbon Treaty: the role of member states*. 1. vyd. Bruxelles: Peter Lang, 2012, s. 173–205. ISBN 978-90-5201-812-6.
- Rohrschneider, Robert, Whitefield, Stephen (eds). *Public Opinion, Party Competition, and the European Union in Post-Communist Europe*. 1st pub. Houndsmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. vii, 280 s. ISBN 1-4039-7526-4.
- Szczerbiak, Aleks, Paul A. Taggart (eds.). *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism. Volume 1. Case studies and country surveys*. Oxford: Oxford University Press, 2008. xi, 403 s. ISBN 978-0-19-925830-7.
- Szczerbiak, Aleks, Paul A. Taggart (eds.). *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism. Volume 2, Comparative and theoretical perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2008. x, 285 s. ISBN 978-0-19-925835-2.
- Tiersky, Ronald (ed.). *Euro-skepticism: a reader*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2001. ix, 316 s. Europe today. ISBN 0-7425-1053-0.
- Weichsel, Volker. *Tschechien in Europa: nationalpolitische Traditionen und integrationsspolitische Konzepte*. Berlin: LIT, 2007. 273 s. Studien zu Konflikt und Kooperation im Osten; Bd. 16. ISBN 978-3-8258-0061-1.

Články, working papers:

- Braun, Mats. „Understanding Klaus: The Story of Czech Eurorealism.“ [online] No. 26. 9 [cit. 23. 4. 2013]. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=2001349> nebo <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2001349>.
- Bojan Petrovic, Etel Solingen. „Europeanisation and internationalisation: The case of the Czech Republic.“ *New Political Economy* 2005, roč. 10 (3): 281–303. ISSN 13563467.
- Hanley, Sean. „A nation of sceptics? The Czech EU accession referendum of 13–14 June 2003.“ *West European Politics* 2004, 27 (4): 691–715. ISSN 01402382.
- Hanley, Sean. „From neo-liberalism to national interests: Ideology, strategy, and party development in the euroscepticism of the Czech right.“ *East European Politics & Societies* 2004, 18 (3): 513–548. ISSN 08883254.
- Havlik, Vlastimil. „A breaking-up of a pro-European consensus: Attitudes of Czech political parties towards the European integration (1998–2010).“ *Communist and post-communist studies* 2011, 44 (2): 129–147. ISSN 0967067X.
- Kopecký, Petr. „An Awkward Newcomer? EU Enlargement and Euroscepticism in the Czech Republic.“ *European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics* 2004, 20: 225–245.
- Neumayer, Laure. „Euroscepticism as a political label: The use of European Union issues in political competition in the new Member States.“ *European Journal of Political Research* 2008, 47 (2): 135–160. ISSN 03044130.
- Pitrova, Marketa. „Populism in the first European elections in the Czech Republic.“ *EioP2007*, 11 (2): 1–13. ISSN 10275193.
- Riishøj, Søren. „Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic.“ *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 2007, 35 (3): 503–535.
- Rovná, Lenka. „Constitutionalizing the European Union: The Lisbon Treaty and the Czech Republic, L'Europe en formation.“ *Revue d'études sur la construction européenne et le fédéralisme* 2011 (362): 101–123. ISSN 0014-2808.
- Rovný, J. „Conceptualising Party-based Euroscepticism: Magnitude and Motivations.“ *Collegium. Does Euroscepticism have a passport?* 2004 (29): 31–47.

O autorech

Petra Guasti je vědeckou pracovnící oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a Institutu politologie University Johannesese Gutenberga v Mainzu. Získala titul M.A. na Lancaster University (M.A. in Society and Politics, 2002) a Ph.D. z politické sociologie na Univerzitě Karlově (2007). Ve své doktorské práci se zabývala transformací občanské společnosti ve střední Evropě. Ve svém výzkumu se zaměřuje na fungování moderní demokracie na národní a evropské úrovni a demokratické instituce v komparativní perspektivě. Je spolupředsedající (co-convenor) Standing Group Central and Eastern European Politics Evropského konsorcia pro politický výzkum (ECPR).

E-mail: petra.guasti@soc.cas.cz and petraguasti@gmail.com

Jessie Hronešová je výzkumnou pracovnící oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a doktorandkou na London School of Economics and Political Science. Magisterský titul (MPhil) v oboru Russian and East European Studies získala na St. Antony's College, University of Oxford (2011). Ve svém výzkumu se zaměřuje na nacionalismus v Evropě, etnické a národní identity, společensko-politické aspekty přechodů k demokracii ve střední a východní Evropě, politiku na Balkáně a na otázky poválečného vyrovnání a spravedlnosti v bývalé Jugoslávii.

E-mail: jessie.hronesova@sant.oxon.org

Tomáš Lacina je odborným pracovníkem oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a doktorandem politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Mezi jeho hlavní výzkumná témata patří oblast legislativních studií a dále proces evropské integrace s důrazem na roli elit a utváření evropské identity. Na toto téma se také zaměřil v rámci projektu FP6 projektu RECON, kde byl členem českého týmu, a účastnil se rovněž komparativní analýzy parlamentního diskurzu v ratifikačním procesu Lisabonské smlouvy organizované Brémskou univerzitou (Jean Monnet Centre for European Studies).

E-mail: tomas.lacina@soc.cas.cz

Zdenka Mansfeldová je vedoucí vědeckou pracovnící a vedoucí oddělení Sociologie politiky v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Absolvovala sociologii a psychologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, hodnost kandidáta věd (CSc.) získala v oboru empirická sociologie na Filozofické fakultě Moskevské státní univerzity. Její výzkumný zájem je zaměřen na fungování moderních demokracií a jejich institucí na národní a evropské úrovni, na reprezentaci zájmů, politickou reprezentaci prostřednictvím parlamentu a nepolitické zájmové struktury. Dlouhodobě se věnuje problematice sociálního dialogu. Je spolupředsedající Výzkumného výboru RC08 – Legislative Specialists Mezinárodní politologické asociace IPSA. Získala řadu zahraničních stipendií a působila jako hostující badatel a přednášející na univerzitách a ve výzkumných institucích v Německu, Rakousku, Bulharsku, Japonsku a na Taiwanu.

E-mail: zdenka.mansfeldova@soc.cas.cz

About the authors

Guasti, Petra is a senior researcher at the Department of Political Sociology, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, and a senior researcher at the Institute of Political Science at the Johannes Gutenberg University of Mainz. She holds an M.A. in Society and Politics from Lancaster University and a PhD in political sociology from the Charles University in Prague. Her doctoral thesis (2007) dealt with transformation of civil society in Central and Eastern Europe. Her research focuses on the workings of modern democracies at the national and European levels and democratic institutions from a comparative perspective. She is a Co-convener of the Standing Group Central and Eastern European Politics of the European Consortium for Political Research.

E-mail: petra.guasti@soc.cas.cz and petraguasti@gmail.com

Hronesova, Jessie is a junior research assistant at the Department of Political Sociology, Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic in Prague. She holds an MPhil in Russian and East European Studies from St Antony's College, University of Oxford, United Kingdom. Her research interests include nationalism in Europe, ethnic and national identities, and socio-political transitions to democracy in Central and Eastern Europe with special focus on Western Balkans.

E-mail: jessie.hronesova@sant.oxon.org

Lacina, Tomas is a junior researcher at the Department of Political Sociology at the Institute of Sociology, Czech Academy of Sciences, and a PhD candidate at the Institute of Political Studies, Faculty of Social Sciences, and Charles University in Prague. His research interests include Legislative studies, the European integration, European identity, elite discourses and other related topics. He has participated in the RECON project, as a member of the Czech team focusing on issue European identities. Within RECON project he also took part in comparative parliamentary discourse analysis of the Lisbon Treaty ratification, organized by the Jean Monnet Center for European Studies, Bremen University.

E-mail: tomas.lacina@soc.cas.cz

Mansfeldová, Zdenka is a senior researcher and head of the Department of Political Sociology at the Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic. She holds an M. A. in sociology and psychology from the Faculty of Philosophy, Charles University, Prague, and she obtained her CSc. (equivalent to PhD) in empirical sociology from the Faculty of Philosophy, Moscow State University. Her research focuses on the functioning of modern democracies and their institutions, representation of interests, political representation in parties and parliaments and non-political interests' structures. She has a long-lasting interest in social dialogue. She was awarded several fellowships and invited as a visiting researcher and lecturer by universities and research institutions in Germany, Austria, Bulgaria, Japan, and Taiwan.

E-mail: zdenka.mansfeldova@soc.cas.cz

Exposé

V předkládané publikaci autorský tým projektu Rekonstituování demokracie v Evropě (RECON FP6 projekt, 2007–2011) nabízí pohled na proměny české veřejné sféry a české politiky v kontextu přípravy Smlouvy o Ústavě pro Evropu a ratifikace Lisabonské smlouvy a následných voleb do Evropského parlamentu (2009). Převážná část této publikace vznikla v průběhu projektu jako součást komparativních šetření a byla různou formou publikována v anglickém jazyce. Metodologie jednotlivých kapitol se opírá o kvalitativní metodologii – diskurzní analýzu, analýzu médií a parlamentních diskusí. Teoreticky se opíráme o možné modely evropského vládnutí konceptualizované projektem RECON. Snahou autorů bylo jednotlivé příspěvky propojit, teoreticky zastřešit a představit české čtenářské obci.

Období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy (2004–2009) považujeme za velmi podnětné, protože představovalo v České republice klíčový posun hlavního proudu českého politického diskurzu v otázkách Evropské unie. Posun k politickému konsensu o Lisabonské smlouvě a (omezené) akceptaci evropského projektu byl doprovázen „evropeizací“ českého domácího politického konfliktu. Lisabonská smlouva se stala symbolem mocenského boje mezi vládou a opozicí, a to jak politicky, tak ideologicky.

První úvodní kapitola seznamuje čtenáře s pohledem odborné literatury na euroskepticismus jako formu politické soutěže o další vývoj evropského integračního procesu a aplikuje vybrané teoretické a konceptuální přístupy na situaci v České republice. Následně jsou představeni klíčoví aktéři politického diskurzu evropského integračního procesu, jejich postoje a vzájemná interakce.

V druhé kapitole Petra Guasti vytváří konceptuální rámec publikace. Nejprve nastíní proces proměny evropského diskurzu v České republice v období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy, stručně představí proces evropeizace, vůči němuž se euroskepticismus často vymezuje, a modely evropského vládnutí. Pro pochopení ukotvenosti práce v projektu RECON rovněž stručně představuje RECON modely možného fungování evropské komunity (polity). Posledním stavebním kamenem konceptuálního rámce je pak konceptualizace veřejné sféry jako prostoru politické soutěže, vytváření a přetváření českého politického diskurzu a formování postojů k evropskému integračnímu procesu. Na závěr druhé kapitoly pak dochází k propojení konceptu evropského vládnutí a forem českého euroskepticismu.

Ve třetí kapitole se Zdenka Mansfeldová zaměřuje na diskusi o ratifikaci Lisabonské smlouvy a úlohu Parlamentu České republiky. Nejprve se věnuje postojům českých politických elit k evropské integraci a jejímu dalšímu směřování (možnému prohlubování). Následně se pak zaměří na ratifikační diskusi a prohloubení polarizace evropské integrační diskuse v ČR v období českého předsednictví. Na základě analýz postojů poslanců a politických elit autorka konstatuje, že česká politická elita a zejména poslanci českého parlamentu jsou vůči evropské integraci skeptičtější než jejich kolegové z dalších členských zemí EU (a to nejen starých členských zemí, ale i těch nových). Na rozdíl od narůstající podpory Lisabonské smlouvy ze strany občanů se postoj poslanců ve zkoumaném období zhoršoval (posilovalo se negativní vymezování vůči prohlubování integračního procesu). Ratifikační proces tak dále prohloubil, uzavírá autorka, rozštěpení české politické scény. Následná politická mobilizace vedla ke vzniku nových politických subjektů, které se ucházely o přízeň občanů ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Jejich neúspěch je potvrzením přetrvávajícího českého paradoxu, kdy je euroskeptická politická elita konfrontována s proevropsky smýšlející veřejností.

Ve čtvrté kapitole Petra Guasti představuje komplexní analýzu diskurzu Evropské ústavy v České republice v ratifikačním období. Na základě diskurzní analýzy konstatuje, že politickým diskusím v českých médiích dominovalo v ratifikačním období téma způsobu ratifikace (procedurální témata), které, jak uvádí Schulz a Chabreckova, hrálo klíčovou roli již v procesu utváření české pozice během Konventu (2006). Procedurální charakter české diskuse rovněž vedl k jistému potlačení substantivních témat, která hrála důležitější roli během Konventu. Pozitivní i negativní definice ústavy hrály nadále důležitou, nikoli však dominantní roli. Ve vztahu k českému euroskepticismu mediální analýza ukazuje, že komplexní charakter českého euroskepticismu je výsledek hluboce polarizovaného stranického a politického konfliktu mezi stoupenci Smlouvy (sociální demokraté, křesťanští demokraté a od listopadu 2008 někteří občanští demokraté) a odpůrci ústavy (prezident, komunisté a některé nově ustavené politické strany). Dalším faktorem, který posílil mediální dominanci euroskeptiků, byla politizace celého procesu, která vedla k vytěsnění nepolitických aktérů. Závěrem autorka konstatuje, že ve formování českého politického diskurzu hrají nadále klíčovou roli politické strany a také fakt, že hloubka polarizace konfliktu negativně ovlivňuje kulturu veřejné diskuse (zejména personalizace celého konfliktu).

V páté kapitole se Tomáš Lacina věnuje analýze diskusí o Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvy na půdě Parlamentu České republiky. Autor si klade otázku, jaká byla povaha hlavních konfliktních linií v České republice, a interpretuje je na základě diskurzní analýzy plenárních debat na půdě

Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR. Kapitola se nejprve věnuje uvedení kontextu parlamentních debat, následně představuje komparativní metodologii a teoretická východiska analýzy. Vlastní analýza pak potvrzuje silnou polarizaci českého politického diskurzu v průběhu parlamentních debat. Tematické zaměření českých parlamentních debat bylo substantivní – jak poslanci, tak senátoři se zaměřili na reformy evropských a národních institucí. Dopad Lisabonské smlouvy na konkrétní politiky (policies) zůstal mimo zájem parlamentní reprezentace (stejně jako v dalších nových členských zemích, které byly analyzovány v rámci projektu RECON). Autor konstatuje, že hlavními faktory ovlivňujícími postoje stran k institucionální reformě Evropské unie byla ideologie vyjádřená osou levice-pravice a TAN-GAL štěpením, doplněná v konečném důsledku také účastí ve vládě. Z celkových výsledků analýz rovněž vyplývá, shrnuje autor, že se opozice vůči vývoji evropské integrace posouvá směrem ke středu politického spektra a klasické evropské konzervativní a křesťanskodemokratické strany, které dříve integraci podporovaly, se náhle ocitají v opozici po boku radikálně levicových stran [Maatsch 2010]. Přestože tento trend lze v České republice sledovat, došlo v průběhu ratifikačních debat k významnému posunu (a v důsledku toho rozkolu) uvnitř ODS, v níž byl posílen proevropský proud. Tento posun by odpovídal postojům voličů ODS, které lze na základě analýz veřejného mínění považovat za tzv. vítěze integračního procesu. Pád Topolánkovy vlády však proces přibližování postojů ODS k postojům jejích voličů do značné míry zastavil – účast ve vládě tedy byla v České republice v případě ODS velmi silným faktorem, který poskytoval motivaci k překonávání vnitřní opozice a vedl nakonec k umožnění ratifikace smlouvy (za cenu pády vlády a konce politické kariéry Mirka Topolánka).

V šesté kapitole Jessie Hronešová a Zdenka Mansfeldová analyzují participativní žurnalistiku v průběhu volební kampaně do Evropského parlamentu na jaře 2009. Na základě kvalitativní analýzy vybraných online zpravodajských médií se kapitola zaměřila na otázku, jakým způsobem hlavní aktéři (novináři, političtí aktéři a široká veřejnost) hodnotili Evropskou unii, evropské instituce, programy, cíle a smysl existence EU. V první části kapitola vymezuje dílčí teoretický a metodologický rámec, následně zkoumá transformaci české veřejné sféry a roli elektronických médií a participativní žurnalistiky během volební kampaně do evropských voleb na jaře 2009. Autorky konstatují, že internetová platforma byla rychlým, levným a efektivním nástrojem pro přenos informací, sdílení názorů a zapojování občanů do veřejných diskusí. Ačkoliv nelze internetovou veřejnou sféru považovat za reprezentativní pro celou českou populaci, jedná se o její nezanedbatelnou část. Vzniká zde tedy prostor pro nový druh žurnalistiky participativního typu, která představuje zásadní zlom v žurnalistické praxi, neboť

často splývají úlohy čtenářů a novinářů. Přes silné provázání online a tištěných médií autorky konstatují, že online veřejná sféra se značně liší od klasické tradiční veřejné sféry, a to zejména díky jinému druhu interakce. Mediální analýza potvrdila fakt, že evropská témata byla zastíněna domácími politickými šarvátkami, které hrály zásadní roli během volebních kampaní. I přesto však mezi nejdiskutovanější témata patřila Lisabonská smlouva a smysl existence Evropského parlamentu. Online diskusní fóra byla významným nástrojem pro výměnu názorů a působila jako platforma veřejné mobilizace. Hlavním zjištěním je konstatování negativního mediálního obrazu Evropské unie v České republice. Základními argumenty kritiků Evropské unie byl demokratický deficit, nedostatečný podíl České republiky a českých občanů na jejím vedení (tedy neschopnost hájit národní zájmy). Jak Evropská komise (která je považována za zosobnění EU), tak Evropský parlament byly zejména občany v online diskusích považovány za neefektivní, drahé a zbytečné. Konfrontace výsledků mediální analýzy a výzkumů veřejného mínění přináší zjištění, že česká online diskuse evropských témat je dominována kritiky, kteří jsou schopni argumentačně se do diskusí zapojit. Proevropsky orientovaní čtenáři se do online diskusí zapojují méně, své postoje však manifestují volebním chováním – ve volbách do EP euroskeptické politické subjekty zcela propadly.

V závěru Zdenka Mansfeldová a Petra Guasti shrnují základní zjištění práce a konstatují, že celkový politický charakter diskuse Lisabonské smlouvy v České republice potvrzuje argument silné evropeizace české domácí politiky v období před vstupem do Evropské unie, dominované politickými stranami. Politické strany dlouhodobě nejen ovládají a formují procesy evropeizace v České republice, ale zprostředkují také informace občanům a mají dominantní vliv na formování postojů občanů k evropským tématům. Přestože politické strany komunikují a na evropské úrovni kooperují s ostatními evropskými politickými stranami, a bylo by tedy možné předpokládat, že budou postupně přijímat politickou kulturu svých protějšků, autoři konstatují, že celková kultura ratifikační diskuse byla velmi nízká. V situaci, kdy politickému prostoru dominují osobní spory, ideologické diskuse a mocenské ambice, je nutné na závěr zdůraznit pozitivní roli, kterou v celém procesu sehrál český Ústavní soud, jehož rozhodnutí v letech 2008 a 2009 nejen potvrzují ústavní charakter Lisabonské smlouvy a její soulad s Ústavou České republiky, ale také odmítají velkou část diskurzivních praktik oponentů Lisabonské smlouvy. V neposlední řadě je rovněž nutné upozornit na již zmíněnou skutečnost, a to, že občané České republiky vnímají integrační proces výrazně pozitivněji než politické elity.

Resumé

Euroskepticismus a percepce evropského integračního procesu v České republice v letech 2004–2010

Zdenka Mansfeldová, Petra Guasti (eds.)

V předkládané publikaci autorský tým nabízí pohled na proměny české veřejné sféry a české politiky v kontextu přípravy Smlouvy o Ústavě pro Evropu a ratifikace Lisabonské smlouvy a následných voleb do Evropského parlamentu (2009). Období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy (2004–2009) považujeme za velmi podnětné, protože představovalo v České republice klíčový posun hlavního proudu českého politického diskurzu v otázkách Evropské unie. Posun k politickému konsensu o Lisabonské smlouvě a (omezené) akceptaci evropského projektu byl doprovázen „evropeizací“ českého domácího politického konfliktu. Lisabonská smlouva se stala symbolem mocenského boje mezi vládou a opozicí, a to jak politicky, tak ideologicky.

Politická soutěž (*political contestation*) evropského integračního procesu na národní i evropské úrovni se v posledním desetiletí výrazně proměnila. Otázky jako legitimita evropského vládnutí již nejsou jen součástí teoretických diskusí, ale do značné míry strukturují politické diskuse a konflikty o evropské integraci [Trenz et al. 2011, Michailidou et al. 2012]. V průběhu přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy se významnou měrou zvýšila intenzita těchto konfliktů a došlo rovněž k politické mobilizaci občanů (nejen v zemích, v nichž proběhla úspěšná i neúspěšná referenda – Španělsko, Irsko, Francie, Nizozemí). Evropský veřejný prostor se tak stal více konfliktním, ale rovněž více otevřeným; vedle tradičních politických aktérů – vlád a stran – do něj ve zvýšené míře vstoupili zájmové skupiny, sociální a občanská hnutí i jednotliví občané.

V kontextu integračního procesu je politická soutěž v odborné literatuře konceptualizována s důrazem na strukturu a dopad [Hooghe, Marks 2008]. Česká republika je však do značné míry paradoxem – zatímco integrační proces je politickými aktéry významně politizován, politické elity jsou označovány jako euroskeptické, občané integrační projekt podporují [Braun 2009, Eurobarometr 2009]. Jaký je tedy vztah mezi již zmíněnou polarizací a politickou soutěží v České republice? Ve snaze o stručnou odpověď lze konstatovat, že především dynamický. V období před vstupem ČR do Evropské unie neby-

lo téma evropské integrace, chápané ovšem jako vstup ČR do Evropské unie, polarizační, naopak, existoval konsensus, a to jak mezi občany, tak mezi politickými aktéry.

Ve sledovaném období se však evropský integrační diskurz zcela transformuje – dochází k posunu od rozšiřování k prohlubování integračního procesu, tedy od přijímání nových členských států k posilování a upevňování institucionální architektury EU. V těchto otázkách však v ratifikačním období v rámci EU neexistoval konsensus. Na tomto faktu se ostatně nic nezměnilo až do současnosti. Naopak v posledních letech (2011–2012) dochází k prohlubování a vyostřování rozdílů mezi zastánci a odpůrci hlubší integrace v řadě oblastí (např. fiskální politika). Česká republika se v tomto směru spolu s Velkou Británií řadí v postojích k integračnímu procesu na extrémní pól, obě země nejen že odmítají prohlubování integrace, ale požadují omezení vybraných stávajících kompetencí EU a posílení národních států.

Je tedy v České republice integrační proces zpochybňován, a je Česká republika euroskeptickou zemí? Tato publikace nabízí nový úhel pohledu na roli, jakou integrační proces hraje v domácí politice členských zemí. Pro studium českého politického diskurzu se jako nejvhodnější jeví analytický model představený Kopeckým a Muddem [2002], který umožňuje rozlišovat mezi konstruktivní kritikou integračního procesu a jeho úplným zavržením.

Komplexitu euroskepticismu se v této publikaci pokusíme shodně s Kopeckým a Muddem [2002] redukovat tak, že převezmeme Kopeckého a Muddeho dvojdimenzionální typologii stranických postojů k Evropské unii a k integračnímu procesu. Tuto typologii rozšíříme o třetí dimenzi, kterou bude postoj k Lisabonské smlouvě (i její předchozí formě, tedy Evropské ústavě). Zatímco se Česká republika podle Taggarta a Szczerbiaka může umísťovat vysoko na škále euroskepticismu, neměli bychom přehlížet polarizovanou povahu české domácí politiky, což se také odráží na vztahu mezi obhájci a odpůrci Ústavy EU. Naším cílem je proto ukázat, že Ústavní smlouva nejen že vytváří dimenzi třetí, ale tato třetí dimenze protíná obě předchozí, čímž se vytváří třídimenzionální analytický prostor, který jako jediný umožňuje skutečně přesný obraz postojů různých aktérů k evropskému integračnímu procesu.

Konceptuálně se práce opírá o tři modely demokracie pro budoucnost Evropské unie, rozvinuté v rámci projektu RECON. Navržené teoretické modely [Eriksen, Fossum 2007] se různým způsobem vypořádávají s dilematem mezi záchranou demokracie na úrovni národních států a přenášením demokracie na evropskou úroveň (za cenu ztrát kvality národních demokracií), které dominuje evropské debatě o demokratickém deficitu EU. Text stručně představí jednotlivé modely a zaměří se na jejich reflexi v parlamentních debatách v ČR.

První model spojuje demokracii v EU výlučně s národním státem. Legitimita tedy může být odvozena pouze z demokratických institucí členských států. Evropská unie je v tomto modelu konceptualizována jako funkční nástroj, který byl vytvořen za účelem řešení problémů přesahujících kapacitu členských států. Z toho vyplývá, že v tomto systému mají instituce EU čistě mezivládní formu.

Druhý model je model federální, který však nutně nevyžaduje absolutní rozpuštění národních identit a ustavení panevropské identity. Podle něj Evropská unie potřebuje přímou legitimitu. To v důsledku vyžaduje určitou míru společného smyslu pro solidaritu a komunitu založenou na ústavních, nikoli etnických principech. Model rovněž předpokládá vůli k vytvoření silných evropských institucí, které se budou podílet na budování evropského *welfare-state*. Zásadní rozdíl mezi oběma modely viditelně spočívá především v alokaci legitimacy na národní či evropskou úroveň.

Třetí model je možné nazvat kosmopolitním. Tento model se zakládá na předpokladu, že demokracie je možná bez existence státu. Zdroje legitimacy jsou roztroušeny mezi evropskou, národní a mezinárodní úroveň. Model počítá se vzájemným vlivem a interakcí EU s mezinárodními a transnacionálními nestátními institucemi. V kontextu České republiky je nutné zmínit, že zastáncem třetího modelu byl první prezident České republiky Václav Havel, ten se však do české diskuse v ratifikačním období výrazně nezapojoval. Lisabonskou smlouvu považoval za kompromis a již návrh ústavy podle něj nešel dostatečně daleko především v oblastech posilování demokratických aspektů evropského vládnutí [Rakušanová 2009, srovnej Havel 2006].

Na obecné úrovni jsou Češi obvykle považováni za euroskeptiky, a to se netýká pouze občanů, ale i elit. Ukazují to výsledky početných empirických studií i diskuse o ratifikaci Lisabonské smlouvy. Český politický diskurz však rovněž vykazuje silné tendence k „europeizaci“ domácích politických střetů. Je to možné demonstrovat na příkladu Lisabonské smlouvy, která se v minulosti stala symbolem mocenských bojů mezi vládou a opozicí jak na politické, tak ideologické úrovni. Zatímco bývalá vláda Mirka Topolánka vykazovala rostoucí proevropské postoje a sehrála zásadní roli při přijetí Lisabonské smlouvy v obou komorách českého parlamentu, sociální demokraté obětovali svůj postoj vůči EU a podporu Lisabonské smlouvě na oltář krátkodobého politického vítězství na domácí půdě. Podobně jako diskuse o ústavní smlouvě byla i Lisabonská smlouva rámována a prezentována jako další a nutný krok na cestě k integraci EU. Do popředí se často dostával vztah mezi přístupem České republiky do EU a ratifikační smlouvy.

Diskuse je možné shrnout jako (1.) poměrně obecné s několika málo aktéry schopnými předkládat (nebo vůbec se zájmem o) komplexnější a hlubší analý-

zu zásadních ústavních témat, což ponechalo množství jejich tvrzení bez argumentačního odůvodnění; (2.) polarizovaný konflikt na několika úrovních, včetně úrovně bývalé vládní koalice a opozice, a (3.) personalizace do osob ministerského předsedy Topolánka a prezidenta Klause jako osobních protivníků. Vysoká míra polarizace a politizace české diskuse vysvětluje určující roli politických elit v debatě na úkor dalších aktérů, jako jsou členové občanské společnosti a samotní občané.

U klíčových aktérů diskusí je možné nalézt dva hlavní diskurzivní prvky: (1.) Lisabonská smlouva je vykreslována jako logické pokračování integrace EU a je spojena s přístupem České republiky do EU a (2.) Lisabonská smlouva, stejně jako Smlouva o Ústavě pro Evropu, je vnímána jako hlavní formativní dokument určující ideologickou povahu Evropské unie. První diskurz týkající se podstaty evropské integrace byl používán oběma proti sobě stojícími stranami v diskusi. V obou případech je také možné vidět urgentní potřebu institucionálních reforem Evropské unie.

Zatímco zastánci Lisabonské smlouvy zdůrazňují potřebu dalšího prohloubení evropské integrace, její oponenti tvrdí, že Smlouva změnila podmínky, za nichž Česká republika vstoupila do EU, a zdůrazňují nedostatky dokumentu z hlediska meritorních i procedurálních otázek. Druhá diskurzivní větev je ideologicky silně nabitá a hlavní spornou věcí je střet mezi vnímáním Smlouvy jako něčeho, co ustavuje reformovaný evropský sociální model (což je hodnoceno negativně odpůrci ústavy, jako je prezident Václav Klaus, CEP, CEVRO a další euroskeptické think tanky), nebo jako nebezpečně posilující liberalismus v Evropě (což je názor ústavních odpůrců na levici).

Dále na základě našich zjištění můžeme podpořit typologii stranických pozic v Evropě, kterou přinesli Kopecký a Mudde [2002]. Naše analýzy prokázaly, že česká politická elita rozlišuje mezi podporou pro členství země v EU¹ a podporou-kritikou Evropské ústavy / Lisabonské smlouvy. Můžeme tudíž potvrdit původní předpoklad, že vedle podpory pro evropskou integraci (jak retrospektivní ve vztahu k vlastní zemi aktérů, tak prospektivní ve vztahu k dalšímu evropskému rozšíření) a podpory pro EU obecně (která je poměrně rozptýlená), má podpora odporu vůči Smlouvě stejně důležitou dimenzi a tvoří užitečné rozšíření typologie Kopeckého a Muddeho. Tato rozlišující linie mezi stoupenci a odpůrci je spíše výrazem obecnějšího vzorce transnacionálních politických konfliktů mezi soupeřícími modely evropského občanského řádu.

Ve sledovaném období dochází v důsledku značné polarizace politické souítěže k silnému ideologickému vyhranění a rozštěpení. Prostor mezi dvěma

1 Kopecký a Mudde hovoří o podpoře pro evropskou integraci [Kopecký, Mudde 2002].

póly – tedy odmítáním evropské integrace a její podporou – zůstává uvolněný, dosahování kompromisu se stává výrazně obtížnějším. Ve sledovaném období se o posun od euroskeptického pólu – tedy k neutrálnějšímu pohledu na evropský integrační proces, který by byl více v souladu s postoji voličů, pokusil tehdejší premiér a předseda ODS Mirek Topolánek. Přestože se premiéru Topolánkovi podařilo prosadit schválení Lisabonské smlouvy v obou komorách parlamentu, uvnitř strany byla jeho pozice oslabena. Hloubku rozštěpení uvnitř ODS lze dokumentovat faktem, že část euroskeptického křídla strany byla ochotna podpořit opozici (ČSSD) v jejím úspěšném pokusu o vyslovení nedůvěry vládě v průběhu českého předsednictví v Radě EU. Politizace otázek evropské integrace souvisí s faktem, že političtí aktéři a politické diskurzy dominují veřejné sféře. Na rozdíl od jiných evropských zemí (např. Francie) nemělo téma evropské integrace ve sledovaném období mobilizační potenciál.

Dominance veřejné diskuse politickými aktéry zároveň přispívá k tomu, že občanská společnost nedostává v médiích prostor, ve sledovaném období a tématu byla občanská společnost zastoupena v médiích sporadicky. Pokud ano, tak spíše prostřednictvím svých členů, kteří jsou médiu prezentováni jako experti na určitou problematiku. Nedošlo však k širší veřejné diskusi tématu prohlubování evropského integračního procesu. Ratifikace Lisabonské smlouvy, která měla jistý potenciál být katalyzátorem této diskuse a mohla přispět k mobilizaci občanů a zvýšení občanské a politické participace, zůstala v České republice nevyužitou šancí.

V kontextu zapojení občanské společnosti do veřejné diskuse evropského integračního procesu je ve sledovaném období možné sledovat rovněž problém financování. V období po vstupu ČR do EU významně ubylo finančních prostředků pro proevropská uskupení, která byla do značné míry závislá na financování ze strany Evropské unie a státu. Euroskeptické skupiny se s tímto problémem nepotýkaly (nebo ne do takové míry), protože jejich zdroje a struktura financování se výrazně liší a jsou na evropských a státních prostředcích nezávislé.

Co se týká českého euroskepticismu, naše analýza ukázala, že jde skutečně o velice komplexní obraz. Zatímco Česká republika na obecně úrovni stojí vysoko na škále euroskepticismu, bližší analýza ukazuje, že jde o výsledek hluboce polarizovaného stranického a politického konfliktu mezi stoupenci Smlouvy (sociální demokraté, křesťanští demokraté a od listopadu 2008 někteří občanskí demokraté) a odpůrci (prezident, komunisté a některé nově ustavené politické strany). Vysoká polarizace a posun občanských demokratů do proevropského a prolisabonského tábora zanechalo pravicový euroskeptický prostor prázdný. Nové politické strany, jako je Strana svobodných občanů a Libertas.cz, se pokusily tento prostor zaplnit. Dalším faktorem, který dále ohrožoval ratifikaci

Smlouvy a posiloval tábor euroskeptiků, byla politizace celého procesu s relativně malým počtem nepolitických hráčů, kteří se domácích diskusí účastnili.

Celková politická povaha diskuse o Evropské ústavě dále podporuje argument, že silná europeizace české politiky se odehrála v období před přístupem do EU a že politické stany měly v tomto procesu důležitou roli. Díky komunikaci a mezinárodní spolupráci s dalšími evropskými politickými stranami utvářely české politické elity preference voličů ve vztahu k ústavě a evropským tématům obecně [Baun et al. 2006]. Politické strany proto nadále mají vedoucí roli v českých diskusích o evropských tématech a zprostředkovávají a utvářejí procesy europeizace v České republice. Jak nicméně ukazuje tato analýza, kultura debaty (zejména personalizace celého konfliktu) zjevně přetrvává. V této situaci by měla být zdůrazněna role Ústavního soudu jako ochránce demokratických hodnot.

Česká politická elita a zejména čeští poslanci jsou vůči evropské integraci skeptičtější než jejich kolegové z dalších členských zemí EU, a to nejen starých členských zemí, ale i těch nových. Tyto rozdíly se projevily i při projednávání Lisabonské smlouvy. Její ratifikace se ukázala být složitým procesem, do kterého se promítaly spory a napětí na domácí politické scéně a slabá podpora vlády v parlamentu. Medializace těchto sporů pravděpodobně přitáhla více pozornosti občanů k Lisabonské smlouvě než vládní kampaň.

Podíváme-li se na parlamentní debaty v té době, nalézáme většinově podporu pro první „mezivládní“ model. Federální model se objevuje ve velmi omezené míře, ale v negativní konotaci, kdy se proti směřování k podobnému modelu vymezovali někteří zákonodárci ODS. Model kosmopolitní pak v debatách chyběl zcela. Zákonodárci se v debatách vůbec nezabývali možnou mezinárodní či transnacionální dimenzí. V diskusích se nejčastěji kromě mezivládního modelu vyskytovala koncepce EU jako polycentrického, víceúrovňového systému bez jasné hierarchie, kde existuje více zdrojů legitimacy bez vertikálního řádu, který by zahrnoval všechny instituce a politiky společenství. Tento model však není možné označovat za federální, jelikož postrádá federální institucionální strukturu, ani za kosmopolitní, protože jako zdroje legitimacy označuje pouze národní a evropské instituce; jedná se o jakýsi model sdílené suverenity.

Analýza plenárních parlamentních diskusí ke Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Lisabonské smlouvě v České republice potvrdila silnou polarizaci českého politického spektra ve vztahu k otázkám Evropské unie a jejího budoucího směřování. Tematicky se čeští poslanci a senátoři soustředili především na diskusí o reformách národních a evropských institucí, zatímco jednotlivé měnící se politiky společenství zůstávaly stranou jejich zájmu. Analýza parlamentních debat velice jasně ukázala, že zákonodárci vnímají Evropskou unii jako čistě bipolární politické prostředí, ohraničené mezivládním principem a konceptem federalismu,

který je sice uznáván jako teoretická možnost, nicméně byl zamítnut jako vhodný model pro budoucí politické uspořádání Evropské unie.

Výsledky analýzy rovněž potvrdily, že hlavními dvěma faktory ovlivňujícími postoje stran k institucionální reformě Evropské unie byla ideologie vyjádřená osou levice-pravice a TAN-GAL² štěpením a v konečném důsledku i participace ve vládě. V celém vzorku zkoumaných zemí patřily k hlavním proponentům institucionálních změn EU sociálně demokratické a liberální strany, zatímco konzervativní a radikálně levicové strany představovaly nejčastěji opozici vůči těmto změnám. Podobný obrázek bylo možné pozorovat i v České republice, kde hlavními aktéry opozice vetující převážnou většinu institucionálních reforem byly ODS a KSČM. Do opačného tábora bychom pak řadili ČSSD, KDU-ČSL, Stranu zelených a Unii svobody. Zástupci posledních třech stran však nebyli v parlamentních diskusích, patrně i vzhledem k počtu svých mandátů, příliš aktivní. Určitou výjimku z načrtnutého vzorce představuje v kontextu české politické scény KDU-ČSL jako strana konzervativní, přesto však podporující vývoj daný Lisabonskou smlouvou. To lze vysvětlit specifickou, tradičně silně proevropskou orientací strany. V České republice se tak potvrdil trend, který můžeme pozorovat i v jiných evropských zemích, a sice že opozice vůči vývoji evropské integrace se posouvá směrem ke středu politického spektra a klasické evropské konzervativní a křesťanskodemokratické strany, které dříve integraci podporovaly, se náhle ocitají v opozici po boku radikálně levicových stran [Maatsch 2010]. V České republice nejde o pouhý posun v posledních letech; jedná se spíše o setrvalý stav daný vývojem evropské politiky jednotlivých stran. Naopak v rámci ODS se s nástupem Mirka Topolánka do určité míry posílil proevropštější proud.

Ve vztahu ke třem modelům evropského vládnutí lze konstatovat, že čeští euroskeptičtí aktéři se vymezují 1.) proti prohlubování evropské integrace, zejména politické; 2.) proti dalšímu rozšiřování EU. V ČR lze proto najít efektivní politický konsensus pouze pro první model – tedy EU jako spojení suverénních národních států. To samozřejmě neznamená, že neexistují hlasy, především mezi intelektuály, pro model EU jako kosmopolitního společenství, avšak hlasy aktérů, kteří tento názor zastávají, ve velmi hlasité diskusi a argumentaci národními zájmy zanikají.

Podobu českého euroskepticismu dokumentuje i provedená mediální analýza. Její výsledky ukazují, že se jedná o mnohem komplexnější problém. Promítají se zde ve velké míře domácí politické spory a zaznamenáváme vysokou míru per-

2 TAN-GAL je typ *cleavage*, který se v západních demokraciích objevuje od 70. let; pól TAN vyjadřuje tradicionalismus, autoritu a nacionalismus a pól GAL představuje orientaci na „zelenou“ politiku, alternativní přístupy a libertarianismus [viz např. Hooghe et al. 2002: 966].

sonifikace těchto sporů. Přesto však nelze, jak ukazují výsledky mediální diskuzivní analýzy, považovat českou ústavní diskusi za „show jednoho muže“. Ačkoliv prezident Václav Klaus byl bezpochyby klíčovým aktérem, který do velké míry utvářel českou ústavní debatu a značně přispíval do této diskuse i k její transnacionalizaci, nebyl zjevně jediným hráčem.

Poslední analýza, kterou autoři publikace provedli, se zaměřila na nová média a jejich reflexi dané problematiky. Analýza přiblížila roli internetové veřejné sféry na poli politické komunikace v České republice, a to na případové studii volební kampaně do Evropského parlamentu v roce 2009 pomocí obsahové analýzy vybraných internetových článků a komentářů. Během evropských voleb na jaře 2009 sehrála online média významnou roli. Politické debaty se přesunuly do domácností českých občanů, kteří se jich mohli zúčastnit a získat více informací o daných tématech. Výsledky této analýzy rovněž potvrdily, že evropská témata byla zastíněna domácími politickými šarvátkami, které hrály zásadní roli během volebních kampaní. Nejdiskutovanějšími evropskými tématy byla Lisabonská smlouva a smysl existence Evropského parlamentu, na které měli čeští občané veskrze negativní názor. Zásadním argumentem kritiků EU byl nedostatek demokratických principů jejího fungování, ačkoliv se mnoho čtenářů shodlo na nutnosti členství z důvodů bezpečnosti a ekonomické prosperity. Je ale také třeba uvést, že negativní percepce EU se v mnoha případech ukázala jako důsledek nedostatečné informovanosti o fungování EU, čili jako důsledek informačního deficitu. Elektronická fóra byla významným nástrojem pro vyměňování názorů a působila jako platforma veřejné mobilizace, ať již pomocí Facebooku či jako rychlý zdroj informací.

Tyto závěry zcela jistě nevystihují komplexitu problému, nicméně naznačují další směry bádání v proměnlivé a složité situaci vývoje evropské integrace. Potvrzují také vhodnost použití různých, v řadě případů komplementárních metod.

Summary

Euroscepticism and the perception of the European integration process in the Czech Republic between 2004 and 2010

Zdenka Mansfeldová and Petra Guasti (eds.)

In the present publication the authors offer an account of the transformation of the Czech public sphere and Czech politics in the context of the preparation of the Treaty establishing a Constitution for Europe and the ratification of the Lisbon Treaty and the subsequent elections to the European Parliament in 2009. The period of preparation and ratification of the Lisbon Treaty (2004–2009) is considered to be highly scientifically relevant because it witnessed an important shift in the mainstream political discourse in the Czech Republic on issues of the European Union. This shift toward a political consensus on the Lisbon Treaty and (limited) acceptance of the European project was accompanied with the ‘Europeisation’ of the Czech domestic political conflict. The Lisbon Treaty became a symbol of the power struggles between the government and the opposition, both politically and ideologically.

Political contestation of the European integration process at the national and European levels has changed considerably in the last decade. Issues such as the legitimacy of European governance are no longer issues for theoretical discussion but largely structure political debates and conflicts around European integration [Trenz et al. 2011, Michailidou et al. 2012]. During the preparation and ratification of the Lisbon Treaty, the intensity of these conflicts increased significantly, and we have also seen political mobilization of citizens (not only in countries with unsuccessful referenda – Spain, Ireland, France, and the Netherlands). European public space has become more conflicted but also more open; in addition to the traditional political actors (governments and parties), we are increasingly seeing the involvement of interest groups, social and civil society movements and individual citizens.

In the context of the integration process, political contest is conceptualised in literature with an emphasis on structure and impact [Hooghe and Marks 2008]. The Czech Republic is, however, largely a paradox: while the integration process has been highly politicised by political actors, political elites are labelled

as Eurosceptic, citizens endorse the integration project [Braun 2009, Eurobarometr 2009]. What is the relationship between the already mentioned polarization and political contest in the Czech Republic? For the sake of brevity, let us say it is primarily dynamic. In the period before the accession of the Czech Republic to the European Union, the issue of European integration (understood primarily as the accession of the Czech Republic to the European Union) was not polarizing. On the contrary, there was a consensus both among citizens and political actors.

In the period under study, however, the European integration discourse underwent a complete transformation; we have seen a shift from enlargement toward deepening of the integration process, from accepting new member states to strengthening and reinforcing the institutional architecture of the EU. On these issues, however, consensus did not exist in the EU during the ratification process, and nothing has changed about this fact until today. On the contrary, in recent years (2011–2012) we are seeing deepening and sharpening of differences between the advocates and opponents of further integration in a number of areas (e.g., fiscal policy). In this sense, the Czech Republic and the United Kingdom occupy an extreme pole in their attitudes toward the integration process: both countries refuse further integration and also demand that restrictions be imposed on some of the existing competencies of the EU and that the role of nation states be strengthened.

Is the integration process disputed in the Czech Republic, is the Czech Republic an Eurosceptic country? This publication offers a new angle on the role the integration process has played in the domestic politics of Member States. To study the Czech political discourse the most appropriate analytical model appears to be that suggested by Kopecký and Mudde [2002], which makes it possible to distinguish between constructive criticism of the integration process and its complete rejection.

In line with Kopecký and Mudde [2002] we will strive to reduce the complexity of Euroscepticism in this publication by employing Kopecký and Mudde's two dimensional typology of party attitudes toward the European Union and the integration process. We shall add to this typology a third dimension which is the attitude toward the Lisbon Treaty (and its predecessor, the Constitutional Treaty). While, according to Taggart and Szcerbiak, the Czech Republic may rank high on the scale of Euroscepticism, we should not overlook the polarized nature of the Czech domestic policy, which is also reflected in the relationship between the advocates and opponents of the EU Constitution. Our goal is to argue that the Constitutional Treaty not only creates a third dimension but that this third dimension cuts across the other two, thereby creating a three-dimensional analyti-

cal space which is the only one that allows a truly accurate depiction of the attitudes of various actors toward the European integration process.

Conceptually, the book builds on three models of democracy for the future of the European Union, developed within the RECON project. The proposed theoretical models [Eriksen and Fossum 2007] variously deal with the dilemma between saving democracy on the level of nation states and transfer of democracy to the European level (at the cost of losing the quality of national democracies) which dominates the European debate on the democratic deficit of the EU. The text will briefly outline these individual models and will focus on their reflection in the parliamentary debates in the Czech Republic.

The first model links democracy in the EU exclusively with the nation state. Legitimacy may then derive purely from democratic institutions of Member States. In this model, the European Union is conceptualized as a functional tool which has been created to resolve problems beyond the capacity of individual Member States. From this it follows that EU institutions in this system take a purely intergovernmental form.

The second model is federal, but one which does not necessarily demand an absolute dissolution of national identities and the formation of a pan-European identity. In this model the European Union requires direct legitimacy. In consequence, this demands a certain degree of a common sense of solidarity and community based on constitutional and not ethnic principles. This model also presupposes the will toward creating strong European institutions which will contribute to building the European welfare-state. A major difference between the two models clearly lies in the allocation of legitimacy on the national or European level.

The third model can be called cosmopolitan. It is based on the assumption that democracy is possible without the existence of the State. Sources of legitimacy are distributed among the European, national and supranational levels. The model presumes mutual influence and interactions among the EU and international and trans-national non-state institutions. In the context of the Czech Republic it must be mentioned that the first President of the Czech Republic Václav Havel was a proponent of this third model. However, he did not enter the Czech debate visibly during the ratification process. He considered the Lisbon Treaty to be a compromise; the proposal of the Constitution, in his opinion, did not go far enough especially as concerns strengthening democratic aspects of European governance [Rakušanová 2009, cf. Havel 2006].

On the general level Czechs are usually considered to be Eurosceptic, and this does not concern only citizens but also elites. This can be demonstrated with the results of various empirical studies and debates surrounding the ratifi-

cation of the Lisbon Treaty. The Czech political discourse, however, also shows strong tendencies toward ‘Europeisation’ of domestic political conflict. This can be demonstrated using the example of the Lisbon Treaty which in the past became a symbol of power struggles between the government and the opposition on both the political and ideological levels. While the former government headed by Mirek Topolánek showed growing pro-European tendencies and played a key role in adopting the Lisbon Treaty in both chambers of the Czech Parliament, Social Democrats sacrificed their position toward the EU and support for the Lisbon Treaty for a short-term political victory on the home turf. Similarly to the debates surrounding the Constitutional Treaty, the Lisbon Treaty was framed and presented as another and necessary step on the path toward the integration of the EU. The relationship between the accession of the Czech Republic to the EU and the ratification of the Treaty often came to the fore.

The debates can be summarised as (1) relatively general, with only few actors able to translate (or even show an interest in) more complex and profound analysis of principal constitutional topics, which left many of their claims without any argument; (2) a polarised conflict on several levels, including the level of the former ruling coalition and the opposition, and (3) personalization in the persons of Prime Minister Topolánek and President Klaus as personal adversaries. The high degree of polarisation and politicization of the Czech debate explains the crucial role of political elites in the debate to the detriment of other actors such as members of civic society and citizens.

Key actors in the debates employed two major discursive elements: (1) The Lisbon Treaty is depicted as the logical continuation of the EU integration and is linked to the accession of the Czech Republic to the EU and (2) the Lisbon Treaty, just as the Treaty establishing a Constitution for Europe, is perceived as the main formative document determining the ideological nature of the European Union. The first discourse concerning the nature of the European integration was used by both the contending parties in the debate. In both cases we can also see an urgent need of institutional reforms of the European Union.

While proponents of the Lisbon Treaty stress the need for further European integration, its opponents claim that the Treaty would change the conditions under which the Czech Republic entered the EU, and emphasize shortcomings of the documents in terms of meritorious as well as procedural issues. The second discursive branch is ideologically highly loaded and the main line of argument is the clash between the perception of the Treaty as something establishing a reformed European welfare model (which is seen negatively by opponents of the Constitution such as President Václav Klaus, CEP, CEVRO and other Eurosceptic think

tanks), or something dangerously strengthening liberalism in Europe (which is the opinion of opponents to the Constitution on the left).

Based on our findings we can support the typology of party positions in Europe developed by Kopecký and Mudde [Kopecký and Mudde 2002]. Our analyses show that Czech political elites distinguish between support for membership of the country in the EU¹ and support-critique of the European Constitution/Lisbon Treaty. We can therefore confirm the original presupposition that in addition to support for the European integration (both retrospective in relation to the actors' own country and prospective in relation to further European enlargement) and support for the EU in general (which is rather diffuse), the support towards the Treaty is an equally important third dimension of this model and constitutes a useful expansion on Kopecký and Mudde's typology. This distinguishing line between advocates and opponents is rather a demonstration of a more general pattern of transnational political conflicts among competing models of the European civic order.

In the period under study we can see strong ideological crystallization and cleavage. The space between the two poles—rejection of and support for European integration—remains vacant; building a compromise becomes significantly more difficult. In the period under study the then Prime Minister and ODS chairman Mirek Topolánek tried to shift from the Eurosceptic pole toward a more neutral view of the European integration process, one that is more in line with voters' attitudes. Although Prime Minister Topolánek managed to push the Lisbon Treaty through both chambers of the Parliament, his position weakened inside his party. The depth of the cleavage within the ODS can be documented with the fact that part of the Eurosceptic wing of the party was willing to support the opposition (Czech Social Democratic Party) in its successful attempt to vote no confidence during the Czech Presidency of the Council of the EU. The politicization of issues of European integration highlights the fact that political actors and political discourses dominate the public sphere. Unlike other European countries (such as France) the issue of European integration did not have a mobilising effect in the period under study.

At the same time, the tight control of the public debate by political actors contributes to civil society not getting space in the media. Representation of Czech civil society in the media is generally low; in the period under study and on the topic in question civil society was represented in the media only sporadically. If it appeared at all, the appearance took the form of their members presented by

1 Kopecký and Mudde talk about support for the European integration [Kopecký and Mudde 2002].

the media as experts on a certain issue. However, there was no wider public debate on the issue of furthering the European integration process. The ratification of the Lisbon Treaty which had a certain potential to act as a catalyst of the debate and could contribute to the mobilization of citizens and to increasing civil and political participation, remained a missed opportunity in the Czech Republic.

In the context of the involvement of civil society in the public debate on the European integration process, we can see the problem of funding during the period under study. In the period after the accession of the Czech Republic to the EU, funding for pro-European groupings which largely depended on funding from the European Union and the State decreased significantly. Eurosceptic groups did not face this problem (or not to such an extent) because their sources and structure of funding differ in important ways and do not depend on European and state funding.

As for Czech Euroscepticism our analysis paints a highly complex picture. While on a general level the Czech Republic ranks high on the Eurosceptic scale, closer analyses show that this is a result of a deeply polarized party and political conflict between proponents of the Treaty (Social Democrats, Christian Democrats and since November 2008 also some Civic Democrats) and its opponents (the President, Communists and some newly established political parties). The high degree of polarization and a shift of the Civic Democrats to the pro-European and pro-Lisbon camp left the right-wing Eurosceptic space vacant. New political parties such as the Party of Free Citizens and Libertas.cz tried to fill this space. Another factor which further threatened the ratification of the Treaty and strengthened the camp of Eurosceptic was the politicization of the entire process with a relatively small number of non-political actors participating in the discussions.

The overall political format of the debate on the Constitution is further supported by the argument that strong Europeanisation of Czech politics occurred in the period before the accession to the EU and that political parties played an important role in this process. Thanks to the communication and international cooperation with other European political parties Czech political elites shaped preferences of voters in relation to the Constitution and European topics in general [Baun et al. 2006]. Political parties therefore continue to play a leading role in Czech debates on European topics and mediate and shape processes of Europeanisation in the Czech Republic. However, as this analysis shows, the culture of the debate (especially the personification of the entire conflict) clearly continues. In this situation the role of the Constitutional Court as the protector of democratic values needs to be stressed.

Czech political elites and especially Czech MPs are more sceptical toward the European integration than their counterparts in other EU Member States, both

old and new. These differences came to the fore during the negotiation of the Lisbon Treaty. Its ratification proved to be a complicated process which reflected the clashes and tensions on the domestic political scene and the weak support of the government in the Parliament. Media attention to these clashes probably attracted more attention of citizens toward the Lisbon Treaty than the governmental campaign.

Examining Parliamentary debates at the time, we mostly see support for the first “intergovernmental” model. The federal model appears marginally but with negative connotations as some MPs for the ODS argued against developments toward this model. The cosmopolitan model was completely absent. In the debates MPs did not address at all the potential international and trans-national dimensions. In addition to the intergovernmental model, the concept of the EU as a polycentric, multi-level system without a clear hierarchy also appeared in the debates, with more sources of legitimacy without a vertical order which would include all institutions and community policies. This model, however, cannot be labelled as federal because it lacks the federal institutional structure, nor cosmopolitan because it sees only national and European institutions as sources of legitimacy; this model is one of shared sovereignty of sorts.

An analysis of plenary parliamentary debates on the Treaty establishing a Constitution for Europe and the Lisbon Treaty in the Czech Republic confirmed strong polarization of the Czech political spectrum on issues related to the European Union and its future direction. Thematically, Czech MPs and Senators often concentrated primarily on discussing the reforms of national and European institutions while the changing Community policies on various issues remained on the margin of their interest. The analysis of the parliamentary debates very clearly shows that legislators perceive the European Union as a purely bipolar political environment, bounded by the intergovernmental principle and the concept of federalism which, though it may be recognized as a theoretical option, is refused as a fitting model for a future political arrangement of the European Union.

Results of our analyses also confirm that the two main factors which influence the attitudes of parties toward the institutional reform of the European Union include an ideology along the left-right axis and the TAN-GAL² cleavage and, in the end, also participation in the government. In the total sample of studied countries, the main proponents of institutional changes of the EU were social democratic and liberal parties while conservative and radical left parties formed the

2 TAN-GAL is a type of cleavage which appears in Western democracies since the 1970s. The TAN pole expresses traditionalism, authority and nationalism, and the GAL pole represents orientation toward “green” politics, alternative approaches and libertarianism [see for example Hooghe et al. 2002: 966].

most common opposition to these changes. A similar picture can be seen in the Czech Republic where ODS and the Communist Party of Bohemia and Moravia were the main actors of opposition vetoing a large majority of institutional reforms. The opposite camp included the Czech Social Democratic Party, Christian Democratic Party, the Green Party and the Union of Freedom. Representatives of the last three parties, however, were not very active in the Parliamentary debates, probably also because of the small number of their seats. A certain exception to this pattern on the Czech political scene is the Christian Democratic Party as a conservative party which nonetheless supports the development foreseen in the Lisbon Treaty. This can be explained by the specific, traditionally strong pro-European orientation of the party. A trend was thus confirmed in the Czech Republic which we can also see in other European countries, which is that the opposition to continued European integration is shifting toward the middle of the political spectrum and classical European conservative and Christian Democratic parties, which formerly supported integration, are now located next to radical left parties (Maatsch 2010). In the Czech Republic this is not a shift that has occurred in recent years, though; rather, this is a permanent state given by the development of European politics of individual parties. On the other hand, with Mirek Topolánek a pro-European trend in the ODS strengthened to some extent.

As concerns the three models of European governance we can state that Czech Eurosceptic actors are 1.) against further European integration, especially on the political level; 2.) against further enlargement of the EU. In the Czech Republic we can therefore find an efficient political consensus only for the first model, the EU as a conglomerate of sovereign nation states. This does not mean, of course, that there are no other voices, especially among intellectuals, for the model of the EU as a cosmopolitan community but the voices of actors who hold these opinions are not heard in the very loud debate and argumentation by national interests.

Czech Euroscepticism is also documented by the media analysis performed. Its results show that a much more complex issue is at stake. We can see reflected here to a large degree domestic political clashes and a high degree of personification of these clashes. Still, as the results of the media discursive analysis show, it is not possible to consider the Czech constitutional debate to be a ‘one man show’. Although President Václav Klaus was indisputably a key actor who largely shaped the Czech constitutional debate and contributed greatly to this debate and its trans-nationalisation, he was clearly not the only one.

The last type of analysis which authors of the publication performed focused on new media and their reflection of the issue at hand. The analysis underscores the role of the Internet public sphere for political communication in the Czech

Republic, with a case study of the election campaign for the 2009 European Parliament through content analysis of online articles and commentaries. During the European Elections in spring 2008 online media played an important role. Political debates moved to the homes of Czech citizens who could participate in them and get more information on the topic. The results of this analysis also confirm that European topics were overshadowed by domestic political brannigans which played a crucial role during the election campaigns. The most discussed European topic was the Lisbon Treaty and the meaning of the existence of the European Parliament, of which Czech citizens had a fully negative opinion. A key argument of EU critics was the lack of EU's democratic principles while many readers agreed on the necessity of membership due to security and economic prosperity. It must also be stated that the negative perception of the EU turned out to be, in many cases, a consequence of a lack of information about the functioning of the EU, a consequence of an information deficit. Electronic forums were an important tool for exchanging opinions, and acted as a platform of public mobilization, whether through Facebook or as a source of fast information.

These conclusions cannot do justice to the complexity of the issue but they suggest further directions of research in this changing and complicated moment of European integration. They also confirm the suitability of using various, in many cases complementary methods. The present book thus sheds light on Europeanization of domestic politics in new member states of the European Union, but also represents an important contribution to the study of European integration on conceptual and methodological level.

Rejstřík

- aktér (politický) 18, 20, 21, 23, 27, 29, 36, 38–40, 42, 43, 45, 47, 55, 70–73, 75–80, 83–86, 88–91, 93, 94, 98, 99, 105, 106, 114, 115, 117–119, 121, 131, 132, 136, 137, 141, 142, 145, 150, 151, 153, 154, 168, 171–175, 177, 178, 191
- analýza diskurzní 28, 77, 78, 82, 84, 93, 94, 98, 104, 117, 154, 167, 168
- mediální 29, 30, 70, 73, 77, 92, 93, 117–119, 121, 125, 127, 130, 140, 142–145, 154, 155, 167–170, 177, 178
- parlamentních diskusí 17, 29, 72, 75, 97, 98, 105–107, 114, 167–169
- blog 121, 122, 129, 132–136, 139–143, 145
- budoucnost evropské integrace 11, 20, 26, 28, 35, 36, 43, 48, 59, 62, 76, 82, 86, 97, 100, 113, 115, 120, 121, 141, 142, 146, 172
- český parlament 13, 20, 28, 29, 35, 47, 51, 56, 58, 61, 63, 64, 80, 97, 101–115, 151–153, 168, 169, 172, 173, 175, 176
- demokratický deficit 30, 39–43, 62, 90, 110, 112, 113, 138, 140, 145, 146, 170, 172
- elity
- ekonomické 51–54
 - politické 11, 18, 27, 28, 31, 36, 47, 51–55, 65, 76, 79, 80, 83, 88, 90, 92, 93, 99, 115, 135, 136, 141, 150, 152, 168, 170, 171, 174, 176
- euroskepticismus 11, 18–20, 23, 25, 27, 28, 29, 35, 47, 74, 83, 93, 152, 154, 167, 168, 172, 175, 177
- euroseptické think tanky 25, 26, 48, 73, 77, 91, 150, 174
- evropeizace české politiky 11, 17, 35, 37, 38, 90, 167, 170, 171
- evropská integrace 18–22, 25, 28–30, 35–37, 39, 47, 51, 52, 54–56, 60, 65, 75, 84, 87, 89–93, 98–100, 106, 108, 112, 114, 115, 119–121, 138–141, 149–155, 168, 169, 171–177
- evropské politické zřízení (polity) 28, 39, 120, 121, 140, 167
- Evropský parlament 11, 13, 17, 23, 26, 29, 30, 41, 47, 52, 55, 62, 65, 66, 70, 75, 76, 83, 109, 112, 117, 118, 121, 125, 131, 136, 140, 142, 144–146, 154, 155, 167–171, 178
- evropský politický diskurz v ČR 11, 15, 17–19, 28, 29, 35, 47, 99, 149, 150
- evropský politický systém 39, 42, 111
- facebook 132, 133
- federální model 23, 44, 47, 59, 112–114, 149, 152, 173, 176
- flaming 137, 138
- formování preferencí a postojů 11, 12, 18, 28, 29, 31, 37, 167, 170
- globalizace 38, 79, 82–84, 87, 88, 91
- institucionální reforma 29, 37, 100, 104, 107, 109, 112, 114, 153, 169, 176, 177
- internetová etiketa (etiketa) 137, 138, 143
- komunisté (KSČM) 23, 52, 57, 61, 63, 72, 74, 90, 93, 99, 100, 107, 108, 110–112, 114, 133, 138, 152, 153, 168, 175, 177
- kosmopolitní model 44, 47, 98, 113, 114, 146, 149, 152–154, 173, 176, 177
- křesťanští demokraté (KDU-ČSL) 23, 29, 54, 72, 78, 93, 100–102, 107, 110, 114, 152, 153, 168, 169, 175, 177
- kvalitativní obsahová analýza 117, 118, 130, 144, 154, 178
- legitimita (evropského vládnutí) 18, 39–41, 44, 45, 47, 108, 110, 114, 115, 118, 125, 146, 152–154, 171, 173, 176
- demokratická 40, 41, 42, 86, 109
- participativní 41
- procedurální 40
- přímá 44, 113, 149, 173

- substantivní 40
výstupní 41
- Lisabonská smlouva 11, 17, 18, 20–22, 23, 25, 26, 28–31, 35–37, 47, 51, 52, 54–63, 64–66, 72, 92, 97, 102–105, 107–110, 111, 114, 115, 140, 141, 143, 145, 149–155, 167–178
- Listina základních práv EU 59, 102, 103, 107, 110, 112, 126
- mezivládní model 40, 41, 44, 47, 99, 113, 115, 149, 152, 153, 164, 173, 176
- modely
demokracie 43, 47, 98, 113, 114, 172, 173,
evropského vládnutí 11, 17, 28, 149–154, 167, 174, 176, 177
RECON 21, 23, 26–28, 43, 44, 47, 55, 118, 146, 167
- Občanská demokratická strana (občanští demokraté; ODS) 20–25, 29, 54, 60, 72, 79, 90, 99, 110, 111, 130
- občanská společnost 11, 29, 36, 38, 42–46, 48, 73, 83, 86, 90, 91, 97, 100, 127, 150, 151, 174, 175
- online média 131, 141, 155, 178
- online sféra (e-sféra, internetová sféra) 30, 117, 129, 131, 144, 154, 169, 170, 178
- parlamentní debata 29, 43, 47, 97, 98, 100, 102, 104–109, 113–115, 152, 153, 168, 169, 172, 176
- participativní vládnutí (participatory governance) 42
- participativní žurnalistika 30, 117, 118, 121, 129, 131, 144, 155, 169
- polarizace 11, 18, 27, 28, 29, 36, 47, 62, 74, 78, 83, 89, 90, 100, 114, 115, 150–153, 168, 169, 171, 174–176,
- politická kapacita EU 40, 44, 113, 149, 173
- politická mobilizace 18, 28, 30, 132, 145, 151, 155, 168, 170, 171, 175, 178
- politická soutěž (political contestation) 18, 27, 28, 45, 78, 151, 167, 171, 174
- politické elity 11, 18, 27, 31, 36, 47, 51–55, 65, 76, 79, 80, 83, 88, 90, 92, 93, 99, 135, 136, 141, 150, 152, 168, 170, 171, 174, 176
- populismus 24, 77
- Poslanecká sněmovna ČR 22, 29, 36, 56, 57, 61, 62, 64, 101, 102, 109, 169
- prezident 17, 20–25, 29, 35–37, 52, 58–60, 62, 63, 65, 69, 70, 71, 73–78, 80–83, 87, 88, 90–94, 102, 103, 108–110, 127, 131, 140, 141, 149, 150, 152, 154, 168, 173–175, 178
- prohlubování evropské integrace 19, 20, 28, 47, 51, 54, 55, 62, 65, 141, 151, 154, 168, 172, 175, 177
- proměna politického diskurzu 11, 28, 35, 167
- předsednictví EU 23, 28, 35, 51, 52, 63–66, 72, 82, 84, 105, 108, 151, 168, 175
- české 23, 28, 35, 51, 52, 63–66, 151, 168, 175
- Rada ministrů EU 41, 65, 106, 107, 108
- Rada pro rozhlasové a televizní vysílání 128
- ratifikace, ratifikační proces 11, 12, 17, 19, 21, 22, 27, 28, 30, 31, 36, 37, 47, 51, 52, 54, 56–58, 60–62, 69, 71, 75, 76, 78–86, 88, 90–93, 97, 101–104, 111, 112, 115, 149, 152, 154, 168–170, 172, 173, 176
- Lisabonské smlouvy 11, 17, 18, 20, 22, 28, 35, 36, 47, 51, 52, 55, 59, 61–63, 65, 66, 69, 78, 84, 92, 97, 115, 150, 152, 167–169, 171, 173, 175
- referendum 17, 18, 21, 22, 36, 56, 58, 59, 61, 63, 71, 78–86, 88, 90, 91, 97, 99, 101, 108, 111, 171
- regulatorismus 40, 41
- rozšiřování EU 19, 37, 38, 47, 120, 140, 154, 172, 177

- Senát PČR 22, 29, 57–59, 61, 62, 64, 80, 101–104, 111, 169
- Smlouva o Ústavě pro Evropu 11, 17, 29, 36, 58, 84, 97, 101, 102, 105, 107, 114, 153, 167, 168, 171, 174, 176
- sociální demokraté (ČSSD) 23, 35, 36, 47, 54, 58, 61, 62, 64, 72, 78, 81, 84, 87, 90, 92, 93, 100, 101, 107–112, 114, 115, 130, 143, 145, 150–154, 168, 173, 175, 177
- solidarita 44, 45, 113, 149, 173
- Suverenita 112
- štěpení (štěpící linie, cleavages) 19, 21, 22, 28, 29, 66, 79, 80, 83, 89, 90, 92, 99, 106, 109, 114, 115, 151, 153, 168, 169, 174, 175, 177
- typologie euroskepticismu 20, 92, 93, 150, 151, 172, 174
- ústava česká 38, 60, 77, 79, 80, 81, 126
- Evropská 17, 20, 28, 36, 37, 58, 59, 69–71, 73, 75, 76, 79–81, 83–93, 101, 102, 108, 111, 149–151, 168, 172–174, 176
- Ústavní soud 17, 21, 22, 31, 36, 37, 57–62, 80, 81, 102, 103, 152, 170, 176
- veřejná sféra 11, 17, 28, 30, 42, 44, 45, 69, 94, 117, 118, 125, 126, 130, 144, 154, 167, 169–171, 178
- víceúrovňové/polycentrické vládnutí 39, 40, 41, 47, 98, 114, 152, 176
- volby do Evropského parlamentu (2009) 11, 17, 23, 28, 30, 31, 47, 60, 62, 65, 75, 117, 118, 123, 125, 130–132, 136, 140, 144, 145, 154, 155, 167–171, 178
- volební kampaň 64, 66, 80, 81, 120, 130, 131, 152, 176
- volný trh 53, 54
- Výbor pro evropské záležitosti 56, 57, 64
- vztah mezi politickou elitou a občany 27, 79
- zahraniční výbor 57

Přílohy:

Příloha 1: Popis českých médií (kapitola 4)

Na obecné úrovni je cílem mediální diskurzivní analýzy české ústavní diskuse v rámci komparativního rámce ConstEPS sledovat čtyři aspekty ústavní diskuse v ratifikačním období: (1.) aktéři: určit, kteří aktéři se diskusí účastnili (jak z hlediska původu, tak typu) a jaké vzorce interakcí mezi nimi dominovaly; (2.) témata: jak byla diskuse strukturovaná z hlediska předmětu; (3.) argumentační strategie: popis čtyř argumentačních strategií (určující, označující, hodnotící a argumentační) s důrazem na pozitivní a negativní aspekty hodnotících a argumentačních strategií; velká pozornost je také věnována používání metafor; (4.) motivace a zdůvodnění: analýza hlavních motivů uznávaných, zdůrazňovaných nebo popíraných hlavními aktéry; zvláštní pozornost je věnována myšlenkám a vizím Evropy a používání historie jako ospravedlnění.

Typ média	Název	Politická orientace	Cirkulace (31.12.2004) přibližně	Zdroj/vyhledávač	Celkový počet článků	Počet článků v kvalitativním vzorku	Počet článků vybraných pro analýzu
Deníky	<i>MF Dnes</i>	pravostředý	300 000	Factiva	358	8	205
	<i>Právo</i>	levostředý	170 000	Newton IT	806	19	560
Bulvární tisk / Žlutý tisk	<i>Blesk</i>	bulvární tisk	570 000	Newton IT	89	1	12
	<i>Týden</i>	centristický	54 000	Newton IT	69	2	50
Týdeníky	<i>Reflex</i>	pravostředý	57 000	Newton IT	44	2	36
	<i>Respekt</i>	levostředý	17 000	Newton IT	110	6	110
Celkem					1 476	38	973

Příloha 2: Mediální pokrytí ústavní debaty – přehled v čase (v %) (kapitola 4)

	X. 04	XI.04	XII.04	I. 05	II. 05	III. 05	IV. 05	V. 05	VI. 05	VII. 05	VIII. 05	IX.05	X. 05	CELKEM
<i>MFD</i>	1,45	0,48	2,42	7,25	3,86	9,66	24,64	22,22	17,39	5,31	2,42	2,42	0,48	22,19
<i>Právo</i>	6	9	19	58	39	59	87	88	88	23	9	15	18	55,52
<i>Blesk</i>	0	0	0	0	0	0	0	5	6	0	0	1	0	1,29
<i>Reflex</i>	0	1	1	0	1	1	1	7	15	3	1	3	1	3,75
<i>Respekt</i>	0	8	3	9	4	13	18	14	18	10	7	5	2	11,90
<i>Týden</i>	0	1	4	1	0	5	6	12	14	3	1	0	3	5,36
Príspevek k celku	0,96	2,14	3,43	8,90	5,57	10,50	17,47	18,44	18,97	5,36	2,47	3,11	2,68	100,00

Příloha 3: Články vybrané pro kvalitativní analýzu (kapitola 4)

	Zdroj	Datum zveřejnění	Autor	Pozice autora	Název v původním jazyce
1.	<i>Právo</i>	29. 10. 2004	Petr Drulák	Expert, ředitel Ústavu mezinárodních vztahů	Turecko patří do Evropy
2.	<i>MFD</i>	11. 12. 2004	Václav Klaus	Český prezident	Evropa své problémy neřeší
3.	<i>Právo</i>	11. 12. 2004	Lubomír Zaorálek	Předseda parlamentu (ČSSD)	Začala válka o ústavní smlouvu
4.	<i>MFD</i>	7. 1. 2005	Emanuel Mandler	Akademik/intelektuál, historik	Svízeľná volba mezi dvěma zly
5.	<i>Právo</i>	11. 1. 2005	Miroslav Ouzký	Evropský parlament, místopředseda, ODS	Euroústava – volba, nikoliv nutnost
6.	<i>Právo</i>	18. 1. 2005	Pavel Machonin	Akademik/intelektuál, sociolog	Postoje k EU, mezery a posuny
7.	<i>Právo</i>	09. 2. 2005	Jiří Pehe	Akademik/intelektuál, politolog	Euroreferendum je obětí demagogie
8.	<i>MFD</i>	15. 2. 2005	Johanna Grohová	Novinář	Euroústavu ano, referendum ne
9.	<i>Respekt</i>	28. 2. 2005	Milan Fridrich	Novinář	Španělsko řeklo euroústavě Ano
10.	<i>Právo</i>	24. 3. 2005	Iveta Kramešová	Novinář	Summit hlasitých obrů a tichých trpaslíků
11.	<i>MFD</i>	26. 3. 2005	Mirek Topolánek	Předseda ODS	Evropa slov versus Evropa činů
12.	<i>Respekt</i>	29. 3. 2005	Marek Hudema	Novinář	Liberalizace EU se odkládá
13.	<i>Týden</i>	4. 4. 2005	mk	Novinář	Klaus startuje velkou antikampaň
14.	<i>Respekt</i>	11. 4. 2005	Václav Nekvapil	Expert, člen Asociace pro mezinárodní otázky	Až galský kohout zakokrhá
15.	<i>Právo</i>	16. 4. 2005	Václav Bělohradský	Akademik/intelektuál, filosof	Skepsa a ústava
16.	<i>MFD</i>	22. 4. 2005	Václav Klaus	Český prezident ³	Dvě pojetí Evropy
17.	<i>Právo</i>	22. 4. 2005	Alexander Mitrofanov	šéfredaktor, <i>Právo</i>	Klaus nemá protihráče
18.	<i>Právo</i>	26. 4. 2005	Jiří Dienstbier	Akademik/intelektuál, ministr zahraničních věcí (1990–1992)	Občan K. a hlava státu

3 Prezident 2002–2012; ministerský předseda 1990–1998; předseda parlamentu 1998–2002; předseda ODS 1992–2002.

Euroskepticismus a percepce evropského integračního procesu v ČR v letech 2004–2010

19.	<i>Respekt</i>	9. 5. 2005	Tereza Brdečková	Akademik/intelektuál, spisovatelka	Jedinec, ne stát
20.	<i>Právo</i>	10. 5. 2005	Jiří Paroubek	Premiér, ČSSD	Proč jsem pro Ústavní smlouvu
21.	<i>Respekt</i>	16. 5. 2005	Ondřej Šrámek	Doktorand, politologie	Stát, ne jedinec
22.	<i>Právo</i>	23. 5. 2005	Petr Bratský	Poslanec, ODS	Evropská ústava – výprodej svobody
23.	<i>Reflex</i>	26. 5. 2005	Jiří Brož	Novinář	Dobrá rada nad Evropu
24.	<i>Blesk</i>	27. 5. 2005	Eva Pospíšilová a Jiří Ovčáček	Novinář	Paroubek vzkázal Klausovi: Zmlkni, nebo jsi dolétal!
25.	<i>Právo</i>	1. 6. 2005	Jiří Pehe	Akademik/intelektuál, politolog ⁴	Zvoní, zvoní zrady zvon
26.	<i>Respekt</i>	6. 6. 2005	Václav Nekvapil	Expert, člen Asociace pro mezinárodní otázky	Ústava v agonii, kudy dál?
27.	<i>Týden</i>	6. 6. 2005	Miroslav Korecký	Novinář	Mrtvá, ale naše!
28.	<i>Právo</i>	7. 6. 2005	Jan Kasl	Předseda Evropských demokratů	Referendum je nezbytné
29.	<i>Právo</i>	20. 6. 2005	Petr Uhl	Novinář	Kdo hájí české národní zájmy
30.	<i>Reflex</i>	23. 6. 2005	Bohumil Pečinka	Novinář	Událost, jež změní Evropu
31.	<i>MFD</i>	25. 6. 2005	Vladimír Dlouhý	Expert (Ministr průmyslu a obchodu 1990–1997)	Evropská integrace se nachází na rozcestí
32.	<i>Respekt</i>	27. 6. 2005	Jiří Sobota	Novinář	Tony Blair jako eurovůdce
33.	<i>Právo</i>	1. 7. 2005	Petr Zgarba	Ministr zemědělství, ČSSD	Krise EU naše zemědělství neohrozí
34.	<i>MFD</i>	30. 8. 2005	Petr Ježek, Pavel Telička	Konzultanti/lobbyisté ⁵	Unie je v překerní situaci
35.	<i>MFD</i>	2. 9. 2005	Jiří Paroubek	Ministerský předseda, ČSSD	Na „mrtvého koně“ nesázím
36.	<i>Právo</i>	7. 9. 2005	Zdeněk Jičínský	Poslanec ČSSD, ústavní právník	Unie je v krizi – a co dál?
37.	<i>Právo</i>	10. 9. 2005	Stanislav Gross	Předseda ČSSD	Nechceme pouze ekonomickou integraci Evropy
38.	<i>Právo</i>	26. 10. 2005	Jacques Chirac	Francouzský prezident	Síla a solidarita – tak zní odpověď na očekávání Evropanů

4 Poradce Václava Havla během jeho prezidentství (1990–2002).

5 Pavel Telička byl hlavním vyjednavatelem českého přístupu do EU a prvním českým komisařem EU.

Příloha 4: Kódovací kniha (kapitola 5)

Původní verze kódovací knihy, připravená týmem Centra pro evropská studia Jeana Monneta na Univerzitě v Brémách.

A. Aktéři

(otevřené kódování)

B. Národní a evropské instituce a politiky

B.1. Instituce EU

B.1.1 Evropská rada

B.1.1.1 Předsednictví

B.1.1.1.1 Předsednictví – současné institucionální uspořádání

B.1.1.1.2 Předsednictví – nové institucionální uspořádání

B.1.1.2 Rad ministrů

B.1.1.2.1 rozhodovací proces – současné institucionální uspořádání

B.1.1.2.2 rozhodovací proces – kvalifikovaná většina

B.1.2 Evropská komise

B.1.2.1 Evropská komise – současné institucionální uspořádání (Nice)

B.1.2.1.1 jednomyslnost

B.1.2.1.2 většinové hlasování

B.1.2.1.3 právo veta

B.1.2.2 Evropská komise – nové institucionální uspořádání („malá Komise“)

B.1.3 Evropský parlament

B.1.4 Evropský soudní dvůr

B.1.4.1 kompetence: pouze společný trh (pouze negativní sankce)

B.1.4.2 kompetence: pozitivní i negativní opatření/sankce, ústavně založené

B.1.4.3 kompetence: definovány mezinárodně platnými lidskými právy

B.2 Národní instituce

B.2.1 národní exekutiva (vláda)

B.2.2 národní legislativa (parlament)

B.2.3 národní soudnictví

B.2.4 politické strany

B.3 Mezinárodní instituce

B.3.1 mezinárodní, panevropské instituce

B.3.1.1 Rada Evropy

B.3.2 mezinárodní fóra

B.3.3 mezinárodní ad hoc iniciativy

B.4. Transnárodní organizace (organizovaná občanská společnost)

B.4.1 transnárodní, organizované instituce

B.4.2 transnárodní, ad hoc iniciativy

B.5 Veřejná sféra

B.5.1 veřejná sféra omezena v rámci národního státu

B.5.2 celoevropská veřejná sféra

B.5.3 překrývající se, multipolární veřejná sféra (evropská a globální)

B.6 Politiky

B.6.1 Společná zahraniční a bezpečnostní politika

B.6.1.1 EU nemá žádné nezávislé kompetence v této oblasti

B.6.1.2 EU má nezávislé kompetence v této oblasti

B.6.1.3 kompetence jsou sdílené

B.6.2 Rozšíření

B.6.2.1 pouze tržně-ekonomická kritéria

B.6.2.2 kritéria: společné hodnoty a identita

B.6.2.3 kritéria: respekt k mezinárodním lidským právům a Listině práv

B.6.3 Měnová politika

B.6.4 Obrana

B.6.4.1 EU nemá žádné donucovací pravomoce

B.6.4.2 EU má armádu a policii podobnou státní úrovni

B.6.4.3 vojenské a policejní pravomoce jsou sdíleny na třech úrovních

B.6.5 Společný trh

B.6.6 Daňová politika

B.6.6.1 EU nemá žádné nezávislé daňové pravomoce

B.6.6.2 EU má nezávislé fiskální pravomoce

B.6.6.3 EU nemá žádné nezávislé fiskální pravomoce, pouze členské státy, redistributivní pravomoce na třech úrovních

B.6.7 Suverenita

B.6.7.1 Členské státy jsou suverénními jednotkami, EU nikoliv

B.6.7.1.1 Ústava pouze na úrovni národních států

B.6.7.2 EU je suverénní stát

B.6.7.2.1 EU má vlastní ústavu

B.6.7.3 suverenita sdílená na třech úrovních

B.6.7.3.1 mezinárodně uznávaná lidská práva jsou nejvyšší autoritou

B.6.8 Institucionální reforma (tj. smlouvy)

- B.6.8.1 výhradně národní procedury
- B.6.8.2 celoevropský proces
- B.6.8.3 deliberativní proces
- B.6.9 Občanská legislativní iniciativa

C. Argumentační strategie

- C.1 pozitivní
- C.2 negativní
- C.3 přesvědčující ve prospěch
- C.4 přesvědčující proti
- C.5 deskriptivní

D. Zdůvodnění argumentace

(induktivní kódování)

Euroskepticismus a percepce evropského integračního procesu v České republice v letech 2004–2010

Zdenka Mansfeldová, Petra Guasti (eds.)

Redakce a jazyková korektura: Marta Svobodová

Návrh obálky: Jaroslav Kašpar

Sazba: Jakub Kubů

Tisk a vazba: ERMAT Praha, s. r. o., Antala Staška 1021/55, Praha 4

Vydal: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

1. vydání, Praha 2012

Počet výtisků: 250

ISBN 978-80-7330-217-7

Distribuce:

Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.

Jilská 1, 110 00 Praha 1

tel.: 210 310 217, 218

e-mail: prodej@soc.cas.cz

www.soc.cas.cz

V předkládané publikaci autorský tým projektu Rekonstituování demokracie v Evropě nabízí pohled na proměny české veřejné sféry a české politiky v kontextu přípravy Smlouvy o Ústavě pro Evropu a ratifikace Lisabonské smlouvy a následných voleb do Evropského parlamentu (2009). Období přípravy a ratifikace Lisabonské smlouvy (2004-2009) je velmi podnětné, protože představovalo v České republice klíčový posun hlavního proudu českého politického diskurzu v otázkách Evropské unie. Posun k politickému konsensu o Lisabonské smlouvě a (omezené) akceptaci evropského projektu byl doprovázen „evropeizací“ českého domácího politického konfliktu. Lisabonská smlouva se stala symbolem mocenského boje mezi vládou a opozicí, a to jak politicky, tak ideologicky. Kniha nejprve seznamuje čtenáře s pohledem odborné literatury na euroskepticismus jako formu politické soutěže o další vývoj evropského integračního procesu, a poté aplikuje vybrané teoretické a konceptuální přístupy na situaci v České republice.

ISBN 978-80-7330-217-7

Praha 2012

SOU
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.